Coordonatori:
Carmen-Mariana Diaconu, Marilena Doncean,
Ciprian Ionel Alecu

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ŞI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

Volumul XLVII

Presa Universitară Clujeană

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

VOLUMUL XLVII

Coordonatori
Carmen-Mariana DIACONU,
Doncean MARILENA, Ciprian Ionel ALECU

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2023

Acest volum a fost elaborat de un colectiv de autori care și-au prezentat lucrările în cadrul celei de a XIX-a ediții a conferinței internaționale *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere*, care s-a desfășurat la Iași, la data de 27 octombrie 2023.

DEZVOLTAREA ECONOMICO-SOCIALĂ DURABILĂ A EUROREGIUNILOR ȘI A ZONELOR TRANSFRONTALIERE

VOLUMUL XLVII

Coordonatori:
Carmen-Mariana DIACONU,
Doncean MARILENA, Ciprian Ionel ALECU

ISSN 2971-8740
ISSN-L 2971-8740

Întreaga responsabilitate asupra conținutului științific și informativ al lucrărilor aparține autorilor.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel. /fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www. editura. ubbcluj.ro/

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Ciprian Ionel ALECU, CS III dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, Romania

Natalia BĂNCILĂ, prof. univ. dr. hab., Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

Tatiana BULARGA, conf. univ. dr., Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălți, Republica Moldova

Sofia CĂPĂȚÎNĂ, conf. univ. dr., prorectorul Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Maria Simona CUCIUREANU, dr., Consilier afaceri europene, Asociația „Euroregiunea Siret-Prut-Nistru, Consiliul Județean Iași

Corina CUȘNIR, conf. univ. dr., decanul Facultății de Comerț, Finanțe și Contabilitate Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Marilena DONCEAN, CS III dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, Romania

Carmen-Mariana DIACONU, Prof. univ. asociat, dr. U.S.A.M.V., Ion Ionescu de la Brad, Iași, Facultatea de Agronomie

Norina Consuela FORNA, prof. univ. dr., decanul Facultății de Medicină Dentară, Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore. T. Popa”, Iași

Elena FUIOR, prof. univ. dr., șefa Catedrei de Contabilitate, Finanțe și Bănci, Facultatea de Comerț, Finanțe și Contabilitate, Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Viorica FULGA, conf. univ. dr., Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chiș

Ovidiu GHERASIM, CS III dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, Romania

Serhii HAKMAN, prof.univ.dr., Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina; cercet. docent, Centrul Bucovinean de Politologie, Cernăuți, Ucraina

Aureliu MĂRGINEANU, conf. univ. dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Ada ȘTAHOVSCHI – prof.univ. dr., Academia Militară a Forțelor Armate a RM, Chișinău, Republica Moldova

Alina SUSLENCO, conf. univ. dr., Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălți, Republica Moldova

Marinela RUSU, CS II dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, Romania

Larisa ȘAVGA, prof. univ. dr. hab., rector al Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Alina HALLER – CS II dr., abilit, ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, Romania

Eugenia Maria PAȘCA – PhD, Professor, „George Enescu” National University of Arts, Iași, Romania

Marinela RUSU – CS II dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, Romania

Ion TALABĂ – CS II dr., ICES „Gh. Zane” – Academia Română Filiala Iași, Iași, Romania

Tatiana TOFAN – conferențiar universitar doctor, Academia de Administrare Publică, Chișinău, Republica Moldova

CUVÂNT-ÎNAINTE

Coordonatorii au reunit în cadrul acestui volum o parte din eforturilor depuse de cercetători la cea de a XIX-a ediții a conferinței internaționale „Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere”, manifestare care s-a desfășurat la Iași în data de 27 octombrie 2023 la Iași în cadrul secțiunii *Tendințe Legislative în Contextul Globalizării,* respectiv *Cultură și științele educației*

Prima secțiune, *Tendințe Legislative în contextul Globalizării***,** în spiritul celebrării a cinci ani de existență în cadrul conferinței abordează teme de actualitate acoperind variate ramuri ale dreptului național și internațional.

Astfel se discută aspecte legislative generate de evoluția înregistrată cu privire la dezvoltarea inteligenței artificiale și utilizarea ei în diverse domenii de activitate, fără a se omite analiza impactului protecției consumatorului în relația cu profesionistul prin prima transferării relațiilor comerciale în mediul virtual.

Paleta tematicilor abordată de autorii secțiunii este versatilă și cu impact, fiind studiate, totodată, în contextul crizelor internaționale pe care le trăim de la debutul pandemiei și până în prezent, impactul în contextul anonimizării capitalurilor privind răspunderea juridică a acționarilor pentru neplata datoriilor la bugetul de stat, politicile statale și dezideratele dorite pentru cetățeni etc..

Contextul actual geo-politic impune un concept de securitate a granițelor, în care nu se uita analiza faptelor penale care aduc atingerea, precum și implicit un concept mai larg de securitate internaționala cu impact asupra stabilității și creșterii economice.

Într-o zona a exercițiului puterii statele prin emiterea de acte administrative nu este uitat liberul acces la justiție, în lumina drepturilor și libertarilor individuale protejate de Convenția Europeana a Drepturilor Omului din 4 noiembrie 1950, amendată prin Protocoalele nr. 3, 5 și 8 și completată prin Protocolul nr. 2* (convenție la care au aderat in jur de 45 de state), și se abordează mecanismul pârghiilor legale de contestarea a acestuia de către cetățean, cu posibilitatea suspendării actului administrativ indiferent de emitent, act administrativ generator de prejudiciu material sau moral.

În contextual în care, alături de notar sau executorul judecătoresc, avocatul exercită prin natura profesiei un serviciu de interes public sunt analizate pârghiile legale de combaterea conduitei ilicite a acestora, prin prisma răspunderii penale, avocatul fiind alături de alți actori unul din garanții bunului mers al actului de justiție. Banii reprezintă un motor a acestei lumi, iar în contextul statal de membru al Uniunii Europene și de beneficiar al fondurilor europene derulate prin diverse tipuri de programe se analizează sfera răspunderii juridice a deturnării acestora, precum și îmbunătățirea mecanismelor statale de recuperare a lor.

Pentru creșterea calității actului vieții sunt abordate teme din sfera biodiversității și, implicit, a daunelor de mediu cauzate regnului animal abordate din perspectiva pârghiilor juridice a răspunderii de mediu. Nu doar interesantă, dar și de perspectivă, menționăm analiza modelului sistemului judiciar din Danemarca din punctul de vedere al elaborării unui ghid de bune practice pentru sistemul judiciar național.

Ce-a de a doua secțiune, *Cultură și științele educației*, aduce în prim plan contribuțiile unor specialiști și cercetători din Ucraina privind procesul educațional în cultură și artă. Este primul an când o secțiune este dedicată special unei echipe din spațiul academic vecin nouă și sperăm că punctele de vedere exprimate vor sta la baza unei colaborări de succes în viitor.

Astfel, volumul reprezintă un spațiu oferit cercetătorilor și specialiștilor din domeniul juridic și cel al educației de a prezenta actualele lor rezultate privind dezvoltarea durabilă în contextul Euroregiunii „Siret-Prut-Nistru” și a zonelor transfrontaliere. Mulțumim pe această cale tuturor participanților pentru contribuțiile aduse și care, prin lucrările lor, au propus un plus de cunoaștere pentru cititorul de specialitate și nu numai.

Conf.univ. dr. Carmen-Mariana Diaconu

CUPRINS

SECȚIUNEA I.
Tendințe legislative în contextul globalizării

Capitolul 1 – EXPLORAREA IMPLICAȚIILOR JURIDICE ALE INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ÎN FORMA CHATGPT. ASPECTE LEGISLATIVE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

Capitolul 2 – DIFERENȚA DINTRE RĂSPUNDEREA ADMINISTRATORILOR/ ASOCIAȚILOR VERSUS RĂSPUNDEREA ACȚIONARILOR PENTRU PREJUDICIILE CAUZATE CĂTRE BUGETUL DE STAT SAU CĂTRE SOCIETATE DUPĂ CAZ

Capitolul 3 – SUSPENDAREA EXECUTĂRII ACTULUI ADMINISTRATIV INDIVIDUAL: ÎMTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

Capitolul 4 – INFRACȚIUNI PRIVIND AUTORITATEA ȘI FRONTIERA DE STAT. CONTEXT EUROPEAN

Capitolul 5 – INFRACȚIUNI SPECIFICE EXERCITĂRII PROFESIEI DE AVOCAT ÎN ROMÂNIA, ȚARĂ MEMBRĂ A UNIUNII EUROPENE

Capitolul 6 – EXPERTIZA GRAFOSCOPICĂ A SCRISULUI ȘI SEMNĂTURII

Capitolul 7 – DREPTUL VĂTĂMAT, CONDIȚIE ESENȚIALĂ PENTRU ÎNAINTAREA ACȚIUNII ÎN CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Capitolul 8 – INTERSECȚIA DINTRE INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ȘI PROTECȚIA CONSUMATORULUI: SCURTE ASPECTE JURIDICE, PRACTICE ȘI ETICE

Capitolul 9 – POLITICI PUBLICE PRIVIND IMPLEMENTAREA DE MASURI DE PREVENIRE A DETURNĂRII FONDURILOR EUROPENE ACCESATE PRIN PROGRAME SPECIFICE

Capitolul 10 – FLUXUL ACTIVITĂȚII JUDICIARE ÎN CONTEXTUL ACTUAL SISTEME JURIDICE COMPARATE: ROMÂNIA – DANEMARCA. METODELE ADR

Capitolul 11 – ASPECTE ALE CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV INCIDENT ÎN MATERIA ACTELOR GUVERNULUI

Capitolul 12 – ASPECTE JURIDICE PRIVIND DAUNELE CAUZATE REGNULUI ANIMAL

Chapter 11 – ASPECTS OF THE INCIDENT ADMINISTRATIVE LITIGATION IN THE MATTER OF GOVERNMENT ACTS

Chapter 12 – LEGAL ISSUES REGARDING DAMAGES CAUSED TO THE ANIMAL KINGDOM

Chapter 13 – AN EDITORIAL LOOK ON THE ECOSYSTEM SERVICES, BIODIVERSITY CONSERVATION AND THE LEGISLATIVE FRAMEWORK PROTECTING SURROUNDING NATURE

Chapter 14 – PROVERBS AND SAYINGS, LINGUISTIC JEWELS OF POPULAR WISDOM: AN IMPORTANT COMPONENT OF INTERPERSONAL COMMUNICATION AT THE NATIONAL, INTER-REGIONAL AND INTERNATIONAL LEVEL

Capitolul 1 – EXPLORAREA IMPLICAȚIILOR JURIDICE ALE INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ÎN FORMA CHATGPT. ASPECTE LEGISLATIVE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

Chapter 1 – EXPLORING THE LEGAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FORM CHATGPT. NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGISLATIVE ASPECTS

Bianca-Florentina LAZA[1]

Abstract

Generative artificial intelligence (AI) has revolutionized the way we interact with technology. The legal implications of generative AI systems like ChatGPT must be considered very seriously. Legal issues include intellectual property rights, data protection, consumer protection and liability. Some countries have specific regulations or guidelines that address AI technologies, while others rely on already existing, somewhat related legal frameworks to address AI-related issues. But international regulations and treaties can shape the legal landscape for AI, but it requires time to work and a comprehensive understanding of the global legal context. It is important to note that the legal landscape around generative AI is still evolving, with discussions and debates ongoing regarding the appropriate legal framework. in the following sections, the specific legal aspects surrounding generative AI will be deepened, focusing on Romanian legislative considerations and international perspectives. Only by understanding and studying these systems can individuals, states and organizations harness the power of ChatGPT while ensuring compliance with applicable laws and regulations.

***Keywords**: GPT Chat, Open AI, intellectual property, legislation, GDPR, consumer protection*

***JEL**: K10, K14, K30*

Introducere

Inteligența artificială generativă (AI) a revoluționat modul în care interacționăm cu tehnologia, permițând acestor platforme să genereze conținuturi informative din orice domeniu, într-un timp extrem de redus, fapt care a evidențiat și mai mult influența pe care tehnologia o are în viața cotidiană și chiar academică. Ilustrativ acestei situații este exemplul 2 tehnologiei ChatGPT, descris drept un model de limbaj care a surprins utilizatorii pentru capacitatea sa impresionantă de a genera răspunsuri coerente și relevante din punct de vedere contextual.

Cu toate acestea, pe măsură ce capacitățile sistemelor IA generative de tip ChatGPT continuă să avanseze, se concretizează o serie de aspecte care trebuie supuse jurisdicțiilor internaționale și naționale, pentru a controla utilizarea lor prin implementarea unor dispoziții normative reglatoare.

Acest articol își propune să exploreze dispozițiile juridice în vigoare, concentrându-se pe implicațiile specifice ale ChatGPT atât în aspectele legislative naționalei, cât și în contexte internaționale. În acest context, dispozițiile legale naționale din materie legate de IA generativă ating diverse domenii ale dreptului, inclusiv proprietatea intelectuală, protecția datelor, protecția consumatorilor și răspunderea.

De aceea, înțelegerea acestor implicații este crucială pentru persoanele și organizațiile care utilizează ChatGPT sau sisteme similare IA, scopul fiind cel de a asigura conformitatea cu reglementările relevante din materie. Implicațiile juridice în acest domeniu sunt variate și fac legături cu diverse ramuri de drept, printre care drepturile de proprietate intelectuală, care joacă

[1] Masterand, Facultatea de Drept și Științe Administrative, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, bianca.floristeanu@student.usv.ro

un rol semnificativ în determinarea dreptului de proprietate și a protecției conținutului generat de IA produs de ChatGPT, fapt care va fi evidențiat în prezenta lucrare și care comportă o serie de discuții legate de originalitatea și identificarea proprietarului real.

De aceea, apar întrebări cu privire la cine deține drepturile asupra textului generat de sistemul IA și la modul în care aceste drepturi pot fi protejate. Fiind un domeniu atât de nou, dar și slab legiferat, se va face apel la dispoziții normative conexe, astfel legile privind protecția datelor.

Astfel, Regulamentul general privind protecția datelor personale (GDPR) din Uniunea Europeană, stipulează proceduri privind colectarea, stocarea și prelucrarea datelor cu caracter personal în timpul interacțiunilor cu ChatGPT, trebuie să se respecte principiile stricte de protecție a datelor pentru a apăra confidențialitatea utilizatorilor.

Acest aspect va fi dezbătat mai extins în următoarea parte a lucrării. Legile privind protecția consumatorilor sunt un alt aspect crucial de luat în considerare. Pe măsură ce ChatGPT oferă utilizatorilor conținuturi detaliate despre un anumit subiect, este esențial să se asigure că acesta nu generează informații cu un conținut înșelător care ar putea induce în eroare sau dăuna utilizatorilor. Fapt care transpune că respectarea reglementărilor privind protecția consumatorilor sunt imperios de respectat în vederea menținerii încrederii și a unui grad de transparență ridicat a acestor platforme. Mai mult, s-a învederat că prin utilizarea acestor modele de limbaj de tip Chat GPT s-au sesizat o serie de probleme privind răspunderea în cazul în care se provoacă daune utilizatorilor din cauza rezultatelor generate.

Determinarea responsabilității și a răspunderii pentru conținutul generat de inteligența artificială poate fi complexă, ridicând întrebări cu privire la răspunderea juridică și la nevoia potențială de cadre de reglementare pentru a aborda aceste preocupări. La nivel internațional, implicațiile juridice ale IA generativă pot varia de la o jurisdicție la alta. Unele țări au reglementări sau orientări specifice care abordează tehnologiile IA, în timp ce altele se bazează pe cadrele legale deja existente, cumva conexe, pentru a aborda problemele legate de IA.

Acordurile și tratatele internaționale pot modela, de asemenea, peisajul juridic pentru IA, necesitând o înțelegere cuprinzătoare a contextului legal global.

Este important de menționat că peisajul juridic din jurul IA generativă este încă în evoluție, cu discuții și dezbateri în curs privind cadrul legal adecvat. În secțiunile următoare, se vor 3 aprofunda aspectele juridice specifice din jurul IA generativă, concentrându-ne pe considerentele legislative românești și perspectivele internaționale. Doar prin înțelegerea și studiul acestor sisteme, indivizii și organizațiile pot valorifica puterea ChatGPT, asigurând în același timp conformitatea cu legile și reglementările aplicabile.

Rezultate și discuții

Drepturile de autor și dreptul proprietății intelectuale

O implicație legală semnificativă au drepturile de proprietate intelectuală. Conținutul generat de ChatGPT ridică problematici despre proprietate și drepturi de autor. Mai precis despre cine deține conținutul generat și dacă acesta încalcă drepturile de proprietate intelectuală, de precizat este că încă este o provocare pentru organele jurisdicționale. Legile privind protecția datelor și confidențialitatea sunt de asemenea relevante. Sistemele AI precum ChatGPT pot prelucra date personale în timpul interacțiunilor cu utilizatorii. Respectarea reglementărilor privind protecția datelor, cum ar fi GDPR, este crucială pentru a asigura colectarea, stocarea și prelucrarea

legală a datelor cu caracter personal. De aceea, considerațiile etice sunt strâns legate de implicațiile juridice.

Utilizarea sistemelor AI ar trebui să se alinieze cu principiile etice, cum ar fi corectitudinea, originalitatea și transparența. În acest sens, au survenit îngrijorări privind apariția și aplicarea pe scară largă a sistemelor AI în sectoarele academice cu privire la dreptul de proprietate intelectuală și protecția dreptului de autor.

Pentru a obține o înțelegere mai cuprinzătoare a acestor probleme deduse tematicii, lucrarea se concentrează în mod special pe ChatGPT, un model limbaj dezvoltat de OpenAI, iar punctul în a explicita aceste considerente se situează în interacțiunea dintre oameni și aceste sisteme informatice. Acest lucru subliniază importanța, iar întrebarea principală se referă la necesitatea de a determina proprietarul de drept al dreptului de autor într-un conținut generat de AI, indiferent dacă este o persoană fizică sau o entitate juridică.

Desigur, întrebarea despre cine deține proprietatea conținutului dezvoltat de ChatGPT este foarte complexă și necesită clarificări suplimentare sau referințe multiple pentru a primi un răspuns complet. Deoarece, ChatGPT este un sistem AI care generează rezultate pe baza datelor a Google ori a utilizatorilor individuali, este dificil să identifici autori specifici pentru fiecare informație în parte. Astfel, posesorul legal al conținutului generat de AI depinde de o varietate de factori, inclusiv de sursa originală a conținutului, intenția utilizatorului privind destinația informației generate, precum și cadrul legal la momentul respectiv. În cazul ChatGPT, autorul conținutului se poate baza pe persoana care a creat solicitarea sau intrarea pentru răspuns.

Dacă utilizatorul furnizează informația în vederea căreia se creează ulterior conținutul, acesta poate prelua proprietatea asupra rezultatului final.

Dacă aceasta din urmă provine din datele deja înscrise în limbajul ChatGPT sau din alte surse, poate fi mai dificil de identificat proprietarul. De obicei, proprietarul drepturilor de autor al textelor create cu instrumente precum ChatGPT este persoana sau organizația care a furnizat ideile și datele originale pe care se bazează sistemul sau persoana care a implementat manual instrucțiunile din cadrul platformei. Însă foarte important de precizat este că textul generat nu este, în sine, protejat de legea drepturilor de autor, deoarece legea drepturilor de autor recunoaște, în general, creatorul uman al unei opere originale ca proprietar al drepturilor de autor.

Cu toate acestea, în unele cazuri, textul generat poate fi considerat suficient de original pentru a fi protejat prin drepturi de autor dacă a fost creat cu o intervenție sau o intervenție umană suficientă.

De exemplu, lucrarea rezultată ar putea fi considerată suficient de unică pentru a fi protejată de legea dreptului de autor dacă cineva folosește răspunsurile ca punct de plecare și apoi adaugă conținut creativ sau original semnificativ, cum ar fi editarea, adăugarea de comentarii sau analize sau îmbinarea într-o lucrare mai mare.

Persoana care a adăugat conținutul creativ sau original suplimentar în acest scenariu ar deține în mod normal drepturile de autor pentru produsul final.

Totuși problematica acestui subiect supus dezbaterii survine din incapacitatea AI de a deține drepturile de autor, deoarece este catalogată drept o entitate non-umană. În timp ce alte dispoziții din Convenția de la Berna și alte reglementări internaționale privind drepturile de autor nu necesită factorul uman pentru marcarea proprietății intelectuale în sarcina unui subiect de drept, multe țări, din UE, plasează ființa umană drept creator al unei opere.

Un fapt extrem de interesant de remarcat și observat este că apariția acestor problematici în jurul ChatGPT este doar un alt exemplu al ciclicității istoriei.

Astfel, odată cu apariția fotografiei, a filmelor, a programelor de calculator și a diverselor alte forme noi de expresie a creativității umane, s-a creat mereu un val de reacții prin care se punea problema asigurării unei protecții legale.

Un exemplu extrem de relevant în acest context este celebrul caz Burrow-Giles v. Sarony din 1885, care a fost adus în fața Curții Supreme a SUA. Cazul a fost dedus judecății pentru a stabili dacă o fotografie poate fi considerată o lucrare protejată prin drepturi de autor, având în vedere că imaginea a fost creată de o cameră, nu de o ființă umană. În hotărârea dispusă de Curte s-a reținut că fotograful, care era persoana din spatele camerei, era autorul fotografiei și, prin urmare, deținea dreptul de autor exclusiv asupra acesteia.

Așadar, „în Europa, extragerea de text și date (TDM – procesul folosit de unele IA pentru a răzui conținut online) este permisă și nu constituie încălcare a drepturilor de autor dacă este efectuată în cadrul legal în vigoare, dar deținătorii de drepturi de autor pot renunța la acesta și pot refuza TDM. conținutul acestora (a se vedea articolul 4 din Directiva 2019/790).” Astfel că întotdeauna de-a lungul dezvoltării societății au existat problematici deduse legiferării pentru a contura cu exactitate ce drepturi pot deriva din raporturi juridice mai deosebite, care poate ar implica o entitate non-umană.

Un bun exemplu în aceste situații cu un inedit caracter novator ar fi rațiunea care a stat la baza raporturilor din dreptul penal unde vinovăția era atribuită unei mașini fără conducător. În acest caz, platformele care folosesc inteligența IA au produs multe controverse și au forțat crearea unor noi norme conductoare și reglatoare, care sigur pe final vor forma o ramură de drept distinctă.

Protecția datelor personale

În sfera acestui domeniu privind protecția datelor personale au existat discuții complexe legate de termenii și condițiile pe care Chat GPT și OpenAI le stabilește odată cu acceptul la utilizare. Este adevărat că termenii serviciului OpenAI prevăd că datele nu sunt prelucrate în întregime și există restricții privind furnizarea lor. Însă, esențial de precizat este că furnizorul ar permite unui utilizator să-și retragă consimțământul pentru prelucrare datelor sale, vorbind aici de utilizatorii europeni care se află sub protecția prevedrilor GDPR. Dar, s-a concretizat în urma unui studiu asupra modului de funcționare a acestor platforme că există și scurgeri de date, pe care legal le situăm încă în zona gri.

Deoarece. orice date introduse în ChatGPT sunt furnizate pentru utilizare și procesare de către furnizor, care își are sediul în SUA, iar amploarea prelucrării este deci situată la nivel superior, deci circulația acestora este mult mai amplă, existând riscuri majore în a exista scurgeri de dat personale.

În plus, conform condițiilor și termenilor de utilizare supuse acceptului, furnizorul ChatGPT nu își asumă niciun angajament specific față de utilizator în a nu dezvălui a datele de intrare (*Proprietatea Intelectuală în ChatGPT*).

Din această pricină, trebuie ca utilizatorii să fie atenți ce cer de la ChatGPT pentru că atunci când introduc date care sunt confidențiale, atunci ChatGPT (conform regulilor sale de utilizare, foarte sumare de altfel), dezvăluie acele date unei terțe părți pentru a le utiliza într-un scop nedeterminat sau pentru a ajuta la îmbogățirea fluxului de informații intern al platformei.

Iar, utilizatorul prin click-ul de accept îi dă în mod explicit permisiunea de a le folosi în aceste moduri. Mai mult, așa cum am specificat, furnizorul ChatGPT are capacitatea tehnică de a accesa informațiile prelucrate în scopul învățării automate, fie prin mijloace automate, fie manual,

adică toate comenzile pe care un utilizator le creează, poate fi prelucrat și de un agent uman, adică de către angajații sau contractorii săi.

Astfel, în cazul în care un utilizator introduce în ChatGPT date care includ detalii confidențiale, există și riscul ca documentul să fie furnizat către terțe părți, deci transmis altor utilizatori sau folosit pentru a produce alte rezultate la următoarele generări.

De exemplu, dacă o persoană prin utilizarea ChatGPT ar introduce informații confidențiale referitoare la un client (ex. client a unui cabinet de avocatură), aceste date ar putea fi vizualizate de un număr nelimitat de persoane, precum și de către afiliații acestuia. În aceste condiții se evidențiază conform politicii de confidențialitate a ChatGPT, că prin acceptul utilizatorului în momentul accesării, furnizorul obține informații despre utilizator, ca de exemplu – date personale, informații despre comunicare, detalii de conectare, informații despre utilizare, analize și cookie-uri.

Concluzii

Este adevărat că modurile de utilizare privește mai multe scopuri de la furnizarea, întreținerea, actualizarea și analizarea produselor și serviciilor furnizate, până la efectuarea de teste și dezvoltarea de noi produse și servicii.

Dar, aceste date pot fi dezvăluite unor terți care nu dezvăluie cum vor fi utilizate informațiile acestea. Aceasta înseamnă că utilizarea ChatGPT în scopuri ca cele explicitate anterior, deci care implică o analiză a informațiilor confidențiale, ar putea constitui o încălcare a datelor protejate de lege (secretul de afaceri sau informațiile care sunt privilegiate în alte moduri conform unor legi specifice, cum ar fi secrete medicale, avocațiale sau bancare), încălcând astfel obligațiile contractuale sau legea.

Aceasta înseamnă că este necesară o supraveghere adecvată a utilizării ChatGPT în afaceri, iar aceasta include elaborarea legislației relevante și a liniilor directoare privind dacă și în ce măsură instrumentul poate fi utilizat de către personal sau contractori. Fără a analiza de plano, toate părțile terțe care primesc date și tipul lor, este evident că informațiile introduse în ChatGPT, în speță date personale vor fi furnizate fără prea multe bariere, deoarece legislația în domeniu are multe lacune încă neacoperite din prisma noutății și dinamicii acestui domeniu. În mod clar, atunci când implică prelucrarea datelor cu caracter personal, utilizarea acestui sistem de către utilizatorii români și implicit cei europeni este direct guvernată de GDPR și, prin urmare, aceasta trebuie să respecte regulile prevăzute de lege.

Mențiunea cu privire la normele europene din GDPR nu este întâmplătoare, deoarece în Europa, politica de confidențialitate a ChatGPT oferă posibilitatea celor din statele membre să ceară ștergerea datelor de acest fel din orice conținut introdus în platformă. În mod clar ca o concluzie a celor specificate, sistemele IA generative sunt încă în dezvoltare și în mod cert vor rezoluționa domenii și vor oferi soluții într-un timp fulminant de repede, agenții sociali ar trebui să sprijine acest proces prin instituirea unor reguli de utilizare mult mai concise. Doar în acest mod s-ar putea crea un mediu sigur pentru folosire în cele mai bune scopuri de către diverși utilizatori.

Astfel că este necesar să se lucreze la 6 regulamentele sau politicile de utilizare, deoarece este vital pentru să se asigure securitatea și confidențialitatea datelor prelucrate în cadrul acestora. În acest mod va crește, cu siguranță, gradul de încredere și modurile în care pot fi utilizate aceste sisteme.

Bibliografie

European Commission. (2023, February 20). Intellectual Property & ChatGPT. https://intellectual-property-helpdesk.ec.europa.eu/newsevents/news/intellectual-property-chatgpt-2023-02-20_en

Hart-Davis, G. (2023). *Killer ChatGPT Prompts: Harness the Power of AI for Success and Profit*. John Wiley & Sons Inc.

Lindgren, S. (2023). *Critical Theory of AI*. John Wiley & Sons.

Hristova, S., Hong, S., & Slack, J. D. (2021). In the presence of algorithms. *Algorithmic culture: How algorithms and big data are transforming everyday life. Lanham, MD: Lexington Books*.

Steane, J. (2023). *The Principles and Processes of Interactive Design*. Bloomsbury Publishing PLC.

Capitolul 2 – DIFERENȚA DINTRE RĂSPUNDEREA ADMINISTRATORILOR/ASOCIAȚILOR VERSUS RĂSPUNDEREA ACȚIONARILOR PENTRU PREJUDICIILE CAUZATE CĂTRE BUGETUL DE STAT SAU CĂTRE SOCIETATE DUPĂ CAZ

Chapter 2 – THE DIFFERENCE BETWEEN DIRECTORS/ASSOCIATES LIABILITY VERSUS LIABILITY SHAREHOLDERS FOR THE DAMAGES CAUSED TO THE STATE BUDGET OR TO THE COMPANY AS THE CASE MAY BE

Maria-Andreea LUCA[1]

Abstract

This paper aims to address an issue that has raised quite a lot of questions and controversies over time, given that although the legal regulations were stable and clear, it is not, however, the legal and economic nature of this issue has not ceased and does not cease to raise questions. We are discussing the liability of the managers of the king companies mentioned by Law 31/1990.

In particular, we will focus our attention on the differences between the liability of associates within limited liability companies compared to the liability of shareholders in capital companies.

***Keywords**: liability of the managers, liability of associates, liability of shareholders, Law 31/1990*

***JEL**: K14, K30, K42, K49*

Introducere

Doctrina a statuat constat și aproape unanim cu privire la definirea societăților cu răspundere limitată, respectiv a societăților pe acțiuni. Astfel, s-a stabilit că societatea pe acțiuni este acea entitate juridică ce este formată prin asocierea mai multor persoane, fiecare contribuind cu aport la capitalul social prin ceea ce se numește cotă de participare și care presupun ceea ce se numește titlu sau acțiune/acțiuni în vederea exercitării unei activități comerciale aducătoare de venit și, bineînțeles, cu scopul de a împărți acest profit, fiecare asociat având drepturi și obligații numai în limita aportului lor.

Rezultate și discuții

Societatea cu răspundere limitată comportă atât caracteristici specifice societăților de persoane cât și societăților de capitaluri. Practic o putem numi o formă de organizare hibrid, unde răspunderea asociaților poate fi angajată numai în limita capitalului social subscris.

Totuși, societatea cu răspundere limitată se poate constitui chiar și prin voința unei singure persoane, în acest caz fiind ea singura răspunzătoare în fața legii, dar și singura care se va bucura de profitul realizat de societate.

Putem deduce că între cele două forme de organizare există diferențe esențiale cu privire la:

- Identitatea organelor de conducere;
- relația dintre organele societății și societate;
- Și, poate cel mai important, răspunderea organelor de conducere.

Cu titlu principial notăm că societatea pe acțiuni este organizată și funcționează în baza unor principii de natură democratică. Organele sale de conducere și administrare au competențe

[1] Avocat, Baroul Iași, luca.mariaandreea@yahoo.com

foarte bine stabilite, ce au la bază principiul separației puterilor: organe de deliberare și decizie, organe de administrare și reprezentare, organe de supraveghere și control.

În schimb, în ceea ce privește funcționarea societății cu răspundere limitată aceasta are la bază principiul deplinei încrederi dintre administratori și/sau asociați, ce pun în comun anumite bunuri, în vederea desfășurării unei anume activități economice, cu scopul împărțirii profitului fiind răspunzători pentru obligațiile sociale în limita aportului lor.

Putem deduce cu ușurință că societatea cu răspundere limitată este acea asociere care are la bază încrederea deplină între asociați, principiu ce poartă denumirea de caracter *intuitu personae*. În ceea ce privește constituirea societății cu răspundere limitata versus constituirea societății pe acțiuni, este important să punctăm următoarele:

Sub acest prim aspect, urmează să observăm că potrivit art. 7 din Legea 31/1990 actul constitutiv al societății cu răspundere limitată cuprinde, printre altele, și aspecte privind modalitatea în care asociații cu puteri de reprezentare urmează să își exercite aceste puteri în sensul dacă le exercită împreună sau separat. Pe de altă parte, actul constitutiv al societății pe acțiuni, cuprinde elemente în plus, fiind o formă de organizare diferită față de societatea cu răspundere limitată.

Astfel, potrivit art. 8, actul constitutiv al societății pe acțiuni va cuprinde, de asemenea, puterile pe care le au administratorii și membrii directoratului precum și mențiuni cu privire la modalitatea de exercitare a acestora – împreună sau separat.

O diferență între Societatea pe acțiuni și o Societate cu răspundere limitată este aceea că actul constitutiv va conține și clauze privind conducerea, administrarea, funcționarea și controlul gestiunii societății, precum și aspecte privind numărul membrilor consiliului de administrație sau modul de stabilire a acestui număr.

Din prevederile amintite, reiese că în ceea ce privește administrarea, controlul și gestiunea, în cazul societății pe acțiuni se impune o reglementare internă mai riguroasă, urmând a se arăta în mod expres care vor fi persoanele ce vor exercita aceste atribuții. În schimb, în cazul SRL-ului, de regulă, toate aceste atribuții vor reveni administratorului.

Societățile de persoane nu au un organ de control, deoarece regula este aceea că fiecare asociat este implicat în viața societății. Cu alte cuvinte, în cazul mai multor asociați, unii dintre vor exercita funcția de administrare, în timp ce alții vor verifica cum cei dintâi administrează, exercitând supravegherea și controlul în mod direct.

În cazul societăților de capitaluri, asociații nu vor mai exercita un control direct și permanent, întrucât pot interveni diverse aspecte precum incapacitatea profesională ori conflictul de interese, aspecte ce țin de confidențialitatea informațiilor – asta deoarece acționarii nu au per se obligația de loialitate față de societate astfel încât se desemnează un organ societar (cenzorii) care reprezintă practic un sistem de control intern, sau se poate apela la servicii externe ale firmelor ce au ca obiect de activitate acest tip de control.

Cât privește funcționarea societății cu răspundere limitată versus societatea pe acțiuni, potrivit art. 72 din Legea 31/1990 atât obligațiile cât și răspunderea administratorilor sunt bazate pe reglementările referitoare la mandat precum și cele speciale instituite de Legea societăților.

Cu alte cuvinte, administratorul societății cu răspundere limitată trebuie să își exercite obligațiile atât față de societate cât și față de terți în numele societății iar nu în nume propriu, căci în cazul nerespectării acestora poate fi incidentă atât răspunderea contractuală cât și răspunderea delictuală.

Pe de altă parte, la societățile de capitaluri, există organisme cu atribuții specifice, astfel că fiecare dintre acestea va răspunde pentru modul de îndeplinire a atribuțiilor ce le revin (cenzori, directori, consiliu de administrație).

Sub acest aspect, vom sublinia un prim aspect în ceea ce privește acționarii, și anume acela că răspunderea acestora în cadrul societății se limitează la principiul bunei credințe potrivit dispozițiilor art. 136 din Lege.

Cu alte cuvinte, unui simplu acționar care nu deține calitatea de administrator, de membru în consiliul de administrație ori de director, nu i se poate atrage aceeași răspundere ca cea a administratorul unui SRL. Ba chiar mai mult, doctrina relevantă în această materie apreciază că în cazul societăților pe acțiuni cu mai mulți acționari, aceștia sunt reduși la stadiul de simpli investitori pasivi.

De altfel, potrivit art. 8 lit. g (1) din Legea 31/1990, la momentul înființării societății pe acțiuni, statutul trebuie să cuprindă, printre altele, și puterile conferite administratorilor și, după caz, directorilor, respectiv membrilor directoratului, și dacă ei urmează să le exercite împreună sau separat.

Prin urmare, acționarii nu au de principiu puteri în cadrul societății, rolul lor fiind practic de a investi și de a scoate profitul aferent. Nu au niciun control asupra societății, nu au nici alte îndatoriri în afară de aceea de a își exercita drepturile cu bună credință, decât dacă aceste aspecte sunt prevăzute în mod expres în actul constitutiv.

Jurisprudența relevantă în materie3 a statuat că regulile de administrare prevăzute de lege pentru societățile pe acțiuni nu sunt aplicabile societăților cu răspundere limitată decât în cazul existenței unei norme de trimitere, expres și limitativ prevăzute de Legea 31/1990. În lipsa unor astfel de texte legale derogatorii și de strictă interpretare și aplicare, reiese cu puterea evidenței că societatea cu răspundere limitată ca fi guvernată de reguli specifice, diferite de cele ce guvernează societățile pe acțiuni. Referitor la răspunderea administratorului în cadrul societății pe acțiuni versus răspunderea administratorului unei societăți cu răspundere limitată, Legea 31/1990 a statuat în ceea ce privește societățile pe acțiuni criteriul bunului administrator – specific în mod exclusiv răspunderii civile contractuale (în cazul societăților cu răspundere limitată, acest criteriu nu va fi aplicabil, fiind incidente alte reguli, așa cum am arătat).

Potrivit art. 142 din Legea societăților – aplicabil doar societăților pe acțiuni – administratorii au îndatorirea de a îndeplini toate actele necesare și utile în vederea realizării obiectului de activitate, în afara celor rezervate de lege pentru adunarea generală a acționarilor.

Rezultă că în cazul societății pe acțiuni, Legea 31/1990 poate să prevadă obligativitatea unui mandat special, precum o face art. 153, și per a contrario, că în cazul societăților cu răspundere limitată nu există o astfel de obligativitate.

Prin urmare, în cazul societății cu răspundere limitată administratorul are un mandat general, nefiind limitat de legiuitor ca în cazul societății pe acțiuni.

Criteriul bunului administrator reprezintă criteriul în funcție de care se analizează culpa în ceea ce privește răspunderea civilă contractuală, legiuitorul apreciind că în ipoteza societății pe acțiuni, exigențele necesare stabilirii răspunderii administratorilor trebuie să fie cât mai obiective (in abstracto). Răspunderea acestora trebuie măsurată după criteriul sever al unui bun administrator și al unui bun gestionar, dar totuși după al unuia obișnuit, mediu, nu după criteriul unuia excelent ceea ce este specific răspunderii delictuale.

Vinovăția sau culpa membrilor consiliului de administrație ori ai consiliului de supraveghere ai unei societăți pe acțiuni se stabilește tot după criteriul bunului administrator, indiferent de pregătirea și comportamentul general al celor desemnați.

Cu totul diferit se apreciază culpa în cazul administratorului în cadrul societății cu răspundere limitată, respectiv după criteriul prudenței și diligenței unui bun proprietar, culpă ce se analizează *in concreto*, autorul fiind răspunzător și pentru culpa cea mai ușoară (*culpa levissima*)

Concluzii

Concluzionând, având în vedere natura juridică diferită a celor două tipuri de societăți, în stabilirea răspunderii administratorului se vor avea în vedere următoarele elemente esențiale:

Un S.A. este o societate de capitaluri, unde relația dintre acționari este irelevantă (*intuitu pecuniae*). Spre deosebire, un SRL are la bază încrederea reciprocă dintre asociați (*intuitu personae*). Într-un S.A., controlul gestiunii se realizează de către cenzori, a căror desemnare este obligatorie, tocmai pentru degrevarea acționarilor de orice atribuții și responsabilități în ceea ce privește activitatea contabilă, financiară și fiscală a societății. Spre deosebire, un SRL este controlat și supravegheat în mod direct de asociați, cu excepția cazului în care numărul asociaților depășește 15. Situațiile financiare într-un SA nu pot fi aprobate în absența raportului cenzorilor, alături de raportul administratorilor – absența acestor rapoarte determinând nulitatea hotărârii.

Spre deosebire, într-un SRL bilanțul poate fi aprobat direct de asociați. Acționarii într-un S.A. nu au nicio competență de a interveni în activitatea curentă a societății, hotărârile curente fiind luate de administrator. Spre deosebire, într-un SRL asociații sunt implicați direct în activitate, majoritatea hotărârilor curente fiind luate de Adunarea asociaților.

Bibliografie

Brignull, H. (n.d.). Dark Patterns: Deception vs. Honesty in UI Design. A List Apart. https://alistapart.com/article/dark-patterns-deception-vs-honesty-in-ui-design/

Burrell, J. (2016). How the machine 'thinks': Understanding opacity in machine learning algorithms. *Big Data & Society*, *3*(1).

Directiva (UE) 2019/2161 a Parlamentului European și a Consiliului din 27 noiembrie 2019de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivelor 98/6/CE, 2005/29/CE și 2011/83/ UE ale Parlamentului European și ale Consiliului în ceea ce privește o mai bună asigurare a respectării normelor Uniunii în materie de protecție a consumatorilor și modernizarea acestor norme.

Directiva (UE) 2019/770 privind anumite aspecte referitoare la contractele de furnizare de conținut digital și de servicii digitale. https://eur-lex.europa.eu

Directiva (UE) 2019/771 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri, de modificare a Regulamentului (UE) 2017/2394 și a Directivei 2009/22/CE și de abrogare a Directivei 1999/44/CE. https://eur-lex.europa.eu

Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică și Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii.

Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, modificată și actualizată.

Ebers, M. (2019). Regulating AI and Robotics: Ethical and Legal Challenges. In M. Ebers & S. Navas Navarro (Eds.), *Algorithms and Law*. Cambridge University Press.

European Parliament. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. (2020, July). *Artificial Intelligence and Civil Liability* (PE 621.926). Directorate-General for Internal Policies.

Jabłonowska, A., Kuziemski, M., Nowak, A., Micklitz, H-W., Pałka, P., & Sartor, G. (2018). *Consumer law and artificial intelligence. Challenges to the EU consumer law and policy stemming from the business's use of artificial intelligence. Final report of the ARTSY project* (European University Institute (EUI) Working Paper LAW 2018/11). European University Institute.

Legea 193/2000 privind clauzele abuzive dintre consumatori și profesioniști, Republicată

Llorca, Charisi, Hamon, Sanchez, & Gomez. (2023). Liability Regimes in the Age of AI: A Use-Case Driven Analysis of the Burden of Proof. *Journal of Artificial Intelligence Research*, *76*.

Reuters. (2023, October 31). Tesla wins autopilot trial involving fatal crash. https://www.reuters.com/business/autos-transportation/tesla-wins-autopilot-trial-involving-fatal-crash-2023-10-31/

Rezoluția Parlamentului European din 20 octombrie 2020 conținând recomandări adresate Comisiei privind regimul de răspundere civilă pentru inteligența artificială (2020/2014(INL)), disponibilă la adresa: https://www.europarl.europa.eu/, accesat la 21.11.2023.

Valenza, R. (2023, April 4). Tesla Wins First Trial Involving Autopilot, But More Serious Cases Loom. Marquette University Law School Faculty Blog. https://law.marquette.edu/facultyblog/2023/04/tesla-wins-first-trial-involving-autopilot-but-more-serious-cases-loom/

Capitolul 3 – SUSPENDAREA EXECUTĂRII ACTULUI ADMINISTRATIV INDIVIDUAL: ÎMTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

Chapter 3 – SUSPENSION OF THE EXECUTION OF THE INDIVIDUAL ADMINISTRATIVE ACT: QUESTIONS AND ANSWERS

Natalia CHIPER[1]

Abstract

With the adoption of the Administrative Code of the Republic of Moldova in 2018, entered into force on 01.04.2019, the legislator comes with a separate institution, namely „suspension of the execution of the unfavorable individual administrative act", which is essentially multifunctional and includes a complex of legal mechanisms. Based on these considerations, in practice there are several impediments to the implementation of the above-mentioned institution. Thus, in the article presented for the reader's attention, I have come up with questions and answers, with some proposals to be of help, especially to practitioners, but on the condition that the theoretic aspect is approached from a scientific and argued point of view.

Keywords*: individual administrative act, normative administrative act, suspension of the execution of the administrative act.*

JEL*: K14, K30, K42, K49*

Introducere

Mecanismul juridic propus în prezenta cercetare și anume suspendarea executării actelor administrative, prezumă a fi un instrument procedural eficient aflat la îndemâna părților și în special al instanței de judecata, pentru a asigura respectarea principiului legalității, fiind echitabil ca, atâta timp cat autoritatea publica sau judecătorul se afla in proces de evaluare, acestea să nu-și producă efectele asupra celor vizați. Respectiv, suspendarea executării actului administrativ, trebuie considerata ca fiind un eficient instrument procedural aflat la îndemâna nu numai a instanței de judecată, a autorităților publice, dar și a cetățeanului.

Obligația de executare pentru actele administrative poate să înceteze fie în mod temporar, fie în mod definitiv. Încetarea temporară a obligației de executare a actelor administrative constituie o suspendare a executării lor. Deci, prin suspendare se înțelege operațiunea juridică, care determină încetarea temporară, provizorie a efectelor actelor administrative. Ea este dispusă, de regulă când există un dubiu cu privire la legalitatea sau oportunitatea unui act. Când există certitudinea în ce privește această nelegalitate sau inoportunitate se ia o măsură definitivă de încetare a efectelor actului administrativ, cum ar fi revocarea, anularea (Petrescu, 2004).

Astfel, suspendarea reprezintă operația de întrerupere temporară a efectelor juridice produse de un act juridic. Suspendarea actelor administrative reprezintă o garanție a asigurării legalității, ce intervine însă în cazuri de excepție, în situații limită. Ea are în vedere fie întreruperea vremelnică a producerii de efecte juridice (ceea ce înseamnă că actul era în vigoare) fie amânarea temporară a producerii de efecte juridice.

Valentin I. Prisacaru, consideră că suspendarea actelor administrative de autoritate privește intervenirea acesteia numai după intrarea actului respectiv în vigoare și ca urmare a dispoziției unui organ competent ori prin efectul legii, după ce actul administrativ de autoritate a început ă producă efectele juridice pentru care a fost adoptat ori emis (Prisăcaru., 1998)

[1] Conf. univ. dr., Departamentul „Drept Public", Universitatea de Stat din Moldova., Chișinău, Republica Moldova natalychiper@gmail.com.

O poziție contrară la acest subiect are Antonie Iorgovan, care susține că, prin suspendare, *lato senso*, trebuie înțelese și cazurile când actul administrativ intră în vigoare ulterior momentului în care a fost emis. Este și cazul actelor administrative care intră în vigoare la o dată ulterioară publicării, intrarea în vigoare după publicare înseamnă suspendarea obligației de executare, deoarece această obligație trebuie să ia naștere, conform principiilor de drept, din momentul existenței sale. (Iorgovan, 2005).

Astfel, după cum menționează Răducan D.-R.' (Dan-Rares., Raducan, & Stoica., Irina, Titorian, & Asociații, 2019) este pierdut din vedere caracterul vremelnic al măsurii suspendării, care deci întrerupe doar temporar efectele juridice produse de actul suspendat, fără a răsturna prezumția de legalitate a acestuia. În practică, de cele mai multe ori, suspendarea executării actului administrativ nu împiedică punerea în executare a acestui act ulterior respingerii acțiunii în anulare. În ceea ce privește însă prejudiciul suferit de persoana vătămată prin actul administrativ a cărui executare nu a fost suspendată, acesta este uneori foarte însemnat, putând consta, de exemplu, în executarea silită a imobilului în care locuiește această persoană, la determinarea intrării unei societăți în faliment sau, de ce nu, la construirea unui bloc a cărui demolare ar fi cel puțin la fel de scumpă ca și construcția, iar proprietarul blocului se află în insolvență, caz în care o categorie destul de largă de persoane are de suferit. De asemenea, prin emiterea unui act administrativ nelegal de reglementare a unui serviciu public, însuși interesul public are de suferit. În astfel de cazuri, este foarte probabil ca urmările negative produse prin executarea unui act administrativ nelegal să fie greu sau imposibil de înlăturat ulterior anulării acestui act prin hotărâre judecătorească".

Potrivit Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. (89) 8 din 13 septembrie 1989 privind protecția provizorie acordată de instanță pe probleme administrative, atunci când o instanță este sesizată cu o contestație referitoare la un act administrativ, iar instanța nu a pronunțat încă o decizie, solicitantul poate cere aceleiași instanțe sau unei alte instanțe competente să ia măsuri de protecție provizorie împotriva actului administrativ, că în decizia privind acordarea protecției provizorii solicitantului, instanța trebuie să ia în considerare toți factorii relevanți, inclusiv faptul că în cazul în care executarea actului administrativ este susceptibilă de a provoca daune și că acestea ar putea fi remediate cu dificultate și dacă există un caz prima-facie împotriva valabilității actului. (Recomandarea nr. r(89)8 a comitetului de miniștri către statele membre privind protecția provizorie acordată de instanță pe probleme administrative din 13 septembrie 1989).

Din conținutul Recomandării abordate se desprinde că măsurile de protecție provizorie dispuse de către instanța competentă pot lua forma de suspendare a executării actului administrativ, în întregime sau parțial, prin care se dispune în totalitate sau parțial restabilirea situației care a existat la momentul adoptării actului administrativ sau la orice modificare ulterioară și de impunere asupra administrației a oricărei obligații corespunzătoare, iar măsurile de protecție provizorie nu pot aduce în nici un fel atingere deciziei care urmează să fie luată de către instanța sesizată cu privire la contestarea actului administrativ. Pentru a evita abuzurile nejustificate din partea reclamantului, judecătorului i se oferă posibilitatea de a aprecia întinderea și caracterul real, ireversibil al prejudiciului, a cărui producere iminentă este invocată de reclamant. Se mai reține că măsurile provizorii aplicate în fiecare caz separat de către instanța de judecată țin de substanța obiectului acțiunii. Instanța urmează să dispună măsura provizorie, care menține starea de fapt pe durata examinării cauzei, inclusiv în circumstanțe în care în mod plauzibil există riscul unei pagube

ireparabile. (Recomandarea nr. r(89)8 a comitetului de miniștri către statele membre privind protecția provizorie acordată de instanță pe probleme administrative din 13 septembrie 1989).

Aplicabilitatea dreptului la un proces echitabil în cazul procedurilor provizorii depinde de următoarele condiții: în primul rând, dreptul în discuție trebuie să aibă un caracter civil, atât în cadrul procedurilor principale, cât și în cadrul procedurilor de suspendare. În al doilea rând, trebuie analizate natura măsurii provizorii, obiectul și scopul ei, precum și efectele în privința dreptului în discuție. Oricând o măsură provizorie va fi considerată efectivă pentru a determina dreptul sau obligația cu caracter civil, în ciuda duratei perioadei în care este în vigoare, articolul 6 va fi aplicabil (Hotărârea privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 214 alin. (8) din Codul administrativ și a articolului 111 alin. (4) din Legea nr. 548 din 21 iulie 1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei (Sesizarea nr. 99g/2019), (Kübler v. Germania, 13 ianuarie 2011, §47).

Ținând cont că scopul prezentului articol de a veni cu suport științifico-practic asupra problemei suspendării executării actului administrativ, drept obiective propunem trecerea în revistă a noțiunii de valabilitate a actului administrativ individual; evidențierea importanței, valorii teoretice a tipului de act administrativ (individual sau normativ) și totodată a categoriilor de acte administrative individuale (acte defavorabile; acte defavorabile) pentru aplicabilitatea practică; determinarea actelor administrative exceptate prin lege de aplicarea instituției suspendării executării actelor administrative; evidențierea condițiilor de bază pentru aplicarea legală a procedurii prealabile; analiza suspendării executării actelor administrative individuale de către autoritatea publică; analiza suspendării executării actelor administrative individuale de către instanța de contencios administrativ și pe parcurs de evidențiat o serie de probleme identificate pe parcurs pentru a propune soluții (întrebări-răspunsuri).

Rezultate și discuții

Laconic despre valabilitatea actului administrativ individual:

Prezentul articol are drept scop să vină în sprijinul practicienilor și să susțină ideea necesității aplicării măsurii provizorii a suspendării executării actului administrativ, până ce instanța de judecată se va pronunța cu privire la legalitatea sau ilegalitatea actului administrativ contestat.

„Valabilitatea juridică a actului administrativ, individul” ca fenomen juridic, în contextul temei propuse, devine un segment obligatoriu – necesar de a fi pus în discuție. Astfel, potrivit art. 139 alin. (1) – (5) din CA RM „*un act administrativ individual devine valabil pentru persoana căreia îi este destinat sau care este afectată de el în momentul în care i se comunică acesteia, cu excepția cazului când actul administrativ însuși stabilește o dată ulterioară pentru obligativitatea sa”*. Concomitent se impune condiția de a fi adus la cunoștință persoanei căreia îi este destinat. În acest context, CA RM, prevede expres comunicarea în cadrul procedurii administrative în Capitolul V, art. art. 96-114 CA RM. Acest aspect teoretico-practic este foarte important, respectiv nu ne vom opri cu o cercetare minuțioasă în domeniul propus, din considerentul că nu este obiectul de cercetare al prezentului articol, doar pentru a pune în evidență câteva aspecte actuale, vom face trimitere la unele opinii (Bostan, Ina., & Tănase, Oleg. 2022; Diaconu, M. (2012); Diaconu, M. (2013); Dosarul nr. 3ra-513/2021).

În continuarea ideii art. 139 alin. (2)-(5) CA RM prevede expres că un act administrativ individual obține valabilitate cu acel conținut cu care este comunicat și rămâne valabil atâta timp

cât nu este *retras, revocat* sau *anulat* (Damcali, Aurora. 2020); (Pantelimon, Manta 2011) într-un alt mod, ori nu s-a consumat prin expirarea timpului sau într-un alt mod. Tot în prevederile legale al articolului sus menționat se menționează că actele administrative individuale se respectă de către autoritatea publică emitentă, alte autorități publice, destinatarii acestora și persoanele terțe (Belei, Elena & Jimbei, Ina, 2022) și, respectiv, un act administrativ individual nul nu produce efecte juridice, iar conform art. 141 alin. (1) din Codul administrativ, un act administrativ individual este nul dacă conține un viciu deosebit de grav și acest lucru este evident în cadrul aprecierii concludente a tuturor circumstanțelor relevante.

Actul administrativ individual este înzestrat cu puterea lucrului decis numai atunci când nu este contestabil sau a fost contestat fără succes. Astfel, art. 140 din Codul administrativ „*un act administrativ individual obține puterea lucrului decis atunci când nu mai poate fi contestat nici pe cale prealabilă, nici prin acțiune în instanța de judecată competentă. Dacă un act administrativ individual are mai mulți destinatari sau mai multe persoane sunt afectate de acesta, puterea lucrului decis poate surveni în momente diferite pentru fiecare din aceste persoane*". Acest efect juridic consolidează situația juridică și oferă cetățeanului încredere că actul administrativ individual nu mai poate fi schimbat. Ulterior, actul administrativ individual este posibil de anulat doar în cazuri excepționale limitate, cum ar fi retragerea și revocarea conform prevederilor art. art. 143-147 din Codul administrativ (Fală, Nicolae et al. 2021)

În continuarea ideii, ținem să menționăm că suntem de acord cu poziția autorilor autohtoni N. Fală, M. Poalelungi (Fală, Nicolae et al. 2021) care menționează că termenul „valabilitatea„ *actului administrativ individual nu este definit de Codul Administrativ. Conceptul respectiv cuprinde: valabilitatea externă și internă (eficiența internă). Eficiența externă este în general înțeleasă ca fiind obligarea destinatarului sau terțului afectat de actul administrativ individual, chiar dacă reglementarea specifică — de exemplu din cauza unei condiții suspensive sau a unui termen – intră în vigoare mai târziu. Astfel, ultima este doar o chestiune de eficiență interioară.*

Astfel, suspendarea de drept *(ope legis)* intervine fără intervenția vreunui organ de jurisdicție atunci când legiuitorul vrea să confere o legitimare procesuală specială unui organ administrativ sau când recunoaște exercițiul unui drept fundamental iar obligarea acestuia ar produce pagube iminente, sau când se prevede în lege că se aplică cu titlu de sancțiune (Chiriac, 2004).

În contextul celor expuse, trebuie să ținem cont că din momentul comunicării actului administrativ individual, acesta devine valabil și, pe lângă funcția de clarificare juridică, procedurală și de lucru decis, mai îndeplinește funcția de titlu executoriu. Astfel, conform art. 171 alin. (4) și 139 alin. (1) din Codul administrativ, actul administrativ individual produce efectele unui titlul executoriu, indiferent de faptul dacă este ilegal, deoarece funcția executorie este fundamentată pe prezumția de legalitate a actului administrativ individual până la proba contrară (Chiriac, Lucian. 2004).

Importanța de a determina tipul de act administrativ (individual sau normativ) și categoriile actelor administrative individuale (acte defavorabile; acte defavorabile) conform Codului Administrativ:

În limita cercetării propuse, și nu numai, este extrem de important să determinăm ce tip de act administrativ avem în față, este vorba de un act administrativ individual sau de act administrativ normativ. De ce, ar întreba cititorul?

Atunci când vorbim despre suspendarea executării actului administrativ este destul să fim atenți la denumirea art. art. 12, 172 art. 214 CA RM, unde expres este menționat suspendarea actului administrativ INDIVDUAL (Dosarul nr. 3-2689/2020 din 30.10.20202; Decizia Consiliului Audiovizualului, Nr. 16/101 din 28.04.2021) de către autoritatea publică și actul administrativ individual contestat, dar cât să atragem atenția asupra faptului că art. 172 CA RM este plasat în Cartea a doua a CA RM „Procedura administrativă" ce ține direct de actul administrativ individual și procedura administrativă.

Reieșind din prevederile art. art. 10, 11 CA RM, legiuitorul ne propune două **categorii de acte administrative individuale** (Codul Administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018.) și anume: „a) *acte defavorabile* – actele care impun destinatarilor lor obligații, sancțiuni, sarcini sau afectează drepturile/interesele legitime ale persoanelor ori care resping, în tot sau în parte, acordarea avantajului solicitat; și b) *acte favorabile* – actele care creează destinatarilor săi un beneficiu sau un avantaj de orice fel", fapt ce are un rol important în cazul aplicării suspendării executării actului administrativ individual.

Alin (1) art. 172 CA RM expres prevede „*Dacă un **act administrativ individual defavorabil** este contestat cu cerere prealabilă, autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile*", drept urmare, reieșind din logica juridică propusă de legiuitor, în cazul aplicării suspendării executării – actului administrativ individual este o condiție obligatorie, iar cel din urmă să fie defavorabil. Totodată art. 172 CA RM este într-o strânsă coroborare și interdependență cu art. 214 CA RM, în denumirea căruia nu găsim tipul și categoria de act administrativ, legiuitorul folosește doar noțiune de „act administrativ", deci, nu sunt prevăzut expres actele administrative individuale „defavorabile". Astfel, reieșind din cele expuse, devine evident, că și atunci când este vorba de suspendarea executării actului administrativ contestat cu cerere prealabilă și/sau în instanța de judecată, legiuitorul ne propune doar acel ***act administrativ individual defavorabil.***

Prin urmare, din sensul art. 12 din Codul administrativ *„actul administrativ normativ este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice"* (Codul Administrativ al republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018), rezultă că instituția ordonanței provizorii aferentă suspendării se aplică doar în privința actelor administrative individuale, dar nu și în privința actelor normative, având în vedere că ultimele cuprind reglementări generale și impersonale care poartă caracter obligatoriu în vederea aplicării la un număr nedeterminat de subiecte de drept și care, odată anulate printr-o hotărâre judecătorească definitivă, încetează a mai produce efecte juridice *erga omnes*, față de toate subiectele de drept, suspendarea executării acelor acte normative poate fi dispusă exclusiv prin același procedeu prin care actul administrativ cu caracter normativ a luat ființă, nefiind posibilă suspendarea acestuia printr-o eventuală încheiere judecătorească pronunțată într-o pricină concretă și cu efecte inter partes.

Astfel, instanța de judecată competentă nu este obligată în mod automat și necondiționat să dispună suspendarea actului administrativ, fiind absolut obligatoriu pentru obținerea protecției jurisdicționale să se facă dovada îndeplinirii condițiilor prevăzute de normele de drept intern (Dosar nr. 3r-33/22 din 09.02.2022).

De asemenea, conform alin. 8, art. 214 CA RM (Codul Administrativ al republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018), *nu pot fi suspendate actele Băncii Naționale a Moldovei care țin de domeniul politicii monetare și valutare, inclusiv de măsurile de salvgardare, actele Băncii*

Naționale cu privire la administrarea specială asupra băncilor referitoare la retragerea licenței entităților supravegheate de Banca Națională, cu privire la inițierea procedurii de lichidare silită a băncilor, actele Băncii Naționale adoptate în procesul de evaluare și supraveghere a calității acționarilor entităților supravegheate de Banca Națională, precum și măsurile implementate de Banca Națională, de administratorul special sau de lichidator în cursul administrării speciale sau lichidării silite a băncii (Hotărârea privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 214 alin. (8) din Codul administrativ și a articolului 111 alin. (4) din Legea nr. 548 din 21 iulie 1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei).

Ca la 26.07.2023 să intre în vigoare noi completări a art. 214 CA RM și anume cu alin. (9) art. introdus prin LP201 din 20.07.23, prin care expres este stipulat acte administrative individuale care nu pot fi suspuse instituirii suspendării executării actului administrativ individual, deci sunt exceptate prin lege. Astfel, legiuitorul ne propune următoarea redacție *„Nu pot fi suspendate hotărârile Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică privind retragerea licențelor pentru nerespectarea de către titularii de licențe din sectorul gazelor naturale a cerințelor legale privind separarea, independența și/sau certificarea operatorului sistemului de transport, precum și hotărârile adoptate în scopul asigurării continuității în activitatea de transport al gazelor naturale”* (Monitorul Oficial 267-270/26.07.23 art. 459; în vigoare 26.07.23; Art. 214 al. (9) introdus prin LP201 din 20.07.23).

Modificările propuse și care deja produc efecte juridice necesită cercetare minuțioasă, dar totodată nu se exclude și o invocare a excepție de neconstituționalitate în raport cu ultimele modificări propuse la *legi ferenda*.

Cât și conform art. 190 CA RM **nu pot fi supuse suspendării executării actelor administrative individuale defavorabile**, din motiv că nici **nu pot fi contestate cu acțiune în contencios administrativ** *a) actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Președintelui Republicii Moldova și ale Guvernului; b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova) actele de comandament cu caracter militar*.

Prin urmare, legiuitorul a conferit instituției procesuale de suspendare a actului administrativ – un caracter preventiv, în scopul evitării efectelor vătămătoare ale actului a cărui legalitate este pusă în discuție, scop care nu ar fi putut fi atins în ipoteza în care norma s-ar fi referit doar la o pagubă actuală. De altfel, iminența pagubei cu toate că se prezumă, trebuie și dovedită de către persoana care a solicitat suspendarea executării actului administrativ, instanța de judecată urmând să aprecieze rațional cu privire la aceasta (Dosarul nr. 3r-970/20 (2-20144663-02-3r-28122020) din 18.02.2021).

În concluzie menționăm că, din perspectiva normei art. 172 din Codul administrativ rezultă, în afara oricărui dubiu, că ***instituția suspendării executării actelor administrative poate fi aplicată doar în privința actelor administrative cu caracter individual, dar nu și în privința actelor administrative cu caracter normativ*** (Dosarul nr. 3 r-40/23).

Respectiv, suspendarea executării actelor administrative normative, actelor indicate în alin (8),(9) art. 214 CA RM, cât și prevederile art. 190 CA RM *a) actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Președintelui Republicii Moldova și ale Guvernului; b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova) actele de comandament cu caracter militar, respectiv și* actele administrative normative.

După cum am menționat mai sus, actele administrative normative sunt exceptate prin lege, deoarece din sensul prevederilor normelor ce reglementează suspendarea executării actelor administrative rezultă cert că instituția suspendării executării actului administrativ se aplică doar

în privința actelor administrative individuale, dar nu a celor normative (Dosar nr. 3r-33/22 din 09.02.2022) cu unele excepții discutate mai sus. Drept urmare:

1. Se suspendă executarea doar a actelor administrative individuale defavorabile;
2. În cazul actelor administrative normative, actelor administrative indicate în alin (8) și (9) 214, 190 CA RM nu se aplică, respectiv putem concluziona suspendarea executării actelor administrative normative este exceptat prin lege.

Suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil de către autoritatea publică:

În corespundere cu art. 172 alin. (1) din Codul administrativ, daca un act administrativ individual defavorabil este contestat cu cerere prealabilă, autoritatea publică, *din oficiu sau la cererea persoanei afectate,* poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile.

Reieșind din cele menționate rezultă că dreptul de a solicita suspendarea actului administrative individual defavorabil îl are persoana care, prin efectele unui act administrativ individual defavorabil, este vătămată în drepturile sale recunoscute de lege sau autoritatea publică din oficiu.

Dreptul de a suspenda efectele unui act administrativ individual defavorabil îl are doar autoritatea publică emitentă. Concluziile respective se desprind din art. 164, alin. (3) Cod Administrativ care prevede că, dacă cererea prealabilă se depune la autoritatea publică ierarhic superioară, aceasta transmite neîntârziat autorității emitente cererea prealabilă *și o eventuală cerere de suspendare a executării actului administrativ individual*. Ziua depunerii cererii la autoritatea publică ierarhic superioară se consideră ziua în care a fost înregistrată cererea la autoritatea publică emitentă, respectiv termenul de soluționare a cererii de suspendare a executării actului administrativ individual prevăzut la art. 172 alin. (3) începe să curgă din data înregistrării cererii la autoritatea publică emitentă (Chiper, Natalia., & Odainic, Mariana. 2023)

Astfel, alin. (3) art. 172 CA pune în evidență 2 condiții obligatorii în cazul suspendării executării actului administrativ individual :

– suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil se decide de autoritatea publică competentă **pentru soluționarea cererii prealabile;**
– decizia cu privire la suspendarea executării se ia în termen de **5 zile lucrătoare** din momentul înregistrării, daca legea nu prevede altfel.

În contextul celor menționate mai sus, menționăm că alin (4) art. 171 CA RM expres prevede că atunci când se depune o cerere de suspendare a executării actului administrativ individual, acesta poate fi executat doar după soluționarea cererii respective., fapt ce presupune că pe perioada examinării cererii de suspendare a suspendării executării actului administrativ individual defavorabil efectele juridice a actului administrativ individual defavorabil se suspendă.

Subliniem faptul că actul administrativ individual, conform prevederilor CA RM, intră în vigoare indiferent dacă este legal sau ilegal, însăși comunicarea destinatarului sau terțului, actului administrativ individual este suficientă pentru valabilitatea sa juridică, cu excepția cazului în care actul administrativ a fost nul. Totodată actul administrative individual poate fi suspendat de către autoritatea publică când este contestat cu cerere prealabilă, respectiv autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile (Fală, Nicolae et al. 2021)

În contextul dat evidențiem poziția Dnei Belei E., Jimbei Ina (Belei, Elena et al. 2021), astfel, refuzul autorității publice de a suspenda un act administrativ individual defavorabil

întrunește elementele unui act administrativ, iar omiterea de a răspunde ar putea fi calificată ca nesoluționare în termen a cererii și deci, par că ar putea fi contestate în instanță. Dar, din analiza prevederilor CA RM constatăm că de fapt omiterea autorității de a răspunde la cererea de suspendare sau refuzul expres de a suspenda actul constituie condiții pentru solicitarea suspendării actului de către instanța de judecată până la depunerea acțiunii în contencios administrativ. Potrivit art. 214 alin. (1) CA *reclamantul poate solicita instanței de judecată competente suspendarea executării actului administrativ individual până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ dacă autoritatea publica învestită cu soluționarea cererii prealabile* ***a refuzat suspendarea sau nu a soluționat cererea de suspendare în termenul stabilit la art. 172 alin. (3).***

În continuarea temei propuse, menționăm faptul că, la moment, legislația Republicii Moldova, prevede doar într-un singur act normativ *suspendarea automată a actului administrativ individual defavorabil contestat*, este vorba despre Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei (Legea nr. 1245 din 18.07.2002), alin. (6) art. 29 „Cetățenii pot contesta hotărârea comisiei de recrutare-încorporare în Comisia de Stat pentru Încorporare sau o pot ataca în instanța de judecată, în modul stabilit de lege, în termen de 10 zile de la data comunicării ei. **Executarea hotărârii contestate sau atacate se suspendă**".

Drept urmare, odată cu contestarea hotărârii autorității publice competente, hotărârea se suspendă de drept pe întreaga perioadă, până instanța de judecată nu seva expune asupra legalității actului administrativ individual defavorabil.

Cine poate solicita suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil?

Suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil poate fi solicitat:

a) *la cerere de către persoana care, prin efectele unui act administrativ individual defavorabil, este vătămată în drepturile sale recunoscute de lege (art. 214 CA RM)*;

b) *și o condiție suplimentară la p. a) ne propune (alin (1), art. 172 CA RM) „autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile".*

Poate autoritatea publică emitentă să suspende executarea actului administrativ individual defavorabil din oficiu? Da.

În ce termen autoritatea publică este obligată să emită decizia cu privire la suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil? În termen de 5 zile lucrătoare.

Pe perioada examinării cererii de suspendare a suspendării executării actului administrativ individual defavorabil, efectele juridice a actului administrativ individual defavorabil se suspendă? Da.

Suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil de către instanța de contencios administrativ:

Alin. (3) al art. 172 din Codul administrativ prevede că, suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil se decide de autoritatea publică competentă pentru soluționarea cererii prealabile. Decizia cu privire la suspendarea executării se ia în termen de 5 zile lucrătoare din momentul înregistrării, daca legea nu prevede altfel. Doar o remarcă supra termenului – legea prevede expres termenul de 5 zile lucrătoare în cazul când există procedura prealabilă. Atunci **care ar fi termenul de depunere a cererii de suspendare a executării actului administrativ individual în cazul când legea prevede adresarea direct în instanța de contencios administrativ, deci nu avem procedură prealabilă? Care este procedura legală? Cum procedăm?** Mai jos, ne propunem să detaliem acest subiect.

Respectiv conform prevederilor art. 163 CA RM unde expres este menționat în ce cazuri procedura de examinare a cererii prealabile nu se efectuează și anume:” *a) actul administrativ individual este emis de către Guvern, un consiliu local sau Adunarea Populară a Găgăuziei; b) decizia cu privire la cererea prealabilă înrăutățește situația unei persoane față de situația din decizia inițială; c) legea prevede expres adresarea nemijlocită în instanța de judecată*”.

O dilemă sau chiar o problemă majoră, în practica judiciară, imediat după intrarea în vigoare a CA RM, era respectarea procedurii prealabile: da sau nu!? Între timp problema își găsise o stabilitate, ce era dictată, în special, de prevederile art. 209 CA RM *„acțiunea în contestare și acțiunea în obligare se înaintează în decurs de 30 de zile, dacă legea nu prevede altfel*” respectiv necesita calificarea corectă a tipului de acțiune conform art. 206 CA RM și totodată de practica judiciară, dar oricum nu exista o claritate juridică în ultimă instanță cum ar fi actele normative, legile speciale concordate cu CA RM.

Deși jurisprudența națională nu constituie izvor de drept, în virtutea principiului securității juridice, alegațiile instanțelor în cauzele la care fac referire trebuie luate în calcul, altminteri se va crea un climat de insecuritate juridică, ceea ce este în contradicție cu principiul securității juridice. În acest context, Curtea Europeană de multiple ori a subliniat că principiul securității juridice garantează, *inter alia*, o oarecare stabilitate în cazurile juridice și contribuie la încrederea publicului în instanțe. Pe de altă parte, persistența hotărârilor judecătorești neunitare creează o stare de incertitudine juridică în măsură să scadă încrederea publicului în sistemul judecătoresc, în vreme ce această încredere este evident una dintre componentele esențiale ale unui stat de drept (Păduraru c. României, §98, nr. 63252/00)

Conform ultimilor modificări a legislației cu scopul de a aduce în concordanță actele normative cu prevederile CA RM după cum prevede p. b) alin (3) art. 257 CA RM, recomandăm și atenționăm supra Monitorul Oficial nr. 246-250(8290-8294) din 05.08.2022 (Monitorul Oficial nr. 246-250(8290-8294) din 05.08.2022), unde găsim o claritate în ce cazuri se respectă și în ce cazuri nu se respectă procedura prealabilă. Dar odată cu claritate adusă în legile speciale din Monitorul Oficial citat mai sus, suplimentar aplicăm art. 206, 208, 209 CA RM cât și practica judiciară. În concluzie menționăm că pentru a determina obligativitatea procedurii prealabile, prioritar punem în evidență legea specială, care prevede expres necesitatea procedurii prealabile sau nu. (ex: art. 40 Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii *„(1) Decizia privind stabilirea dreptului la pensie sau respingerea cererii de pensionare, privind reținerile din pensie sau încasarea sumelor plătite în plus poate fi contestată Casa Națională de Asigurări Sociale. (2) În caz de dezacord cu decizia Casa Națională de Asigurări Sociale, aceasta poate fi atacată în instanța de judecată, în conformitate cu prevederile Codului administrativ.*” (Legea nr. 156 din 14.10.1998) cât și prevederile art. 206, 208, 209 CA RM cât și practica judiciară.

În ceea ce ține de acțiunile ce se contestă direct în instanța de contencios administrativ menționăm, devine evident faptul că suspendarea executării actului administrativ individual de către instanța de judecată, are loc doar la cerere. Astfel, când persoana vătămată într-un drept al său este în drept să depună o cerere de suspendarea a executării actului administrativ individual în cazul când procedura prealabilă nu este obligatorie, drept urmare procedura de suspendarea a executării actului administrativ individual defavorabil, în ideal, se reduce la adresarea **imediată (ceea ce pune în evidență „caracter urgent al măsurilor provizorii”)** direct în instanța de contencios administrativ, din momentul consumării faptei și/sau din momentul comunicării actului administrativ individual defavorabil, în instanța de judecată.

La prima vedere a cadrului normativ, legiuitorul ne propune o logică destul de accesibilă conform prevederilor art. 209 CA RM, drept urmare există obligația legală de a ne încadra în acele 30 de zile, de unde și prezumă că cererea de suspendare a executării actului administrativ individual defavorabil poate fi depusă până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ sau odată cu acțiunea în contencios administrativ în termenul legal. În caz contrar, reclamantul riscă să cada sub incidența p. d), alin (2), art. 207 CA RM, respectiv cererea va fi declarată inadmisibilă din motiv că acțiunea a fost depusă după expirarea termenului prevăzut la art. 209 CA RM. Respectiv, în ultimul caz, instanța se expune, în mod prioritar, supra suspendării a executării actului administrativ individual defavorabil.

Ca urmare, reieșind din logica normelor de drept enunțate, executarea suspendării actului administrativ individual, în baza art. 214 Cod administrativ, își are limitele temporare de la depunerea în instanță a cererii privind suspendarea actului administrativ și până la înaintarea nemijlocită a acțiunii de anulare a actului administrativ individual defavorabil, dată după care, efectele juridice ale încheierii emise anterior, vor decădea de la sine, urmând a fi solicitată suspendarea actului administrativ în cadrul pricinii civile ce are ca obiect declararea nulității actului administrativ.

Reieșind din cele expuse, după noi, rămâne un gol neacoperit din punct de vedere juridic. Cum rămâne cu necesitatea adresării imediate (ceea ce pune în evidență „caracter urgent al măsurilor provizorii"), cu pericolul iminent, promptitudinea, prejudicii ireparabile, cu dreptul la un proces echitabil, accesibilitatea la justiție etc.? Poate par generale întrebările evidențiate mai sus, dar anume ele și ne duc la ideea de a cerceta mai minuțios acest aspect.

O explicație în sensul dat ne propune Curtea Constituțională a Republicii Moldova, care în p. 36 a Decizii de inadmisibilitate a Curții Constituționale din 02 iunie 2022 a sesizării nr. 23g/2020 (Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate din 02 iunie 2020 a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ) „*observă că suspendarea poate fi solicitată la etapa examinării cererii prealabile de către autoritatea publică* (articolul 172 din Codul administrativ), *până la înaintarea cererii de chemare în judecată și direct la etapa examinării acțiunii de contencios administrativ* (articolul 214 din Codul administrativ)".

p. 38: *„Mai mult, Curtea observă că articolul 214 alin. (1) teza a II-a din Codul administrativ prevede că în cazul în care autoritatea publică competentă pentru soluționarea cererii prealabile a refuzat suspendarea actului administrativ sau nu a examinat cererea de suspendare în termenul prevăzut de lege, persoana are dreptul de a solicita suspendarea executării actului administrativ individual în fața instanței de judecată competente până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ.*

Având în vedere complexitatea litigiilor de contencios administrativ, legislatorul a prevăzut posibilitatea reclamantului de a depune doar o declarație pe propria răspundere pentru probarea faptelor privind suspendarea actului administrativ, în locul prezentării probelor obișnuite (articolul 214 alin. (3) din Cod)."

Drept urmare în urma analizei complexe a cadrului normativ, a studierii practicii judiciare, care parțial doar o prezentăm în acest articol, venim cu concluzia finală ca răspuns la întrebarea: **Când se depune cererea de asigurare în judecată?**

1. Înainte de adresarea în instanță:

   a) în cazul când există procedura prealabilă ca obligație:

   - ✓ până a depune cererea de chemare în judecată

- ✓ odată cu cererea de chemare în judecată;
- ✓ oricând pe parcursul procesului.

b) în cazul când există obligația de a ne adresa direct în instanța de judecată:

- ✓ până a depune cererea de chemare în judecată;
- ✓ odată cu cererea de chemare în judecată;
- ✓ prin cerere separată depusă ca anexă la cererea de chemare în judecată;
- ✓ oricând pe parcursul procesului.

2. Prin cerere separată depusă oricând pe parcursul procesului (Belei, Elena. 2022).

În concluzie devine evident faptul că cererea de suspendare a executării actului administrativ individual defavorabil se depune oricând, respectiv, dacă pentru autoritățile publice legea expres prevede că „*decizia cu privire la suspendarea executării se ia în termen de 5 zile lucrătoare din momentul înregistrării, daca legea nu prevede altfel*”, atunci pentru instanța de judecată, în lege nu este stipulat nici o determinare în timp pentru adresarea în instanța de judecată, cât și o limitare în numărul de adresări.

Astfel, mai jos propunem o analiză a practicii judiciare în ceea ce ține de suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil, a două cazuri similare care s-au petrecut într-un interval de timp minim, cu scopul de a evidenția unele situații ce necesită a fi perfectate în cazurile ce țin de suspendarea executării actului administrativ individual.

Drept urmare, cet. S.P. la data dec 21.11.2022 s-a adresat Judecătoriei Criuleni cu cerere de chemare în judecată către Consiliul raional W privind anularea actelor administrative individuale defavorabile. Totodată în temeiul prevederilor art. art. 172, 195, 214 și 230 din Codul administrativ a solicitat suspendarea actelor administrative individuale defavorabile, până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești. Judecătoria Criuleni, prin încheierea de contencios administrativ din 29 noiembrie 2022, a dispus suspendarea executării deciziilor Consiliului raional W până la examinarea cauzei în fond. Instanța de fond adoptând această soluție a invocat prevederile art. 3, 36, 39, 40, 171 alin. (4), 172 alin. (2), 214, judecătorul concluzionând că reclamantul a adus suficiente probe ce au dat naștere unor suspiciuni rezonabile privind și operațiunile care l-au precedat, în situația când abrogarea deciziei nr, 2.2 din 20.11.2019 Cu privire la alegerea președintelui raionului a fost dispusă practic după doi ani și unsprezece luni de la alegerea în funcția de demnitate publică a reclamantului (Dosarul nr. 3-89/2022).

Un caz similar, dar cu o altă soluție s-a produs la Judecătoria Căușeni. Cet. G.N. la data de 18 noiembrie 2022 s-a adresat Judecătoriei Căușeni cu cerere de suspendare a actelor administrative individuale defavorabile adoptate de Consiliul raional Z. Judecătoria Căușeni, abia la data de 04 ianuarie 2023 prin încheierea de contencios administrativ a respins ca neîntemeiată cererea de suspendare a actelor administrative defavorabile. În opoziție cu adevărata esență a instituției suspendării actelor administrative, instanța a alegat, cităm: „*Prin urmare, judecătorul constată că suspendarea actelor administrative solicitate de G. N. ar repune pe G. N. în funcția de președintele raionului Z și ca urmare ar crea un dezechilibru în procesul de contencios administrativ legat de verificarea legalității deciziilor solicitate spre suspendare. Or, și în cazul lui G. N. nu există nici o pagubă iminentă de natură să pună în pericol viața, sănătatea sau proprietatea acestuia precum și nu este adus vreun prejudiciu intereselor publice, fiind ales, prin decizia nr. 8/2 din 18.11.2022, alt președinte a raionului Z – consilierul A.C.”* (Dosarul nr. 3-62/2022).

Pe lângă neuniformizarea practicii judiciare, putem observa și termenele exagerate de examinare a cererii de suspendare a actului administrativ individual (depusă la 18.11.22,

Încheierea din 04.01.23), în ambele cazuri procedura de examinare a cererii prealabile nu se efectuează din motiv că actul administrativ individual este emis de către consiliu local (art. 163 CA RM), respectiv reclamanții s-au adresat cu cerere de suspendarea a actului administrativ, în instanța de judecată, într-un caz, odată cu cererea de chemare în judecată, în alt caz înainte de a depune cerea de chemare în judecată în termenul prevăzut de lege. Totodată atragem atenția la motivarea propusă de instanța de judecată, respectiv, în continuarea ideii de a evidenția unele situații ce necesită a fi perfectate în cazurile ce țin de suspendarea executării actului administrativ individual, devine necesar de a da un răspuns la ce se înțelege prin *„pagubă, pericol iminentă”*, *„suspiciuni rezonabile”*, termeni care-i folosește ca argumentare, motivarea a Încheierilor sus indicate, astfel la p. 6 ne vom referi mai detaliat la aceste întrebări.

În concluzie vom menționa că, în precedentele judiciare reflectate mai sus, întrucât obiectul cererii de suspendare este identic, actele administrative individuale sunt identice, după conținut și statutul justițiabilului este identic – președinte de raion, totuși instanțele de fond au oferit soluții diferite. Reieșind din normele legale, se atestă că instanța de judecată urmează în fiecare caz concret să verifice existența unor suspiciuni serioase și rezonabile privind legalitatea actului administrativ individual defavorabil, sau existența pericolului iminent de producere a unor prejudicii ireparabile prin executarea în continuare a actului administrativ individual defavorabil.

Motivele suspendării executării actului administrativ individual de către autoritatea publică

Motivele suspendării executării actului administrativ individual de către autoritatea publică sunt enunțate la alin. (2) al art. 172 Cod administrativ și anume: „a*) existența unor suspiciuni serioase și rezonabile privind legalitatea actului administrativ individual defavorabil; b) existența pericolului iminent de producere a unor prejudicii ireparabile prin executarea în continuare a actului administrativ individual defavorabil”.*

Din start evidențiem poziția conceptuală a legiuitorului în legătură cu motivele suspendării actului administrativ individual*:*

1. *se aplică separat p. a) și separat p. b) al alin. (2) art. 172 CA RM, legiuitorul nu folosește sintagma „și”, respectiv devine evident că temei juridic poate servi independent p. a) sau p. b) al alin. (2) art. 172 CA RM;*
2. *aceleași temeiuri juridice sunt aplicate și de către instanța de judecată în baza alin. (2) art. 214 CA RM „Instanța de judecată poate dispune suspendarea executării actului administrativ individual din motivele prevăzute la art. 172 alin. (2)”.*

✓ <u>suspiciuni rezonabile privind legalitatea actului administrativ individual</u>, se înțeleg acele circumstanțe de fapt, care ar convinge judecătorul că, actul administrativ individual ar fi ilegal, deoarece ilegalitatea propriu zisă a actului administrativ individual defavorabil, este un element de fond și se verifică doar în cadrul dezbaterilor judiciare. Acest raționament, instanța de judecată îl desprinde din faptul că, ilegalitatea actului administrativ individual, este una din condițiile cumulative de admitere a acțiunii în contestare (Dosar nr. nr.3-319/19 din 12.11.2019).

În opinia autorului Botnari V. (Botnari, Veceslav. 2019) „criteriul p., alin. 2, art. 172 CA RM a) existența unor suspiciuni serioase și rezonabile privind legalitatea actului administrativ individual defavorabil; vine în disonanță cu interpretarea promovată cu insistență de recomandările formulate cu diverse ocazii de către Curtea Supremă de Justiție, precum că la examinarea cererii de asigurarea a acțiunii instanța de judecată nu trebuie sub nici o formă să abordeze fondul cauzei. De cealaltă parte, menționează Botnari V., că procesul intelectual al unui arbitru, fie că este

instanța de judecată, fie că este autoritate publică, atunci când examinează o cerere de suspendare a actului administrativ în contextual unei contestații depuse, împotriva acestui act, inevitabil va include și reflecții cel puțin sumare asupra legalității în fond a actului și, bineînțeles, concluziile lăuntrice cu privire la fondul pretențiilor vor determina într-o anumită măsură admiterea sau respingerea solicitării de suspendare.

În cazul acestui temei, susținem poziția Dnei Belei E. și Jimbei I. (Belei, Elena et al. 2021) prin care, cei din urmă autori, menționează că este vorba existența unor împrejurări categorice și indiscutabile cu putere de a genera îndoieli temeinice asupra legalității actului administrativ. Ea nu decide și nu constată ilegalitatea actului, ci doar faptul că există dubii serioase de a suspecta ilegalitatea acestuia (Dosarul nr. 3-389/2020 din 20.02.2022). De exemplu, justițiabilul contestă un act care nu este contrasemnat, iar CA prevede expres că sancțiunea lipsei contrasemnării este nulitatea actului (art. 122 alin. (3) CA). Atunci instanța poate suspenda actul, invocând existența unor împrejurării grăitoare despre ilegalitatea actului. Asta însă nu constituie soluția instanței, iar participantul nu poate invoca că instanța s-a expus asupra fondului. De exemplu, la examinarea fondului cauzei pârâtul ar putea demonstra aplicabilitatea unei legi speciale pentru circumstanțele speței care va exclude aplicarea sancțiunii nulității.

- *Existența pericolului iminent de producere a unor prejudicii ireparabile prin executarea în continuare a actului administrativ individual defavorabil.*

Prin *„pericol iminent”* trebuie de înțeles un proces pe punctul de a se iniția și care nu poate fi evitat. Aspectul respectiv urmează să fie interpretat și aplicat în conformitate cu principiul proporționalității intrusiunii în drepturile persoanei și durata procesului de contencios administrativ. Spre exemplu, s-ar impune suspendarea executării unei decizii fiscale cu privire la impunerea unor obligații fiscale pecuniare, care, în raport la volumul de afaceri și patrimoniul profesionistului, este una net superioară din punctul de vedere al sarcinii economice. În asemenea caz, există un pericol iminent ca activitatea economică a conturbabilului să fie stopată și să fie declanșată procedura de insolvabilitate (Bostan, Angela 2022).

Exemplu clasic ar fi atacarea și solicitarea suspendării unei autorizații de demolare a unei clădiri (Belei et al. 2022)

Noțiunea de *„prejudicii ireparabile”* are semnificația de daune aduse drepturilor subiective, în sensul art. 17 din Codul administrativ, care nu pot fi reparate sau repararea lor reieșind din importanța dreptului revendicat și durata procesului este una irațională sau anevoioasă (Prisăcaru., V. 1998). Același temei se regăsea în art. 21 alin. (2) din Legea contenciosului administrativ (Legea contenciosului administrativ. Nr. 793 din 10.02.2000) (abrogată): „În cazuri temeinic justificate și în scopul prevenirii unei pagube iminente, instanța poate dispune suspendarea actului administrativ și din oficiu” (Bostan, Angela 2022).

Concluzii

Prin suspendare a executării actelor administrative individuale defavorabile se înțelege operațiunea juridică, care determină încetarea temporară, provizorie a efectelor actelor administrative. Ea este dispusă, de regulă când există un dubiu cu privire la legalitatea sau oportunitatea unui act. Suspendarea actelor administrative reprezintă o garanție a asigurării legalității, ce intervine însă în cazuri de excepție, în situații limită. Ea are în vedere fie întreruperea vremelnică a producerii de efecte juridice (ceea ce înseamnă că actul era în vigoare) fie amânarea temporară a producerii de efecte juridice.

Potrivit art. 139 alin. (1) – (5) din CA RM „*un act administrativ individual devine valabil pentru persoana căreia îi este destinat sau care este afectată de el în momentul în care i se comunică acesteia, cu excepția cazului când actul administrativ însuși stabilește o dată ulterioară pentru obligativitatea sa*”. Totodată, din momentul comunicării actului administrativ individual, acesta devine valabil și, pe lângă funcția de clarificare juridică, procedurală și de lucru decis, mai îndeplinește funcția de titlu executoriu. Astfel, conform art. 171 alin. (4) și 139 alin. (1) din Codul administrativ, actul administrativ individual produce efectele unui titlul executoriu, indiferent de faptul dacă este ilegal, deoarece funcția executorie este fundamentată pe prezumția de legalitate a actului administrativ individual până la proba contrar

Din norma art. 172 din Codul administrativ rezultă, în afara oricărui dubiu, că ***instituția suspendării executării actelor administrative poate fi aplicată doar în privința actelor administrative cu caracter individual, dar nu și în privința actelor administrative cu caracter normativ.*** Respectiv, suspendarea executării actelor administrative normative este exceptată prin lege, deoarece din sensul prevederilor normelor ce reglementează suspendarea executării actelor administrative rezultă cert că instituția suspendării executării actului administrativ se aplică doar în privința actelor administrative individuale, dar nu a celor normative.

Dreptul de a suspenda efectele unui act administrativ individual defavorabil îl are doar autoritatea publică emitentă**.** Concluziile respective se desprind din art. 164, alin. (3) Cod
Alin. (3) art. 172 CA pune în evidență 2 condiții obligatorii în cazul suspendării executării actului administrativ individual defavorabil:

- ✓ suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil se decide de autoritatea publică competentă **pentru soluționarea cererii prealabile;**
- ✓ decizia cu privire la suspendarea executării se ia în termen de **5 zile lucrătoare** din momentul înregistrării, daca legea nu prevede altfel.

Cine poate solicita suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil? Suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil poate fi solicitat:

c) *la cerere de către persoana care, prin efectele unui act administrativ individual defavorabil, este vătămată în drepturile sale recunoscute de lege (art. 214 CA RM)*;

d) *și o condiție suplimentară la p. a) ne propune (alin (1), art. 172 CA RM) „autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile”.*

Cu o singură excepție, indicată în Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei, alin. (6) art. 29 „Cetățenii pot contesta hotărârea comisiei de recrutare-încorporare în Comisia de Stat pentru Încorporare sau o pot ataca în instanța de judecată, în modul stabilit de lege, în termen de 10 zile de la data comunicării ei. **Executarea hotărârii contestate sau atacate se suspendă**”.

Pentru a determina obligativitatea procedurii prealabile, prioritar punem în evidență legea specială, care prevede expres necesitatea procedurii prealabile sau nu, cît și prevederile art. 206, 208, 209 CA RM cât și practica judiciară.

Când se depune cererea de asigurare în judecată?

1. Înainte de adresarea în instanță:

a) în cazul când există procedura prealabilă ca obligație:

- ✓ până a depune cererea de chemare în judecată
- ✓ odată cu cererea de chemare în judecată;
- ✓ oricând pe parcursul procesului.

b) în cazul când există obligația de a ne adresa direct în instanță:

- ✓ până a depune cererea de chemare în judecată;
- ✓ odată cu cererea de chemare în judecată;
- ✓ prin cerere separată depusă ca anexă la cererea de chemare în judecată;
- ✓ oricând pe parcursul procesului.

2. Prin cerere separată depusă oricând pe parcursul procesului.

Nu se supun suspendării executării actului administrativ actele administrative indicate în prevederile alin. (8) și (9) art. 214 CA RM și actele administrative normative.

Referințe bibliografice

Belei, Elena. (2022). Asigurarea acțiunii în contencios administrativ. moodle.usm.md
Belei, Elena., & Jimbei, Ina. (2021). Persoanele atrase în examinarea cauzelor de contencios administrativ. https://www.bizlaw.md/
Belei, Elena., & Jimbei, Ina. (2021). Suspendarea executării actului administrativ vs Ordonanța provizorie.
Bostan, Angela. (2022) Motivele suspendării executării actului administrativ individual defavorabil. În.: Revista Institutului Național al Justiției. Nr. *2*(53)2022. https://ibn.idsi.md/
Bostan, Ina., & Tănase, Oleg. (2022). Natura juridică a actului administrativ în contextul noilor reglementări. Materialele Conferinței Științifico-Practice Internaționale „Abordări moderne privind drepturile patrimoniale", 12-13 mai, 2022,UTM, DIDEI, FCGC, Chișinău, Republica Moldova. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/154-166_1.pdf
Botnari, Veceslav. (2019). Suspendarea actului administrativ. Materialele conferinței științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", USM, 07-08 noiembrie 2019 http://dspace.usm.md.
Chiper, Natalia., & Odainic, Mariana. (2023). Suspendarea actelor administrative individuale favorabile. Studii și cercetări juridice / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. – Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2023 (F.E.-P. „Tipografia Centrală") Partea 5. – 2023. – p. 80-97. ISBN 978-9975-3430-3-9.
Chiriac, Lucian. (2004). Suspendarea executării actului administrativ în baza prevederilor legii contenciosului administrative nr. 554/2004. https://revcurentjur.ro/old/
Codul Administrativ al republicii Moldova nr.116 din 19.07.2018. Publicat: 17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320 art. 466.
Cojocaru., I. (2016) Emiterea, efectele juridice și controlul legalității actelor administrative și faptelor asimilate lor. Teza de doctor, Chișinău 2016. http://www.cnaa.md/files /theses/2016/24336/ ion_cojocaru_thesis.pdf (consultat la 20.02.23).
IORGOVAN, Antonie (2005). Tratat de drept administrativ, Editura All Beck, București, 2005, p. 329.
Kübler vs Germany https://hudoc.echr.coe.int/
Legea contenciosului administrativ. Nr. 793 din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 57-58. Abrogată din 1 aprilie 2019.
Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei. Publicat: 10-10-2002 în Monitorul Oficial Nr. 137-138 art. 1054.
Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii. https://www.legis.md
Monitorul Oficial 267-270/26.07.23 art. 459; în vigoare 26.07.23; Art. 214 al. (9) introdus prin LP201 din 20.07.23.
Monitorul Oficial nr. 246-250(8290-8294) din 05.08.2022. https://monitorul.gov.md/ro/
Panteleimon, Manta (2011). SUSPENDAREA, REVOCAREA ȘI ANULAREA ACTELOR ADMINISTRATIVE. Analele Universității „Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, Nr. 1/2011. ttps://www.utgjiu.ro/revista/jur/
Păduraru c. României, §98, nr. 63252/00, CEDO 2005-XII.
PETRESCU., R., N. (2004). Drept administrativ, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2004, p. 331 și urm.
Constituția Republicii Moldova, Nr. 1 din 29 iulie 1994. https://www.legis.md/
CONVENȚIA EUROPEANĂ PENTRU DREPTURILE OMULUI. https://www.echr.coe.int/
Damcali, Aurora. (2020). Revocarea actului administrativ. Teza de doctorat. https://drept.unibuc.ro/documente/
Dan-Rares., Raducanu, & Stoica., Irina, Titorian & Asociații (2019). Suspendarea executării actelor administrative – despre necesitatea unei instituții cu adevărat eficiente. https://www.hotnews.ro/ stiri-specialisti_stoica_si_asociatii-
Decizia Consiliului Audiovizualului, Nr. 16/101 din 28 aprilie 2021 cu privire la examinarea unei cereri prealabile depusă de „Media Content Distribution" SRL. https://www.legis.md/cautare/get Results?doc_id=126633&lang=ro
Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate din 02 iunie 2020 a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul

administrativ (respectarea procedurii prealabile până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_56_2020_23g_2020_rou.pdf
Decizia nr. 3r-258/2021 din 07.07.2021. http://jurisprudenta.csj.md/
Decizia nr. nr. 3r-314/22 din 19.10.2022. http://jurisprudenta.csj.md/
Diaconu, M. (2012). Reflecții asupra unor condiții de valabilitate a actului administrativ: http://legeasiviata.in.ua/archive/
Diaconu, M. (2013) Oportunitatea – condițiile de valabilitate a actelor administrativ. https://ibn.idsi.md
Dosar nr. 3r-33/22 din 09.02.2022. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65480
Dosar nr. nr.3-319/19 din 12.11.2019. https://www.zdg.md/wp-content/
Dosarul nr. 3-2689/2020, Încheierea din 30.10.20202. https://www.rise.md
Dosarul nr. 3-389/2020 din 20.02.2022. https://jc.instante.justice.md/ro/
Dosarul nr. 3-62/2022. http://jurisprudenta.csj.md
Dosarul nr. 3-89/2022. http://jurisprudenta.csj.md
Dosarul nr. 3r-210/22 din 20 iulie 2022. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=67860
Dosarul nr. 3r-40/23. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=71365
Dosarul nr. 3r-970/20 (2-20144663-02-3r-28122020) din 18.02.2021. http://uam.md (consultat la 20.11.2022)
Dosarul nr. 3ra-513/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=62027
Dosarul nr.3r-13/22 din 16.02.2022. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65622
Falã, Nicolae., Poalelungi Mihail. (2021) Particularitățile construcției juridice ale suspendării executării actului administrativ individual defavorabil (partea I). În: Studii Juridice Universitare, Nr. 1/2921. ISSN 1857-4122. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/55-74.pdf
Hotărârea privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 214 alin. (8) din Codul administrativ și a articolului 111 alin. (4) din Legea nr. 548 din 21 iulie 1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei (Sesizarea nr. 99g/2019). https://www.constcourt.md/public/
Podaru., Ovidiu. (2022). Vol. I. Actul administrativ. Repere noi pentru o teorie altfel Tomul 2. Regimul juridic Ediția a 2-a, revizuită și adăugită.
Prisăcaru., V. (1998). Contenciosul administrativ român. București: ALL BECK, 1998. 564 p, p. 20.
Recomandarea nr. r(89)8 a comitetului de miniștri către statele membre privind protecția provizorie acordată de instanță pe probleme administrative. Adoptată de Comitetul de Miniștri la 13 septembrie 1989 la reuniunea cu nr.428 a Delegaților Miniștrilor.
Tabacu, Andreea. (2021). Despre revocabilitatea actului administrativ cu caracter normativ. În: Revista Transilvană de Științe Administrative 1(48) / 2021, pp. 106–117.

Capitolul 4 – INFRACȚIUNI PRIVIND AUTORITATEA ȘI FRONTIERA DE STAT. CONTEXT EUROPEAN

Chapert 4 – OFFENSES REGARDING STATE AUTHORITY AND STATE BORDER IN THE EUROPEAN CONTEXT

Petru HLIPCĂ[1]

Abstract

The article includes a series of comments and explanations regarding the offenses regarding the authority and the state border of Romania as a member country of the European Union, which are necessary in the current period marked by the entry into force of the Criminal Code, as there have been significant changes in in relation to previous criminal provisions. Therefore, the changes in the criminal legislation and the entry into force of special laws with criminal provisions led to various interpretations of the legal texts, the judicial practice being sometimes controversial, this being one of the reasons for which I thought and developed this article. It was taken into account that in the content of the article unpublished cases from the judicial practice are reproduced, giving it a touch of originality. As a rule, it was aimed that the facts present a certain degree of difficulty with reference to the legal frameworks, and to provide the opportunity to clarify a multitude of notions of criminal law, regarding the crimes regarding the state authority and the state border. Of course, the points of view expressed in many of the reproduced notes represent the opinions of the authors, opinions that are not always protected from possible criticism. As the article was designed, as a multidisciplinary investigation constantly related to judicial practice, it is equally useful to specialists in justice, prosecutors' offices, lawyers and police, fields involved in the fight against crime.

The article also includes a selective bibliography and the opinions of various authors that can be used by those who wish to deepen their knowledge in the field of criminal law or specialize in this side of the law. Therefore, the article constitutes an important means for deepening the knowledge of criminal law, the correct and uniform application of the provisions of the criminal law and finding appropriate solutions in various situations that inevitably arise in practical activity.

Keywords*: authority and state border, specific crimes, ensuring legality, outrage.*

JEL*: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.*

Introducere

Prezentul articol își propune să analizeze în contextul dezideratului politic de aderare la Spațiul Schengen necesitatea existenței unui echilibru în modul de exercitare de către subiecții de drept investiți cu autoritate statală și cu competențe de exercitare a raportului coercitiv de constrângere a statului care are ca și scop protejarea ca și valori sociale a siguranței naționale. Conceptul de siguranță națională nu se rezumă doar la asigurarea securității spațiului teritorial, naval și cibernetic ci și la reducerea fenomenului de corupție din rândul funcționarilor publici, titularilor funcțiilor de demnitate publică cât și a celor care exercită un serviciu de interes public precum notarii publici, avocații, executorii judecătorești, etc.

Rezultate și discuții

Infracțiuni contra autorității. Ultraj. Neîntrunirea elementelor constitutive ale infracțiunii. Achitare.

Instanța de fond a reținut în sarcina inculpatului I.S. că la data de 22 octombrie 2014 a lovit cu pumnii pe persoana vătămată T.T.V., iar la aceeași dată și în aceleași condiții de loc, la sosirea celor opt persoane vătămate care aveau calitatea de polițiști și care se aflau în exercitarea atribuțiunilor de serviciu, deplasându-se la fața locului pentru a aplana conflictul iscat de inculpat

[1] Lector, Universitatea Transilvania din Brașov, petruhlipca@unitbv.ro.

s-a opus procedurii de imobilizare și legitimare, lovindu-l cu capul de agentul de poliție M.O.I.B. în zona feței și provocându-i leziuni traumatice care au necesitat 2-3 zile de îngrijiri medicale, totodată amenințându-i cu acte de violență pe cei opt polițiști atât la fața locului, cât și ulterior în sediul poliției. Instanța de fond a constatat că faptele sus-descrise întrunesc în sarcina inculpatului elementele constitutive a șapte infracțiuni de ultraj în varianta amenințării prevăzute de art. 257 alin. (1) și (4) Cod penal, în raport cu o parte din persoanele vătămate, o infracțiune de ultraj în varianta amenințării și în varianta lovirii sau altor violențe în raport de altă persoană vătămată. Curtea a apreciat că în cauză nu este îndeplinită urmarea imediată pentru a exista infracțiunea, deoarece actele de amenințare cu violență nu au fost de natură să producă o stare de temere celor opt agenți de poliție care au intervenit pentru a aplanarea conflictului pornit de inculpat.

În acest sens, Curtea a admis că în mod formal orice amenințări cu acte de violență aflați în exercitarea atribuțiunilor de serviciu ar putea întruni elementele constitutive ale infracțiunii de ultraj, inclusiv sub aspectul urmării imediate, aceea de a fi de natură să producă o stare de temere. Cu toate acestea, analiza urmării imediate, respectiv producerea unei stări de teamă, a unei astfel de fapte ar trebui să fie realizată în funcție de particularitățile fiecărei cauze deduse judecății.

În spețа dată, în cazul când au fost simple amenințări la adresa polițiștilor și nu a creat, nu a produs acestora vreo temere sau altă reacție, nu se va reține infracțiunea de ultraj, fiind vorba de amenințări impersonale, amenințări făcute la general. Făptuitorul va fi tras la răspundere pentru comiterea acestei infracțiuni?

Comentariu: În speța dată, Curtea a observat că actele de amenințare au început să fie adresate de inculpat după ce acesta fusese deja imobilizat. Proferarea de amenințări cu acte de violență au fost realizate în mod continuu pe toată durata nopții atât la fața locului, cât și în cadrul secției de poliției, însă actele de amenințare erau realizate în mod impersonal nefiind adresate unui anumit agent de poliție nominalizat, destinatarii amenințați fiind toți agenții de poliție aflați de față. Fără a fi în vreun fel scuzabilă atitudinea inculpatului, totuși aceasta este expresia stării de ebrietate în care se afla, precum și stării de mânie, de agitație produsă ca urmare a imobilizării sale de către agenții de poliție.

Curtea nu poate accepta că amenințările cu acte de violență ar fi de natură să producă vreo stare de temere a organelor de poliție în condițiile în care inculpatul nu cunoștea identitatea agenților de poliție, nu cunoștea adresa de domiciliu a lor, iar acesta era singur în custodia organelor statului. Curtea a acceptat că starea de temere este o stare de natură psihică care nu ar putea fi dovedită cu mijlocul de probă, fiind o trăire emoțională de natură internă a unei persoane. În situația în care o persoană are drept activitate tocmai realizarea ordinii și liniștii publice, activitate ce implică prin ea însăși necesitatea de apărare a unor conflicte ivite între diverși cetățeni, gradul de temere pe care o asemenea persoană l-ar încerca în cazul în care ar fi fost amenințat de o persoană recalcitrantă și, eventual, aflată și sub influența alcoolului, este mai scăzut decât cel pe care l-ar încerca un simplu cetățean.

Organele de poliție care au atribuții pe linia menținerii ordinii și liniștii publice au o anumită pregătire fizică și psihică necesare pentru a face față unor acte antisociale din partea unor cetățeni recalcitranți. Se constată că instanța, respectiv Curtea, nu poate accepta ca la fiecare scandal public produs în care organele de poliție intervin, orice amenințare cu titlu impersonal la adresa organelor de poliție prezente la fața locului ar fi de natură să le alarmeze.

În cauză, inculpatul I.S. era singurul care de față cu organele de poliție profera injurii și amenințări, fiind greu de acceptat că toți cei opt agenți de poliție sosiți la fața locului s-au simțit în vreun fel amenințați de un inculpat imobilizat, aflat în stare de ebrietate. În același timp, este

greu de acceptat că actele de amenințare proferate de același inculpat în cadrul sediului de poliție, ar fi fost de natură să alarmeze agenții de poliție prezenți.

O asemenea asertiune este lipsită de orice suport logic, deoarece în caz contrar, în situația în care la secția de poliție s-ar fi aflat un număr mult mai mare de agenți, și inculpatul ar fi amenințat în mod impersonal pe fiecare dintre ei cu acte de amenințare, toate aceste persoane ar fi fost persoane vătămate și față de care ar fi existat o infracțiune de ultraj.

Curtea a considerat că în absența îndeplinirii urmării imediate a faptelor de amenințare cu acte de violență la adresa organelor de poliție, persoane vătămate: V.A., H.O. etc., respectiv acestea fiind de natură să producă vreo stare de temere acestor agenți în cauză, se impune pronunțarea unei soluții de achitare, deoarece faptele săvârșite nu sunt prevăzute de legea penală lipsind unul dintre elementele constitutive ale infracțiunii (urmarea imediată a laturii obiective).

Tot Curtea a reținut însă infracțiunea de ultraj, care există în situația când au fost exercitate și violențe fizice ce au necesitat îngrijiri medicale pentru vindecare. Așadar, se trage concluzia că „starea de temere este o stare de natură psihică care nu poate fi dovedită cu mijloace de probă, fiind o trăire emoțională de natură internă a unei persoane”.

Organele de poliție care au atribuții de menținerea ordinii și liniștii publice au o anumită pregătire fizică și psihică necesară pentru a face față unor acte antisociale din partea unor cetățeni recalcitranți, Curtea neputând accepta ca la fiecare scandal public în care organele de poliție intervin, orice amenințare cu titlu impersonal la adresa organelor de poliție prezente la fața locului ar fi de natură să le alarmeze și să subziste infracțiunea de ultraj.

Curtea de Apel București, decizia penală nr. 933/A din 29 iunie 2015, în Buletinul Jurisprudenței, Repertoriu anual 2015. Editura Universul Juridic, p. 4851.

Ultraj prin lovire la executor judecătoresc. Exercitarea abuzivă a funcției de către executorul judecătoresc. Schimbarea încadrării juridice în lovire sau alte violențe. Provocare

Prin sentința penală nr. 7 din data de 21 ianuarie 2015, pronunțată în dosarul nr.../229/2014, Judecătoria Fetești l-a condamnat pe inculpatul I.B. pentru săvârșirea infracțiunii de ultraj prevăzută de art. 257 alin. (1) Cod penal. Prima instanță a stabilit următoarea situație de fapt: inculpatul I.B. locuiește în comuna Gura Ialomiței din județul Ialomița, fiind agricultor. La data de 31 octombrie 2013, în jurul prânzului, la domiciliul inculpatului s-a prezentat persoana vătămată M.A. (executor judecătoresc), însoțit de martorul A.M. (consilier juridic în cadrul S.N.I.F. București, sucursala Bărăgan) pentru a identifica bunurile menționate în sentința civilă nr. 1676/2012 a judecătoriei Fetești, în vederea punerii ulterioare în executare a hotărârii respective. Ajungând la domiciliul inculpatului, persoana vătămată (executorul judecătoresc) a strigat la poarta imobilului de mai multe ori, fără să primească vreun răspuns.

La un moment dat, martorul A.M. (consilierul juridic) i-a spus persoanei vătămate că a văzut o femeie la ușa casei în interior. În această situație, după ce a mai strigat o dată și nu a primit niciun răspuns, persoana vătămată (executorul judecătoresc) s-a hotărât să pătrundă în curte pentru a încerca să discute cu persoana din locuință și să prezinte scopul venirii acolo. După ce au intrat în curte, persoana vătămată (executorul judecătoresc) și martorul s-au apropiat de casă, cea dintâi strigând din nou după ce au ajuns mai aproape de acel imobil, fără să pătrundă însă în locuința respectivă cerându-i persoanei din interior să discute cu ei.

Din casă a ieșit martora I.E., soția inculpatului I.B., căreia persoana vătămată i-a spus numele său și cel al însoțitorului, informând-o despre scopul venirii lor acolo.

Aceasta le-a cerut persoanei vătămate și martorului care o însoțea să părăsească incinta curții. Din spatele casei a venit, în scurt timp, inculpatul care avea în mână o bâtă ciobănească și, la rândul său, le-a cerut persoanei vătămate și însoțitorului acesteia să părăsească incinta curții. În timp ce făcea această solicitare, inculpatul a ridicat bâta cu intenția de a-l lovi pe executorul judecătoresc care, în acest timp, i-a spus cine era și l-a informat despre scopul venirii sale la domiciliul lui, astfel că inculpatul nu l-a mai lovit.

Chiar după ce a aflat cine erau cele două persoane din curte și scopul venirii lor acolo, inculpatul nu a vrut să discute despre solicitarea persoanei vătămate și le-a cerut celor doi să părăsească incinta curții. În această situație, persoana vătămată și însoțitorul ei s-au întors să plece din curte, însă inculpatul i-a atacat pe la spate și ia lovit cu bâta pe care o avea în mână mai întâi pe persoana vătămată peste omoplatul stâng, iar apoi pe martorul A.M. în zona capului. Persoana vătămată și martorul au fugit din acea curte, însă inculpatul i-a urmărit până la mașina parcată în fața imobilului respectiv, cu intenția de a-i lovi din nou. Persoana vătămată și însoțitorul ei au reușit să se urce în acea mașină și au plecat de la fața locului.

Ca urmare a agresiunii săvârșite asupra sa, persoana vătămată a suferit leziuni ce au necesitat 3-4 zile de îngrijiri medicale, potrivit certificatului medico-legal atașat la dosar. Cu privire la încadrarea juridică, prima instanță a apreciat că fapta inculpatului I.B. care la data de 31 octombrie 2013 a agresat-o pe persoana vătămată M.A., executor judecătoresc aflat în exercițiul atribuțiunilor de serviciu, cauzându-i leziuni care au necesitat 3-4 zile de îngrijiri medicale, întrunesc elementele constitutive ale infracțiunii de ultraj prevăzută de art. 257 alin. (1) Cod penal. Împotriva sentinței penale anterior menționate au declarat apel inculpatul I.B. și partea civilă M.A. (executorul judecătoresc). Inculpatul a solicitat achitarea lui în temeiul art. 16 alin. (1) lit. b) teza 1, Cod de procedură penală (pe motiv că fapta comisă nu întrunește pe latura obiectivă elementele constitutive ale infracțiunii de ultraj, întrucât executorul judecătoresc și-a exercitat în mod abuziv, cu încălcarea legii, atribuțiile specifice funcției pătrunzând în imobil fără consimțământul acesteia ori a soției sale, sau în temeiul art. 16 alin. (1) lit. d) din același Cod (prin reținerea cauzei justificative a legitimei apărări).

Partea civilă a solicitat condamnarea inculpatului. În conformitate cu art. 386 alin. (1) și (2) Cod de procedură penală, Curtea, din oficiu, a pus în discuție schimbarea încadrării juridice a faptei, din infracțiunea de ultraj în infracțiunea de lovire sau alte violențe în stare de provocare, precizând că într-o astfel de ipoteză trebuie formulată plângerea prealabilă împotriva inculpatului.

Întrebare: Infracțiunea de lovire sau alte violențe prevăzută de art. 193 Cod penal, infracțiunea de ultraj prevăzută de art. 257 Cod penal?

Comentariu: În legătură cu speța pusă în discuție, Curtea de Apel a constatat că apelul inculpatului este fondat, în timp ce apelul părții civile (al executorului judecătoresc) este nefondat. Așadar, Curtea a reținut, în mod corect, după opinia noastră că se impune schimbarea încadrării juridice a faptei săvârșite de inculpat din infracțiunea de ultraj (ale cărei elemente constitutive nu sunt întrunite pe latură obiectivă) într-o infracțiune mai puțin gravă, și anume aceea de lovire sau alte violențe, concomitent cu reținerea în favoarea sa a scuzei provocării.

În acest sens, trebuie precizat că în momentul faptei, persoana vătămată agresată, executor judecătoresc, și-a exercitat, în mod abuziv, atribuțiile specifice funcției sale, pătrunzând, cu încălcarea dispozițiilor legale incidente, în curtea locuinței inculpatului – debitor într-o procedură de executare silită. Încuviințată de instanța civilă, având ca obiect predarea unui echipament de udare – în lipsa consimțământului acestuia sau al soției sale, în condițiile în care nu a solicitat concursul forței publice (organele de poliție din localitate).

Potrivit art. 679 alin. (1) Cod de procedură civilă (în reglementarea în vigoare la data faptei) în vederea executării unei hotărâri judecătorești, executorul judecătoresc poate intra în încăperile ce reprezintă domiciliul, reședința sau sediul unei persoane, precum și în orice alte locuri, cu consimțământul acestuia, iar în caz de refuz cu concursul forței publice. În același timp, potrivit art. 658 alin. (1) și (2) din același Cod, în cazurile prevăzute de lege, precum și când executorul judecătoresc consideră necesar, organele de poliție, jandarmerie sau alți agenți ai forței publice, după caz, sunt obligați să sprijine îndeplinirea promptă și efectivă a tuturor actelor de executare silită, scop în care executorul judecătoresc se va adresa autorității competente pentru a asigura concursul forței publice care va trebui să ia măsuri de urgență pentru a se evita tergiversarea sau împiedicarea executării. În speță, persoana vătămată – executor judecătoresc, încălcând dispozițiile legale anterior menționate (pe care trebuia să le cunoască) a pătruns în curtea împrejmuită a locuinței inculpatului – debitor, în lipsa consimțământului acestuia sau al soției cu care el conviețuia, fără a solicita, în situația respectivă, concursul organelor de poliție din localitate, astfel cum era obligată, conduita sa, de exercitare abuzivă a funcției, lipsind-o de protecția juridică pe care norma penală o asigura prin incriminarea infracțiunii de ultraj.

Jurisprudența a statuat că dacă funcționarul public nu își îndeplinește atribuțiile de serviciu, le încalcă sau le exercită în mod abuziv, el nu se află în exercițiul funcției și, ca atare, nu acționează în numele autorității de stat, astfel că actele pe care le îndeplinește acesta nu pot fi considerate drept acte ale acelei autorități, iar protecția acordată de legiuitor prin incriminarea infracțiunii de ultraj nu se justifică.

Așadar, se poate trage concluzia că „fapta inculpatului care, în curtea locuinței sale, a lovit cu o bâtă din lemn peste omoplatul stâng, cu consecința cauzării unor leziuni corporale ce au necesitat 3-4 zile de îngrijiri medicale, un executor judecătoresc, care prin exercitarea abuzivă a atribuțiilor de serviciu specifice funcției sale, a pătruns cu încălcarea dispozițiilor legale incidente în acel imobil în lipsa consimțământului proprietarului, fără a solicita concursul forței publice, nu realizează conținutul infracțiunii de ultraj, ci al infracțiunii de lovire sau alte violențe în stare de provocare.

Curtea de Apel București, secția penală, decizia nr. 1479/A din 3 noiembrie 2015, în Buletinul Jurisprudenței, Repertoriu pe anul 2015, Editura Universul Juridic, p. 51-55.

Ultraj – art. 257 alin. (2) și (4) Cod penal raportat la art. 193 alin. (1) Cod penal și art. 206 alin. (1) Cod penal.

În ziua de 13 martie 2016 un echipaj de poliție format din persoanele vătămate D.G.A. și C.C., aflați în exercitarea atribuțiilor de serviciu, efectuau activități de îndrumare, supraveghere și control de trafic rutier, la vederea autoturismului care avea defecțiuni la sistemul de iluminare-față, folosind semnalul regulamentar de oprire și sistemul luminos al autospecialei din dotare au încercat oprirea acestuia.

Martora N.V., aflată la volanul mașinii, a semnalizat intenția de a opri, dar după aceea și-a continuat deplasarea, fapt pentru care echipajul de poliție, folosind cele două autospeciale din dotare, a pornit în urmărirea autoturismului susmenționat. După un timp, autovehiculul urmărit a fost oprit. Nemulțumit de oprirea autoturismului, inculpatul M.C., aflat pe scaunul din dreapta-față, fiind în stare de ebrietate, a început să adreseze injurii și amenințări polițiștilor, spunându-i martorei N.V. aflată la volan să nu arate niciun document.

Agentul de poliție C., i-a solicitat inculpatului M.C. să se legitimeze, dar acesta a blocat portiera dreapta-față a autoturismului, continuând să aibă o atitudine din ce în ce mai violentă atât fizic, cât și verbală. Inculpatul l-a lovit apoi cu piciorul în zona abdominală pe agentul de poliție

A.C., moment în care s-a folosit spray-ul iritant lacrimogen din dotare împotriva inculpatului, reușindu-se scoaterea acestuia din autoturism și imobilizarea pe parcursul conducerii la sediul poliției inculpatul a amenințat fizic și verbal pe toți cei trei agenți de poliție.

S-au comis trei infracțiuni de ultraj sau s-a comis numai o singură infracțiune de ultraj?

Comentariu: În spața supusă analizei este observat că cei trei agenți de poliției îndeplineau funcții ce implică exercițiul autorității de stat, iar aceștia se aflau în exercitarea atribuțiilor de serviciu.

În cazul infracțiunii de ultraj, urmarea imediată principală constă întotdeauna într-o stare de pericol pentru autoritatea statului. Urmarea secundară este diferită în funcție de modalitatea în care infracțiunea se comite. Subiectul pasiv principal este organul care înfăptuiește autoritatea de stat. Subiectul pasiv secundar este un funcționar public care îndeplinește o funcție ce implică exercițiul de stat în cadrul acestui organ.

Dacă fapta este săvârșită împotriva a doi sau mai multor funcționari cu aceeași ocazie sunt aplicabile regulile concursului de infracțiuni. Practica judiciară promovează această soluție în mod justificat pentru că autoritatea de stat este protejată prin intermediul protecției acordate fiecărui reprezentant al său (C.S.J., decizia nr. 1136/2003, cit. de V. Dobrinoiu și colaboratori, op. cit., p. 363). Curtea de Apel Galați, decizia penală nr. 632 din 15 noiembrie 2017.

Concluzii

Conchidem prin prisma cazuisticii ilustrate anterior că rămâne foarte important echilibrul instituțional în sensul ca, subiecții de drept investiți cu puterea raportului coercitiv statal să-și exercite atribuțiile în spiritul legii. Independența puterii judecătorești prin prisma sentințelor penale analizate rezidă în sancționarea abuzului de putere în diferitele sale forme, demonstrând o garanție procesuala a drepturilor și libertăților cetățenești.

Bibliografie

Antoniu, G., & Bulai, C. (1992). *Practica judiciară penală, vol. III, partea specială*. Editura Academiei Române.
Antoniu, G., Duvac, C., Lămășanu, D. I., Pascu, I., Sima, C., & Toader, C. (2013). *Explicații preliminare ale noului Cod penal, vol. III. Articolele 188-256, partea specială*. Editura Universul Juridic.
Antoniu, G., & Toader, T. (coord.). (2016). *Explicațiile noului Cod penal, vol. IV (art. 257-366)*. Editura Universul Juridic.
Boroi, A. (2011). *Drept penal, partea specială, conform noului Cod penal*. Editura C.H. Beck.
Codul de procedură penală.
Codul penal român.
Constituția României.
Dobrinoiu, I., & Neagu, N. (2011). *Tratat de drept penal, partea specială, teorie și practică judiciară*. Editura Universul Juridic.
Dobrinoiu, V., Pascu, I., Hotca, M. A., Chiş, I., Gorunescu, M., Păun, C., Dobrinoiu, M., Neagu, N., & Sinescu, M. C. (2016). *Noul Cod penal comentat, partea specială* (Ediția a III-a, revăzută și adăugită). Editura Universul Juridic.
Dongoroz, V., Kahone, S., Oancea, I., Fodor, I., Iliescu, N., Stănoiu, R., & Roșca, V. (1971). *Explicații teoretice ale noului Cod penal, vol. III. Partea specială*. Editura Academiei.
Loghin, O., & Filipaş, A. (2018). *Drept penal român, partea specială*. Casa de Editură și Presă „Șansa" S.R.L.
Pascu, I., & Gorunescu, M. (2009). *Drept penal, partea specială* (Ediția a II-a). Editura Hamangiu.
Stoica, O. A. (1976). *Drept penal, partea specială*. Editura Didactică și Pedagogică.
Toader, T. (2012). *Drept penal român, partea specială* (Ediția a VI-a). Editura Hamangiu.
Vasiliu, T., Pavel, D., Antoniu, G., Daneș, Șt., Dărânga, G., Lucinescu, D., Papadopol, V., Popescu, D. C., & Rămureanu, V. (1977). *Codul penal al R.S.R. comentat și adnotat, partea specială, vol. II*. Editura Științifică și Enciclopedică.

Capitolul 5 – INFRACȚIUNI SPECIFICE EXERCITĂRII PROFESIEI DE AVOCAT ÎN ROMÂNIA, ȚARĂ MEMBRĂ A UNIUNII EUROPENE

Chapter 5 – OFFENSES SPECIFIC TO PRACTICING THE PROFESSION OF LAWYER IN ROMANIA, A MEMBER COUNTRY OF THE EUROPEAN UNION

Petru HLIPCĂ[1]

Abstract

Respect for state laws by citizens, but especially by judicial bodies, is an essential premise of the rule of law. Ensuring the implementation of legality in the democratic state of law in which human dignity, fundamental rights and freedoms, the free development of the human personality, rights and political pluralism represent supreme values and are guaranteed by the Constitution, is conditioned, among other things, by the correct understanding and application of the norms legal, both those provided in the Criminal Code, in the Code of Criminal Procedure, and those regulated by some special laws in their spirit and letter. In the case of criminal provisions, this fact is made difficult because the Criminal Code does not include all crimes as established by the legislator, but only a part of them, which have a lasting character and constant danger over time.

The other crimes, quite numerous, are included in other normative acts, respectively in some special laws with criminal provisions generated either by changes in criminal policy, or by the appearance of other negative manifestations within society, or, finally, by an adherence to various international conventions. The rules that regulate crimes other than those provided for in the Criminal Code, remain outside it and form a separate fund of crimes born and governed by special laws with criminal provisions. On the other hand, the cascading changes of the Criminal Code, the Code of Criminal Procedure and the appearance of many special laws with criminal provisions led to various interpretations of the legal texts, the judicial practice being sometimes controversial, this being, moreover, one of the considerations for which I thought and developed this article.

The explanations of the articles included in the legislation reproduced in the article are required in this period marked by the entry into force of the new normative acts, being significant changes compared to the previous legislation, changes consisting in the introduction of new institutions or corrections in the previous texts, the elimination of some parallelisms from the regulation of the current rules with the systems of the other member states of the European Union. The analysis is preceded, however, by a comparative presentation of the provisions of the current legislation in relation to the previous provisions in order to highlight both the content of the new institutions and the elements of differentiation or particularization present in the two legal texts.

Keywords*: lawyer, profession, exercise, crimes, constitutive elements.*

JEL*: K14, K30, K42*

Introducere

Dispoziții legale privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat sunt reglementate prin prisma dispozițiilor legale cuprinse de Legea nr.51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, în Monitorul Oficial – Partea I, nr. 440 din 24 mai 2018 (formă aplicabilă la 26 mai 2018) și implicit statutul profesiei de avocat adoptat prin Hotărârea nr. 64/2011 a Consiliului U.N.B.R. publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 898 din 19 decembrie 2011 cu modificările și completările survenite până la 25 mai 2017. Precizăm faptul că ultima modificare a statutului profesiei de avocat a intervenit prin Hotărârea nr. 7/2012 privind modificarea și completarea Statutului profesiei de avocat adoptat prin Hotărârea Uniunii Naționale a Barourilor din România. Hotărârea nr.769/2013 privind modificarea și completarea Statutului profesiei de avocat. Capitolul I (Legea nr. 51/1995).

În baza dispozițiilor generale cuprinse de art. 1 din Legea 51/1995, profesia de avocat este statuată ca fiind liberă și independentă, cu organizare și funcționare autonome în condițiile prezentei legi și ale statutului profesiei. Totodată profesia de avocat se exercită numai de avocații

[1] Lector, Universitatea Transilvania din Brașov petruhlipca@unitbv.ro.

înscriși în tabloul baroului din care fac parte, barou component al Uniunii Naționale a Barourilor din România, denumită în continuare: U.N.B.R. În prezent este interzisă constituirea și funcționarea de barouri în afara U.N.B.R., actele de constituire și de înregistrare ale acestora fiind nule de drept. Arătăm faptul că nulitatea acestora poate fi contestată și din oficiu atât în procesele penale cât și civile de către judecător sau de reprezentantul Ministerului Public.

Conform prevederilor legale în materie menționate anterior, în exercitarea profesiei, avocatul este independent și se supune numai legii, statutului profesiei și Codului deontologic. Astfel, avocatul din punct de vedere profesional promovează și apară drepturile, libertățile și interesele legitime ale omului, având dreptul să asiste și să reprezinte persoanele fizice și juridice în fața instanțelor, autorității judecătorești și a altor organe de jurisdicție, a organelor de urmările penală, a autorităților și instituțiilor publice, precum și în fața altor persoane fizice sau juridice care au obligația să permită și să asigure avocatului desfășurarea nestingherită a activității sale, în condițiile legii. Alegerea avocatului ca și apărător reprezintă liberul arbitru a oricărei persoane fizice sau juridice care se bucură de garanția drepturilor și libertăților protejate de Constituția României și implicit de acorduri internaționale la care România este parte. Prin urmare activitatea avocatului se realizează prin: consultații și cereri cu caracter juridic; asistență și reprezentare juridică în fața instanțelor judecătorești, a organelor de urmărire penală, a autorităților cu atribuții jurisdicționale, a notarilor publici și a executorilor judecătorești, a organelor administrației publice și a instituțiilor, precum și a altor persoane juridice, în condițiile legii; activități de mediere etc. În prezent, formele de exercitare a profesiei de avocat sunt: cabinetele individuale, cabinetele asociate, societăți civile profesionale sau societăți profesionale cu răspundere limitată. Activitatea avocatului este *stricto senso* caracterizată de probitate profesională prin prisma păstrării secretului informațiilor încredințate de client în virtutea mandatului acordat de asistență și reprezentare juridică, cu excepția cazurilor prevăzute expres de lege.

Rezultate și discuții

Dobândirea calității de avocat

În prezent condițiile de înscriere în profesia de avocat sunt reglementate de art. 12 din legea privind profesia de avocat. Astfel pentru a fi membru al unui barou din România, sunt necesare îndeplinirea cumulative a următoarelor condiții:

– are exercițiul drepturilor civile și politice;
– este licențiat al unei facultăți de drept cu durata stabilită de lege;
– nu se găsește în vreunul dintre cazurile de nedemnitate prevăzute de lege.

Prin condiția de nedemnitate se are în vedere prin prisma normelor juridice cuprinse de art. 14 din lege ca persoana care accede la calitatea de avocat să nu fie condamnat definitiv prin hotărâre judecătorească la pedeapsa cu închisoare pentru săvârșirea unei infracțiuni intenționate de natură să aducă atingere prestigiului profesiei. Totodată este interzis să fie într-o situație juridică care implică faptul că i s-a aplicat pedeapsa interdicției de a exercita profesia pe durata stabilită prin hotărâre judecătorească sau disciplinară; tot în situația nedemnității profesionale se află cel în sarcina căruia s-a reținut în baza unei hotărâri judecătorești definitive sau prin acte ale organelor profesiei de avocat, fapta de a fi exercitat sau sprijinit sub orice formă exercitarea fără drept de către o persoană a profesiei de avocat.

Totodată conform art. 15 din legea profesiei de avocat, exercitarea profesiei de avocat este incompatibilă cu: activitatea salarizată în cadrul altor profesii decât cea de avocat; ocupațiile care

lezează demnitatea și independența profesiei de avocat sau bunele moravuri; exercitarea nemijlocită de fapte materiale de comerț.

Situațiile de compatibilitate sunt trasate prin prisma dispozițiilor art. 16 care statuează faptul că exercitarea profesiei de avocat este compatibilă numai cu: calitatea de deputat sau senator, consilier în consiliile locale sau județene; activități și funcții didactice în învățământul juridic superior.

În consonanță cu normele juridice cuprinse de art. 17, primirea în profesia de avocat se realizează numai în baza unui examen organizat de U.N.B.R., cel puțin anual și la nivel național, potrivit legii și statutului profesiei de avocat. Astfel examenul pentru primirea în profesia de avocat poate fi susținut numai în cadrul Institutului Național pentru Pregătirea și Perfecționarea Avocaților și se desfășoară în mod unitar în centrele teritoriale ale acestora, având la bază o metodologie elaborată și aprobată de Consiliul U.N.B.R. În ipoteza în care rezultatul la un astfel de examen este cu admis, avocatul trebuie să parcurgă în mod obligatoriu, un stagiu de pregătire profesională cu durata de 2 ani, timp în care are calitatea de avocat stagiar, conform art. 18 din lege.

Decizia Curții Constituționale nr. 225 din 4 aprilie 2017 publicată în Monitorul Oficial nr. 468 din 22 iunie 2017, prin care s-a admis excepția de neconstituționalitate constatându-se că sintagma „de natură să aducă atingere prestigiului profesiei" este neconstituțională a adus nuanțe suplimentare privind situațiile de nedemnitate profesională.

Precizăm că în perioada stagiului, cu acordul avocatului îndrumător, avocații stagiari pot urma cursuri de masterat care sunt luate în considerare la aprecierea formării profesionale inițiale, în condițiile prevăzute de statutul profesiei de avocat.. Stagiul se poate suspenda în situația de lipsă motivată din profesie, ori în caz de încetare a îndrumării profesionale fără culpa avocatului stagiar. Pentru dobândirea calității de avocat definitive este necesară promovarea examenului organizat de U.N.B.R., anual și la nivel național potrivit prezentei legi și statutului profesiei de avocat sau prin promovarea examenului de absolvire a Institutului Național pentru Pregătirea și Perfecționarea Avocaților în condițiile prevăzute de Statutul profesiei de avocat.

Examenul de definitivare se susține în cadrul Institutului Național pentru Pregătirea și Perfecționarea Avocaților și se desfășoară în mod unitar pe centre teritoriale, având la bază o metodologie elaborată și aprobată de Consiliul U.N.B.R.

Conform prevederilor art. 20 alin. 8 avocații – foști judecători, nu pot pune concluzii la instanțele unde au funcționat, iar foștii procurori și cadrele de poliție nu pot acorda asistență juridică în unitatea de urmărire penală în care și-au desfășurat activitatea timp 5 ani de la încetarea funcției respective.

Potrivit prevederilor art. 21 alin. 1 la înscrierea în barou, avocatul depune în fața consiliului baroului, în cadru solemn, următorul jurământ: „Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, drepturile și libertățile omului și să exercit profesia de avocat cu cinste și demnitate: „Așa să îmi ajute Dumnezeu". Facem precizarea faptului că jurământul poate fi depus și fără formulă religioasă, în acest caz, jurământul începând cu formula „Jur pe onoare și conștiință".

Potrivit dispozițiilor art. 23 alin. 1. Baroul are obligația să întocmească anual tabloul avocaților definitivi și stagiari în ordine alfabetică, cu menționarea numelui, prenumelui, titlul științific, datei înscrierii în barou, sediului profesional, formei de exercitare a profesiei și a instanțelor în care au dreptul să pună concluzii.

Secțiunea a II-a denumită „Încetarea și suspendarea calității de avocat" prin prisma art. 26 stabilește faptul că, calitatea de avocat încetează: prin renunțarea scrisă la exercițiul profesiei; prin deces; dacă împotriva avocatului s-a luat măsura excluderii din profesie ca sancțiune disciplinară; dacă avocatul a fost condamnat definitiv pentru o faptă prevăzută de legea penală și care îl face

nedemn de a fi avocat conform legii. Totodată în temeiul art. 27, calitatea de avocat este suspendată în următoarele situații: în caz de incompatibilitate pe durata existenței acestei stări; pe perioada interdicției de a profesa, dispusă prin hotărâre judecătorească sau disciplinară.

Drepturile și îndatoririle avocatului

Secțiunea a I-a denumită „Drepturile avocaților" prin prisma dispozițiilor art. 28 alin 1 statuează faptul că avocatul înscris în tabloul baroului are dreptul:

– să asiste și să reprezinte orice persoană fizică sau juridică în temeiul unui contract încheiat în formă scrisă care dobândește dată certă prin înregistrarea în registrul oficial de evidență.
– să renunțe la contractul de asistență juridică sau să îl modifice de comun acord, în condițiile prevăzute de statutul profesiei (acest drept poate fi exercitat în egală măsură și de clientul beneficiar al serviciului juridic fără a fi exonerate pentru plata onorariului cuvenit, pentru serviciile avocațiale prestate, precum și pentru acoperirea cheltuielilor efectuate de avocat în interesul procesual al clientului).

Secțiunea a II-a trasează ca și îndatoriri ale avocaților:

– să studieze temeinic cauzele care i-au fost încredințate;
– să manifeste conștiinciozitate și probitate profesională;
– să se asigure pentru răspunderea profesională;
– să participe la toate ședințele convocate în consiliul baroului;
– să țină evidențele cerute de lege cu privire la cauzele în care s-a angajat etc.

Infracțiuni prevăzute în Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat
Infracțiunii prevăzute de art. 25 alin. (2) și (3):

„Exercitarea fără drept a oricărei activități specifice profesiei de avocat constituie infracțiune și se pedepsește potrivit legii penale.

Fapta unei persoane care exercită activități specifice profesiei de avocat în cadrul unor entități care nu fac parte din formele de organizare profesională recunoscute de prezenta lege, constituie infracțiune și se pedepsește potrivit legii penale."

Prin urmare textul anterior menționat incriminează două fapte distincte, respectiv: exercitarea fără drept a oricărei activități specifice profesiei de avocat (facem referire la art. 25 alin. 2) pe de o parte și, pe de altă parte, exercitarea activității specifice profesiei de avocat în cadrul unor entități care nu fac parte din formele de organizare profesională recunoscute de lege (facem trimitere la art. 25, alin. 3).

Ca și condiții preexistente facem precizarea faptului că, obiectul juridic special în cazul infracțiunilor prevăzute în art. 25 alin. (2) și (3) îl constituie relațiile sociale privitoare la regimul legal aplicabil exercitării profesiei de avocat care impune obligativitatea fiecăruia dintre aceștia să respecte regulile specifice privind aceste activități pentru care se cere o anumită pregătire și, în consecință, sunt supuse obținerii unor calificări.

Într-adevăr, societatea nu poate permite ca anumite profesii, precum cele de notar, avocat, medic, farmacist sau de stomatolog să fie practicate fără calificare și fără răspundere juridică în cazul unor fapte ilicite penale precum cele reglementate de art. 25 alin. 2,3 din legea profesiei de avocat.

În ce privește obiectul material, de regulă, infracțiunile analizate nu au obiect material, subiecții infracțiunii, respectiv subiectul active este în mod nemijlocit ca și autor numai persoana care exercită fără drept a oricărei activități specifice profesiei de avocat (art. 25 alin. 2) ori persoana

care exercită activități specifice acestei profesii în cadrul unor entități care nu fac parte din formele de organizare profesională recunoscute de dispoziția legală; ca și subiectul pasiv principal al infracțiunii examinate este statul.

Facem precizarea faptului că infracțiunile prevăzute la art. 25 pot avea și un subiect pasiv secundar în cazul în care prin exercitarea fără drept a oricărei activități specifice profesiei de avocat sau în cadrul unor entități care nu fac parte din formele de organizare profesională recunoscute de dispoziția legală vatămă interesele și drepturile persoanei.

Ca și element material al acțiunii ilicite acesta constă în exercitarea fără drept a oricărei activități specifice profesiei de avocat (art. 25 alin. 2), incidentă fiind în această interpretare și Decizia Curții Constituționale nr.49/2001.

În cazul infracțiunii prevăzute de art. 25 alin. (3), elementul material constă în acțiunea persoanei care exercită activități specifice profesiei de avocat în cadrul unor entități care nu fac parte din formele de organizare profesională recunoscute de norma legală. Exercitarea activității amintite presupune repetarea efectuării actelor specifice avocaturii. Tragem concluzia că dacă norma legală nu prevede contrariul, respectiv că și un singur act realizează elementul material al infracțiunii, ne aflăm în prezența infracțiunilor puse în discuție numai în acele situații în care fapta a fost repetată de trei sau de mai multe ori. În același timp, actele ce intră în conținutul elementului material trebuie să fie acte specifice profesiei de avocat, și nu simple acte incidentale sau aflate numai într-o oarecare legătură cu profesia sau activitatea în cauză. Exercitarea unor activități, altele decât cele legale constă în derularea sau efectuarea unor acte specifice profesiei de avocat pentru care legea cere îndeplinirea unor condiții. O persoană exercită fără drept activități specifice profesiei de avocat în situația în care nu sunt respectate cerințele legale referitoare la exercitarea acelei profesii.

De exemplu: celui în cauză i-a încetat calitatea de avocat, cum ar fi în situația unor condamnări definitive care îl face nedemn de această calitate (art. 26 din Legea nr. 51/1995), și exercită, în continuare, acele activități, cum ar fi susținerea unor procese în instanța de judecată24. Pe de altă parte, există răspundere penală și în acele cazuri în care subiectul activ exercită activități specifice profesiei de avocat în cadrul unor entități care nu fac parte din formele de organizare profesională recunoscute de dispozițiile legale. Singura modalitate legală de exercitare a profesiei de avocat este cea prevăzută de Legea nr. 51/1995, republicată cu modificările ulterioare, și este condiționată de înscrierea în tabloul unui barou component al Uniunii Naționale a Barourilor din România, formă de organizare profesională unică și exclusivă. Această condiție nu este îndeplinită în cazul persoanelor care exercită activități specifice profesiei de avocat în cadrul unor entități paralele cu cele care ființează în mod legal. Așadar, comite infracțiunea pe care o examinăm persoana care exercită activități specifice profesiei de avocat într-o entitate care nu este înscrisă și înregistrată într-un tablou component al Uniunii Naționale a Barourilor din România, normele legale în vigoare interzicând constituirea și funcționarea barourilor în afara Uniunii Naționale a Barourilor din România. Instanțele sunt obligate să verifice și să se pronunțe asupra calității de reprezentant al unei persoane care se prezintă ca avocat, exercitând acte specifice acestei profesii și folosind însemnele profesiei de avocat.

Urmarea imediată a unor astfel de fapte penale constă într-o stare de pericol pentru relațiile sociale ce formează obiectul ocrotirii penale, adică pentru ordinea de drept referitoare la exercitarea profesiei de avocat.

Ne aflăm în prezența acestor infracțiuni chiar dacă exercitarea profesiei de avocat s-a realizat în condiții optime, iar beneficiarul serviciului se declară satisfăcut, întrucât infracțiunile amintite nu sunt de rezultat.

În situația în care prin exercitarea fără drept a unei activități specifice profesiei de avocat, având în vedere împrejurările în care aceasta a avut loc și urmările pe care le-a produs pot fi realizate și elementele constitutive ale altor infracțiuni precum falsul informatic incriminat de art. 325 Cod penal, respectiv falsul în declarații reglementat de art. 326 Cod penal etc. Facem precizarea faptului că actele specifice profesiei de avocat efectuate în mod public de o persoană care nu dobândit calitatea de avocat în condițiile prezentei legi sunt nule conform art. 25 alin. 4 din legea profesiei de avocat.

Concluzii

Conchidem faptul că se constată o evoluție pozitivă a statutului profesiei de avocat grefat nu doar pe drepturi ci și pe îndatoriri profesionale cu o trasare clară a răspunderii juridice de ordin disciplinar și implicit penal care reflectă faptul că această profesie este una grefată pe deservirea unui serviciu de interes public în corelație cu autoritățile care exercită un raport coercitiv statal de tragere la răspundere a persoanei fizice sau juridice cu garantarea drepturilor și libertăților constituționale specifice.

Bibliografie

Antoniu, G., & Bulai, C. (1992). *Practica judiciară penală, vol. III. Partea specială*. Editura Academiei Române.
Antoniu, G., & Toader, T. (coord.). (2016). *Explicațiile Noului Cod penal, vol. V (art. 367-446)*. Editura Universul Juridic.
Breban, V. (1980). *Dicționar al limbii române contemporane de uz curent*. Editura Științifică și Enciclopedică.
Codul de procedură penală.
Codul penal român.
Constituția României.
Conea, N., Tanislav, E., Gherghe, C., & Conea, N. (2000). *Infracțiuni prevăzute în legi speciale*. Editura Semne.
Diaconescu, Gh. *Infracțiunile prevăzute în legi speciale și legi extrapenale*. Editura All.
Dobrinoiu, V., Dima, T., Păun, C., Gorunescu, M., Hotca, M. A., Chiş, I., ... Pascu, I. (2014). *Noul Cod penal comentat. Partea generală* (Ediția a II-a, revăzută și adăugită). Editura Universul Juridic.
Dobrinoiu, V., Pascu, I., Hotca, M. A., Chiș, I., Gorunescu, M., Păun, C., ... Sinescu, M. C. (2016). *Noul Cod penal comentat, partea specială* (Ediția a III-a, revăzută și adăugită). Editura Universul Juridic.
Dobrinoiu, V., Conea, N., Romițan, C. R., & Dobrinoiu, M. *Cauze penale comentate*.
Dongoroz, V., Kahane, S., Oancea, I., Iliescu, N., Bulai, C., & Stănoiu, R. (1969). *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol. I*. Editura Academiei Române.
Theodoru, Gr., & Moldovan, L. (1976). *Drept procesual penal*. Editura Științifică și Enciclopedică.

Capitolul 6 – EXPERTIZA GRAFOSCOPICĂ A SCRISULUI ȘI SEMNĂTURII

Chapter 6 – GRAPHOSCOPIC EXAMINATION OF WRITING AND SIGNATURE

Rotari MĂDĂLINA[1]

Abstract

Similar to other scientific branches, graphoscopy or forensic writing expertise is expanding its horizons in our country as well. This is a useful tool in criminal proceedings, forgery investigations and more.

Beyond the technical side of this science, there are also „artistic" valences, the forger being a true artist who gives his best to obtain a copy that resembles the original as much as possible. There is no such thing as a perfect copy, no matter how skilled the author of the forgery is. He can try all the means by which to achieve the greatest possible accuracy of his „work".

***Keywords**: graphoscopy, forensic expertise of handwriting and signature, forgery procedures, identification of the author of the forged signature.*

***JEL**: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.*

Introducere

Chiar dacă ne aflăm în era digitalizării, iar tehnologia se află într-un continuu progres, trebuie să recunoaștem că scrisul de mână încă reprezintă un instrument important în viața de zi cu zi. Acesta este util când redactăm anumite acte, cereri, la școală, la facultate, în activitatea profesională și chiar în întocmirea unor liste cu aspirații și obiective pe care dorim să le atingem. Și „*scrisul este o urmă*" (Ionescu, 2010, p. 8), este un complex de mișcări sau abilități tehnice care sunt produse de activitatea nervoasă și musculară umană și care se exprimă în formele vizuale ale unui manuscris.

Scopul expertizei grafoscopice a scrisului este acela de a identifica autorul respectivului înscris. În practică se verifică dacă autorul menționat în document este într-adevăr cel care a scris textul sau a semnat, se determină modalitatea în care un scris sau o semnătură au fost falsificate și se verifică autenticitatea unui document. Concluziile și constatările expertului stabilesc autenticitatea documentului, în sensul că nu este falsificat, dar numai instanța are autoritatea de a face această determinare.

Prin analiza conținutului, a vocabularului și a caracteristicilor grafice ale scrisului de mână, ale limbii și ortografiei folosite, a felului în care au fost plasate titlul, data și semnătura (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 68), expertiza criminalistică a documentelor permite identificarea individului după scrisul de mână. Prin compararea proprietăților hârtiei, a suportului de scris și a gradului de uzură cu cele care existau în momentul în care a fost creat documentul, acest tip de expertiză permite identificarea vechimii documentelor. Se poate dovedi falsul în acte realizat prin modificarea textului, acoperirea textului, adăugarea de text, falsificarea scrisului de mână, falsificarea ștampilelor (Sandu, 1977, p. 167) și „*determinarea ordinii în care au fost făcute două urme care se intersectează*" (Mathyer, 1986, p. 10).

Tehnicile și metodele prin intermediul cărora sunt analizate documentele nu duc la alterarea acestora. Se folosesc tehnici nedistructive precum spectrometrie, microscopie FTIR, Raman, UV-Vis, metoda fluorescenței, metoda razelor ultraviolete reflectate etc. Cercetarea optică

[1] Masterand, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași

prin intermediul mai multor modele de microscoape este cea mai întâlnită deoarece astfel se pot analiza îndeaproape înscrisul în litigiu și proba de comparație, putându-se observa și cele mai fine detalii pe care cu ochiul liber nu le-am putea percepe. Metodele moderne aduc o îmbunătățire considerabilă în activitatea experților.

Expertiza criminalistică a scrisului și a documentelor se realizează respectând anumite etape. Prima etapă este examinarea prealabilă a „*actului în discuție și a scrisului al cărui autor urmează să fie stabilit*” (Frățilă, Pășescu, 2008, p. 15). Această etapă, în limbajul experților, poartă numele de „*etapa examinărilor prealabile sau etapa operațiunilor prealabile*” (Frățilă, 2013, p. 15). Expertul va analiza felul actului, suportul material pe care s-a realizat scrierea, va individualiza instrumentul scriptural utilizat și va proba starea lui de funcționare, dacă acesta lucru este posibil. Se va cerceta și suprafața pe care s-a executat scrierea, având în vedere faptul că spațiul generos sau din contră, restrâns, influențează modul de execuție al scrisului. Ulterior acestei etape urmează analiza separată a caracteristicilor grafice ale fiecărui scris în parte, urmată de „*examinarea comparativă sau propriu-zisă*” (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 204) a particularităților înscrisului în litigiu și a materialului de comparație. Expertiza se încheie cu detalierea constatărilor făcute și formularea unei concluzii.

În cadrul cercetării prealabile a actelor se examinează actul procesual prin care a fost numit expertul pentru a se stabili în mod clar obiectul expertizei, se efectuează verificări pentru a se asigura că scrisurile de comparație corespund din punct de vedere cantitativ și calitativ (Ionescu, 2010, p. 117) și se analizează împrejurările de fapt și de drept ale cauzei în cadrul căreia se solicită efectuarea expertizei.

Analiza separată reprezintă examinarea amănunțită a caracteristicilor generale și speciale ale scrisului. Se va studia modalitatea de execuție a scrisurilor și se vor căuta indicii din care să reiasă spontaneitatea, naturalețea sau lipsa acestora. Se va realiza și o examinare tehnică pentru a se căuta posibilele semne de modificări mecanice sau chimice. Se vor verifica și scrisurile de comparație, în special circumstanțele în care au fost realizate. Se va trece apoi la analiza caracteristicilor generale ale scrisului, întâietate având gradul de evoluție. În ceea ce privește caracteristicile speciale, se recomandă să se înceapă cu analiza „*construcțiilor, adică a formei literelor și a celorlalte semne*” (Ionescu, 2010, p. 118), urmând apoi cu examinarea „*detaliilor de execuție, a tipului legăturilor etc.*” (Ionescu, 2010, p. 118).

Examinarea comparativă are în vedere confruntarea și corelarea caracteristicilor grafice ale scrisului în litigiu și ale celui de referință. Sunt comparate în prealabil caracteristicile generale, apoi cele speciale, evidențiindu-se asemănările și deosebirile. Compararea se poate realiza printr-o serie de procedee precum „*examinarea directă, vizuală a scrisurilor, desenarea caracteristicilor grafice*” (Ionescu, 2010, p. 119), folosirea fotografiei de comparație („*prin juxtapunere, continuitate liniară și suprapunere*”) (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 204), metode grafometrice etc.

Ultima etapă, cea a formulării concluziei, prezintă particularități spre deosebire de alte ramuri ale cercetării criminalistice deoarece expertiza grafoscopică nu dovedește în mod automat identitatea sau neidentitatea după determinarea caracteristicilor și trăsăturilor de gen.

Gradul în care un element grafic contribuie la particularizarea scrisului determină valoarea sa ca element de identificare. De o importantă valoare identificatoare sunt caracteristicile grafice ieșite din comun, numite în literatura de specialitate „*idiotisme grafice*” (Ionescu, 2010, p. 121) sau „*ticuri ale scrierii*” (Ionescu, 2010, p. 121). Criminologul francez Edmond Locard a elaborat câteva principii de determinare a idiotismelor grafice:

- ✓ caracterele generale au o importanță mai mare față de forma literelor;

- ✓ dacă semnul este constant sau, cel puțin, apare cu o mare frecvență putem spune că este vorba despre un idiotism;
- ✓ „*direcția croșetelor, direcția liniei de bază a cuvintelor, legarea literelor minuscule nazale (m,n) și involuția cercurilor*” (Ionescu, 2010, p. 121) sunt cele mai valoroase idiotisme grafice deoarece sunt mai puțin aparente.

În cadrul examinării comparative trebuie respectate anumite principii pentru a obține o concluzie corectă:

Atunci când se compară două texte, dintre care unul are un autor cunoscut, iar celălalt nu, și întâlnim „*una sau mai multe deosebiri*” (Ionescu, 2010, p. 126) fundamentale care nu pot fi explicate în mod rațional putem concluziona că cele două scrieri nu au fost produse de același autor. Indiferent cât de multe asemănări există, această regulă rămâne teoretic valabilă chiar dacă există o singură diferență semnificativă și nejustificată. Acesta este un caz rar întâlnit deoarece în practică se identifică numeroase diferențe între două scrisuri care nu aparțin aceluiași autor.

Oricât de valoroase ar fi câteva trăsături particulare, decizia finală trebuie să se bazeze întotdeauna pe „*contribuția tuturor caracteristicilor generale și speciale*” (Ionescu, 2010, p. 128). Toate trăsăturile trebuie avute în vedere în ansamblul lor pentru a se ajunge în final la o concluzie conformă cu adevărul.

Cantitatea și calitatea asemănărilor trebuie să fie suficiente pentru a exclude coincidențele accidentale. Expertului i se cere să evalueze factorul de probabilitate, adică să estimeze cât de puțin probabil este ca ansamblul de caracteristici grafice pe care l-a observat să fie reprodus în alte scrisuri. Valoarea caracteristicilor individuale, așa-numitelor „idiotisme grafice” nu trebuie absolutizată.

Există multe scrisuri care nu au elemente care să iasă în evidență. Cu toate acestea, și astfel de scrisuri permit identificarea autorului deoarece toate caracteristicile care, luate izolat, sunt relativ lipsite de personalitate, „*prin îmbinarea lor, capătă forță individualizatoare*” (Ionescu, 2010, p. 128), în special dacă sunt asociate cu absența unor divergențe fundamentale față de scrisul de comparație.

Concluziile care se pot obține sunt de trei feluri: de certitudine (categorice), de probabilitate și de imposibilitate. Cele de certitudine pot fi pozitive sau negative.

Concluziile de certitudine sunt formulate atunci când expertul are o puternică convingere că „*valoarea identificatoare a caracteristicilor grafice*” (Ionescu, 2010, p. 130), luate atât individual, cât și colectiv, este adecvată pentru a exclude orice coincidență întâmplătoare. Expertul este convins că setul de caracteristici comune găsite în scrisurile analizate sunt unice, ceea ce indică faptul că acestea au fost scrise de aceeași persoană. În cazul concluziilor certe negative, expertul este convins că diferențele din scrisurile analizate sunt tipice scrisurilor provenind de la persoane diferite și nu sunt rezultatul unor modificări intenționate sau variabilității naturale, ceea ce dovedește că scrisurile provin de la persoane diferite. Concluziile categorice trebuie să fie coroborate cu alte probe.

Concluziile de probabilitate se formulează în cazul în care scrisul este lipsit de caracteristici grafice cu valoarea individualizatoare absolută. Aceste caracteristici pot fi prezente și în alte tipuri de scrieri, chiar dacă se regăsesc „*într-o oarecare măsură în scrisul de comparație*” (Ionescu, 2010, p. 128). Prin urmare, nu se poate dovedi dincolo de orice îndoială rezonabilă, dar nici nu se poate exclude faptul că o anumită persoană a scris textul în cauză.

O posibilă cauză care duce la formularea unei concluzii de probabilitate este cantitatea redusă a scrisului în litigiu care nu permite „*verificarea constanței caracteristicilor grafice*” (Ionescu, 2010, p. 128). O altă cauză este calitatea slabă a materialului grafic. Un caz întâlnit este cel în care scrisul care urmează să fie analizat este lipsit de elemente cu valoare de identificare semnificativă și este impersonal. Cu toate acestea, și în ipoteza de față, pot fi evidențiate caracteristici care, prin constanță să aibă o anumită valoare de identificare, dar nu certă. O altă situație este cea în care autorul și-a modificat scrisul prin deghizare sau imitare. Aici sunt irelevante caracteristicile grafice cu o deghizare reușită sau cele care se aseamănă foarte mult cu cele din scrisul imitat, fiind semnificative doar deprinderile grafice proprii autorului, care s-au strecurat în scrisul în cauză. Posibilitatea de a identifica deprinderi grafice proprii autorului cu valoare mare de identificare depinde de aptitudinea autorului de a și le ascunde.

O altă cauză ar putea fi cantitatea redusă sau calitatea slabă a scrisului de comparație. Există cazuri în care nu se pot procura scrisuri de comparație de o cantitate sau calitate suficientă, cum ar fi atunci când presupusul autor al scrierii este decedat. În această situație expertul va face o determinare pe baza materialului disponibil, apelând eventual la o concluzie de probabilitate (Ionescu, 2010, p. 131).

În situațiile în care expertul, după „*examinarea materialului pus la dispoziție*” (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 214), nu este în măsură să răspundă întrebărilor instanței, va fi formulată o concluzie de imposibilitate a soluționării problemei examinate. Concluziile de imposibilitate sunt formulate în cazurile în care expertul are un material de o cantitate sau calitate extrem de reduse, mai reduse decât în ipoteza în care se formulează concluzii de probabilitate. Scrisul în cauză poate fi „*ilizibil, fragmentar sau are cuantum redus*” (Frățilă, 2005, p. 65), poate fi îmbâcsit cu cerneală, acoperit de pete ori de un alt scris sau este abia vizibil, din cauza calității slabe a cernelii.

Formularea unei concluzii de imposibilitate trebuie să survină după ce expertul a epuizat toate modalitățile de analiză pe care le poate utiliza.

Pentru a ilustra mai bine rolul expertizei grafoscopice voi prezenta în continuare câteva cazuri în care aceasta se aplică, mai exact în situațiile de falsificare a semnăturii. Prin semnătură se înțelege o imagine grafică, a numelui executantului, prin care atestă că este autorul actului în cauză sau că aprobă conținutul acestuia. Semnătura reprezintă un mijloc de certificare a identității unei persoane și a actelor sale de voință.

Din cele mai vechi timpuri și până astăzi, semnăturile ca semn de certificare au jucat un rol important, dar mai cu seamă în zilele noastre, utilizarea lor a luat o amploare deosebită, ca urmare a legăturii dintre diferitele relații sociale și juridice în documente scrise.

Cel mai distinctiv aspect al scrisului unei persoane este semnătura, care dezvăluie „*personalitatea și gradul de evoluție*” (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 70) în scris. În ciuda specificității sale, semnătura își păstrează o anumită stabilitate în timp, atât ca urmare a evoluției și involuției, „*dar și temporar, în limitele de variabilitate normală*” (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 70). Execuția semnăturii poate fi complet literală, parțial literală ori ilizibilă.

În general, momentul în care o persoană începe să semneze este ulterior învățării primelor noțiuni grafice, adică după formarea deprinderii de scriere în cursul primilor ani de școală. Pe parcurs, concomitent cu consolidarea stereotipului dinamic al mișcărilor de scriere, se formează și semnătura. Excepție fac persoanele analfabete, care semnează fără să știe carte, prin desenarea numelui a cărui structură literală au memorat-o (Ionescu, 2010, p. 209).

Numeroasele particularitățile de ansamblu și de detaliu le conferă semnăturilor calitatea de a fi strict individuale. Pentru o persoană care nu este specializată poate să pară ciudat că o înșiruire

de câteva litere sau de semne fără semnificație literală are un asemenea caracter, când uneori nici texte foarte lungi nu oferă elemente de individualizare. De menționat este faptul că materialul cantitativ redus al semnăturilor reprezintă un complex grafic infinit mai complicat, mult mai cristalizat și mai impregnat de personalitatea titularului, nu în sensul atribuit de grafologie, ci în sensul de deprindere care oglindește în cel mai înalt grad spontaneitatea și reflexele proprii.

În afară de individualitate semnăturile se mai caracterizează și prin constanță. Deprinderea de a executa semnătura într-un anumit fel este atât de stabilă încât în momentul în care s-a format, adică de la începutul perioadei de maturitate, se înregistrează prea puține modificări evolutive. În cazul în care avem două semnături care se suprapun, cel puțin una din ele este copiată prin suprapunere. O persoană nu va putea realiza semnături identice nici atunci când acestea sunt realizate succesiv. Variabilitatea semnăturilor se manifestă în două moduri: în timp și de moment.

Variabilitatea în timp nu se referă atât la micile transformări ținând de evoluție cât și la modificările determinate de starea sănătății titularului respectiv, care într-adevăr poate afecta în mod serios execuția semnăturii.

Variabilitatea de moment se referă la faptul că două semnături n-au niciodată o conformație absolut identică. Examinarea atentă a unei serii de semnături realizată de aceeași persoană, una după cealaltă, va releva mici diferențe, datorate tocmai variabilității naturale a grafismului.

Tot ca variabilitate poate fi socotită adoptarea de către o persoană a mai multor tipuri de semnătură. De fapt nu este vorba de semnături net deosebite ca structură, ci de folosirea alternativă a unor semnături mai complete și a altora prescurtate, determinată în special de importanța actului în cauză, cum ar fi semnarea într-un fel a exemplarului original și altfel o copie a aceluiași act (Ionescu, 2010, p. 215).

„Examinarea documentelor este una din cele mai vechi forme de investigații criminalistice, și este în principal asociată cu falsuri, mai exact obținerea de bunuri sau informații prin înșelăciune. Expertiza criminalistică a documentelor acoperă acum o mare varietate de subiecte, cum ar fi:

- ✓ identificarea scrisului de mână și a semnăturii;
- ✓ analiza materialelor realizate cu ajutorul calculatoarelor;
- ✓ analiza cernelurilor și a hârtiei;
- ✓ distincția dintre documentele autentice și cele falsificate;
- ✓ detectarea adăugirilor și înlocuirilor din document;
- ✓ refacerea sau descifrarea scrisului șters sau distrus.” (Langford et al., 2005, p. 388).

Expertiza grafică are menirea de a stabili autorul unui scris sau al unei semnături, respectiv dacă ele au fost executate de titular sau de o altă persoană, și dacă cineva a contrafăcut o semnătură sau a executat un model fictiv. Rolul expertului este acela de a întreprinde un demers profesional bazat pe rigoare si obiectivitate (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 71).

Selectarea materialului de comparație foarte importantă pentru eficiența expertizei. Se vor alege materiale cu garanții de autenticitate (state de plată, contracte de muncă, cărți de muncă, semnături din buletin, acte autentificate de notar, etc), ca și alte acte de comparație de natură să asigure acuratețe concluziei.

Este importantă și data de la care provin materialele de comparație. Acestea trebuie căutate în perioadele apropiate și anterioare datei actului în litigiu. În practică sunt cazuri când organele judiciare acceptă ca materiale de comparație acte datate ulterior datei actului contestat, existând posibilitatea ca autorul semnăturii să își fi schimbat modelul de semnătură.

Nu este recomandabilă nici realizarea unor probe de scris de la bănuiți prin indicarea acestora de a imita semnătura suspectă, întrucât un subiect cu bună coordonare ar putea să se apropie de model în mod absolut accidental.

Un semn grafic reprezintă o semnătură autentică atunci când îndeplinește două condiții: se aseamănă ca formă cu grafismul utilizat în mod obișnuit de o persoană în scopul de a semna acte, adică este executat personal de respectivul individ. Atunci când o semnătură nu îndeplinește una din cele două condiții ne aflăm în fața unei semnături falsificate.

Rezultate și discuții

Secțiunea I. Procedee de falsificare a semnăturilor

În funcție de condiția care nu este respectată, distingem mai multe procedee de falsificare. Dacă o semnătură se aseamănă doar ca formă, dar nu este executată de titular se numește că este contrafăcută (procedee: copierea și imitația); când o persoană folosește un semn grafic în scopul de a semna, dar este diferit de cel pe care îl întrebuințează în mod curent pentru îndeplinirea scopului respectiv, avem de a face cu autofalsificarea semnăturii (plastografii recurg la această metodă cu intenția de a-și contesta ulterior în justiție semnătura respectivă). Este posibil ca o semnătură să nu îndeplinească nici una din cele două condiții: nu se aseamănă ca aspect, nici nu este executată de către titular, procedeul de realizare constând într-o execuție de fantezie. Pe lângă acestea practica de expertiză atestă și o altă modalitate de a falsifica o semnătură, mult mai periculoasă, anume: falsificarea prin folosirea unei semnături autentice (sau „furtul de semnătură”).

Semnăturile executate prin copiere

Acest mijloc de contrafacere este preferat de către cei care au posibilități grafice reduse sau care nu posedă o suficientă dexteritate pentru a-și permite mai mult. Prin copiere, executantul va reproduce exact semnătura titularului fără să se abată de la forma originală pe care o copiază. Aceasta metodă poate fi directă sau indirectă.

Copierea directă se face prin efectuare pe actul în cauză a semnăturii model, prin transparență sau folosind metoda proiecției. Semnătura care va fi copiată va fi plasată sub actul/suportul pe care se copiază. Semnătura se poate copia direct cu cerneală sau cu creionul, în al doilea caz, semnătura copiată cu creionul va fi repasată cu cerneală.

Copierea indirectă (inversarea pozițiilor actelor/suporturilor: cel cu semnătura model este deasupra, iar cel pe care se copiază semnătura va fi plasat dedesubt) se face prin utilizarea hârtiei copiative prin care se transmit traseele originale apoi se repasează.

Uneori, transpunerea se face prin presiune cu un vârf tare, realizând, pe suportul pe care se dorește aplicarea semnăturii, șanțuri care vor fi umplute cu cerneală. Astfel, actul pe care se va realiza semnătura este așezat pe un suport mai moale (carton, mai multe coli de hârtie, lemn de brad), iar semnătura ce se copiază (modelul) se urmărește cu un pix sau un creion tare. Traseele de presiune vor fi apoi acoperite cu creion, pix, stilou. Urmele de presiune rămân însă vizibile, pe verso, traseele cu instrumentul de scris sunt ezitante. Rezultatul copierii unei semnături va fi potrivirea absolută în ceea ce privește dimensiunea între semnătura copiată și cea rezultată. La examinarea microscopică se vor sesiza traseele inițiale executate cu creionul care au fost ulterior repasat (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 74).

Copierea semnăturii se mai poate realiza prin înțeparea cu acul a conturului semnăturii autentice care se copiază, apoi punctele (înțepăturile) de pe actul pe care se copiază semnătura, se

unesc printr-o linie continuă cu cerneală. Semnătura va apărea punctată, înțepăturile vor fi inundate de cerneală, lucru ce se va putea observa ușor cu o lupă.

Pentru a dovedi autenticitatea, falsificatorul va prezenta uneori ca material de comparație exact documentul din care a fost reprodusă semnătura contestată. Deoarece nu există o persoană care să semneze exact identic, această corelație dimensională perfectă este dovada incontestabilă a falsului.

Semnăturile executate prin imitație servilă

Imitația servilă este o tehnică folosită de falsificatori pentru a încerca să reproducă o semnătură autentică folosind un model pe care l-au observat. De cele mai multe ori rezultatul va fi „*lipsit de spontaneitate, cu trasee lente, reluări, opriri și chiar corecturi*” (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 74).

Se încearcă o reproducere cât mai fidelă a unei semnături avute ca model. Falsificatorul poate apela la schițarea inițială a semnăturii cu un creion, apoi repasarea cu pastă. Prin schițare și repasare se încearcă să se acorde semnăturii un traseu mai accelerat pentru a reduce tremurăturile. Asemănarea grafismelor depinde de capacitatea de analiză a particularităților mișcărilor, forma literelor și a legăturilor din semnătura model, precum și de posibilitatea falsificatorului de a-și controla permanent propriile gesturi grafice în momentul realizării imitației. Semnăturile executate prin imitație servilă se deosebesc de cele executate prin imitație liberă prin faptul că modelul de semnătură nu este învățat și redat din memorie, ci scriptorul încearcă să se apropie cât mai mult posibil de o semnătură avută ca model în față, imitația servilă caracterizându-se prin încetineală și lipsa de coordonare a mișcărilor.

Semnăturile executate prin imitație liberă

Această abordare are un mic avantaj față de copierea servilă, deoarece corectează lentoarea și lipsa de coordonare a mișcărilor. Ea „*se realizează prin „învățarea” semnăturii ce trebuie imitată*” (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 74). Lipsa de dinamism și de coordonare este înlăturată prin exercițiu. Cu toate acestea, pot exista variații minore și reproducerea mai puțin exactă a detaliilor. Exactitatea reproducerii va depinde în mare parte de spiritul de observație al falsificatorului, de puterea sa de reprezentare și de îndemânarea grafică pe care o posedă.

Semnăturile imitate liber sunt spontane și pot fi ușor apreciate drept autentice, în schimb ele produc cu mai puțină precizie detaliile modelului folosit.

Semnăturile executate prin fantezie

În cazul semnăturilor executate din fantezie se creează o semnătură în loc să se folosească un model real. Componența și structura lor literară nu au nimic în comun cu semnăturile titularilor respectivi, decât în mod cu totul accidental (știind cum se numește titularul semnăturii, falsificatorul execută un semn grafic la întâmplare în cuprinsul căruia introduce unele inițiale sau redă o parte ori întregul nume).

Semnăturile executate prin fantezie nu sunt influențate în alcătuirea lor de niciun criteriu sau limită, ci sunt trasate așa cum dorește cel ce scrie, de unde și denumirea sub care mai sunt cunoscute de „*semnături la voia întâmplării*” (Ionescu, 2005, p. 227).

Falsul comis prin decupare

Procedeul este folosit atunci când pe un act original semnătura titularului se află la o distanță relativ mare față de sfârșitul textului. Se elimină porțiunea scrisă care se află deasupra semnăturii, obținându-se un act cu semnătură autentică „în alb” care poate fi completat.

Cele mai importante elemente care atestă falsul sunt: (Ionescu, 2008, p. 315)

- ✓ dimensiuni și forme anormale ale actului;

✓ spațierea, comprimarea scrisului și plasamentul nefiresc al semnăturii;

✓ existența unor fragmente de trasee grafice provenite din scrisul actului autentic, din impresiunile de ștampilă sau chenarul care se află pe acest act.

Acest gen de fals se mai poate realiza prin decuparea unei semnăturii autentice de pe un act, decupaj care va fi aplicat pe un act fals realizându-se un colaj care ulterior va fi fotocopiat. Fotocopia va fi prezentată ca reprezentând un act autentic. Se va pune accent pe umbrele lăsate de actul cu semnătura aplicat peste actul falsificat, diferențele de nuanță al celor două acte, precum și pe faptul că imaginea semnăturii va apărea în relief față de restul textului.

Falsul comis cu ajutorul semnăturilor date în alb

Semnăturile „în alb" sunt depuse uneori în mod conștient pe înscrisuri oficiale, în scopul de a facilita o serie de operațiuni administrative, financiare, etc., iar alteori în mod involuntar, pe coli de hârtie de format obișnuit (Ionescu, 2008, p. 316). Acest gen de fals este foarte greu și uneori imposibil de depistat prin cercetări de ordin criminalistic.

Furtul de semnătură

Procedeul constă în obținerea unei semnături autentice cu ajutorul unei hârtii copiative. Cu ocazia întocmirii unui act în mai multe exemplare se introduce, fără știrea autorului semnăturii autentice, o foaie albă de hârtie cu o foaie copiativă deasupra. După ce a obținut semnătura, cu o foaie copiativă identică va completa foaia albă cu textul dorit, obținând falsul. Pentru a demonstra un asemenea fals expertul va avea nevoie de actele semnate cu ocazia furtului de semnătură, deoarece suprapunerea perfectă a semnăturii originale peste cea copiată, coroborată cu deosebirile de ordin grafic ori de topografie și conținut, constituie dovada incontestabilă a falsului comis prin furt de semnătură.

Semnătura deghizată

Falsul presupune modificarea intenționată a propriei semnături, în scopul de a o face de nerecunoscut și de a o contesta ulterior. Cele mai frecvente procedee de deghizare sunt:

- scăderea ritmului de execuție și amplificarea aspectului confuz al semnăturii, prin folosirea unor grafisme neevoluate sau cu o construcție simplificată;
- înlocuirea semnelor literale cu forme semiliterale, neliterale, ori de tipar;
- schimbarea sensului de executare a mișcărilor descriptorii;
- modificarea plasamentelor punctelor de atac și de finalizare a trăsăturilor;
- folosirea unei maniere caligrafice de a semna;
- repasarea unor trasee cu scopul de a simula falsul prin copiere;
- executarea unor semnături la întâmplare (Ionescu, 2008, p. 317).

Secțiunea a II-a. Identificarea autorului semnăturilor false

În majoritatea cazurilor se cere experților, după ce în prealabil s-a stabilit că o anumită semnătură este falsificată, să se identifice autorul. Posibilitățile de identificare diferă în funcție de procedeul folosit la falsificare. În literatura de specialitate se afirmă că modalitățile precum copierea sau imitația servilă nu permit stabilirea autorului, în schimb grafismele obținute prin alte tehnici (imitația liberă, execuția din fantezie, deghizarea) oferă șansa identificării plastografului.

Semnăturile copiate nu oferă baza materială a unui studiu în vederea identificării, în cazuri rare alcătuirea semnăturii falsificate reține elemente proprii scrisului autorului. Chiar dacă, în general, autorul nu poate fi stabilit, grafismele obținute prin asemenea procedee pot oferi uneori date interesante. De exemplu, copierea reușită a unei semnături complicate va trăda un scriptor cu o grafie evoluată, invers, o execuție grosieră va pune în evidență o persoană având un nivel

scriptural mediocru. Într-un caz s-a reținut pentru semnătura din litigiu prezența unor tremurături pronunțate de sorginte naturală, elemente ce nu apăreau la semnătura autentică ce se caracteriza printr-o excelentă coordonare a mișcărilor. Caracterul patologic al tremurăturilor a determinat concluzia că autorul falsului este o persoană înaintată în vârstă, suferindă, al cărei scris era serios afectat de fenomenul de dezorganizare, pe baza acestei observații autorul a fost ulterior identificat.

Semnăturile imitate servil nu prezintă, decât rar, elemente grafice specifice falsificatorului, la fel ca și semnăturile imitate prin exerciții prealabile. Se întâmplă uneori ca falsificatorii cu o capacitate scripturală redusă să nu poată reproduce cu exactitate fiecare detaliu, în schimb, introduce unele caracteristici din scrisul lor, cum ar fi plasamentul punctelor incipiente, modul de finalizare, sistemul de legare al unor litere, trăsăturile superioare și inferioare.

Sunt foarte rare cazurile când autorul unei semnături realizate prin imitație servilă poate fi depistat. Aceasta deoarece, în acest caz, scrisul falsificatorului se depersonalizează, urmărindu-se reproducerea scrisului imitat. Numai uneori, spre final, pierzându-și răbdarea, falsificatorul scapă unele elemente personale în semnătura imitată (de exemplu, un final eterat urmat de un punct ca și în semnătura proprie) (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 74).

Apariția unor idiotisme grafice care să justifice identitatea autorului reprezintă o situație cu totul ieșită din comun (Ionescu, 2008, p. 213).

Semnăturile imitate liber au un caracter hibrid, construcțiile reținând atât elemente specifice semnăturii autentice, cât și semne grafice de altă structură, ce pot reprezenta litere, trasee de legătură, semne diacritice sau alte elemente ce aparțin grafismului falsificatorului (în cantitate suficientă pot determina o identificare eficientă).

Examinarea semnăturilor executate prin imitație liberă va fi mult ușurată dacă presupusul autor va consimți să dea, la cererea organului judiciar, o probă grafică în care să execute o serie de semnături așa cum le-a imitat. Semnăturile imitate, dar din memorie, prezintă de regulă numeroase construcții din scrisul plastografului, silit să suplinească lacunele memoriei prin execuții conforme propriilor deprinderi. În acest caz inexactitățile în raport cu modelul vor fi mult mai mari, ceea ce va corespunde unei prezențe sporite a elementelor personale. Identificarea rămâne însă dificilă, chiar dacă există șanse mai mari decât la imitația servilă, apărând unele elemente personale (ex., înclinație, linia de bază, atacul unor litere) (Lazăr, Alămoreanu, 2013, p. 74).

Semnăturile executate din fantezie sunt realizate fără reținere, cu naturalețe și vor reflecta caracteristicile scripturale ale autorului. Acest procedeu de falsificare oferă șanse maxime unei examinări în scopul identificării.

În cazul determinării autorului semnăturilor false executate din fantezie trebuie să facem distincție între semnături false deghizate și semnături false nedeghizate (Ionescu, 2008, p. 216).

Concluzii

În concluzie, prin semnături false deghizate se înțeleg semnăturile contrafăcute sau fictive la executarea cărora scriptorul își schimbă intenționat scrisul pentru a nu fi recunoscut. Factorii principali care influențează posibilitățile de identificare ale autorului semnăturilor sunt cantitatea materialului grafic pe care îl reprezintă semnăturile deghizate, caracterul literal al acestora și, legat de caracterul literal, modul de redare a numelui.

Cantitatea materialului grafic al semnăturilor este mult mai redusă decât cea conținută de un text, în cazul semnăturilor având un număr mult mai mic de semne grafice care pot fi comparate. În acest sens avem nevoie de mai multe semnături false făcute de aceeași persoană pentru a

identifica grafismele comune, căci toate alcătuiesc în fond un grafism unic, ceea ce ușurează mult identificarea autorului.

După cum am precizat, semnătura poate fi executată literal, parțial literal sau indescifrabilă. În cazul semnăturilor literale și parțial literale dacă avem construcții grafice care nu au fost modificate (sunt construcții grafice specifice autorului), putem efectua o examinare comparativă care poate duce la identificarea autorului. În cazul semnăturilor neliterare (indescifrabile) nu se poate, de regulă, stabili autorul, acestea fiind alcătuite dintr-o serie de trăsături executate arbitrar.

Extrem de rar se folosesc literele de tipar în falsificarea unei semnături. Se întâmplă uneori să se folosească, dar doar în cazul în care sunt însoțite și de text. Explicația fiind următoarea: dacă la textele realizate prin imitarea caracterelor tipografice autorul urmărește numai să nu fie recunoscut, la semnături el are interesul ca acestea să fie interpretate ca fiind autentice. De altfel, semnăturile originale cu litere tipografice nu sunt obișnuite nici măcar la persoanele care posedă un asemenea scris în mod curent.

Prin semnături false nedeghizate se înțeleg semnăturile executate pe nume străine, pentru care scriptorul folosește grafismul său normal. În acest caz se poate ajunge la identificarea autorului semnăturii false.

La expertiza semnăturilor false este utilă, pe lângă examinarea scrisului bănuitului, o analiză a semnăturilor sale personale, curente, deoarece se întâlnesc frecvent asemănări. Când o persoană realizează o semnătură pe numele altei persoane, reală sau fictivă, nu este exclus să transmită, din pură obișnuință, caracteristici din propriile semnături, dintre care cea mai „solicitantă" este trăsătura finală (Ionescu, 2008, p. 256).

Bibliografie

Lazăr, A., & Alămoreanu, S. (2013). *Problematica expertizelor criminalistice. Note de curs pentru studii de master*. Hamangiu.

Sandu, D. (1977*). Falsul în acte*. Dacia.

Mathyer, J. (1986). Le problème de la détermination de l'ordre de succession de deux traits qui se croisent. *Revue internationale de criminologie et de Police technique*, 2.

Frățilă, A., & Pășescu, G. (2008). *Expertiza criminalistică a scrisului și a semnăturii de cuantum redus.* Pro Universitaria.

Frățilă, A. (2013). *O recapitulare necesară: scurtă prezentare a metodologiei de expertiză criminalistică a scrisului și semnăturii.* Tracus Arte.

Frățilă, A. (2005). *Scrisul, oglinda personalității*. Colosseum.

Langford, A., Dean, J., Reed, R., Holmes, D., Weyers, J., & Jones, A. (2005). *Practical skills in forensic science*. Pearson Education.

Ionescu, F. (n.d.). *Criminalistică*. Editura Universitară.

Capitolul 7 – DREPTUL VĂTĂMAT, CONDIȚIE ESENȚIALĂ PENTRU ÎNAINTAREA ACȚIUNII ÎN CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Chapter 7 – THE INJURED PARTY'S RIGHT, AN ESSENTIAL CONDITION FOR BRINGING THE ACTION IN ADMINISTRATIVE LITIGATION

Natalia CHIPER[1]
Svetlana CORCIMARI[2]

Abstract

According to the legislation of the Republic of Moldova, the injured right is any right or freedom established by law which is affected by administrative activity.

In this article we propose a research, which certainly requires continuity, this concept cannot be proposed only in a scientific article. It is a research topic even for several doctoral theses, monographs, etc., which, according to us, requires a complex approach, including from the point of view of the philosophy of law.

Thus, we set out to develop the idea of the right of the person injured by a public authority as a fundamental right in the Republic of Moldova, which originates from the Constitution of the Republic of Moldova and is found as continuity in the Administrative Code of the Republic of Moldova as well as other normative acts . And in order to bring clarity, a brief but complex analysis of the practice of the European Court of Human Rights is proposed, as well as some basic notes that need to be developed in the proposed context

***Keywords**: injured right, administrative activity, dubious right, injured person, etc.*

***JEL**: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.*

Introducere

Într-un stat de drept, forma democratică de reparare a încălcărilor legii de către organele și autoritățile administrative, de limitare a puterii arbitrare a acestora, de asigurare a drepturilor individuale ale administraților este instituția contenciosului administrativ. Doctrina franceză definește contenciosul administrativ ca fiind „ansamblul de reguli aplicabile soluționării jurisdicționale a litigiilor ridicate de activitatea administrativă, care pot fi aduse în fața unui judecător administrativ” (Debbasch., Ricci, 2001, p.1 apud Dragoș D.C. (2004)).

În opinia profesorului Tudor Drăganu, etimologic vorbind, contenciosul administrativ nu ar fi altceva, decât totalitatea mijloacelor juridice puse la dispoziția cetățenilor pentru a putea lupta în vederea restabilirii ordinii de drept, tulburată prin actele juridice și faptele materiale ale organelor administrației de stat, intervenite în aplicarea legilor și în funcționarea serviciilor publice (Drăganu., T. 1992, p. 168). Contenciosul administrativ, ca element esențial și indispensabil al statului de drept, reprezintă, în fapt, o concretizare a principiului separației puterilor și controlului reciproc al acestora, fiind astfel o modalitate de exercitare a controlului judecătoresc asupra activității desfășurate de autoritățile unei alte puteri statale, respectiv ale puterii executive.

Guzun C. (Guzun, C., 2019), menționează că atunci când vorbind despre dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică prin acte administrative, în esență, este vorba despre instituția contenciosului administrativ, care are drept scop contracararea abuzurilor și exceselor de putere din partea autorităților publice, apărarea drepturilor persoanelor în spiritul legii, ordonarea activității autorităților publice, precum și asigurarea ordinii de drept.

---

[1] Conf. univ.dr., Departamentul „Drept Public”, Universitatea de Stat din Moldova., Chișinău, Republica Moldova natalychiper@gmail.com.

[2] Corcimari Svetlana, master în drept, Șef adjunct în cadrul Direcției asistență juridică a Primăriei municipiului Chișinău, email: makovei.sveta@gmail.com.

La data de 1 aprilie 2019, a intrat în vigoare Codul administrativ al Republicii Moldova. Acesta a introdus un șir de concepte noi, preluate în mare parte din legislația germană, însă care se încadrează treptat și în cadrul normativ al Republicii Moldova, indiferent de faptul că în prima perioadă a trezit nemulțumirea multor actori.

Potrivit art. 20 din Codul Administrativ al Republicii Moldova, dacă printr-o activitate administrativă se încalcă un drept legitim sau o libertate stabilită prin lege, acest drept poate fi revendicat printr-o acțiune în contencios administrativ, cu privire la care decid instanțele de judecată competente pentru examinarea procedurii de contencios administrativ, conform prezentului cod. Totodată, la art. 189 CA este *prevăzut* că, orice persoană care revendică încălcarea unui drept al său prin activitatea administrativă a unei autorități publice poate înainta o acțiune în contencios administrativ. O acțiune în contencios administrativ poate fi înaintată și atunci când autoritatea publică nu a soluționat în termen legal o cerere. În cazurile prevăzute de lege, precum și în scopul revendicării drepturilor ce reies dintr-un contract administrativ, acțiunea în contencios administrativ poate fi înaintată și de autoritatea publică.

Articolul 3 din Codul administrativ stipulează că legislația administrativă are drept scop reglementarea procedurii de înfăptuire a activității administrative și a controlului judecătoresc asupra acesteia, în vederea asigurării respectării drepturilor și a libertăților prevăzute de lege ale persoanelor fizice și juridice, ținându-se cont de interesul public și de regulile statului de drept.

Articolul 17 din aceeași lege, ne propune formula de „Drept vătămat” – *este orice drept sau libertate stabilit/stabilită de lege căruia/căreia i se aduce atingere prin activitate administrativă.*

Din interpretarea logico-juridică a normelor precizate, rezultă că unul din elementele definitorii ale acțiunii în contencios administrativ, inclusiv a acțiunii în control normativ, este revendicarea unui drept propriu, vătămat prin una din formele activității administrative, or, acțiunea în contencios administrativ trebuie să urmărească revendicarea unui drept subiectiv vătămat (Guzun, C. 2019).

Multiplele raporturi juridice care stau la baza vieții sociale sunt reglementate prin acte administrative, derivă sau sunt condiționate de acestea. În cazul unei asemenea interdependențe dintre drepturile, îndatoririle și libertățile persoanei și calitatea actelor emise de funcționarii publici, este firesc ca statul să asigure o procedură de control asupra raporturilor juridice apărute în legătură cu prestația funcționarilor publici (Munteanu, Rusu & Vacarciuc, 2009, p. 68).

În cadrul oricărei activități sociale, sunt posibile încălcări și abuzuri. Nu fac excepție în acest sens nici autoritățile publice și nici persoanele ce activează în cadrul lor. Prin acte sau acțiuni, acestea pot leza drepturi ale persoanelor fizice sau juridice. Temeiul constituțional al contestării actelor autorităților publice și al răspunderii acestor autorități pentru vătămările aduse prin nesocotirea sau încălcarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei rezultă și din art. 52 din Constituție, dar este prevăzut expres în art. 53 intitulat „Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică”. Acest drept este garantat prin instituirea unui control asupra actelor administrative, dar și a răspunderii patrimoniale a statului pentru vătămările aduse persoanelor prin fapte ilegale sau erori ale funcționarilor publici. Dreptul menționat este o garanție constituțională de asigurare a celorlalte drepturi și libertăți constituționale, un suport juridic pentru exercitarea diverselor forme de control asupra activității autorităților publice (Negru., B. et. al, 2012).

Rezultate și discuții

Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică – drept fundamental în Constituția Republicii Moldova

Referindu-ne în mod nemijlocit la Constituția Republicii Moldova, precizăm că în art. 53 al Constituției Republicii Moldova, aceasta prevede că, persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei. Acest drept este garantat prin instituirea unui control asupra actelor administrative, dar și a răspunderii patrimoniale a statului pentru vătămările aduse persoanelor prin fapte ilegale sau erori ale funcționarilor publici. Dreptul menționat este o garanție constituțională de asigurare a celorlalte drepturi și libertăți constituționale, un suport juridic pentru exercitarea diverselor forme de control asupra activității autorităților publice (Negru et al, 2012).

Din dispoziții art. 53 din Constituția Republicii Moldova pot fi deduse câteva momente importante ce conturează esența dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică, și anume:

- în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale de către autoritățile publice, ea poate formula pretenții privind: recunoașterea dreptului pretins, anularea actului, repararea pagubei;
- astfel de pretenții, persoana poate formula în cazul în care a fost vătămată de o autoritate publică printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri;
- suplimentar despăgubiri persoana poate solicita în cazul în care a fost prejudiciată prin erori săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești.

Făcând o paralelă cu legislația României, după părerea autoarei Coșpănaru I (Copșănaru, 2018), se determină că dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică de a obține *recunoașterea dreptului* sau a *interesului pretins* și *repararea prejudiciului crea*t reprezintă temeiul reparațiilor pentru toate acele situații care se circumscriu *maladministrării*. Această întindere a dreptului ocrotit de art. 52 din Constituția României – care excedă considerentelor de ordin pur legal – trebuie primită în contextul în care textul constituțional se referă la un interes legitim prin disjungerea acestuia de un drept; interesul legitim încorporând în sine și acele aspecte care excedă normelor strict juridice, și care este– caracteristic pentru buna administrare. Acest drept a fost ocrotit constituțional pentru prima dată în România prin art. 107 din Constituțiunea din 1923, cu mențiunea că la acea dată dreptul persoanei vătămate viza doar încălcarea unui drept, făcând însă referire la cauze atât de natură legală – act emis cu nerespectarea legii – sau prin „rea voință a autorităților administrative".

Desigur, în contextul dat nu putem să nu susținem poziția autorului sus menționat precum ***că dreptul persoanei vătămate*** trebuie înțeles și prin raportare la art. 21 din Constituție României– ***liberul acces la justiție*** – care permite cetățeanului să solicite recunoașterea dreptului și a interesului legitim în baza unui control judiciar. Astfel, controlul judiciar exercitat de o instanță în aplicarea art. 52 din Constituție poate exceda, prin natura sa, aspectelor de strictă legalitate ale actului administrativ atacat (Copșănaru, 2018, p. 140). Acest adevăr este valabil și pentru Republica Moldova, căci odată ce vorbim de dreptul vătămat, indispensabil vorbim și despre accesul la justiție și viceversa. Acest aspect îl descriem mai jos în contextul subtemelor propuse.

Un pas important în legislația Republicii Moldova a fost introducerea în Codul Administrativ a unui articol care să prevadă clar necesitatea verificării admisibilității acțiunii în contencios administrativ, responsabilitate ce revine judecătorului la faza de pregătire a cauzei pentru judecare în fond. Un rol deosebit revine și participanților la proces, care pot să invoce lipsa

condițiilor de admisibilitate pentru a facilita misiunea judecătorului, așa cum este statuat în art. 207 din Codul Administrativ: *Instanța verifică din oficiu dacă sunt întrunite condițiile pentru admisibilitatea unei acțiuni în contenciosul administrativ. Dacă este inadmisibilă, acțiunea în contencios administrativ se declară ca atare prin încheiere judecătorească susceptibilă de recurs.*

Pentru a facilita exercitarea sarcinii ce îi revine judecătorului, legiuitorul a specificat în alin. (2) art. 207 CA RM situații concrete când urmează să fie declarată acțiunea inadmisibilă, printre care un loc important îl ocupă situația când reclamantul nu poate revendica încălcarea, prin activitatea administrativă, a unui drept în sensul art. 17, ceea ce de fapt rezultă și din normele Codului Administrativ menționate supra.

Din coroborarea normelor citate mai sus rezultă că revendicarea dreptului propriu este una din condițiile fundamentale pentru ca acțiunea în contencios administrativ să treacă testul admisibilității. Așadar, normele legale citate supra interzic un contencios obiectiv de legalitate și denotă opțiunea legiuitorului pentru un contencios administrativ subiectiv efectiv, implicând revendicarea apărării unui drept subiectiv propriu al reclamantului, astfel încât înaintarea oricărei acțiuni în contencios administrativ prevăzute la articolul 206, alin. (1) din Codul administrativ evocă pentru admisibilitate revendicarea unui drept subiectiv exclusiv al reclamantului.

Din coroborarea acestor norme legale rezultă că unul dintre elementele definitorii ale acțiunii în contencios administrativ este revendicarea unui drept propriu, vătămat prin una din formele activității administrative. Or, în esență, scopul acțiunii în contencios administrativ constă în apărarea unui drept subiectiv concret recunoscut de lege unei anumite persoane. Prin urmare, pentru a fi admisibilă, o acțiune în contencios administrativ trebuie să urmărească revendicarea unui drept subiectiv vătămat. Astfel, pentru înaintarea acțiunii în contencios administrativ, reclamantul trebuie să invoce un drept al său căruia i se aduce atingere prin activitatea administrativă. În lipsa revendicării unui drept propriu, în sensul art. 17 din Codul administrativ, acțiunea eșuează testul de admisibilitate conform art. 207 din Codul administrativ. Deci, prevederile art. 17 din Codul administrativ se referă la orice drept subiectiv reglementat de normele dreptului material. Anume dreptul substanțial reglementează situațiile juridice subiective ce caracterizează statutul juridic al persoanelor care participă la viața juridică publică. Acest argument impune și raționamentul că dreptul procedural reglementează doar formele ce necesită a fi respectate pentru a obține pe cale judiciară o protecție a unui drept subiectiv în sensul art. 17 Cod administrativ (Decizia Curții Supreme de Justiție din 03.08.2022, dosarul nr. 3r-181/22).

Conform practicii judecătorești din Republica Moldova, revendicarea dreptului trebuie să se deducă din susținerile formulate prin cererea de chemare în judecată, în conținutul căreia urmează a fi invocată vătămarea dreptului propriu, deoarece expresiile utilizate în textul articolelor 17, 38 și 189 din Codul administrativ de *„drept vătămat”* și de *„încălcarea unui drept al său*” se referă la drepturi subiective concrete. La acest capitol învederăm că revendicarea dreptului trebuie să fie dedus din memoriul cererii de chemare în judecată, în conținutul căreia urmează a fi invocată vătămarea dreptului propriu, or, sintagmele utilizate în textul articolelor 17, 38 și 189 din Codul administrativ de „drept vătămat” și de „încălcarea unui drept al său” se referă la drepturi subiective concrete, fiind excluse drepturile prin ricoșeu, ipotetice, iluzorii sau virtuale, precum și acțiunile populare *actio popularis* (Decizia Curții Supreme de Justiție din 29.12.202, dosar nr. 3r-350/21).

Și în doctrină, s-a subliniat caracterul legitim al interesului, ceea ce înseamnă că nu orice interes este ocrotit prin justiție. Pentru a contesta activitatea autorității publice, persoana trebuie să justifice un drept al său încălcat prin actele contestate, așa cum autoritățile acționează în regim de putere publică și asigură activitatea statului în domeniul pentru care a fost format. Din aceste

considerente se impune condiția de încălcare a unui drept al său, pentru ca actul administrativ să poată fi contestat de o persoană. În doctrină, interesul legitim a fost definit ca fiind un interes personal, direct, născut și actual în acord cu interesul general și cu normele de conviețuire socială, dar fără a avea încă protecție juridică în sensul plenitudinii dreptului recunoscut de lege (Rozalia, Lazăr, 2004).

Generalizând, constatăm că dreptul constituțional analizat ia naștere și poate fi exercitat în două situații: în primul rând, în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale prin activitatea administrativă a autorităților publice și, în al doilea rând, în cazul în care aceasta este prejudiciată prin erori admise în procesele penale.

Totodată art. 39 din Codul Administrativ confirmă că controlul judecătoresc al activității administrative este garantat și nu poate fi îngrădit. Caracterul de *juscogens* nu presupune însă că accesul la justiție este o libertate absolută, nefiind supus nici unei condiții de exercitare, ci, ca mai toate celelalte libertăți fundamentale, el are un caracter *non-absolut*. Caracterul *non-absolut* al accesului la justiție este evident, în condițiile în care, dacă acesta ar beneficia de statutul unui drept absolut, care nu poate fi supus vreunei limitări, aceasta ar echivala cu un adevărat cutremur, care ar dărâma orice urmă de organizare a sistemului judiciar atât în materie penală, dar mai ales în materia dreptului privat ori administrativ (Drăganu, 2004, p. 109-117).

Fiind oricum vorba de niște limitări ale exercitării unui drept fundamental, ele pot face doar obiectul unei legi sau a unui act asimilabil legii, ceea ce este de fapt stabilit și la art. 21, alin. (3) din Codul Administrativ: *autoritățile publice și instanțele de judecată competente nu pot dispune limitarea exercitării drepturilor și a libertăților persoanelor decât în cazurile și în condițiile expres stabilite de lege*.

Curtea Europeană a subliniat că dispozițiile legale referitoare la formalitățile și limitele de timp care trebuie îndeplinite pentru a introduce o acțiune sunt menită să asigure buna administrare a justiției și respectarea, în special, a principiului securității juridice. Justițiabilii ar trebui să se aștepte ca aceste reguli să fie aplicate (Gheorghiță v. Republica Moldova, 2019).

În acest sens s-a expus și Curtea Constituțională a Republicii Moldova în Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 222g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (1) și alin. (2) lit. d) din Codul administrativ (Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 03.02.2020), cu privire la pretinsa încălcare a articolului 20 din Constituție, Curtea reține că, potrivit jurisprudenței sale constante (Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 14 din 15.11.2012), stabilirea unor condiții de admisibilitate pentru introducerea acțiunilor în justiție nu constituie o încălcare a accesului liber la justiție. Mai mult, Curtea reține că liberul acces la justiție presupune accesul la mijloacele procedurale prin care se înfăptuiește justiția și este competența exclusivă a legislatorului de a institui regulile de desfășurare a procesului în fața instanțelor judecătorești, așa cum prevede articolul 115 alin. (4) din Constituție.

Accesul liber la justiție în Republica Moldova este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, care nu poate fi limitat de către stat, prin intermediul căruia, orice persoană poate să-și apere drepturile, libertățile și interesele sale legitime prevăzute de constituție și legislația statului în vigoare, apelând liber, atât la justiția de drept comun, cât și la cea constituțională. Prin urmare persoana ar trebui să aibă acces liber la toate mijloacele procedurale, atât din justiția de drept comun, cât și din justiția constituțională pentru înfăptuirea liberă a justiției. Astfel, pentru a asigura o respectare scrupuloasă a dreptului de acces liber la justiție, statele trebuie să confere acestui drept două calități: efectivitate și accesibilitate (Cârnaț, Panchiv, 2020).

Cum am menționat mai sus, art. 20 din Constituție, reglementează dreptul de acces liber la justiție, își găsește corespondența în dispozițiile articolului 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (Convenția Europeană a Drepturilor Omului, 1950), care garantează dreptul la un proces echitabil.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că dreptul de acces la justiție, garantat de articolul 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, nu este un drept absolut, ci unul care poate suferi limitări, inclusiv de ordin procedural, în special, prin instituirea condițiilor de admisibilitate, domeniu în care statul se bucură de o anumită marjă de discreție, atât timp cât nu este afectată esența dreptului. Aceste limitări trebuie să urmărească un scop legitim și să existe o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit (Ashingdane v. Regatul Unit, 1985). Dacă restricția este compatibilă cu aceste principii, nu va avea loc nici o încălcare a articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Satisfacția efectivă, sintagmă utilizată în sensul dispozițiilor constituționale din Republica Moldova, nu impune câștig de cauză reclamantului în orice proces, ci obligativitatea instanței judecătorești în cazul sesizării, de a lua toate măsurile necesare pentru examinarea plenară, sub toate aspectele, a situației create, urmând să satisfacă cerințele reclamantului, numai în cazul demonstrării faptului că drepturile și libertățile lui au fost violate. În acest caz, instanța va dispune efectuarea tuturor măsurilor de realizare efectivă a dreptului și de reparare a pagubei cauzate prin fapte ilegale (Creangă, Gurin, 2005).

Important este ca limitările rezonabile aduse accesului la justiție să nu excludă grupuri sau categorii sociale de la exercitarea drepturilor procesuale, respectiv legea să nu instituie categorii de limitări prin care se aduce atingere substanței dreptului, golindu-1 de conținut, cu excepția celor prevăzute de lege, raționale și necesare înfăptuirii actului de justiție de către instanțele judecătorești competente, fiind asigurată și respectarea condițiilor de formă privind acțiunile în instanță, condițiile privind termenele de introducere a acestora, condițiile privind taxele de stat ori alte sume de bani necesare deschiderii procedurii, imunitățile de jurisdicție, obligativitatea unor proceduri prealabile și alte condiții (Tănase, 2015).

Dreptul vătămat prin prisma practicii Curții Europene Pentru Drepturile Omului – succinte considerente

În acest sens este relevantă și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a statuat că pentru ca un reclamant să se poată declara victimă, acesta trebuie să prezinte dovezi plauzibile și convingătoare ale probabilității survenirii unei încălcări, la care ar fi supus personal, fiind insuficiente niște simple bănuieli sau conjuncturi [Senator LinesGmbH împotriva a cincisprezece state membre ale Uniunii Europene (cererea nr. 45572/00)] (Decizia Curții Constituționale, 2022). Curtea a subliniat că în Convenție nu este prevăzută posibilitatea de a angaja o *actio popularis* în scopul interpretării drepturilor recunoscute în Convenție; aceasta nu autorizează nici persoanele particulare să se plângă în legătură cu o dispoziție de drept intern doar pentru că aceștia consideră, fără să fi suportat în mod direct efectele, că dispoziția respectivă încalcă Convenția (Aksu împotriva Turciei, Burden împotriva Regatului Unit).

Pentru a pretinde apărarea pe calea contenciosului administrativ a unui drept al său, potențialul reclamant urmează să probeze că: 1) el deține un asemenea drept; 2) că acest drept i-a fost încălcat prin activitatea administrativă.

Curtea interpretează conceptul de „victimă” (Gorraiz Lizarraga și alții v. Spania, 27 aprilie 2004). Și doar cu titlu de excepție, Curtea Europeană a admis că, în unele circumstanțe, o terță

persoană ar putea să acționeze în numele și pentru o persoană vulnerabilă care nu a putut depune plângere la Curte din cauza vârstei sau a handicapului său și a identificat următoarele criterii: riscul ca victima directă să fie privată de protecția efectivă a drepturilor sale și absența unui conflict de interese între victimă și reclamant (Lambert și alții v. Franța, 5 iunie 2015). Totodată, Curtea a reținut că această listă nu este exhaustivă. Persoanele fizice pot fi considerate vulnerabile din cauza mai multor factori, cum ar fi natura plângerii depuse la Curte în numele lor (N. și M. v. Rusia (dec.), 26 aprilie 2016).

În contextul dat, este binevenită Decizia de inadmisibilitate a sesizării nr. 260g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 17 din Codul administrativ (interesul legitim al unei asociații obștești de a ataca în justiție un act administrativ) din 22 februarie 2022 a Curții Constituționale (Dosar nr.3r-350/21), cu privire la calitatea procesuală a organizațiilor neguvernamentale de a formula o acțiune, care, la rândul său pune în evidență practica CtEDO: „Curtea Europeană a Drepturilor Omului a menționat în jurisprudența sa că statutul de „victimă" poate fi acordat unei asociații sau unui sindicat numai dacă este direct afectat de măsura reclamată (Winterstein și alții v. Franța, 17 octombrie 2013).

Prin urmare, pentru ca un reclamant să poată pretinde că este victima unei încălcări a Convenției Europene, trebuie să existe o legătură suficient de strânsă între solicitant și prejudiciul pe care îl consideră suferit din cauza presupusei încălcări (Tauira și alții v. Franța, 4 decembrie 1995, p. 130). 24. De asemenea, în cauza Federația Națională a Asociațiilor Sportive și alții v. Franța din 18 ianuarie 2018 la § 95, Curtea Europeană a subliniat că organizațiile în cauză nu sunt victime directe și personale ale presupuselor încălcări, iar simplul fapt că unul dintre obiectivele acestora, potrivit statutelor lor, este apărarea intereselor membrilor lor nu este suficient pentru a le conferi statutul de victimă în sensul articolului 34 din Convenție.

Se atestă că, instanța de judecată nu este un agent de constatare în contenciosul administrativ, nu exercită control *in abstracto* ci *in concreto*, care prin esență reprezintă un control de legalitate asupra activității administrative a autorităților publice coraportat la un drept legitim ce aparține unei persoane concrete.

Drept subiectiv, interes legitim, interes procesual– considerațiuni generale.

Este evident că într-un subpunct din articolul propus atenției cititorului nu va fi cercetat complex aspectul propus, care până la urmă are și o marjă teoretico-practică extrem de valoroasă. Ne propunem doar să punctăm acest aspect important pentru o ulterioară dezvoltare într-o altă lucrare.

Astfel, Profesorul Tudor Drăganu (Drăganu, 2003, p. 86), ca parte a monografiei dedicate liberului acces la justiție, se arată că două abordări pot fi reținute în legătură cu interpretarea noțiunii de „interes legitim":

– una conform căreia interesul este legitim ori de câte ori nu contravine unei reglementări în vigoare (Ciobanu, 1996, p. 271), potrivit ideii că orice nu este interzis este permis. Această ipoteză este criticată de autor pe temeiul că ea, dacă ar fi adoptată, ar îngreuna exagerat de mult activitatea instanțelor de judecată, chemate să se pronunțe asupra unor aspecte de multe ori teoretice, și să aprecieze interese de tot felul. În ce ne privește, considerăm că încărcarea instanțelor judecătorești cu procese poate fi considerat ca un efect inevitabil al acestei noi reglementări, nu un aspect ce poate fi folosit la interpretarea noțiunii de interes legitim. Mai mult, avem convingerea că în stadiul actual al evoluției contenciosului administrativ român, caracterizat printr-o reticență a celor administrați de a chema în

judecată administrația în cadrul litigiilor de contencios administrativ general, este chiar de dorit o aglomerare a instanțelor de contencios administrativ, care ar demonstra implicarea societății civile în viața publică.

– o a doua, pe care o susține și prof. Drăganu, conform căreia interesul este legitim numai atunci când el este prevăzut și ocrotit printr-o lege. Prin urmare, numai în cazurile în care legea ocrotește un interes, acesta devine legitim și poate fi invocat în fața instanțelor de contencios administrativ.

Din opinia autorului se desprind următoarele concluzii:

a) admisibilitatea acțiunii este condiționată de capacitatea procesuală și de interesul procesual, adică de folosul material sau moral pe care reclamantul îl urmărește prin exercitarea acțiunii, cu excepția cazului în care legea instituie o anumită acțiune pentru apărarea unui interes general, când interesul procesual nu mai necesită a fi personal;

b) admiterea acțiunii este condiționată de vătămarea prin actul atacat a unui interes legitim ocrotit expres de lege prin instituirea unei acțiuni în justiție (Dragoş, 2004).

Similar verificării de către instanța de judecată a dreptului vătămat prin acțiunile autorității publice, Codul administrativ al Republicii Moldova acordă dreptul autorității publice de a verifica *argumentarea dreptului vătămat prin activitatea administrativă* în procedura prealabilă. Astfel, potrivit prevederilor art. 166 din Codul administrativ, cererea prealabilă poate fi depusă numai dacă persoana își revendică drepturile încălcate prin emiterea sau respingerea emiterii unui act administrativ. Se reține că normele legale nominalizate sunt de concept și aplicabile în mod sistemic cu prevederile art. 17, 93 Cod administrativ, respectiv, revendicarea dreptului încălcat și afectarea acestuia prin activitatea administrativă fiind condiția fundamentală pentru a înainta și o cerere prealabilă, precum petiționarul este obligat să probeze fiecare argument pe care își întemeiază pretențiile.

Prin urmare, pentru ca un interes să devină un drept subiectiv este necesar ca el să apară în cadrul unui raport juridic care să creeze, în temeiul legii, o obligație în sarcina subiectului. De aceia, în cazul în care un interes nu apare în cadrul unui raport juridic, urmează să intervină o prevedere legală pentru ca un astfel de interes să poată fi ocrotit în justiție. Astfel încât, este absolut cert consacrat că, depunerea unei acțiuni în contencios administrativ în contestare, urmează să fie însoțită de dovada incontestabilă atât a interesului, cât și a apartenenței de drept în promovarea acțiunii, iar dreptul vătămat cât și interesul legitim trebuie să fie real, actual și personal.

Din coroborarea art. 17,21,24 norme legale rezultă că unul dintre elementele definitorii ale acțiunii în contencios administrativ este revendicarea unui drept propriu, vătămat prin una din formele activității administrative. Or, în esență, scopul acțiunii în contencios administrativ constă în apărarea unui drept subiectiv concret recunoscut de lege unei anumite persoane. Prin urmare, pentru a fi admisibilă, o acțiune în contencios administrativ trebuie să urmărească revendicarea unui drept subiectiv vătămat. Astfel, pentru înaintarea acțiunii în contencios administrativ, reclamantul trebuie să invoce un drept al său căruia i se aduce atingere prin activitatea administrativă. În lipsa revendicării unui drept propriu, în sensul art. 17 din Codul administrativ, acțiunea eșuează testul de admisibilitate conform art. 207 din Codul administrativ. Deci, prevederile art. 17 din Codul administrativ se referă la orice drept subiectiv reglementat de normele dreptului material. Anume dreptul substanțial reglementează situațiile juridice subiective ce caracterizează statutul juridic al persoanelor care participă la viața juridică publică. Acest argument impune și raționamentul că dreptul procedural reglementează doar formele ce necesită a fi respectate pentru a obține pe cale judiciară o protecție a unui drept subiectiv în sensul art. 17 Cod administrativ.

Astfel, la introducerea unei acțiuni de contencios administrativ, reclamantul va trebui pentru început să demonstreze că are:

– *interes procesual* (cu excepția cazului în care legea consacră în mod expres o acțiune de contencios administrativ ce poate fi exercitată de anumite persoane determinate – prefectul în România, iar în Republica Moldova, conform că art. 20, alin. (4) din Legea nr. 436/2006 privind administrația publică local prevede că, în cazul în care consideră că decizia consiliului local este ilegală, primarul sesizează oficiul teritorial al Cancelariei de Stat și/sau instanța de judecată. Prin urmare se atestă că legea conferă primarului unității administrativ-teritoriale calitate de subiect de sesizare în contencios administrativ. Același fapt se remarcă și în partea ce ține de dreptul de sesizare în contencios administrativ conferit de prevederile art. 68 din aceeași lege, care este acceptat de practica judiciară din Republica Moldova – când interesul procesual nu mai trebuie afirmat). Această regulă se aplică atât în cazul acțiunilor întemeiate pe *interes legitim*, cât și a celor întemeiate pe *drept subiectiv*.
– *interesul procesual* se distinge de *interesul legitim* în temeiul căruia se exercită acțiunea în contencios administrativ, prin aceea că el relevă un aspect procesual, în timp ce interesul legitim ține de dreptul material; chiar în prezența unui interes legitim lezat (de exemplu, vecinul unei proprietăți are interes legitim vătămat prin actul administrativ de autorizare a construirii pe acea proprietate a unui parc de distracții), interesul procesual s-ar putea să lipsească (reclamantul nu mai are interes procesual dacă până la introducerea acțiunii autorizația de construcție este revocată de emitent, sau dacă cel care trebuia să construiască renunță la realizarea obiectivului, fapt dedus din efectuarea formalităților de vânzare a terenului unei familii, în vederea construirii unei locuințe). Aprecierea existenței interesului legitim se face, așadar, la emiterea actului vătămător, pe când existența interesului procesual – la introducerea acțiunii.

Din această perspectivă, spune autorul român Dacian Cosmin Dragoș (Dragoș, 2004), modelul francez a fost preluat în mod greșit, deoarece recursul pentru exces de putere presupune doar existența interesului procesual completată de ilegalitatea obiectivă a actului administrativ, nu și vătămarea unui interes legitim ca aspect distinct. Dacă în cazul dreptului subiectiv, se justifică acțiunea în obligarea administrației la a face ceva, este discutabilă promovarea aceleiași soluții în cazul interesului legitim.

Credem că, odată ce a fost reglementat, chiar la nivel constituțional, interesul legitim trebuie să primească valențe care să-l deosebească de dreptul subiectiv, în caz contrar întregul efort de modernizare și deschidere a contenciosului administrativ este anulat.

În considerarea acestui aspect, necesită discuții chiar noțiunile de interes legitim și drept subiectiv.

Dreptul subiectiv a fost definit doar de doctrină, care nu constituie un izvor de drept, prin urmare chiar și definiția unanim acceptată de doctrină poate fi contestată și aplicată greșit de unele instanțe. Credem însă că instanțele judecătorești naționale vor continua practica actuală de luare în considerare a definițiilor consacrate doctrinar, și ulterior, jurisprudențial.

Dacă avem în vedere semnificațiile acceptate în vorbirea curentă, „interesul” uman este preocuparea de a obține un avantaj, în timp ce adjectivul „legitim” înseamnă întemeiat pe lege, care se justifică prin lege (Academia Română, 1998).

În Doctrina franceză se face așadar distincție clară între interesul de a acționa (de a sta în justiție) și vătămarea (lezarea) unui drept subiectiv (Debbasch, Ricci, 1999).

În timp ce prima condiție vizează admisibilitatea *recursului jurisdicțional*, de orice tip ar fi el, a doua se referă la momentul judecării pe fond a litigiului, când instanța, verificând dacă actul administrativ sau refuzul administrației a lezat un drept subiectiv, admite sau respinge acțiunea. Prin urmare, în lipsa interesului procesual, de a sta în justiție, acțiunea va fi respinsă ca inadmisibilă, pe când în lipsa vătămării unui drept sau interes, acțiunea va fi nefondată.

Astfel, interesul procesual trebuie să existe atât în cazul recursului pentru exces de putere, cât și în cazul celui de plină jurisdicție, diferența fiind dată de faptul că judecătorul, pe fond, va verifica în primul caz *legalitatea obiectivă* a actului, iar în cel de-al doilea, *legalitatea subiectivă* a acestuia, adică vătămarea prin act a drepturilor subiective ale persoanelor.

În concluzie, putem aprecia că sistemul francez poate fi caracterizat, prin două aspecte:

– în cazul recursului pentru exces de putere, recurs obiectiv, judecătorul verifică interesul procesual pentru a trece la judecarea pe fond, și legalitatea obiectivă a actului administrativ, pentru a hotărî admiterea acțiunii pe fond și anularea acestuia.
– în cazul recursului de plină jurisdicție, judecătorul verifică existența interesului procesual, raportat la vătămarea unui drept subiectiv al reclamantului, urmând ca pentru admiterea acțiunii să fie nevoie de dovada vătămării unui drept subiectiv al reclamantului.

În acest caz, dovada existenței unui interes este mai facilă, dat fiind faptul că titularul unui drept subiectiv are întotdeauna interes să-și apere acest drept în justiție (Dragoș, 2004)

Contenciosul administrativ german cunoaște trei tipuri elementare de acțiuni în justiție: acțiunea declaratorie (care tinde la constatarea existenței sau inexistenței unui raport de drept sau a inexistenței unui act administrativ), acțiunea ce tinde la obținerea unei prestații (care poate fi de a face sau de a se abține de la a face ceva), acțiunea în crearea, modificarea sau suprimarea unei situații juridice.

Admiterea pe fond a acțiunii este subordonată cerinței ca actul să fie ilegal și din această cauză să aducă vătămare dreptului subiectiv al reclamantului (Autexier, 1997 apud Dragoș D.C. (2004)).

Ilegalitatea actului administrativ poate purta asupra elementelor formale (competența, procedura, forma) sau asupra celor materiale: existența unei norme legislative sau reglementare care permite aducerea unei atingeri dreptului subiectiv. Dacă actul a fost emis în exercitarea unei puteri discreționare, judecătorul va controla depășirea acestei puteri sau deturnarea ei în alte scopuri decât cele în considerarea cărora a fost acordată (Brabant, Questiaux & Céline Wiener, 1973, p. 63 apud Dragoș D.C. (2004)). Legalitatea actului administrativ este apreciată de judecător la momentul emiterii lui sau la momentul răspunsului la cererea inițială. Eventualele modificări ulterioare asupra situației de fapt și de drept nu au relevanță în soluționarea cauzei. Un act legal nu va deveni ilegal, prin urmare, prin schimbarea împrejurărilor de fapt (Autexier, 1997, p.318 apud Dragoș D.C. (2004)).

Interesul legitim nu este limitat la interesul strict juridic, ci își extinde sfera de cuprindere și asupra interesului economic, sau a celui „pur ideal”, politic, cultural, religios. Cu toate acestea, jurisprudența are tendința de a limita sfera interesului legitim, pentru descurajarea acțiunilor populare – actio popularis.

În concluzia celor spuse până acum, în Germania sunt reglementate atât acțiuni întemeiate pe interes legitim, cât și acțiuni întemeiate pe dreptul subiectiv (Dragoș, 2004).

În esență, activitatea administrației publice a fost desemnată în doctrina românească cu un termen general – faptul administrativ, care „din perspectiva științei administrației, definește

multitudinea de activități înfăptuite la nivelul administrației publice, având atât un caracter juridic, cât și un caracter nejuridic" (Apostol Tofan, 2004, p. 7)

Concluzii

În concluzie elementele cheie ce conturează esența dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică, și anume:

– în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale de către autoritățile publice, ea poate formula pretenții privind: recunoașterea dreptului pretins, anularea actului, repararea pagubei;
– astfel de pretenții, persoana poate formula în cazul în care a fost vătămată de o autoritate publică printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri;
– suplimentar despăgubiri persoana poate solicita în cazul în care a fost prejudiciată prin erori săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești.

Generalizând, constatăm că dreptul vătămat analizat ia naștere și poate fi exercitat în două situații: în primul rând, în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale prin activitatea administrativă a autorităților publice și, în al doilea rând, în cazul în care aceasta este prejudiciată prin erori admise în procesele penale.

Prin urmare conchidem că:

1) Accesul liber la justiție în Republica Moldova este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, care nu poate fi limitat de către stat, prin intermediul căruia, orice persoană poate să-și apere drepturile, libertățile și interesele sale legitime prevăzute de constituție și legislația statului în vigoare, apelând liber, atât la justiția de drept comun, cât și la cea constituțională. Prin urmare persoana ar trebui să aibă acces liber la toate mijloacele procedurale, atât din justiția de drept comun, cât și din justiția constituțională pentru înfăptuirea liberă a justiției. Drept urmare, *dreptul persoanei vătămate* trebuie înțeles și prin raportare la art. 20 din Constituția Republicii Moldova– *liberul acces la justiție* – care permite cetățeanului să solicite recunoașterea dreptului și a interesului legitim în baza unui control judiciar, care își găsește corespondența și în dispozițiile articolului 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului ce garantează dreptul la un proces echitabil.

2) Se atestă că, instanța de judecată nu este un agent de constatare în contenciosul administrativ, nu exercită control *in abstracto* ci *in concreto*, care prin esență reprezintă un control de legalitate asupra activității administrative a autorităților publice coraportat la un drept legitim ce aparține unei persoane concrete

3) Pentru a pretinde apărarea pe calea contenciosului administrativ a unei drept al său, potențialul reclamant urmează să probeze că: 1) el deține un asemenea drept; 2) că acest drept i-a fost încălcat prin activitatea administrativă; 3) trebuie să existe o legătură suficient de strânsă între solicitant și prejudiciul pe care îl consideră suferit din cauza presupusei încălcări;

4) *interesul procesual* se distinge de *interesul legitim* în temeiul căruia se exercită acțiunea în contencios administrativ, prin aceea că el relevă un aspect procesual, în timp ce interesul legitim ține de dreptul material; chiar în prezența unui interes legitim lezat.

5) putem aprecia că sistemul francez poate fi caracterizat, prin două aspecte:

- în cazul recursului pentru exces de putere, recurs obiectiv, judecătorul verifică interesul procesual pentru a trece la judecarea pe fond, și legalitatea obiectivă a actului administrativ, pentru a hotărî admiterea acțiunii pe fond și anularea acestuia.
- în cazul recursului de plină jurisdicție, judecătorul verifică existența interesului procesual, raportat la vătămarea unui drept subiectiv al reclamantului, urmând ca pentru admiterea acțiunii să fie nevoie de dovada vătămării unui drept subiectiv al reclamantului. În acest caz, dovada existenței unui interes este mai facilă, dat fiind faptul că titularul unui drept subiectiv are întotdeauna interes să-și apere acest drept în justiție.

Reiterăm faptul că în Germania sunt reglementate atât acțiuni întemeiate pe interes legitim, cât și acțiuni întemeiate pe dreptul subiectiv.

Dreptul subiectiv a fost definit doar de doctrină, care nu constituie un izvor de drept, prin urmare chiar și definiția unanim acceptată de doctrină poate fi contestată și aplicată greșit de unele instanțe. Sperăm însă că instanțele noastre judecătorești vor continua practica actuală de luare în considerare a definițiilor consacrate doctrinar, și ulterior, jurisprudențial.

Dacă avem în vedere semnificațiile acceptate în vorbirea curentă, „interesul” uman este preocuparea de a obține un avantaj, în timp ce adjectivul „legitim” înseamnă întemeiat pe lege, care se justifică prin lege

Din punctul nostru de vedere admisibilitatea acțiunii este condiționată de: a) capacitatea procesuală și de interesul procesual, adică de folosul material sau moral pe care reclamantul îl urmărește prin exercitarea acțiunii, cu excepția cazului în care legea instituie o anumită acțiune pentru apărarea unui interes general, când interesul procesual nu mai necesită a fi personal; b) admiterea acțiunii este condiționată de vătămarea prin actul atacat a unui interes legitim ocrotit expres de lege prin instituirea unei acțiuni în justiție.

Bibliografie

Academia Română. (1998). Dicționarul explicativ al limbii române. ediția a II-a, Univers Enciclopedic.

Apostol., Tofan, D. (2004). *Drept administrativ*. Vol. II. All Beck.

Ashingdane vs Regatul Unit, 28 mai 1985, § 57. https://npm.rs/attachments/CASE%20OF%20ASHINGDANE%20v[1].%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf apud Dragoș D.C. (2004).

Auby., J.-M. & Auby., J.-B. (1996). *Institutionsa dministratives*, 7e edition, Editions Dalloz.

Autexier., Ch. (1997). *Introduction au droit public allemand*, Presses Universitaires de France.p.318 apud Dragoș D.C. (2004).

Brabant G., Questiaux N., Wiener C. (1973) *Le controle de l'administration et la protection des citoyens (etude comparative)*, Editions Cujas.

Cârnaț., T., Panchiv., O. (2020). *Accesul liber la justiție în Republica Moldova: principiu fundamental absolut, aplicabil drepturilor și libertăților constituționale*, Juridice Moldova. https://juridicemoldova.md/7858/accesul-liber-la-justitie-principiu-fundamental-absolut-aplicabil-drepturilor-si-libertatilor-constitutionale.html.

Ciobanu., V.M. (1996). *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, Editura Național.

Codul Administrativ al republicii Moldova nr.116 din 19.07.2018. Publicat:17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320 art. 466;

Convenția Europeană a Drepturilor Omului. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron

Copșănaru., Iuliana. (2018). Codificarea administrativă-abordări doctrinare și cerințe practice. *Standardul de bună administrare – dimensiune orizontală în procesul de codificare administrativă*. pp.140-166. Wolters Kluwer.

Creangă., I. & Gurin., C. (2005). *Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. TISH. 400 p.

Debbasch., Ch. & Ricci., J.C. (1999). *Contentieux administratif*, 7e edition, Editions Dalloz. apud Dragoș D.C. (2004).

Debbasch., Ch. & Ricci., J.C.(2001). *Contentieux administratif*, 8e éd., Dalloz. apud Dragoș D.C. (2004).

Decizi Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 03.02.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 222g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (1) și alin. (2) lit. d) din Codul administrative (examinarea admisibilității acțiunii în contencios administrativ).

Decizia Curții Supreme de Justiție din 03.08.2022, dosarul nr. 3r-181/22. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=68084.

Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 260g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 17 din Codul administrativ (interesul legitim al unei asociații obștești de a ataca în justiție un act administrativ) din 22 februarie 2022. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_26_2022_260g_2021_rou.pdf.

Dosar nr.3r-350/21. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65071 Dosarul nr. 3r-181/22 din 03.08.2022. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=68084

Dragoș., D.C. (2004). *Implicațiile revizuirii Constituției asupra contenciosului administrativ: discuții privind semnificația sintagmei „interes legitim". Revista Transilvană de Științe Administrative*, 2(11), pp. 17-36. https://rtsa.ro/rtsa/index.php/rtsa/article/viewFile/248/243.

Drăganu ., T. (1992). *Introducere în teoria și practica statului de drept*, Ed. Dacia.

Drăganu., T. (2003), *Liberul acces la justiție*, Editura Lumina Lex.

Drăganu., T. (2004). *Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003*, În: „Pandectele Române," nr. 4, p 109-117.

Gheorghiță vs Republica Moldova, 2 iulie 2019,

Guzun., C. (2019) *Dreptul constituțional al persoanei vătămate de o autoritate publică: considerații generale*. Legea și viața. (CZU: 342.4:342.5(478). pp.42-46 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/42-46_14.pdf.

Hotărârea CEDO pe cauza Aksu împotriva Turciei (2012). http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Aksu-impotriva-Turciei.pdf.

Hotărârea CEDO pe cauza Federația Națională a Asociațiilor Sportive și alții v. Franța din 18 ianuarie 2018. https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-127539%22]}.

Hotărârea CEDO pe cauza Lambert și alții vs Franța, 5 iunie 2015. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61731%22]} .

Hotărârea CEDO pe cauza N. și M. v. Rusia (dec.), 26 aprilie 2016. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-155352%22]}.

Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 14 din 15.11.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (Sesizarea nr. 21a/2012), § 76. https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=430.

Lazăr., R. A. (2004). *Legalitatea actului administrativ*. *Drept românesc și drept comparat*, Ed. All Beck.

Momčilović v. Croația, 26 martie 2015, https://www.constcourt.md/l.

Munteanu., A.. Rusu., S. & Vacarciuc., O. (2009). *Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Arc.

Negru., B., Osmochescu., N. & Smochină., A. et al. (2012). *Constituția Republicii Moldova: comentariu*. Arc.

Tănase., E. (2015). *Accesul liber la justiție – drept fundamental cu valoare de principiu constituțional*, Tribuna tânărului cercetător. pp. 139-145 https://ibn.idsi.md/sites/

Capitolul 8 – INTERSECȚIA DINTRE INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ȘI PROTECȚIA CONSUMATORULUI: SCURTE ASPECTE JURIDICE, PRACTICE ȘI ETICE

Chapter 8 – THE INTERSECTION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CONSUMER PROTECTION: BRIEF LEGAL, PRACTICAL AND ETHICAL ASPECTS

Ana-Maria DRĂGĂNUȚĂ-BRIARD[1]
Andrei LĂSCĂRACHE-ȚIFREA[2]

Abstract

The article aims to briefly examine the challenges brought by the development of artificial intelligence (AI) in the context of consumer rights, addressing legal aspects from a theoretical and practical point of view, as well as ethical ones. It will therefore, be analysed, mainly, the obligation to inform and the engagement of the trader's responsibility towards the consumer for systems using artificial intelligence and will identify some of the key issues regarding the relationship of consumers with AI providers and/or traders using AI, examining how AI influences the relationship between them.

In addition, the article aims to highlight the main legal issues raised by the use of AI-based systems in the relationship between traders and consumers, while providing an overview of legislative initiatives at European level.

Keywords*: artificial intelligence (AI), consumer rights, trader's responsibility*

JEL*: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other*

Introducere

Dezvoltarea inteligenței artificiale – „*artificial intelligence”* – („AI”) în domenii dintre cele mai diverse continuă să ridice serioase provocări, nu numai de ordin tehnologic, cât și de ordin etic sau juridic. În particular, în ceea ce privește sfera drepturilor consumatorilor al cărei scop este protejarea părții „slabe” (consumatorul) din contract, pot fi analizate o serie de probleme, cum ar fi, în special, cea privind informarea acestora atunci când interacționează cu astfel de sisteme bazate pe AI, posibilitatea angajării răspunderii AI și temeiul acesteia, dar și eventuale probleme de etică în contextul dat.

Deși noile directive privind contractele digitale – Directiva (UE) 2019/770 privind anumite aspecte referitoare la contractele de furnizare de conținut digital și de servicii digitale (2019) și Directiva (UE) 2019/771 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri, de modificare a Regulamentului (UE) 2017/2394 și a Directivei 2009/22/CE și de abrogare a Directivei 1999/44/CE[3] – au fost considerate pionierii reglementării relației dintre un comerciant și un consumator, niciuna dintre cele două directive nu conține reguli adaptate pentru toate tehnologiile digitale existente în piață, ci mai degrabă cuprind reguli de aplicabilitate generală.

În ceea ce privește tehnologiile noi, cum ar fi inteligența artificială, acestea nu se bucură de o reglementare specifică în directivele anterior menționate, ceea ce ridică serioase întrebări cu privire la faptul dacă legislația Uniunii Europene în vigoare în materie de protecție a

---

[1] Avocat, LL.M la Universitatea din Fribourg, anamariadraganuta@gmail.com.
[2] Avocat, LL.M la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
[3] Directiva (UE) 2019/771 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2019 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri, de modificare a Regulamentului (UE) 2017/2394 și a Directivei 2009/22/CE și de abrogare a Directivei 1999/44/CE, disponibilă la adresa: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0771, accesat la 20.11.2023.

consumatorilor sau „Legea privind inteligența artificială”[1] (Regulamentul AI) sunt suficient de bine pregătite pentru a face față provocărilor actuale generate de sistemele AI. În expunerea de motive a propunerii de Regulament AI, capitolul 3.5 – Drepturile fundamentale, se explică rațiunea din spatele propunerii acestuia, precum și relația dintre Regulament și protecția consumatorului, în sensul că restricțiile din actul normativ se impun pentru a asigura respectarea unor motive imperative de interes public major, cum ar fi sănătatea, siguranța, protecția consumatorilor și protecția altor drepturi fundamentale („inovare responsabilă”), în special atunci când se dezvoltă și se utilizează tehnologii AI cu grad ridicat de risc.

Mai mult decât atât, deși din exemplele practice pe care articolul le va analiza se observă că răspunderea inteligenței artificiale și răspunderea pentru produse bazate pe inteligență artificială nu sunt același lucru, există o paralelă puternică între cele două. Astfel, pe de o parte, adesea este considerat că răspunderea pentru un produs se va aplica AI. Totuși, angajarea unei astfel de răspunderi are la bază în toate sistemele de drept funcționarea defectuoasă a produsului. Or, demonstrarea funcționării defectuoase a unui algoritm ar putea fi o sarcină descurajantă, dacă nu chiar imposibilă pentru consumator.

Pe de altă parte, în ceea ce privește răspunderea propriu-zisă a AI, aceasta nu este lipsită de critici. Dintr-o perspectivă ontologică, tehnologiile avansate nu ar putea fi considerate subiecte, ci doar obiecte și, prin urmare, nu există motive pentru a le acorda drepturi și nici a le trage la răspundere. Chiar și în lumina unor reguli de răspundere, este întotdeauna posibil, cel puțin teoretic, să se identifice o ființă umană care ar putea fi considerată responsabilă pentru daunele produse de AI[2].

Prin urmare, întrucât nu poate exista o soluție universală pentru toate cazurile, angajarea răspunderii ar trebui să se facă pe temeiuri diferite în funcție de domeniul în care este utilizată inteligența artificială[3], astfel încât compensația pentru prejudiciile cauzate de aceasta să nu rămână iluzorie.

Prezentul articol urmărește, așadar, să analizeze în principal, obligația de informare și angajarea răspunderii comerciantului față de consumator pentru sistemele ce utilizează inteligență artificială. Se vor identifica, astfel, o parte dintre problemele cheie referitoare la relația consumatorilor cu furnizorii de AI și/sau comercianții care utilizează AI, examinându-se modalitatea în care AI influențează relația dintre acești. În plus, prin articol se dorește evidențierea principalelor probleme juridice ridicate de utilizarea sistemelor bazate pe AI în relația dintre comercianți și consumatori, oferind în același timp o privire de ansamblu asupra unor inițiative de legiferare la nivel european.

[1] Propunere de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială (Legea privind inteligența artificială) și de modificare a anumitor acte legislative ale uniunii COM/2021/206 final, disponibil la adresa: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206, accesat la 20.11.2023.

[2] Artificial Intelligence and Civil Liability, Legal Affairs, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies PE 621.926 – July 2020, p. 9.

[3] *Ibidem.*

Rezultate și discuții

Reg AI: analiza obligației de informare pentru utilizarea sistemelor AI din perspectiva protecției consumatorului

Sistemele de AI sunt din ce în ce mai utilizate în ultimul timp, multe produse și servicii cunoscute sub denumirea „smart" care sunt oferite consumatorilor fiind construite pe o arhitectură bazată pe inteligența artificială. Pentru toate aceste produse și servicii există o dilemă comună cu privire la obligația de informare în faza precontractuală și în ce măsură comerciantul care încalcă o astfel de obligație este ulterior răspunzător față de consumator și în ce limite.

Prin Regulamentul AI se face referire atât la obligația de informare a programelor care au integrat un sistem AI, cât și la obligațiile generale privind protecția consumatorului. Spre exemplu, art. 13 al Regulamentului precizează în mod expres că sistemele de AI cu grad ridicat de risc sunt însoțite de instrucțiuni de utilizare într-un format digital adecvat sau în alte moduri, care includ informații concise, complete, corecte și clare care sunt relevante, accesibile și ușor de înțeles pentru utilizatori. Alin. 3 al aceluiași articol enumeră informațiile pe care instrucțiunile trebuie să le cuprindă în acest sens, precum identitatea și datele de contact ale furnizorului și, după caz, ale reprezentantului său autorizat, caracteristicile, capacitățile și limitările performanței sistemului de AI cu grad ridicat de risc, și altele.

O veritabilă obligație de informare în relația cu consumatorii se poate desprinde din art. 52 al Titlului IV – Obligații de transparență pentru anumite sistem AI din Regulament. Acesta prevede faptul că, în cazul sistemelor AI care se adresează spre utilizare persoanelor fizice (ce au calitatea de consumatori în majoritatea cazurilor din perspectiva legislației privind protecția consumatorilor), cu anumite excepții indicate de Regulament, acestea trebuie să fie proiectate și dezvoltate astfel încât persoanele fizice să fie informate că interacționează cu un sistem de IA, cu excepția cazului în care acest lucru este evident din circumstanțele și contextul de utilizare. Spre exemplu, în așa-numitele „dark patterns"[1] (modele întunecate), care se referă la modul în care design-ul interfeței interacționează cu utilizatorii și influențează în mod negativ abilitatea acestora de a lua decizii. Aceeași obligație este prevăzută în general și pentru furnizorii sistemelor unui sistem de recunoaștere a emoțiilor sau ai unui sistem biometric de clasificare. O a treia situație reglementată de propunerea în vigoare o reprezintă sistemele de AI care generează sau manipulează imagini, conținuturi audio sau video care seamănă în mod considerabil cu persoane, obiecte, locuri sau alte entități sau evenimente existente și care ar crea unei persoane impresia falsă că sunt autentice sau adevărate („deepfake"), care trebuie să informeze persoanele fizice de faptul că respectivul conținut a fost generat sau manipulat artificial.

Deși în textul Regulamentului nu se face precizare în mod expres la noțiunea de „consumator", este important de analizat expunerea de motive ce prezintă multe referiri la necesitatea coroborării acestuia cu reglementările privind protecția consumatorilor. Cu titlu de exemplu, indicăm explicația de la punctul 5.2.2. al Titlului II, unde se menționează că alte practici de manipulare sau de exploatare care îi afectează pe adulți și care ar putea fi facilitate de sistemele de AI ar putea fi acoperite, printre altele de legislația privind protecția consumatorilor și serviciile digitale, care garantează că persoanele fizice sunt informate în mod corespunzător și că au libertatea de a alege să nu facă obiectul creării de profiluri sau al altor practici care le-ar putea afecta comportamentul.

---

1 Brignull, 'Dark Patterns: Deception vs. Honesty in UI Design' A List Apart (1 November 2011), disponibil la adresa: https://alistapart.com/article/dark-patterns-deception-vs-honesty-in-ui-design/, accesat la 20.11.2023.

Astfel, pentru a avea o imagine de ansamblu asupra obligației de informare existentă în sarcina furnizorilor de sisteme AI trebuie avute în vedere și prevederile legislației privind protecția consumatorului. În primul rând, Directiva UE 2011/83 privind drepturile consumatorilor[1] include o astfel de obligație de informare, însă într-o măsură foarte limitată. Art. 5 din aceeași Directivă impune comercianților să dezvăluie o serie de informații către consumatori, însă acestea sunt formulate mult prea general pentru a fi clar modul în care pot fi concretizate în ceea ce privește sistemele AI. Mai mult decât atât, articolul 5 prevede obligații de informare în ceea ce privește alte contracte încheiate decât cele încheiate la distanță sau negociate în afara spațiilor comerciale (pentru care avem articolul 6), motiv pentru care și-ar găsi mai greu aplicabilitate în ceea ce privește sistemele AI. Printr-o modificarea adusă Directivei în 2019[2], s-a prevăzut în art. 6 alin. (1) lit. (ea) obligația comerciantului de a informa consumatorul arunci când „prețul a fost personalizat pe baza unui proces decizional automatizat”, ceea ce poate fi de multe ori rezultatul unor algoritmi de inteligență artificială.

În ceea ce privește legislația națională, Ordonanța Guvernului nr. 21/1992 privind protecția consumatorilor prevede la art. 18: „Consumatorii au dreptul de a fi informați, în mod complet, corect și precis, asupra caracteristicilor esențiale ale produselor și serviciilor oferite de către operatorii economici (...)”. De asemenea, art. 19 prevede faptul că „Informarea consumatorilor despre produsele și serviciile oferite se realizează, în mod obligatoriu, prin elemente de identificare și caracterizare ale acestora (...)”.

În completare, a venit Ordonanță de urgență 34/2014 privind drepturile consumatorilor în cadrul contractelor încheiate cu profesioniștii, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative care a transpus Directiva UE 2011/83 care a preluat condițiile de informare expuse în Directivă, inclusiv utilizarea unei proces decizional automatizat în setarea prețurilor. Mai mult decât atât, art. 6 alin. 1, lit. a) care prevede că obligația de informare a comerciantului se extinde asupra principalelor caracteristici ale produselor sau serviciilor, având în vedere mediul de comunicare și produsele sau serviciile în cauză, ce poate fi interpretată împreună cu reglementările mai sus amintite din Regulamentul AI relative la instrucțiunile de utilizare sau componenta de inteligență artificială pe care o are un sistem cu care o persoană fizică intră în contact sau îl utilizează.

Prin urmare, deși comerciantul sau furnizorul unui produs sau serviciu bazat pe sau creat cu ajutorul AI are anumite obligații de informarea către un consumator, este de văzut cum ar putea, în practică, să aducă acestuia la cunoștință toate detaliile relevante astfel încât consumatorul mediu să ia o decizie în cunoștință de cauză. Considerăm că cel puțin în cazul furnizorilor de aplicații bazate pe AI, obligația de informare ar fi dificil de îndeplinit în totalitate, având în vedere capacitatea AI de învățare autonomă continuă, când sistemul nu se mai află practic sub control uman, fiind relativ imprevizibilă funcționarea acestuia. Practic, în acest caz informațiile pe care le-ar putea furniza comerciantul unui consumator ar fi cele pe care acesta le cunoaște la punerea sistemului de inteligență artificială pe piață, precum sarcina pentru care AI a fost instruită să o

[1] Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, modificată și actualizată.

[2] Directiva (UE) 2019/2161 A Parlamentului European și a Consiliului din 27 noiembrie 2019de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivelor 98/6/CE, 2005/29/CE și 2011/83/ UE ale Parlamentului European și ale Consiliului în ceea ce privește o mai bună asigurare a respectării normelor Uniunii în materie de protecție a consumatorilor și modernizarea acestor norme.

îndeplinească, algoritmul de învățare utilizat, ce tip de date a folosit pentru învățare și că sistemul poate să se auto-actualizeze, dar și actualizarea informațiilor pe măsură ce sistemul de AI crește, atât timp cât furnizorul poate ține pasul cu modificarea, ceea ce poate impune o reală problemă.

Limitele răspunderii comerciantului și / sau a consumatorilor și relația dintre aceștia în utilizarea sistemelor AI

Odată cu emergența sistemelor bazate pe AI s-au născut numeroase discuții în legătură cu răspunderea „inteligenței artificiale”, însă mai puțină atenție a fost acordată temeiului legal al unei astfel de răspunderi.

Principala problemă care se pune este aceea dacă, prin utilizarea unui sistem AI, comerciantul care nu respectă dispozițiile contractuale poate fi tras la răspundere pentru neexecutarea contractului sau pentru alte prejudicii produse de sistemul AI (cum ar fi spre exemplu nelivrarea unui serviciu din cauza unei erori a sistemului AI).

Potrivit art. 11 alin. (1) din Directiva UE 2019/770 : „Comerciantul răspunde pentru orice nefurnizare a conținutului digital sau a serviciului digital în conformitate cu articolul 5.” De asemenea, potrivit art. 10 alin. (1) din Directiva UE 2019/771: „Vânzătorul răspunde față de consumator pentru orice neconformitate care există în momentul livrării bunurilor și care este constatată în termen de doi ani de la data respectivă. Fără a aduce atingere articolului 7 alineatul (3), prezentul alineat se aplică, de asemenea, bunurilor cu elemente digitale.”

Prin urmare, potrivit ambelor dispoziții, răspunderea comerciantului este, în principiu, directă. Consumatorul nu are, astfel, obligația să dovedească faptul că agentul comercial cunoștea sau ar fi trebuit să cunoască faptul că sistemul AI era posibil să acționeze într-un mod care a condus la o încălcare a contractului sau la cauzarea unor prejudicii. Cu toate acestea, există îndoieli în ceea ce privește probabilitatea de atrage comerciantul la răspundere în situațiile în care eroarea și, prin urmare, comportamentul sistemului AI au fost imprevizibile și inevitabile în contextul specific. La momentul actual, programele de calculator (deci inclusiv sistemele AI) sunt considerate de cele mai multe ori simple instrumente controlate de oameni. În consecință, o astfel de abordare ne poate conduce la concluzia că pentru a trage la răspundere o persoană, nu interesează „comportamentul software-ului”, ci comportamentul persoanei care îl controlează.

Cu toate acestea, în ceea ce privește sistemele AI care se bucură de o capacitate decizională autonomă ridicată de cele mai multe ori, abordarea este una diferită și merită nuanțată. Aplicând definiția generală a culpei prevăzută în Codul Civil[1] (având același înțeles general în aproape toate sistemele de drept), se desprinde faptul că, cu cât este mai mare gradul de automatizare, cu atât mai puțin ar putea fi ținut responsabil *omul* în cazul în care comportamentul specific al sistemului AI conduce la o încălcare a contractului și producerea de prejudicii. Astfel, în cazul în care comerciantul ar putea dovedi că producerea prejudiciului nu era nici previzibilă și cu atât mai mult evitabilă, acesta ar putea fi absolvit de răspundere.

O soluție rezonabilă care să protejeze și interesele persoanei care utilizează sistemul AI ar putea implica aplicarea analogiei, în sensul că răspunderea va aparține factorului uman în temeiul dispozițiilor privind răspunderea indirectă. O astfel de analogie ar conduce în cvasi-totalitatea cazurilor la răspunderea operatorului uman pentru încălcări ale obligațiilor contractuale cauzate de

[1] Art. 16 din Codul Civil: „Fapta este săvârșită din culpă când autorul fie prevede rezultatul faptei sale, dar nu îl acceptă, socotind fără temei că nu se va produce, fie nu prevede rezultatul faptei, deși trebuia să îl prevadă. Culpa este gravă atunci când autorul a acționat cu o neglijență sau imprudență pe care nici persoana cea mai lipsită de dibăcie nu ar fi manifestat-o față de propriile interese.”

sisteme *autonome*, indiferent dacă o astfel de conduită a fost rezultatul intervenției umane sau rezultatul unei simple erori de software. Ceea ce conduce la întrebări precum dacă, din punct de vedere juridic, se mai poate vorbi despre o autonomie a sistemului AI sau dacă se impune o linie de demarcație între autonomia fizică și autonomia juridică în astfel de situații. În orice caz, prin clauze contractuale s-ar putea limita sau chiar exclude răspunderea unui comerciant pentru prejudiciile produse de sistemele AI. Totuși, întrebarea care se pune este dacă astfel de clauze ar putea fi considerate valabile, putând fi considerate clauze abuzive conform legislației privind clauzele abuzive din contractele încheiate între consumatori și profesioniști[1].

Deși în cazul răspunderii contractuale lucrurile ar putea fi tranșate cu mai mare ușurință, legislația în materie deja existentă neavând nevoie de prea multe adaptări, în cazul răspunderii civile delictuale soluția este diametral opusă. În opinia Comisiei Europene[2], legislațiile naționale existente în materie de răspundere nu sunt adecvate pentru reglementarea acțiunilor în răspundere delictuală pentru daunele cauzate de produsele sau serviciile bazate pe AI. Există o provocare semnificativă la adresa eficacității cadrelor normative la nivelul UE și legislațiilor naționale cauzată în principal de caracteristicile inteligenței artificiale, cum ar fi complexitatea, autonomia, dar mai ales opacitate acesteia (Black box effect)[3], ceea ce face foarte dificilă identificarea subiecților responsabili, precum și sarcina probei privind îndeplinirea tuturor condițiilor pentru angajarea răspunderii delictuale. În plus, având în vedere faptul că poate exista un întreg lanț de tranzacții anterioare bazate pe AI în care sunt implicați mai mulți comercianți, va fi din ce în ce mai dificil să se stabilească până unde se poate întinde angajarea răspunderii.

Cu toate acestea, în timp ce Regulamentul AI se concentrează în principal pe monitorizarea și prevenirea daunelor, Propunerea de Directivă AI[4] este cea care vizează armonizarea regimului de răspundere delictuală în cazul în care sistemele AI provoacă prejudicii. Pe scurt, Propunerea de Directivă AI urmărește să ușureze sarcina probei victimei prin două instrumente principale: menținerea unui nivel similar de protecție ca în cauzele care nu implică un sistem AI și utilizarea prezumțiilor legale relative ca instrument cel mai puțin intervenționist. Așadar, astfel cum reiese din articolul 3 și articolul 4, Propunerea de Directivă instituie două prezumții, una dintre acestea făcând trimiterea la obligația de diligență, iar cea de-a doua la prezumția de cauzalitate.

Se poate astfel observa că propunerea Comisiei nu vizează o inversare a sarcinii probei așa cum probabil era de așteptat, ci în schimb, pune în balanță interesele ambelor părți pentru a evita expunerea comercianților la riscuri excesive în materie de răspundere ceea ce s-ar transpune ulterior în reducerea gradului de inovare și adoptare a produselor și serviciilor bazate pe AI. Cu toate acestea, împovărarea comercianților cu răspunderea pentru daunele produse de sistemele AI nu ar trebui să fie neapărat dăunătoare pentru inovare, ci mai degrabă ar trebui să sporească încrederea consumatorilor că vor beneficia de o reparație echitabilă în cazul în care vor suferi daune. Prin comparație, existența unui sistem eficient cum ar fi acela al garanției legale de doi ani

---

1 Legea 193/2000 privind clauzele abuzive dintre consumatori și profesioniști, Republicată

2 Rezoluția Parlamentului European din 20 octombrie 2020 conținând recomandări adresate Comisiei privind regimul de răspundere civilă pentru inteligența artificială (2020/2014(INL)), disponibilă la adresa: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_RO.html#top, accesat la 21.11.2023.

3 Burrell, "How the Machine 'Thinks': Understanding Opacity in Machine Learning Algorithms" (2016 January–June) Big Data & Society 1; Pasquale, p. 4.

4 Propunere de Directivă A Parlamentului European și a Consiliului privind adaptarea normelor în materie de răspundere civilă extracontractuală la inteligența artificială (Directiva privind răspunderea în materie de IA), COM(2022) 496 final, disponibilă la adresa: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0496, accesată la 22.11.2023.

prin care consumatorul poate obține cu ușurință înlocuirea unui produs neconform sau restituirea prețului plătit, ar crește siguranța în cazul ambelor părți.

În orice caz, deși Propunerea păstrează regulile generale în materie de răspundere delictuală, scopul acesteia este de a face mai ușoară dovedirea legăturii de cauzalitate dintre culpa comerciantului și rezultatul produs de sistemul AI sau eșecul sistemului AI de a produce rezultatul care a dat naștere prejudiciului.

Într-o formă similară, o altă propunere de Directivă – Propunerea de Directivă privind produsele cu defecte („Propunerea de Directivă Actualizată”)[1] stabilește în art. 9 alin. (1) că „statele membre se asigură că un reclamant este obligat să dovedească caracterul defectuos al produsului, a prejudiciului suferit și a legăturii de cauzalitate dintre defecte și prejudiciu”.

De altfel, același articol instituie două prezumții: funcționarea defectuoasă evidentă a produsului și legătura de cauzalitate între caracterul defectuos al produsului și prejudiciu. Spre exemplu, în cazul problemei opacității / cutiei negre (Black box effect)[2], ce presupun cazul în care după cumpărare, sistemul AI beneficiază de actualizări de software se poate pune întrebarea cum ar putea determina și demonstra consumatorul că produsul sau serviciul cumpărat nu era în conformitate cu contractul la momentul achiziției dacă sistemul de AI evoluează după cumpărare? Potrivit art. 10 alin. (2) din Propunerea de Directivă Actualizată un operator economic nu este exonerat de răspundere în cazul în care defectul produsului este cauzat de oricare dintre următoarele, cu condiția ca produsul să se afle sub controlul producătorului: (a) un serviciu conex; (b) software, inclusiv actualizări sau îmbunătățiri ale software-ului; sau (c) lipsa actualizărilor sau a îmbunătățirilor de software necesare pentru menținerea siguranței.

În linii mari, Regulamentul AI trasează aceleași coordonate: furnizorul poate fi tras la răspundere dacă încalcă obligația de diligență privind protecția împotriva prejudiciilor produse de sistemele AI pe care le controlează sau atunci când nu retrage un sistem defect atunci când acesta este identificat. De asemenea, este acoperită și ipoteza menționată anterior în care doi sau mai mulți operatori economici sunt răspunzători pentru aceleași prejudicii, fiind angajată răspunderea lor în solidar. Este important, totuși, de menționat că, din interpretarea considerentului 20 și a art. 4 alin 3 din Propunerea de Directivă privind Răspunderea AI, se poate desprinde transferul răspunderii de la furnizor la utilizator atunci când acesta din urmă nu respectă instrucțiunile de utilizare sau dacă expune sistemul la date de intrare necorespunzătoare.

În același timp, din interpretarea aceluiași articol mai sus indicat împreună cu dispozițiile art. 11 – art. 13 din Propunerea de directivă privind răspunderea pentru produsele cu defecte, împreună cu art. 2 alin. (2) și art. 5 din Rezoluția PE din 20 octombrie 2020 conținând recomandări adresate Comisiei privind regimul de răspundere civilă pentru inteligența artificială, reiese că răspunderea furnizorului poate fi redusă sau chiar suspendată atunci când la cauzarea prejudiciului au contribuit deopotrivă un defect al produsului și culpa persoanei prejudiciate sau a oricărei persoane aflate în responsabilitatea acesteia. În schimb, nu va fi considerată valabilă o clauză contractuală sau o dispoziție din dreptul intern prin care este limitată sau exclusă răspunderea operatorului economic în ceea ce privește persoana prejudiciată.

[1] Propunere de DIRECTIVĂ A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI privind răspunderea pentru produsele cu defecte, COM(2022) 495 final, disponibilă la adresa: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b9a6a6fe-3ff4-11ed-92ed-01aa75ed71a1.0006.02/DOC_1&format=PDF, accesată la 22.11.2023.

[2] Burrell, "How the Machine 'Thinks': Understanding Opacity in Machine Learning Algorithms" (2016 January–June) Big Data & Society 1; Pasquale, p. 4.

Deși la nivel teoretic lucrurile par să prindă contur și nu se îndepărtează de regulile deja cunoscute în materie de răspundere civilă delictuală, aplicabilitatea lor practică rămâne cel mai important aspect.

Exemple practice

Pentru a explica mai bine de ce angajarea răspunderii pentru daunele produse de sistemele AI și corelativ, obținerea unei despăgubiri pentru prejudiciul produs sunt pentru moment dificil de transpus în practică, vom lua următorul exemplu: dacă un autovehicul parțial autonom intră în coliziune cu un alt autovehicul, cine răspunde pentru daunele provocate pasagerilor? Deși la prima vedere răspunsul ar fi în sensul că producătorul autovehiculului va răspunde, este necesar să fie analizate o serie de variabile.

Astfel, trebuie stabilită cauza producerii coliziunii: dacă a fost vorba despre o eroare de software, răspunderea ar aparține furnizorului sistemului. Dar, dacă coliziunea a fost rezultatul modului defectuos în care sistemele software și hardware au interacționat, se poate vorbi despre o răspundere în solidar a producătorului autovehiculului și a furnizorului de software? Sau ipoteza în care persoana prejudiciată a contribuit într-un mod sau altul la producerea prejudiciului prin modalitatea defectuoasă în care a manipulat autovehiculul. Producătorul în acest caz ar putea susține că defecțiunea unui anumit element al autovehiculului nu a fost *per se* un defect, întrucât acesta fusese programat să se adapteze în cazul unei erori de funcționare dezactivând modul de conducere autonom și că, în orice caz, nu defecțiunea a cauzat prejudiciul, ci modul în care șoferul a răspuns sau nu la situație.

Asemenea conflicte au fost tranșate în Statele Unite ale Americii în anumite cazuri în care împotriva producătorului de mașini Tesla au fost intentate procese pentru accidente produse prin conducerea mașinilor cu sistem așa-numit autonom[1]. În aceste procese, s-a reținut că sistemul de „autopilot” nu a eșuat să performeze așa cum s-ar aștepta un consumator rezonabil, instrucțiunile informând în mod clar utilizatorii că trebuie să continue să acorde atenție la drum și să fie gata să preia conducerea mașinii la orice moment dat, respectiv că vehiculul nu avea un defect de fabricație, așadar nu s-a putut atrage răspunderea comerciantului Tesla. Este de urmărit ce se va întâmpla pe viitor, fiind încă sunt deschise mai multe investigații împotriva acestuia[2].

Un alt exemplu[3] oferit în doctrina de specialitate este cea a unei flotă de drone de livrare autonome care este utilizată pentru a transporta colete (maximum 15 kg) către casele oamenilor, unde există zone de aterizare suficient de mari pentru a elibera încărcătura în siguranță și fără interacțiune cu utilizatorii finali. Dronele sunt autonome în sensul că operatorul încarcă marfa în dronă, stabilește destinația finală, iar drona este capabilă să decoleze și să aterizeze, să navigheze până la destinație, să lase coletul și să se întoarcă la punctul de plecare. Ele sunt capabile să detecteze și să evite posibilele obstacole în cadrul traseului planificat fiind echipate cu mai mulți senzori și sisteme de comunicare. Dronele folosesc mai multe componente AI, fiecare responsabilă pentru o anumită sarcină, de exemplu, scanarea și detectarea obstacolelor, localizarea și navigarea autonome etc. În același timp, operatorul trebuie să respecte toate cerințele stabilite de reglementările aplicabile în domeniul aviației civile, inclusiv verificarea faptului că sunt

---

1 https://law.marquette.edu/facultyblog/2023/04/tesla-wins-first-trial-involving-autopilot-but-more-serious-cases-loom/; https://www.reuters.com/business/autos-transportation/tesla-wins-autopilot-trial-involving-fatal-crash-2023-10-31/

2 https://www.reuters.com/legal/exclusive-tesla-faces-us-criminal-probe-over-self-driving-claims-sources-2022-10-26/;

3 Llorca, Charisi, Hamon, Sanchez, Gomez, *Liability Regimes in the Age of AI: a Use-Case Driven Analysis of the Burden of Proof* in Journal of Artificial Intelligence Research Vol 76 (2023) 613-644, p. 632-634.

îndeplinite condițiile de iluminare și vreme pentru călătorie și că se încadrează în specificațiile indicate de furnizor. Aceştia trebuie să verifice greutatea și dimensiunile încărcăturii, starea bateriei și autonomia disponibilă și să verifice dacă condițiile de aterizare la destinație sunt cele cerute de specificațiile furnizorului. Doar dacă sunt îndeplinite toate condițiile necesare, drona poate fi încărcată cu marfa și lansată pentru livrare.

În timpul unei livrări, un copil aude drona și fuge brusc spre ea, aterizarea fiind întreruptă, iar drona loveşte în cele din urmă copilul. Ca urmare a impactului, sistemul de control al dronei devine instabil și drona se prăbușește într-o mașină din apropiere, parcată pe stradă. Copilul este grav rănit, iar mașina suferă avarii considerabile.

În această ipoteză, incidentul ar fi putut fi cauzat de mai mulți factori precum o defecțiune a sistemului de detectare a obstacolelor bazat pe AI, un defect în sistemele de luare a deciziilor și de control bazate pe AI ale dronei care a făcut ca aceasta să nu reacționeze la timp, modificarea condițiilor meteorologice sau de livrare și refuzul operatorului de a anula livrarea sau un atac cibernetic. În consecință, dată fiind complexitatea sistemului menționat, răspunderea ar putea fi angajată în sarcina mai multor persoane: producătorul dronei, furnizorul sistemelor AI, compania care furnizează serviciul de livrare sau cei responsabili de atacul cibernetic și nu numai.

Ipotezele pot continua la nesfârșit, fiind suficient de clar, cel puțin din punct de vedere teoretic, cum și în sarcina cui ar putea fi angajată răspunderea și în ce condiții. În practică, însă, din punct de vedere al probei va fi foarte greu ca persoana prejudiciată să poată dovedi cine sau ce anume a cauzat prejudiciul. În aceste situații, legislația privind protecția consumatorilor și cea privind sistemele AI ar putea veni ca un liant între teorie și practică, impunând anumite măsuri concrete comercianților și creând prezumții care să ducă proba în sarcina comerciantului, în anumite situații, precum cele indicate în art. 9 din Propunerea de Directivă privind produsele cu defecte.

Câteva aspecte de etică din acest context

În afara limitelor juridice analizate mai sus, există și o serie de limite sau mai bine spus – preocupări etice – pe care un comerciant ar trebui să le aibă în vedere atunci când decide să utilizeze AI în relația cu consumatorii[1]: protecția și confidențialitatea datelor, exploatarea vulnerabilităților prin profilare și direcționare, decizii automatizate care pot duce la rezultate părtinitoare și nu în ultimul rând, riscuri legate de siguranța consumatorilor în general.

Astfel, una dintre cele mai întâlnite probleme de etică în utilizarea AI în relația cu consumatorii o reprezintă riscul ridicat al rezultatelor discriminatorii în contextul luării deciziilor automatizate, problemă care nu își poate găsi (încă) rezolvarea[2] nici în legislația UE privind protecția datelor, dar nici în legea UE anti-discriminare[3]. Pe de o parte, principalul aspect al acestei probleme etice este acela că ar putea avea ca rezultat perpetuarea unui tratament discriminatoriu, cauzând astfel prejudicii de ordin moral și chiar material consumatorilor. Pe de altă parte, în ceea

[1] Jabłonowska, Kuziemski, Nowak, Micklitz, Pałka, and Sartor, 'Consumer law and artificial intelligence. Challenges to the EU consumer law and policy stemming from the business's use of artificial intelligence. Final report of the ARTSY project' (2018) European University Institute (EUI) Working Paper LAW 2018/11, p. 37.

[2] Ebers, Regulating AI and Robotics: Ethical and Legal Challenges in: Martin Ebers/Susana Navas Navarro (eds.), Algorithms and Law, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, p. 46.

[3] Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică și Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii.

ce privește comercianții, aceștia se expun riscului de a fi sancționați pentru încălcarea legislației privind discriminarea.

Încălcarea vieții private este o altă problemă etică majoră atunci când vorbim de utilizarea AI în relația cu consumatorii. Capacitatea sistemelor AI de a colecta și analiza cantități imense de date personale despre consumatori, cum ar fi istoricul de navigare sau comportamentul de cumpărare („*profiling*") ridică probleme serioase atât cu privire la confidențialitatea datelor, cât și în ceea ce privește riscul utilizării sau partajării acestora fără consimțământul consumatorilor. Cu alte cuvinte, consumatorii ar putea să nu fie informați cu privire la modalitatea în care sunt colectate și utilizate datele lor personale, putând chiar să piardă controlul asupra acestora. De altfel, consumatorilor le lipsesc adesea cunoștințele clare despre modul în care funcționează sistemele AI, dar mai ales despre modul în care comercianții aleg să le utilizeze în relația cu aceștia, producând confuzie și neîncredere.

Se impune, astfel, o atenție sporită în ceea ce privește nu doar reglementarea sistemelor de inteligență artificială, ci și a eticii utilizate în construirea programului pe baza căruia sistemul de AI se va actualiza, acesta fiind doar un produs uman, dar și a instructajului oferit populației în sens larg despre prezența și impactul inteligenței artificiale în viața lor uzuală.

Concluzii

Nu mai este o noutate faptul că aplicațiile bazate pe inteligență artificială sunt utilizate din ce în ce mai mult în viața de zi cu zi și oferă avantaje semnificative utilizatorilor. Cu toate acestea, la fel ca orice alt produs sau serviciu și inteligența artificială este supusă riscului de funcționare defectuoasă, ceea ce poate conduce la producerea de prejudicii, uneori la un nivel mult mai mare decât alte servicii ori produse similare. Fără îndoială, pentru a întregi cadrul legislativ creat la nivelul UE, statele vor trebui să intervină pentru a impune standarde de producție și utilizare cu privire la produsele și serviciile bazate pe AI nu numai pentru siguranța acestora, dar și pentru a proteja utilizatorii.

Scopul actualizării legislației privind protecția consumatorilor și adaptarea acesteia la realitățile din prezent este tocmai această situație diferită a consumatorilor și comercianților cauzată de asimetria pieței. Apariția și dezvoltarea rapidă a inteligenței artificiale creează cu certitudine noi provocări la adresa consumatorilor, care riscă să nu mai beneficieze de suficientă protecție în fața tuturor provocărilor. Prin urmare, stabilirea unor limite noi și clare cu privire la regimul răspunderii în special, va fi atât în avantajul comerciantului, dar mai ales al consumatorului care de cele mai multe ori se află pe teren minat atunci când intră în contact cu inteligența artificială, fiind deseori insuficient informat.

Prin urmare, una dintre cele mai mari provocări la acest moment pentru protecția consumatorilor în relația cu inteligența artificială ar fi tocmai aceea de a oferi consumatorilor detalii suficient de clare și amănunțite despre aceste sisteme, astfel încât, în cazul în care interacționează cu ele să poată lua decizii în cunoștință de cauză cu privire la consecințele și riscurile la care se expun.

Bibliografie

Llorca, Charisi, Hamon, Sanchez, Gomez, Liability Regimes in the Age of AI: a Use-Case Driven Analysis of the Burden of Proof in *Journal of Artificial Intelligence Research* Vol 76 (2023)

Jabłonowska, Kuziemski, Nowak, Micklitz, Pałka, and Sartor, 'Consumer law and artificial intelligence. Challenges to the EU consumer law and policy stemming from the business's use of artificial intelligence. Final report of the ARTSY project' (2018) European University Institute (EUI) Working Paper LAW 2018/11

Ebers, Regulating AI and Robotics: Ethical and Legal Challenges in: Martin Ebers/Susana Navas Navarro (eds.), *Algorithms and Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2019

Artificial Intelligence and Civil Liability, Legal Affairs, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies PE 621.926 – July 2020

Directiva (UE) 2019/770 A Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2019 privind anumite aspecte referitoare la contractele de furnizare de conținut digital și de servicii digitale: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0770&rid=1

Directiva (UE) 2019/771 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2019 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri, de modificare a Regulamentului (UE) 2017/2394 și a Directivei 2009/22/CE și de abrogare a Directivei 1999/44/CE: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0771

Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, modificată și actualizată.

Directiva (UE) 2019/2161 A Parlamentului European și a Consiliului din 27 noiembrie 2019de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivelor 98/6/CE, 2005/29/CE și 2011/83/ UE ale Parlamentului European și ale Consiliului în ceea ce privește o mai bună asigurare a respectării normelor Uniunii în materie de protecție a consumatorilor și modernizarea acestor norme.

Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică și Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii.

Legea 193/2000 privind clauzele abuzive dintre consumatori și profesioniști, Republicată.

Rezoluția Parlamentului European din 20 octombrie 2020 conținând recomandări adresate Comisiei privind regimul de răspundere civilă pentru inteligența artificială (2020/2014(INL)), disponibilă la adresa: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_RO.html#top, accesat la 21.11.2023.

Burrell, „How the Machine 'Thinks': Understanding Opacity in Machine Learning Algorithms" (2016 January–June) Big Data & Society 1; Pasquale.

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206

https://alistapart.com/article/dark-patterns-deception-vs-honesty-in-ui-design/

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0496

https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b9a6a6fe-3ff4-11ed-92ed-01aa75ed71a1.0006.02/DOC_1&format=PDF

https://law.marquette.edu/facultyblog/2023/04/tesla-wins-first-trial-involving-autopilot-but-more-serious-cases-loom/

https://www.reuters.com/business/autos-transportation/tesla-wins-autopilot-trial-involving-fatal-crash-2023-10-31/

Capitolul 9 – POLITICI PUBLICE PRIVIND IMPLEMENTAREA DE MASURI DE PREVENIRE A DETURNĂRII FONDURILOR EUROPENE ACCESATE PRIN PROGRAME SPECIFICE

Chapter 9 – PUBLIC POLICIES REGARDING THE IMPLEMENTATION OF MEASURES TO PREVENT THE EMBEZZLEMENT OF EUROPEAN FUNDS ACCESSED THROUGH SPECIFIC PROGRAMS

Carmen-Mariana DIACONU[1]
Raluca ONUFREICIUC[2]
Ada POPESCU[3]

Abstract
This article aims to analyze the need for the existence of prevention strategies regarding possible contraventional and criminal acts that affect European funds intended for beneficiaries who access various financing programs, whether they are public entities, whether they are legal or individual persons under private law. Therefore, we appreciate that it is necessary to introduce verification and control mechanisms that precede the notification of control organs such as the European Anti-Fraud Office or the European Public Prosecutor's Office.
Keywords*: prevention strategies, public politics, European funds*
JEL*: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.*

Introducere

În prezent statutul funcționarilor publici este reglementat de dispozițiile art. 365-562 din O.U.G. 57/2019 privind codul administrativ prin care s-a abrogat Legea nr. 188 din 1999 privind statutul funcționarilor publici modificată și republicată. Totodată aspectele răspunderii penale ale acestora sunt trasate în continuare de Legea nr. 286 din 2009 privind noul cod penal, Titlul V denumit Infracțiuni de corupție și de serviciu și Legea 78/2000 privind prevenirea și sancționarea faptelor de corupție, în măsura în care dispozițiile acesteia nu sunt contrare celor cuprinse în Legea nr. 286/2009.

Studiul evoluției conceptului de răspundere penală presupune abordarea într-un mod inseparabil a evoluției istorice a statului și administrației publice, cu aplecarea indisolubilă asupra fenomenului de corupție, privită ca un flagel, care perturbă funcționarea normală a aparatului administrativ central și local.

Sine qua non, orice formă de organizare politico-statală, presupune un aparat administrativ format din funcționari publici, cu un ansamblu de responsabilități delegate, aspect specific din faza incipientă a manifestării voinței statale și până în prezent, factorul politic, religios și administrativ, coexistând în baza unei legitimități ancestrale, care statornicea că, conducătorul este unsul lui Dumnezeu pe pământ.

Principiul separației puterilor în stat consacrat de filosofi, precum J.J. Rousseau, a generat o revoluție aparentă, practic dovedind imposibilitatea separării factorului politic de cel

[1] Avocat, Conferențiar universitar dr. Universitatea pentru Științele Vieții „I.I. De la Brad" Iași, avocatcarmendiaconu@gmail.com
[2] Avocat, Asistent universitar Universitatea „Ștefan cel Mare" Suceava, raluca.onu@gmail.com
[3] Avocat, Conferențiar universitar dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iași, adap76@yahoo.com

administrativ. Forma de organizare etatică, atât în formele sale incipiente cât și cele actuale, presupune un aparat administrativ stabil, eficient si responsabil.

Existența statului și a unor reguli de organizare fundamentale consacrate de constituție implică acceptul, din partea indivizilor ce locuiesc într-un anumit spațiu teritorial, a unei forme coercitive de constrângere și de exercitare a drepturilor și libertăților într-un anumit cadru. Libertatea fără autoritate se alterează; autoritatea fără libertate degenerează, preciza J. Gicquel[1]. Însăși sintagma de cetățean reflectă legătura stabilită între individ și stat și aprobarea tacită a acestei constrângeri în schimbul protecției, stabilității și securității.

Funcționarul public, istoric vorbind, indiferent de epocă și de forma de organizare, trebuie privit într-o dublă ipostază: cea de cetățean, pe de o parte, cu drepturi și libertăți fundamentale, cât și cea de angajat al aparatului administrativ, pe de altă parte, cu drepturi și libertăți speciale conferite în baza postului deținut. Această abordare a conceptului devine o necesitate în demersul stabilirii fundamentului instituirii prin reglementări juridice cu putere de lege a răspunderii penale a funcționarului public.

Pentru o abordare retrospectivă a problematicii evoluției fenomenului răspunderii juridice a funcționarului public, vom analiza coroborat cu cauza perturbatoare a acestuia, corupția, vom face o scurtă prezentare a reglementărilor juridice privind organizarea politico-etatică a României prin prisma legitimizării statutului funcționarului public român.

Primul „statut cutumiar al funcționarilor publici" atestat pe teritoriul României se suprapune aparatului administrativ al statului geto-dacic.

Deși numărul foarte redus al izvoarelor scrise nu permite conturarea exactă a dreptului cutumiar penal la geto-daci, dreptul comparat poate permite recuperarea pentru spațiul locuit de către aceștia a unei paradigme larg acceptate: trecerea de la răzbunarea sângelui ca formă de justiție privată, atât sub forma ei neproporțională, cât și cea proporțională(legea talionului), spre compoziție (unde prejudiciul nu mai e răzbunat ci răscumpărat de către delicvent) în forma sa privată și, în final, spre compoziția legală specifică unei autorități statale. Pentru epoca statală este atestată păstrarea unor elemente de justiție privată sub forma răzbunării sângelui, în cazuri de vătămare corporală, și a practicării duelului judiciar. La fel de sever erau probabil pedepsite faptele ce încălcau interdicțiile religioase, omorul și furtul. Judecarea acestor fapte revenea în epoca statală regelui sau marelui preot. Ea se realiza după cum arată Iordanes în cadrul unei proceduri organizate[2]. Prezența în cadrul aparatului statal a unor diplomați de carieră și raporturile diplomatice cu alte persoane mărturisesc preexistența unor norme cutumiare de drept internațional dotate cu un caracter juridico-religios[3].

Putem conchide că în epoca geto-dacă se poate vorbi de un aparat administrativ, de funcții publice militare sau civile, în care titularul acesteia era numit sau ales, care răspundea din punct de vedere penal pin prisma unor norme cutumiare religioase.

Dacia romană era caracterizată din punct de vedere administrativ de convertire în privința teritoriului său în proprietate a statului roman, acesta fiind pus, prin calitatea ei de provincie imperială, la dispoziția împăratului.

---

[1] G. Vrabie, M. Bălan, *Organizarea politico-etatică a României, Drept constituțional și instituții publice, vol. II*, Iași, Editura Institutul European, 2004, p. 48.

[2] S.G. Loghinescu, *Istoria Dreptului Românesc din vremile cele mai vechi și până astăzi,* Editura Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 1, p. 12, *Operele Principelui Dimitrie Cantemir*, tipărite la 1872 de Societatea Academică Română, Tom I.101-102,purtând No. 12/D al Bibliotecii Academiei Române.

[3] C.C. Petolescu, *Dacia și Imperiul Roman*, Editura Teora, București, 2000, p. 97, p. 104.

Încorporarea Daciei romane în cadrul statului roman nu a însemnat, așa cum ar fi fost de așteptat, eliminarea completă a incidenței dreptului dacic, dar nici o aplicare automată și necondiționată a dreptului cuceritorului[1] asupra teritoriului cucerit.

Mecanismele aplicării dreptului roman erau mult mai complicate, depinzând de un principiu larg recunoscut în lumea juridică a antichității mediteraneene și anume principiul statutului personal. În baza acestui principiu normele juridice erau aplicate după criteriul cetățeniei romane sau a lipsei acestei cetățenii. Astfel, doar cetățenilor romani li se aplica dreptul quiritar, ulterior numit *praetorian*, prin care aceștia se bucurau de plenitudinea drepturilor civile și politice: *ius suffragii* (dreptul de a vota), *ius honorum* (dreptul de a candida la o magistratură în colonii), *ius militiae* (dreptul de a face parte din legiuni), *ius commercium* (dreptul de a încheia acte juridice după dreptul civil roman), *ius connubii* (dreptul de a încheia o căsătorie legitimă), dreptul la nume etc.[2]

Istoric vorbind, cele mai vechi acte de organizare politică ale Țării Românești datează din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Este o reflecție a faptului că pentru o lungă perioadă de timp răspunderea penală a funcționarului public a avut o amplă și profundă amprentă politică.

Calitatea de funcționar public s-a suprapus, atât în epocă medievală, cât și în cea modernă – cel puțin la începuturile ei – cu cea de nobil, respectiv boier.

Istoric vorbind, așa cum am subliniat, evoluția răspunderii penale a funcționarului public este strâns legată de cea de statalitate cu toate elementele sale caracteristice și anume: suveranitatea asupra teritoriului, existența unui aparat de guvernare centralizat, care asigura apărarea legii și menținerea ordinii, excluzând orice acțiune autonomă, în afara autorității statale în aceste domenii, formarea unui grup conducător separat de restul populației printr-un statut propriu, și care monopolizează ca organism mecanismul de emitere a deciziei politice[3].

Astfel în perioada incipientă a formării statelor medievale românești se conturează Legea Țării care s-a dezvoltat în funcție de cerințele autorității centrale. Ea a avut la bază sistemul normativ cutumiar al obștii vicinale românești, ce a fost modificat și completat cu norme cutumiare noi aparținând mai ales dreptului public, specific societății stratificate pe clase și organizării statale medievale. Recurgerea la cutumă de către autoritatea statală medievală românească, pentru a da expresie normativă intereselor domniei, s-a datorat nu doar incapacității tinerelor state medievale românești de sine stătătoare de a impune un drept aplicat la centru, dar și legitimității pe care cutuma – *expresia unei mistici a ceea ce este vechi și totodată actual, a tradiției și a legăturii cu cultul morților, al strămoșilor* – o avea în ochii populației. Legea Țării a avut un caracter unitar, aplicându-se în mod egal pe toate teritoriile românești organizate în țări, un caracter teritorial-imobiliar, cuprinzând, în principal, instituții legate de stăpânirea, hotărnicirea și apărarea proprietății funciare, și un caracter original, instituțiile sale fiind, cel puțin în substanța lor, creația poporului român.

În fruntea țărilor, diversele izvoare atestă existența unor șefi civili și militari purtând diverse denumiri – cneaz (de vale), jupân, voievod, dux – ce dețineau puterea politică și ale căror

---

[1] *S.G. Loghinescu* conchide: „Deocamdată nu vom fi prea îndepărtați de adevăr daca vom zice: Dacii au fost cârmuiți de obiceiurile care s-au închegat treptat din poruncile căpeteniilor lor și din regulile dreptului firesc. După prefacerea țării în provincie romană n-au pierit toți dacii și nici toate obiceiurile pământului; de aceea s-au putut înrâuri între ele obiceiurile pământului cu obiceiurile coloniștilor cu regulile dreptului roman nou aduse, precum și cu obiceiurile care s-au ivit mai pe urmă. În urma acestor întrepătrunderi, ce a mai rămas aici din Dreptul Roman și în ce formă, nu putem ști încă (Istoria Dreptului românesc din vremile cele mai vechi și până astăzi, p. 10).

[2] V. Hanga, *Istoria românilor*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 219, p. 225.

[3] C. Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 80.

reşedinţe se situau, după tipicul vremii în cetăţi fortificate. În formaţiunile mai mari de tipul voievodatului, voievodul era ales dintre marii stăpânitori de pământ, deveniţi cnezi. Având în vedere contextul militar al vremii, marea lor majoritate sunt atestaţi ca şefi ai unor puternice armate menite să realizeze funcţia de apărare a noilor state.

Pe măsură ce ne apropiem de secolul al XIII–lea, alegerea tradiţională a conducătorului politic din rândurile celor mai destoinici şi mai viteji este pe cale de a se restrânge în cadrul unei singure familii, cu tendinţa de a se transforma într-un drept ereditar dominat de principiul „mai întâi îngăduit apoi pretins şi în cele din urmă uzurpat”. Acest sistem electiv-ereditar bazat pe normele cutumiare ale Legii Ţării se va propaga de-a lungul feudalismului românesc şi va sta la baza recrutării viitorilor domni.

Istoricii români au evidenţiat originalitatea şi apartenenţa românească a instituţiilor cnezatului şi voievodatului, în ciuda faptului că, terminologic, ele aparţin limbii vizigote – kunig, respective slave – voievoda. Astfel, în timp ce la ruşi, sârbi, bulgari, cneazul era sinonim cu principele, iar voievodul era un *beli dux*, subordonat acestuia, la români voievodul era mai mare peste o confederaţie de cnezate, cneazul fiind deci subordonat politic voievodului. De asemenea, voievodul continuă pe plan superior atribuţiile judecătoreşti ale juzilor şi cnezilor, care lipsesc voievodului slavilor.

În jurul conducătorului exista un aparat, în continuă dezvoltare, ce îşi asuma, treptat, funcţii permanente cu statut feudal-judecătoreşti, militare şi ecleziastice. Costul economic a acestui aparat statal impunea aşezarea unor dări şi prestaţii cu caracter social obligatoriu. Acest aparat este format din acei „mai mari ai ţării”, proveniţi din vechile căpetenii ale uniunilor de obşti, formând o nouă clasă a stăpânilor feudali şi dintr-un număr de oameni de arme de profesie, alcătuind o „ceată militară” în jurul conducătorului. Unii dintre aceşti dregători erau delegaţi cu puteri judecătoreşti, iar alţii adunau dările, supravegheau exploatarea aurului şi a sării, precum şi transportul acestora. La nivel teritorial existau, probabil o serie de subalterni meniţi să ducă la bun sfârşit sarcinile asumate de acei „mai mari ai pământului”.

Se observă conturarea în această perioadă a unui aparat statal cu o serie de funcţii publice, existând funcţionari cu atribuţii judiciare sau fiscale, puterea supremă deţinând-o voievodul. Legea Ţării denumită şi ius valachicum întregeşte existenţa aparatului statal prefigurat, reprezentând acel drept cutumiar agrar-funciar ce este perceput ca un ansamblu de norme juridice specifice românilor indiferent de diversele dominaţii străine. Se apreciază faptul că şi conţinutul lui ius valachicum atestă perpetuarea unor vechi norme cutumiare specifice obştii săteşti româneşti care au fost recunoscute, confirmate şi chiar întregite cu elemente de drept feudal, secundare ale statutului organizator. El viza alegerea organelor proprii de conducere – cneji, crainici, voievozi – ce făceau legătura între comunitatea şi puterea statală, un mod aparte de plată a dărilor, organizarea unor instanţe de judecată specifice – iudicium valachicum – ce judecau după o procedură aflată sub influenţa apuseană[1].

Astfel, se constată existenţa unor elemente de organizare politică pliate pe un aparat administrativ cu paleta de responsabilităţi aferentă şi în „Aşezămintele” lui Constantin Mavrocordat, din 1740 şi 1743, cât şi în „Pravilniceasca condică” tipărită în 1780 de către Alexandru Ipsilanti.

[1] Şt. Olteanu, E. Zahari, R. Popa, *Istoria românilor, vol. III*, *Genezele româneşti*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 64, p. 70.

Norme juridice importante se întâlnesc și în Codul civil al lui Scarlat Calimah[1] din 1817 și în Legiuirea Caragea din 1818. Aceste două coduri vizau însă, mai ales raporturile de drept privat, punctând o răspundere de drept civil delictual și nu penal.

În anul 1816, Scarlat Calimachi pune pe căminarul Asachi, pe juristul Flechtenmacher și pe Dimitrie Bojinca să facă o condică de legi denumit ulterior codul Calimachi, bazat pe Basilicale și Novele și mai ales pe codul austriac; codul redactat în limba greacă cuprindea în partea I-a materia persoanelor, în partea a II-a lucrurile și în partea a III-a drepturile asupra lucrurilor. Traducerea lui în limba română s-a făcut abia la 1833 sub Kisseleff.

Codul Caragea este rezultatul sarcinii date de Vodă Caragea la 1817 logofătului Anastasie Crisostopol și lui Nester care, în ce privește redactarea și conceperea acestuia, au avut ca model Basilicalele și manualul de drept al lui Harmenopol, așa numitul „Profiron nomon"[2].

Aceste coduri nu au fost modificate decât parțial prin Regulamentele Organice și în principiu, au rămas în vigoare până la 1864, adică până la noua legislație civilă a codului civil de astăzi. Astfel, o lungă perioadă de timp, în studiul spețelor judecătorești se mergea uneori până la codul Caragea și Calimachi și prin ele la legile anterioare, la obiceiul pământului și câteodată chiar la dreptul bizantin dacă se încearcă o soluție corectă a litigiilor juridice.

Ca o primă concluzie, constatăm că primele statute ale funcționarilor publici români sunt legate de primele așezăminte politice, echivalentul constituțiilor moderne, aflate sub semnul puterilor străine care ne-au cucerit și care au statuat un anumit regim politic pentru Țările Române[3]. Această realitate istorică este în strânsă legătură cu funcția de instituționalizare a organizării social-politice manifestată prin intermediul normelor juridice, ce reglementează organizarea exercitării și divizării puterii publice începând cu epoca modernă, în legislativă, executivă și judiciară.

Prin urmare, putem sublinia că, apariția statului este o consecință a rezultatului unor prefaceri social-istorice, fundamentate pe criteriul teritorial, pe populația afiliată teritoriului și forța publică convertită în norme juridice, cu rol de încorsetare, de încadrare a acestei puteri în limitele de ordine, de calmare a tensiunilor ce se nasc în procesul exercitării conducerii sociale prin intermediul activității de stat[4].

Apreciem, având în vedere toate argumentele expuse anterior, faptul că termenii de „administrație publică", „funcționar public" și „statut", și implicit actul normativ reglementar al acestor categorii, sunt de dată relativ recentă.

În consecință, și termenul de *răspundere administrativă* începe a fi utilizat în era dreptului modern, caracterizată de principiul separației puterilor în stat fundamentat de Montesquieu în

[1] M. Djuvara, *Teoria Generală a Dreptului. Drept Rațional. Izvoare. Drept Pozitiv*, Editura All Beck, 1999, p. 347, p. 350.

[2] S.G. Loghinescu, *Istoria dreptului românesc din vremile cele mai vechi și până astăzi,* Editura Tipo Moldova, 2014, p. 360. La 9 august 1818 Domnitorul Caragea adresează vel logofătului din țara de sus o carte prin care spune: Am întocmit prin sfat de obște, precum este știut, cu destulă osteneală Pravila ce este adunată din Împărăteștele pravile și din Pravilniceasca condică și din obiceiurile pământului ce s-au urmat până acum.., care pravili s-au dat și în tipar, atât în limba românească, cât și în limba grecească… De aceea hotărâm, ca de la întâiu septembrie să se pună în lucrare și să înceapă toate judecătoriile Țărei a judeca pricinile după această pravilă… (Cf. Dreptul no. 47 din 1898, în care N. Crătunescu, profesor de drept Roman la universitatea din București a publicat în întregime cartea după indicațiile date de V.A. Ureche, profesor de Istorie la aceeași Universitate)

[3] Gh. Lupu, Gh. Avornic, *Teoria generală a dreptului,* Editura Lumina, Chișinău, 1997, p. 109.

[4] N. Popa, M. Eremia, S. Cristea, *Teoria generală a dreptului*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura All Beck, București, 2005, p. 80 – p. 89.

lucrarea sa *Despre Spiritul legilor*[1]. Ea este definită, în literatura franceză de specialitate, ca o răspundere autonomă față de răspunderea de drept privat, întemeiată pe autoritatea publică – fără excluderea răspunderii personale a funcționarilor – și guvernată de reguli speciale. Se evocă ca principii ce guvernează răspunderea administrativă, principiul egalității față de sarcinile publice, distincția dintre culpa personală a funcționarului și culpa de serviciu, profesională a acestuia, principiul repartizării responsabilității între administrație și agenții ei[2].

Răspunderea, indiferent de forma ei de manifestare și de titularul acesteia, ia naștere ca urmare a raportului care se stabilește între oameni, fie între parteneri-persoane fizice, fie între acestea și organele statului, sau între organele statului. Raportul juridic presupune o componentă socială, volițională, fiind expresia voinței omului care trebuie să fie conformă voinței statale, în caz contrar determinând nașterea răspunderii cu toate consecințele ei juridice[3].

În consecință, răspunderea administrativă ca și cea penală este condiționată de existența unei culpe de o anumită gravitate și ia naștere la confluența dintre voința statală exprimată în norma de drept care consacră drepturile și obligațiile participanților și voința subiectelor. Multiplele forme de răspundere administrativă, în sens larg, coexistă și se concretizează în răspundere contravențională, civilă și penală[4].

Însăși mecanismul răspunderii penale și nu numai, reprezintă corelația dintre voința generală și cea individuală în stabilirea drepturilor și obligațiilor reciproce ale subiectelor asociată cu neconformarea voinței individuale a subiectelor cu conduita impusă prin ansamblul obligațiilor, ce formează conținutul raportului juridic de conformare[5].

Se conturează din acest ansamblul de argumente faptul că funcționarul public a existat ca o realitate din momentul în care s-au atestat primele forme de organizare politico-etatică, ca și răspunderea juridică asociată statutului său, reflectând importanța acestuia pentru societate.

Această concluzie este susținută și de faptul că, termenul abstract de stat, diferit de puterea personală a unui monarh determinat, a coincis cu posibilitatea creării fundamentelor unei administrații credibile, investite cu forță, capabile să ocrotească populația, să apere un teritoriu și să promoveze anumite valori și principii politice[6].

Din perspectiva istorică este atestat faptul că primul statut al funcționarilor publici a fost realizat de împăratul Hadrian. Statul roman a fost dintotdeauna preocupat și renumit pentru o bună administrare și organizare. Moștenirea lăsată de Imperiul Roman de Răsărit a stat la baza formării binecunoscutelor servicii publice organizate în zece ramuri cu nenumărate ministere.

Decadența administrației publice în antichitate a fost generată de încălcarea regulilor de numire și promovare în funcție, înregistrându-se, din perspectiva ilicitului penal modern, un fenomen de corupție (trafic de slujbe, nepotism, favoritism).

---

1 Nu există libertate, notează Montesquieu, dacă puterea judecătorească nu este separată de puterea legislativă și cea executivă. Dacă ea ar fi îmbinată cu puterea legislativă, puterea asupra vieții și libertății cetățenilor ar fi arbitrară, căci judecătorul ar fi și legiuitor. Dacă ar fi îmbinată cu puterea executivă, judecătorul ar avea forța unui opresor.

2 M. Guțan, *Transplantul constituțional și constituționalism în România modernă 1802-1866*, Editura Hamangiu 2013, p. 6. Principiile și valorile constituționalismului modern au început să pătrundă în Principate în jurul anului 1800. La 1802, literatura de specialitate a plasat un proiect de republică aristocratică al lui Dimitrie E. Sturdza care în opinia unora, ar deschide șirul influențelor liberalismului vest-european. Mai apoi trebuie reținut că procesul de transplant constituțional a cunoscut un crescendo care a culminat cu importul Constituției de la 1866 din Constituția belgiană de la 1831. Constituția de la 1866 poate fi considerată a fi apogeul construcției constituționalismului românesc modern prin intermediul transplantului constituțional.

3 N. Popa, M. Eremia, S. Cristea, *op. cit.*, p. 264, p. 270.

4 G. Vrabie, S. Popescu, *Teoria generală a dreptului*, Editura Ștefan Procopiu, Iași, 1995, p. 154, p. 157.

5 D. Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura All Beck, 2000, p. 57, p .63.

6 C. Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, Ediția a II-a, Editura C.H. Beck, 2008, p. 55.

Formula legală pentru un fenomen sancționat din perspectiva ilicitului penal era *vânzarea de posturi* – așa numitul *contractus sufragii* – un contract care avea ca obiect încadrarea într-o slujbă în schimbul unei sume de bani dată demnitarului cu autoritatea de a-l numi în funcția respectivă. Similitudini găsim astăzi cu infracțiuni precum traficul de influență, dare și sau luare de mită etc. Legalitatea unui astfel de fenomen ne trimite la S.U.A., stat în care acordarea de funcții unor oameni care te-au sprijinit și finanțat campanie este o realitate perfect legală.

Dreptul penal al Evului Mediu românesc, așa cum s-a conturat el în Legea Țării, a fost o îmbinare a sistemului punitiv al obștii vicinale românești cu elemente specifice prezenței diferențelor de statut juridic și social. În același timp, consacrarea inegalității în fața legii penale s-a realizat în condițiile încreștinării continue, sub presiunea bisericii ortodoxe, a normelor cutumiare de drept penal. Ca o mărturie a caracterului avansat al sistemului punitiv medieval românesc, trebuie amintită neconsacrarea legii talionului și, legat de aceasta, a răspunderii familiale. Statul însuși a pedepsit cu amendă orice recurgere la răzbunarea privată. În schimb s-a practicat pe scară largă, compoziția privată, rezolvarea pe care amiabilă a litigiului dintre părți, transformată în compoziție legală după apariția dreptului scris. Lipsa răspunderii rudelor celui vinovat pentru fapta altuia nu a însemnat și consacrarea deplină a principiului răspunderii personale în materie penală. Ca o reminiscență a solidarității devălmașe a obștii, aceasta urma să răspundă solidar pentru infracțiunile săvârșite pe teritoriul ei și ai căror autori rămâneau necunoscuți. În acest caz, obștea urma să plătească o amendă colectivă, care prin cuantumul ei a dat adesea naștere la abuzuri din partea slujitorilor domnești și s-a soldat cu numeroase aserviri de sate.

Spre deosebire de alte state, unde cu excepția trădării și dezertării, toate infracțiunile erau considerate delicte private, în dreptul penal românesc ele erau sancționate de dreptul public. Pe de altă parte, influențele dreptului roman și-au spus din greu cuvântul asupra normelor de drept penal românesc, conferindu-i un caracter avansat. Ca și la romani, se făcea distincția între infracțiunile intenționate și cele neintenționate, se pedepseau tăinuirea și tentativa, legitima apărare exonera de răspundere și se acceptau circumstanțe atenuante.

Se remarcă, pentru perioada evului mediu românesc, existența unui aparat administrativ centralizat în care domnitorul, în virtutea funcției sale, era unsul lui D-zeu pe pământ, mare conducător militar și administrativ, fiind autoritatea imanentă principală a celorlalte funcții publice. Specific acestei perioade este un drept penal represiv în care cea mai gravă infracțiune pentru un dregător era cea de „mișelească hiclenie", echivalentul trădării de țară, sancționată cu pedeapsa capitală. Consecințele erau grave și pentru membrii familiei trădătorului, averea întreagă fiind confiscată de către domnitor.

În ce privește reglementări care prefigurează cadrul legislativ modern pentru statul suveran român se remarcă o serie de programe politice de reformă care poartă influența occidentului marcat de mișcări naționaliste, de proclamare de drepturi și libertăți, care au generat dispariția marilor imperii și reașezarea hărții politice europene.

In acest context, menționăm *Programul de reforme elaborat de Tudor Vladimirescu*[1], în 1821. Remarcabil este și *Memoriul „Cărvunarilor*" din 13 septembrie 1822, pe care A. D. Xenopol l-a calificat ca fiind „cea dintâi întrupare a unei gândiri constituționale în Țările Române" și „cea dintâi manifestare politică a cugetării liberale". Nicolae Iorga consideră, la rândul său, că ideile cuprinse în Constituția „Cărvunarilor" au contribuit la „regenerarea noastră națională". O opinie

[1] M. Guțan, *op. cit.*, p. 177; N. Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începuturile epocii moderne (1800-1848)*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 110, p. 115.

pozitivă cu privire la acest important document emite și Dumitru Barnovschi care estimează că „originile vieții de stat moderne democratice se încheagă la noi în Constituția moldovenească de la 13 septembrie 1822”.

Aceste prevederi, ca și numeroase altele, denotă faptul că proiectul de Constituție a „Cărvunarilor” anticipează, din multe puncte de vedere, o dezvoltare constituțională modernă ce avea să se producă mai târziu în Principatele Române. Este drept că, proiectul de constituție conținea și unele neajunsuri, printre care se numără și lipsa unor prevederi care să garanteze traducerea în realitate a unor libertăți nou introduse etc.

Considerat în ansamblul său, el rămâne însă unul dintre cele mai importante proiecte constituționale din țara noastră, care denotă preocuparea pentru alcătuirea unei constituții moderne. Potrivit aprecierii prof. Barnovschi, Constituția Moldovei de la 13 septembrie 1822 este cea dintâi încercare de a da consistență tendințelor liberale ale firii românilor și principiilor dominante în întreaga lume[1].

Un alt act politic care marchează statul, instituțiile sale și funcționarii săi este reprezentat de *Regulamentele Organice*[2], adoptate în 1831 în Muntenia și în 1832 în Moldova, ca urmare a prevederilor Tratatului de la Adrianopol, ce au consfințit o puternică influență a Rusiei în Principatele Române. Cu toate criticile care se aduc acestui document, nu poate fi ignorat faptul că el a consacrat pentru prima oară principiul separației puterilor și a favorizat dezvoltarea noilor relații economice. De fapt, el a înlocuit arbitrariul puterii domnitorilor și a introdus norme și instituții moderne de organizare a statului. Integrează astfel proiectele anterioare de organizare a vieții statale, iar sub acest nume modest, ele reprezintă, în opinia lui Nicolae Iorga, o adevărată Constituție.

Regulamentele Organice, acte normative cu valoare constituțională, au continuat eforturile de separare a justiției de administrația publică[3], de crearea unui corp judecătoresc specializat, salarizat de către stat și nu de către părți și de scurtare a cursului judecății. Astfel, înființau instanțe judecătorești ordinare și instanțe extraordinare (cele militare și ecleziastice). Instanțele ordinare se clasificau în instanțe ordinare (adică cu o competență materială și personală generală) și instanțe speciale (cu o competență materială sau/și personală limitată).

Influența Revoluției franceze a fost deosebit de puternică în Țările Române, unde aspirațiile de unitate și emancipare națională, coroborate cu marile idei ale Revoluției franceze, s-au regăsit în documentele programatice ale Revoluției de la 1848 din Transilvania, Moldova și Țara Românească. Astfel Convenția de la Paris din 1858 a desființat „boieria” considerând-o o instituție anacronică.

În concluzie, statutul de funcționar public nu mai era condiționat de cel de boier. Acest moment marchează apariția primelor reglementări ale învățământului profesional administrativ. Menționăm aici Anaforaua Sfatului Administrativ din Moldova din 25 octombrie 1842 și Legea din 1 iulie 1852 prin care se organiza pregătirea în funcțiile publice în școlile de pe lângă ministere[4].

---

[1] D.V. Barnovschi, *Originile democrației române. Cărvunarii. Constituția Moldovei la 1822*, Iași, 1922, p. 7; A.D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, București, 1910, p. 76-116.

[2] M. Guțan, *op. cit.*, p. 179, p. 187; V. Ciobanu, *Statutul juridic al Principatelor Române în viziunea europeană (secolul al XVII-lea)*, Editura Universității A.I. Cuza, Iași, 1999, p. 17.

[3] I. Stanomir, *Nașterea Constituției. Limbaj și drept în Principate până la 1866*, Editura Nemira, București, 2004; C.Voicu, *op. cit.*, p. 227.

[4] C. Ionescu, *op. cit.*, p. 558-560.

În Moldova, platforme de idei precum „Dorințele partidei naționale”, document inițiat de Mihail Kogălniceanu, propun un adevărat program de reglementări democratice, printre care: desființarea rangurilor și privilegiilor personale sau acordate prin naștere, egalitatea tuturor în privința impozitelor, desființarea robiei, a privilegiilor boierilor și împroprietărirea țăranilor, egalitatea drepturilor civile și politice, adunarea obștească compusă din toate stările societății, domn ales din toate stările societății, responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor publici, libertatea individului și a domiciliului, instrucțiunea egală gratuită pentru toți românii, desființarea pedepsei cu moartea și a bătăii, neamestecul domnitorilor în activitatea instanțelor judecătorești etc.

În Muntenia, unde evenimentele revoluționare au avut un caracter mai pronunțat, a fost adoptată la 9 (21) iunie 1848 „Proclamația de la Izlaz”, acceptată la 11 (23) iunie 1848 de către domnitorul Gheorghe Bibescu, sub presiunea maselor. Spre deosebire de „Doleanțele partidei naționale din Moldova”, „Proclamația de la Izlaz” a avut nu numai forma, dar și valoarea unui act constituțional, fapt care o situează în fruntea actelor revoluționare ale anului 1848.

În ceea ce privește prevederile Proclamației de la Izlaz sunt de semnalat: independența administrativă și legislativă, separația puterilor, egalitatea drepturilor politice, alegerea unui domn responsabil pe termen de cinci ani, reducerea listei civile a domnitorului, emanciparea clăcașilor, dezrobirea țiganilor, instrucțiune egală, înființarea unor așezăminte penitenciare, crearea gărzii naționale

În Transilvania se remarcă, în același an revoluționar, „Moțiunea de la Blaj”, adoptată de adunarea populară de la Blaj la 4 (16) mai 1848. Acest document preconizează recunoașterea drepturilor românilor ca națiune, libertăți democratice moderne, în concordanță cu cerințele epocii care se afirmau la acea vreme, egalitatea în drepturi și foloase a bisericii române cu celelalte biserici din Transilvania, libertatea industrială și comercială, desființarea cenzurii și libertatea tiparului, asigurarea libertății personale și a libertății adunărilor, înființarea de tribunale cu jurați, înarmarea poporului sau constituirea gărzii naționale, înființarea de școli românești în toate satele și orașele, gimnazii, institute militare și tehnice, seminarii preoțești, precum și a unei universități române dotate din casa statului, purtarea comună a sarcinilor publice și ștergerea privilegiilor.

Datorită unor împrejurări interne și externe nefavorabile, Revoluția de la 1848 din Țările Române nu a reușit să transpună în viața politică și de stat aceste idei și principii constituționale, Țările Române fiind nevoite să accepte hotărârile marilor puteri europene, concretizate sub forma Convenției de la Paris din 1858.

Astfel, printr-un act internațional prin care s-a luat numai parțial în considerare voința poporului român manifestată prin rezoluțiile Divanurilor ad-hoc, s-au stabilit norme fundamentale referitoare la situația politico-juridică a Principatelor și reorganizarea lor.

Pe baza Convenției de la Paris, care reprezintă de fapt o Constituție venită din afară, se transpune pentru prima dată în practica noastră constituțională principiul separației puterilor, ele urmând să fie exercitate, în fiecare Principat, de către domn și Adunarea electivă, ambele lucrând și cu participarea unui organ comun, Comisia centrală de la Focșani. Această Comisie centrală avea sarcina de a pregăti legile de interes general și comun ambelor Principate, ocupându-se în mod special de codificarea legilor în vigoare și de revizuirea Regulamentelor Organice, precum și a legiuirilor cu caracter civil, penal, comercial și de procedură.

Deși a funcționat o perioadă scurtă de timp (între 1858-1862), Comisia centrală are meritul de a fi elaborat un proiect de Constituție, apreciat la vremea respectivă ca fiind „actul autonomiei țării”, care a contribuit la pregătirea unificării politico-legislative a celor două Principate. Proiectul poate fi socotit ca fiind Constituția Unirii Principatelor întrucât, încă din articolul al doilea, stipula

că îndatorirea fundamentală a puterilor statului era de a „conlucra la desăvârșirea, întărirea și apărarea unirii Principatelor într-un singur stat”.

Evenimentele care au determinat Unirea Principatelor Române au marcat încă o etapă în procesul formării instituțiilor moderne ale României. Din acest punct de vedere, trebuie menționat Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris (1864)[1], proclamat de Alexandru Ioan Cuza, care cuprinde importante dezvoltări constituționale. Prin urmare, trebuie reținute consfințirea ideii de bicameralism – prin crearea Corpului Ponderator care, alături de Adunarea Electivă, trebuia să constituie puterea legiuitoare – și ideea că ocuparea unor dregătorii sau funcții administrative este incompatibilă cu mandatul de deputat, cei care dobândeau asemenea funcții nemaiputând face parte din adunările elective. Se cristalizează astfel ideea unui funcționar public modern, apolitic, în slujba statului și a cetățenilor săi.

Statutul lui Cuza este considerat de mulți autori prima Constituție a României, deși încă din preambulul acestuia se sublinia continuitatea și legitimitatea Convenției de la Paris, care „este și rămâne legea fundamentală a României”. În cadrul statutului, au fost definite principiile și normele fundamentale ale organizării de stat capitaliste, fiind asigurat astfel temeiul reformelor de modernizare a țării[2]. Principala sarcină a Statutului a constat în punerea de acord a dispozițiilor Convenției de la Paris din 1858 cu situația creată ulterior prin alegerea unui singur domnitor (1859) și prin crearea unei administrații unice (11 decembrie 1861). Organizarea constituțională a României realizată prin Statut era în concordanță cu realitățile politice românești din perioada respectivă și exprima libera voință a națiunii române de a avea propria organizare națională. Perioada ascensiunii politice și constituționale a României nu se încheie o dată cu abdicarea, în februarie 1866, a domnitorului Al. Ioan Cuza; dimpotrivă, ea dobândește noi dimensiuni, prin adoptarea și intrarea în vigoare, la 1 iulie 1866, a noii Constituții.

Se observă tranziția către un drept penal în care știința penală este o știință eminamente juridică și crima un fenomen juridic, răspunderea penală fiind bazată pe libertatea de voință a omului, iar pedeapsa un rău echivalent al vinovăției morale a delicventului[3].

Cadrul legislativ modern se cristalizează odată cu domnia lui Al. I. Cuza, principalul reformator al conceptului de administrație publică și funcționar public. *Constituția din 1866* este inspirată din Constituția belgiană din 1831, considerată la timpul respectiv cea mai liberală din Europa. Ea consfințește o serie de idei importante, printre care: principiul suveranității naționale, principiul guvernământului reprezentativ, separația puterilor în stat, responsabilitatea ministerială, recunoașterea drepturilor omului și cetățeanului.

Constituția din 1866[4] a consacrat, pentru prima dată în istoria vieții noastre statale, caracterul indivizibil al statului român, care de la acea dată va purta numele oficial de România, aceasta în condițiile în care țara noastră se găsea încă sub suzeranitatea Imperiului Otoman.

---

[1] Art. 17 din Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris: Toți funcționarii publici, fără excepțiune, la intrarea lor în funcțiune, sunt datori a jura supunere Constituției și legilor țării și credință domnului.

[2] T. Chilom, C. Otovescu, *Istoria instituțiilor politice românești*, Editura Universitaria, 2003, p. 168.

[3] V. Dongoroz, *Curs de Drept și Procedură Penală cu aplicațiuni la funcționarii publici*, București, 1930, p. 1, p. 20.

[4] M. Guțan, *Transplant constituțional și constituționalism în România modernă* 1802-1866, Editura Hamangiu, 2013, p. 354, p. 358 – discuțiile pe seama importului și transplantului constituțional de la 1866 nu sunt departe de cele ale prezentului în care societatea românească ar trebui după motoul lui *Gh. Tătărescu, Regimul electoral și parlamentar în România, Editura Fundației Pro. București, 2004, p. 38*: judecata privitoare la instituțiile unui popor trebuie să țină seama de valoarea lor practică și nu de cea logică. În acest context Constituția de la 1866 a stârnit în epoca vremii doua curente de opinie, unul care combătea importul rapid și neadaptat al Constituției Belgiene susținut de .G. Dissescu, D. Alexandrescu, P. Negulescu și altul susținut de autori precum C.C. Angelescu sau I. Filiti care susțineau ca proiectul Constituției nu a fost total inspirat de constituția belgiana ci va avea ca fundament vechile proiecte de constituției românești precum cel al comisiei Centrale de la Focșani.

Prin acest act fundamental, România realizează o adevărată deschidere, fiind primul stat constituțional al Europei de sud-est. Aceste transformări politico-etatice conduc la apariția unei legislații specifice pentru funcționarii publici care formau aparatul administrativ al noului stat cât și crearea unui cadru juridic unitar sub denumirea de *statut*. Se constată din modul de redactare a art. 10 din Constituția de la 1866 faptul că funcțiunile publice, civile și militare sunt apanajul cetățenilor români, străinii putând ocupa asemenea funcții numai în cazuri excepționale și anume statornicite de legi. Totodată, prin art. 12 se legifera faptul că toate privilegiile, scutirile și monopolurile de clasă sunt oprite pentru totdeauna în statul român. Titlurile de nobleță străină precum principi, grofi, baroni și alte asemenea, ce reflectau vechiului așezământ al țării, sunt și rămân neadmise în statul român.

Prin Legea din 2 mai 1879 a fost reglementată responsabilitatea civilă și penală a miniștrilor care contrasemnau actele Regelui. Legea responsabilității ministeriale atesta existența cabinetului, asumându-i o răspundere penală solidară. Această legea se impunea a fi promulgată în contextul în care miniștri reprezentau organul fundamental al activității guvernamentale, iar ministerele capul activității administrative.

Legea organizării și funcționării organelor centrale ale administrației de stat, precum și legile de organizare administrativă județeană și comunală (în mod deosebit cele din 1874, 1882 și 1884) au pus bazele unui aparat centralist, birocratic, cu ierarhii administrative stricte, compus în principal din miniștri, prefecți, subprefecți, primari, etc. Și ale cărei numiri și responsabilități au fost cu rigurozitate statornicite de legiuitor.

Organizarea administrației locale a fost realizată prin Legea din 11 aprilie 1864 pentru înființarea consiliilor județene și de organizare comunală. Unitățile administrativ-teritoriale erau județele, împărțite în plăși care la rându-le erau divizate în comune (urbane și rurale, iar din 1908 au existat și comunele suburbane)[1]. În cadrul județelor, puterea executivă era exercitată de către prefect. Acesta, asemenea unui ministru, era numit prin decret regal, cu deosebirea că numirea se făcea la propunerea Ministerului de Interne. Prefectul era reprezentantul guvernului în județ, având rolul de a asigura realizarea politicii de guvernământ. De aceea prefectul avea prerogativa de a-i numi și revoca pe toți funcționarii locali cu excepția subprefectului care era numit de către Ministerul de Interne la propunerea prefectului. Fiecare județ avea un Consiliu Județean alcătuit din membri aleși. Acesta, ca organ deliberativ, avea dreptul de a se pronunța asupra problemelor de interes local. Plășile erau conduse de către pretori numiți de prefect cu atribuții de supraveghere și control asupra activității organelor rurale. În cadrul comunelor, puterea executivă era exercitată de către primar iar organul deliberativ era consiliul comunal. Se observă numeroase similitudini cu administrația publică actuală centrală și locală în ce privește modul ei de organizare.

Conceptul de *statut* este utilizat pentru prima dată în 1847 când se adoptă, la 31 ianuarie, *Statutul slujbașilor poliției din capitală*. Până la adoptarea Constituției de la 1866 apar reglementări pentru diferite funcții, fără a exista o reglementare unitară. În perioada domniei lui Cuza s-a urmărit tocmai această armonizare a reglementărilor în materie de administrație publică și nu numai. Astfel, art. 132 din Constituția de la 1866 stipula în mod expres adoptarea unei legi asupra „condițiunilor de admisibilitate și de înaintare în funcțiunile administrației publice”[2].

Un alt principiu constituțional consacrat de dispozițiile Constituției de la 1866 (art. 88 și art. 93) este foarte important: funcțiunea publică nu poate fi creată și desființată decât prin lege. *Reglementarea în sine este o premieră, deși în practică era prea puțin respectată.*

[1] C. Dariescu, *op. cit.* p. 230-232.
[2] S. Geagiu și C. Iftene, *op. cit.,* p. 9.

În contextul unei conferințe a Institutului Social Român, Anibal Teodorescu a punctat, în cadrul discursului său, necesitatea elaborării unui Statut integral al funcției publice, statut care va fi un câștig nu numai pentru funcționari, cât și pentru aparatul administrației publice.

În ce privește răspunderea penală a funcționarului public, atunci ca și în prezent era legiferată prin dispozițiile codului penal. Astfel, în momentul Unirii din 1859, în Țările Române erau în vigoare două coduri penale, și anume: Condica criminalicească din 1862 în Moldova elaborată în timpul domniei lui Ioniță Sandu Sturza și Condica criminală și de procedură pusă în aplicare pe vremea domniei lui Barbu Știrbei Vodă, în Țara Românească.

Unirea din 1859 a urgentat unificarea legislativă, fapt pentru care în anul 1864 a fost elaborat Codul penal care a intrat în vigoare în anul 1865. Ca modele în ce privește elaborarea acestuia s-a uzitat codul penal prusac din 1851 și codul penal francez de la 1810[1]. Codul penal din 1865 era structurat pe trei părți: Cartea I-a cuprindea dispoziții referitoare la pedepse și felul lor; Cartea a II-a cuprindea dispoziții referitoare la crime și delicte; Cartea a III-a cuprindea dispoziții referitoare la materia contravențiilor. Pedepsele aplicate erau clasificate în criminale (erau aplicate pentru crime), corecționale (pentru delicte), polițienești (pentru contravenții). Astfel în art. 1 al Codului penal de la 1864 pedepsele erau clasificate în funcție de modul de executare: pentru crime –munca silnică (pe viață și pe timp mărginit); recluziunea într-o casă de muncă, detențiunea și degradarea civică; pentru delicte – închisoarea de la 15 zile la 2 ani, interdicția unora dintre drepturile politice, civile ori de familie și amenda; pentru contravenții – închisoarea de la o zi la 15 zile sau amenda. Acest sistem de pedepse reflecta ideile becariene. Totodată erau interzise pedeapsa cu moartea, confiscarea averii și pedepsele corporale. Era considerat cea mai blândă lege penală din Europa. Cartea a II-a clasifica faptele penale în funcție de relațiile sociale ocrotite de lege în: *infracțiuni îndreptate împotriva statului*, ca de exemplu: răsturnarea ordinii de stat sau înalta trădare, *crime și delicte împotriva Constituției*, adică fapte săvârșite împotriva sistemului parlamentar sau electoral, *crime și delicte împotriva intereselor publice*, legate de exercitarea funcției administrative, ca de exemplu abuzul de putere sau delapidarea, *crime și delicte îndreptate împotriva intereselor particulare* ca de exemplu cele contra vieții, integrității corporale, onoarei, patrimoniului.

În decursul aplicării sale până în anul 1918, Codul penal român a suferit numeroase modificări, dintre care cele mai importante au fost cele intervenite prin Legea din 17 februarie 1874, prin Legea din 21 februarie 1882.

Infracțiunea era reglementată în mod formal, fiind considerată ca o acțiune sau inacțiune socotită doloasă sau culpoasă, și pe care legiuitorul a sancționat-o penalicește.

Infracțiunile erau împărțite în funcție de pedepse în crime, delicte și contravenții. Se consacra astfel principiul legalității incriminării și a pedepsei și conține unele dispoziții cu privire la aplicarea legii penale în timp și în spațiu. Se legifera de asemenea modul de pedepsire a tentativei, concursul de infracțiuni, recidiva, complicitatea, circumstanțele atenuante, cauzele de nepedepsire (legitima apărare și alte cauze potrivit art. 60 din Legea din 17 februarie 1874, erau lăsate la aprecierea juriului sau a judecătorului corecțional, cauze denumite circumstanțe atenuante) și cauzele ca înlătură dolul sau culpa (inconștiența infractorului și constrângerea lui). În privința conflictului legilor penale în timp, codul penal de la 1864 prevedea în art. 2 alin. 2 că ori de câte ori o lege, fie veche, fie nouă, era favorabilă infractorului, acea dispoziție se va aplica. În privința conflictului de legi în spațiu, și la noi, ca și în toate legislațiile, principiul mixt a fost

[1] I. Apostu, N. Ionescu, *Prelegeri de Istoria dreptului românesc*, Editura Nitnelav, Galați, 2003, p. 139, p. 140.

cel care era prevăzut, sub formă integrală, în ce privește teritoriul, cu unele excepții în privința principiului personalității, în sensul că infractorii, deși în străinătate fiind, puteau fi urmăriți pentru faptele lor comise acolo unde se aflau[1].

În legislația românească, termenul de *funcționar public* a fost folosit pentru prima dată în Constituția din anul 1923.

Ca o finalitate a dispozițiilor art. 8 alin .4 din Constituția de la 1923, a fost adoptată Legea pentru Statutul Funcționarilor Publici. Pentru prima dată este utilizat în acest context termenul de statut. Ulterior, s-au adoptat și normele metodologice ale statutului – *Regulamentul pentru aplicarea Legii Statutului Funcționarilor Publici*, adoptat prin Decretul nr. 5506 din data de 19 noiembrie 1923.

Termenul de *statut* derivă de la cuvântul latin „*statutum*” ce are ca și context etimologic, la rândul său, verbul „*statuere*” (a statua, a decide, a ordona) și semnifică *actul juridic prin care se impun măsuri și dispoziții în virtutea dreptului de comanda al statului.*

Legea adoptată în anul 1923 a potențat o bogată și interesantă jurisprudență și a făcut, în același timp, posibilă fundamentarea școlii interbelice de drept public.

Statutul funcționarilor publici adoptat în 1923 a fost abrogat și înlocuit de Codul funcționarilor publici, intrat în vigoare la 8 iunie 1940, abrogat și înlocuit la rândul său în 1946 de Legea pentru Statutul funcționarilor publici, abrogată prin Decretul nr.418/1949. Codul în sine din 1940 avea foarte multe carențe instituind criterii nedemocratice de ierarhizare a funcției publice, strict după salariu, cât și diferențieri între funcționarii recrutați în același mod. Progresul înregistrat prin adoptarea noului cod în 1946 a fost faptul că a condiționat numirea în funcțiile publice superioare în funcție de pregătirea și specializarea practică profesională. Totodată, codul a reglementat și organizarea unei astfel de pregătiri.

Adoptarea *Codului Muncii în 1950* a marcat transformarea funcției publice într-un raport de muncă obișnuit, rațiunea unui statut special al funcționarului public nemaiexistând. Prin modificarea Codului Muncii în 1973 se introduce o referire, în art. 61 alin. 2, la „statutul personalului din aparatul de stat”. Statutul în sine nu a fost niciodată elaborat. Totuși pentru alte categorii de salariați s-au adoptat statute de personal: pentru personalul didactic – Legea nr. 6/1969, pentru personalul din cercetare – Decretul nr. 689/1973, pentru personalul din aviația civilă – Decretul nr. 413/1979.

Pe planul legislației românești, după anul 1989, adoptarea Legii nr.188/1999 – Legea statutului funcționarului public a marcat un prim pas în conturarea reformei administrative românești.

Ținta propusă, după model european, este depolitizarea, vocația la carieră, un serviciu public stabil și permanent. Dezideratele impuse determină reglementarea unei răspunderi juridice – administrative, patrimoniale, disciplinare si penale – a cărei mecanism devine aplicabil în momentul în care funcționarul își încalcă obligațiile care îi incumbă[2].

România democrată este un stat al tranzițiilor determinat de multe ori și de un ansamblu de obligații ce-i reveneau statului român atât în perioada de preaderare la Uniunea Europeană cât și ulterior, în ce privește implementarea aquisului comunitar.

Legea nr. 301/2004 rămâne o reflecție a acestei tranziții traversate de legiuitorul român în ce privește îmbunătățirea mijloacelor juridice de combatere a corupției cât și a necesității adoptării

[1] C. Dariescu, *op. cit.*, p. 238, p. 241.
[2] D.V. Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1998, p. 260, p. 270; E. Focșăneanu, *Istoria constituțională a României 1859-1991*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 88, p. 110.

unui cod penal. Astfel, ea poate fi considerată un insucces în contextul în care s-a încercat revenirea la codul penal din perioada interbelică fără a valorifica modelul anterior aplicat – codul penal de la 1968.

Legea nr. 301/2004 în prezent a devenit un cod penal neaplicabil în condițiile promulgării Legii nr. 286/2009. Această situație a fost generată și datorită revenirii la un model dificil de implementat prin prisma cadrului legislativ actual și implicit a clasificării faptelor penale în crime și delicte, raportat la gradul de pericol social.

Rezultate și discuții

Formele răspunderii penale ale funcționarului public

În prezent, actualul cod penal reglementează în Titlul V subtitulatura „Infracțiuni de corupție și de serviciu”, faptele penale cărora se circumscriu ca subiect activ funcționarul public.

Titlul este structurat în două capitol, capitolul I – Infracțiuni de corupție (art. 289-art. 294 C.pen) și capitolul II – Infracțiuni de serviciu (art. 295-art. 309 C.pen.).

Infracțiunea de abuz în serviciu reglementată de art. 297 C.pen. (art. 246 Vechiul C.penal) Abuzul în serviciu contra intereselor persoanelor, art. 247, art. 248 Codul penal de la 1969)

Este definită în actualul cod ca fiind:

(1) Fapta funcționarului public care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, nu îndeplinește un act sau îl îndeplinește în mod defectuos și prin aceasta cauzează o pagubă ori o vătămare a drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau ale unei persoane juridice se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică.

(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează și fapta funcționarului public care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, îngrădește exercitarea unui drept al unei persoane ori creează pentru aceasta o situație de inferioritate pe temei de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, apartenență politică, avere, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA.

În actuala reglementare textul art. 297 alin. 1 c.pen. a absorbit în egală măsură fapta de abuz în serviciu contra intereselor persoanelor incriminată de vechiul art. 246 și fapta de abuz în serviciu contra intereselor publice incriminate de vechiul art. 248 C.pen.

Din perspectiva laturii subiective a acestor fapte penale absorbite de art. 297 alin. 1 c.pen. nu sesizăm o schimbare, forma de vinovăție specifică fiind cea a intenției directe. Nuanțele suplimentare ale textului de lege vizează latura obiectivă care își menține atât conținutul omisiv cât și cel comisiv cu următoarele precizări:

- se uzitează de către legiuitor expresia de drepturi sau interese legitime în loc de interese legale; deși la o primă analiză a textului schimbarea nu este una majoră apreciem că sintagma legitimității în locul legalității conferă o mai bună protecție drepturilor și libertăților fundamentale nereferindu-se doar la cele protejate prin texte legale.
- ca egalitate de tratament, între interesul public și cel privat, abuzul în serviciu este sancționat în egală măsură atât dacă partea vătămată este o persoană juridică privată sau publică; în vechiul text art. 248 C.pen. viza în mod expres protejarea intereselor publice.

– din perspectiva regimului juridic sancționator are loc o creștere a minimului și maximului pedepsei cu închisoarea, este de la 2 la 7 ani cu aplicarea unei pedepse complementare constând în interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică.

Abuzul în serviciu în forma reglementată de art. 297 alin. (2) absoarbe vechiul abuz în serviciu prin îngrădirea unor drepturi sancționat de art. 247 C.pen., faptă penală care din perspectiva conținutului constitutiv rămâne neschimbată, cu precizarea că regimul sancționator este înăsprit.

Această formă de abuz în serviciu reflectă un mijloc de garantare procesuală în ce privește protecția efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale pe criterii de discriminare.

Punctăm faptul că în cazuistica CEDO[1] se statuează că nu putem vorbi de o discriminare în exercițiul drepturilor și libertăților garantate de convenție, printr-o reglementare diferită a acestora de la stat la stat, ci doar dacă în ce privește modul de aplicabilitate a reglementărilor apar situații analoge sau comparabile cu un tratament diferențiat fără o justificare obiectivă.

Tocmai de aceea Curtea consideră rezonabil ca statele părți ale Convenției să beneficieze de o anumită marjă de apreciere și instituirea unor criterii etalon pentru a determina dacă și în ce măsură diferențele dintre situații analoge sau comparabile sunt de natură să justifice distincțiile de tratament juridic aplicabile[2].

În ce privește aplicabilitatea criteriilor în practica judiciară totul depinde de circumstanțele concrete ale fiecărei cauze, de domeniul respectiv contextul din discuție, nefiind suficientă legitimitatea scopului în lipsa unui raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și acesta.

Infracțiunea de neglijența în serviciu prevăzută de art. 298 C.pen. (art. 249 alin. (1) Codul penal de la 1969)

Este definită ca fiind:

„Încălcarea din culpă de către un funcționar public a unei îndatoriri de serviciu, prin neîndeplinirea acesteia sau prin îndeplinirea ei defectuoasă, dacă prin aceasta se cauzează o pagubă ori o vătămare a drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau ale unei persoane juridice, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă.”

Raportat la modul în care legiuitorul definea infracțiunea de neglijență în serviciu în Vechiul cod penal se înregistrează un progres prin faptul că se pune egalitate între vătămarea drepturilor sau intereselor legitime a unei persoane juridice publice sau private, în acord cu principiul constituțional că dreptul de proprietate trebuie protejat indiferent de titularul său.

În acest context, reminiscențele protejării suplimentare a proprietății de stat din vechiul regim socialist dispar.

Din perspectiva sistemului sancționator se observă o creștere a limitelor de pedeapsă, minimul de la o lună fiind ridicat la 3 luni, iar maximul de la 2 ani la 3 ani. Sancțiunea alternative a amenzii penale se menține.

Ca tehnică legislativă se renunță la circumstanța agravantă generată de consecințele deosebit de grave, reglementate până în prezent în cadrul textului de lege definitor al faptei penale, preferându-se introducerea unui articol separat, în speță art. 309 denumit faptele care au produs

[1] Cauza Carson și alții c. Regatul Unit hotărârea din 4.11.2009; Cauza McMichael c. Regatului Unit hotărârea din 24.02.1995, ambele publicate în C. Bârsan – Convenția Europeană, p. 962-963

[2] *Tudorel Toader*, Noul Cod penal, Noul Cod procedură penală, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 157

consecințe deosebit de grave, ce au ca sistem sancționator majorarea limitelor de pedeapsă cu jumătate din limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege.

Forma de vinovăție pentru acest tip de vinovăție pentru acest tip de infracțiune este culpa, iar conținutul său obiectiv este realizabil atât în modalitate omisivă cât și comisivă.

În schimb apreciem că dacă din ansamblul probator nu rezultă legătura de cauzalitate dintre conduita funcționarului public și prejudiciul efectiv suferit de partea vătămată nu ne aflăm în ipoteza juridică a unei conduite ilicite sancționată penal de legiuitor.

Ca o opinie personală, fundamentată pe cazuistica existentă apreciem că între culpa disciplinară și cea penală demarcația juridică este foarte fragilă și prin urmare ea trebuie atent analizată prin prisma ansamblului probator specific cercetării penale.

Tindem să credem în acest context, că s-ar impune derularea în paralel a cercetării penale cu procedura răspunderii disciplinare a funcționarului public pentru a se putea stabili dacă vorbim de o faptă penală sau de o faptă disciplinară.

Infracțiunea prevăzută de art. 299 sub titulatura de „folosirea abuzivă a funcției în scop sexual” este o noutate legislativă fiind definită ca:

„(1) Fapta funcționarului public care, în scopul de a îndeplini, a nu îndeplini, a urgenta ori a întârzia îndeplinirea unui act privitor la îndatoririle sale de serviciu sau în scopul de a face un act contrar acestor îndatoriri, pretinde ori obține favoruri de natură sexuală de la o persoană interesată direct sau indirect de efectele acelui act de serviciu se pedepsește cu închisoarea de la 6 luni la 3 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică sau de a exercita profesia ori activitatea în executarea căreia a săvârșit fapta.

(2) Pretinderea sau obținerea de favoruri de natură sexuală de către un funcționar public care se prevalează sau profită de o situație de autoritate ori de superioritate asupra victimei, ce decurge din funcția deținută, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică sau de a exercita profesia sau activitatea în executarea căreia a săvârșit fapta.”

Forma avută în vedere de art. 299 alin. (1) C.pen, sancționează o conduită omisivă sau comisivă a funcționarului public care pretinde sau obține favoruri de natură sexuală de la o persoană interesată direct sau indirect de efectele acelui act de serviciu; regimul sancționator este cel al pedepsei cu închisoarea de la 6 luni la 3 ani corelată cu pedeapsa complementară a interzicerii exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică sau de a exercita profesia ori activitatea în executarea căreia a săvârșit fapta.

Ca o formă agravantă, este sancționată fapta funcționarului public care pretinde sau obține favoruri de natură sexuală care se prevalează sau profita de o situație de autoritate ori de superioritate asupra victimei ce decurge din funcția deținută.

Observăm că, în această situație nu mai există scopul special al faptului că acordarea consimțită de favoruri sexuale este strâns legată de un folos direct sau indirect al persoanei care consimte.

Apreciem că, textul de lege penală sancționează modul în care se obține consimțământul pentru acordarea de favoruri sexuale, și anume printr-o constrângere morală.

Ne punem problema, în ce măsură poate exista un concurs ideal de infracțiuni între fapta de folosirea abuzivă a funcției în scop sexual incriminată de art. 299 alin. 2 C.pen., forma comisivă a infracțiunii de „*obținere de favoruri de natură sexuală cu fapta de agresiune sexuală*” prevăzută

de art. 219 alin. 1 teza „*săvârșit prin constrângere cu o persoană pusă în imposibilitatea de a-și exprima voința”*.

Discuția concursului ideatic sau ipoteza absorbirii acestei forme de agresiune sexuală în infracțiunea de folosirea abuzivă a funcției în scop sexual, forma obținerii de favoruri sexuale, prin prisma subiectului activ circumstanțiat, funcționarul public care prin prisma unei ierarhii administrative are ascendent de putere și de ce nu psihologic asupra victimei, rămâne deschisă atâta timp cât în Titlul X „Înțelesul unor termini sau expresii în legea penală” nu apare definiția penală de regulă extinsă a persoanelor puse în imposibilitatea de a-și exprima voința.

Dacă definiția penală nu excede categoria de persoane lipsite de capacitate de exercițiu avute în vedere de art. 43 din actualul C.civ.[1], atunci nu putem vorbi de un concurs ideal de infracțiuni.

Infracțiunea prevăzută de art. 300 sub titulatura de uzurparea funcției este definită ca:

„Fapta funcționarului public care, în timpul serviciului, îndeplinește un act ce nu intră în atribuțiile sale, dacă prin aceasta s-a produs una dintre urmările prevăzute în art. 297, se pedepsește cu închisoare de la unu la 5 ani sau cu amendă.”

Precizăm că, legislația conexă în materia este dată de dispozițiile art. 13^2 din Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție[2].

Apreciem că, această faptă penală se poate săvârși numai cu intenție directă ca formă de manifestare pe latura subiectivă a faptei penale, subiectul activ, funcționarul public conștientizând că îndeplinește un act ce nu intră în atribuțiile sale. Pentru a putea vorbi de conținutul obiectiv al faptei penale trebuie să producă pericolul social avut în vedere de legiuitor pentru încălcarea relațiilor de serviciu și anume producerea unei pagube ori a unei vătămări cu privire la drepturile sau interesele legitime a unei persoane fizice sau juridice.

Din perspectiva practicii judiciare, pentru a ne afla în ipoteza juridică avută în vedere de art. 300 C.pen. funcționarul public, nu trebuie să dețină o decizie sau orice formă de act administrativ de delegare de sarcini.

De asemenea apreciem că se poate vorbi de un concurs ideal de infracțiuni între fapta de uzurpare de funcții și cea de fals intelectual incriminată de art. 231 C.pen; în ipoteza juridică pe care o susținem, avem în vedere următoarea situație de fapt:

- Funcționarul public care semnează un act administrativ în lipsa unei delegări exprese și specific reglementate prin legea 215/2001 privind administrația publică locală și central sau alte reglementări special atestă în fals o calitate delegată pe care nu o are.
- În această situație actul administrativ intrând în circuitul civil și producând efecte juridice (exemplu: semnarea unei dispoziții de acordare a restituirii a unui imobil în natură în baza Legii 10/2001 de către unul dintre viceprimari în lipsa unei dispoziții de delegare a unor astfel de atribuții din partea primarului, titularul de drept; rezultă indubitabil că persoana îndreptățită la restitutio in integrum devenind proprietarul bunului în baza dispoziției semnată în fals de o persoană care a uzurpat funcția de demnitate publică deținută de primar în lipsa cunoașterii acestor aspect poate înstrăina bunul prin încheierea unui act de vânzare-cumpărare, element care marchează intrarea bunului și implicit a înscrisului falsificat în circuitul civil) putem vorbi că se săvârșește în concurs real și fapta de uz de fals incriminată de art. 323 C.pen.

[1] Lipsa capacității de exercițiu – (1) În afara altor cazuri prevăzute de lege, nu au capacitate de exercițiu: a) minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani; b) interzisul judecătoresc.

[2] Publicată în M.of. nr. 219 din 18 mai 2000.

Forma incriminată prin dispozițiile art. 13^2 din legea nr. 78/2000 are în vedere sancționarea infracțiunilor de abuz în serviciu sau de uzurpare a funcțiilor, dacă funcționarul public a obținut pentru sine sau pentru altul un folos necuvenit, limitele speciale ale pedepsei majorându-se cu o treime.

În această ipoteză legală este sancționat funcționarul public care are conduita incriminată de art. 297 C.pen., art. 298 C.pen, art. 300 C.pen, și care obține pentru sine foloase materiale indiferent de cuantumul lor.

Aceste fapte penale atrag competența Direcției Naționale Anticorupție, ca structură cu personalitate juridică, în cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, prin reorganizarea Parchetului Național Anticorupție care are competențele stabilite în baza OUG 43/2002[1].

Discutăm de aplicabilitatea legii special în materia răspunderii funcționarului public, respectiv al Legii 78/2000, doar la situațiile în care titularul unei funcții publice, indiferent de modul în care a fost investit în cadrul autorităților publice sau instituțiilor publice săvârșește infracțiunile prevăzute la art. 289-art. 292 C.pen. cu scopul de a obține foloase pentru sine sau pentru altul.

Infracțiunea prevăzută de art. 301 sub titulatura de conflictul de interese2 (reglementare anterioară art. 2531 CP 1969) este definite ca fiind:

„(1) Fapta funcționarului public care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, a îndeplinit un act ori a participat la luarea unei decizii prin care s-a obținut, direct sau indirect, un folos patrimonial, pentru sine, pentru soțul său, pentru o rudă ori pentru un afin până la gradul II inclusiv sau pentru o altă persoană cu care s-a aflat în raporturi comerciale ori de muncă în ultimii 5 ani sau din partea căreia a beneficiat ori beneficiază de foloase de orice natură, se pedepsește cu închisoarea de la unu la 5 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică.

(2) Dispozițiile alin. (1) nu se aplică în cazul emiterii, aprobării sau adoptării actelor normative.”

Pe marginea acestui text de lege Curtea Constituționala a României a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat că sintagma *„raporturi comerciale”* din cuprinsul dispozițiilor art. 301 alin. (1) din Codul penal este neconstituțională.

Se reține faptul că noțiunea de *„raport comercial”* nu mai este expres definită prin legislația în vigoare, împrejurare ce lipsește de claritate și previzibilitate sintagma cuprinsă în norma penală și care este de natură a împiedica determinarea exactă a conținutului constitutiv al infracțiunii de conflict de interese. Această lipsă de claritate și previzibilitate a sintagmei *„raporturi comerciale”* din cuprinsul dispozițiilor art. 301 alin. (1) din Codul penal contravine principiului legalității incriminării, prevăzut la art. 1 din Codul penal și la art. 7 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, și, în consecință, dispozițiilor *art. 1 alin. (5) din Constituție*, precum și libertății individuale, drept fundamental prevăzut de *art. 23 din Constituție*.

[1] Cu modificările publicate în M.Of. Nr. 515/14.08.2013

[2] Legislație conexă prevăzută de Titlul IV din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției – M.of. nr. 279 din 21 aprilie 2003.

De asemenea, în baza aceleiași decizii luate la data de 6 octombrie 2015, cu unanimitate de voturi, Curtea a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat că sintagma *„ori în cadrul oricărei persoane juridice”* din cuprinsul dispozițiilor art. 308 alin. (1) din Codul penal cu raportare la art. 301 din Codul penal este neconstituțională.

Referitor la incriminarea faptelor de conflict de interese, Curtea a reținut că aceasta are ca scop, pe de o parte, sancționarea penală a funcționarului public care, în mod conștient și deliberat, își satisface interesele personale prin îndeplinirea atribuțiilor publice, și, pe de altă parte, înlăturarea oricăror suspiciuni cu privire la conduita persoanelor care exercită o funcție publică sau care prestează un serviciu public.

În concluzie s-a conchis că incriminarea conflictului de interese în mediul privat nu poate fi justificată, întrucât valoarea socială ocrotită prin incriminarea infracțiunii de conflict de interese o constituie asigurarea corectitudinii și integrității exercitării atribuțiilor de către funcționarul public astfel cum acesta este definit la art. 175 din Codul penal.

Prin urmare, Curtea a considerat că prin dispozițiile art. 308 alin. (1) din Codul penal, se sancționează infracțiunea de conflict de interese în mediul privat, aceasta reprezentând o încălcare nejustificată a libertății economice și a dreptului la muncă al persoanelor care exercită, permanent ori temporar, cu sau fără o remunerație, o însărcinare de orice natură în cadrul oricărei persoane juridice, drepturi fundamentale prevăzute la *art. 41 alin. (1)* și *art. 45 din Constituție*[1].

Infracțiunea prevăzută de art. 302 sub titulatura de violarea secretului corespondenței definită ca fiind:

„(alin. 1) Deschiderea, sustragerea, distrugerea sau reținerea, fără drept, a unei corespondențe adresate altuia, precum și divulgarea fără drept a conținutului unei asemenea corespondențe, chiar atunci când aceasta a fost trimisă deschisă ori a fost deschisă din greșeală, se pedepsesc cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă.

(alin. 2) Interceptarea, fără drept, a unei convorbiri sau a unei comunicări efectuate prin telefon sau prin orice mijloc electronic de comunicații se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă.

(alin. 3) Dacă faptele prevăzute în alin. (1) și alin. (2) au fost săvârșite de un funcționar public care are obligația legală de a respecta secretul profesional și confidențialitatea informațiilor la care are acces, pedeapsa este închisoarea de la unu la 5 ani și interzicerea unor drepturi.

(alin. 4) Divulgarea, difuzarea, prezentarea sau transmiterea, către o altă persoană sau către public, fără drept, a conținutului unei convorbiri sau comunicări interceptate, chiar în cazul în care făptuitorul a luat cunoștință de aceasta din greșeală sau din întâmplare, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă.

(alin. 6) Deținerea sau confecționarea, fără drept, de mijloace specifice de interceptare ori de înregistrare a comunicațiilor se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă[2].

Sunt prevăzute ca fiind cauze de dezincriminare a faptei penale (art. 302 alin. 5 C.pen.) de violarea secretului corespondenței următoarele ipoteze juridice:

a) dacă făptuitorul surprinde săvârșirea unei infracțiuni sau contribuie la dovedirea săvârșirii unei infracțiuni;

[1] https://www.ccr.ro/noutati/COMUNICAT-DE-PRES-176 consultat la data de 8.10.2015

[2] Alin. (6) al art. 302 este reprodus astfel cum a fost modificat prin art. 245 pct. 29 din Legea nr. 187/2012.

b) dacă surprinde fapte de interes public, care au semnificație pentru viața comunității și a căror divulgare prezintă avantaje publice mai mari decât prejudiciul produs persoanei vătămate.

Din punctul de vedere al autorului, ipotezele reglementate de art. 3012 alin. (1), (2) ș i (4) C.pen. pot fi săvârșite de orice persoană și nu numai de angajatul unui serviciu public sau privat de curierat, telefonie fixă, telefonie mobilă. Se are în vedere de legiuitor în aceste ipoteze acel funcționar definit de art. 175 alin. (2) C.pen.

Ca o formă agravată reflectată într-un regim sancționator mai grav (pedeapsa cu închisoare de la 1 la 5 ani însoțită de pedeapsa complementară a interzicerii unor drepturi) este prevăzută fapta de violare a secretului corespondenței săvârșită în modalitatea avută în vedere de art. 302 alin. (1) și alin. (2) C.pen. de un funcționar public care are obligația legală de a respecta secretul profesional și confidențialitatea informațiilor la care are acces.

Infracțiunea prevăzută de art. 303 sub titulatura de divulgarea informațiilor secrete de stat, fiind definită ca:

„(1) Divulgarea, fără drept, a unor informații secrete de stat, de către cel care le cunoaște datorită atribuțiilor de serviciu, dacă prin aceasta sunt afectate interesele unei persoane juridice dintre cele prevăzute în art. 176, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.

(2) Deținerea, fără drept, în afara îndatoririlor de serviciu, a unui document ce conține informații secrete de stat, dacă poate afecta activitatea uneia dintre persoanele juridice prevăzute în art. 176, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă.

Se prevede ca o cauză de nepedepsire restituirea documentului ce conține informații secrete de stat, care poate afecta activitatea uneia dintre persoanele juridice prevăzute în art. 176[1], de către persoana care îl deține organului sau instituției emitente.

Apreciem că, este o infracțiune care în toate formele sale se săvârșește cu intenție direct iar valoarea socială protejată este securitatea statului atâta timp cât documentele vizate sunt documente care conțin secrete de stat[2].

Infracțiunea prevăzută de art. 304 sub titulatura de divulgarea informațiilor secrete de serviciu sau nepublice (reglementare anterioară art. 298 CP 1969)3, fiind definită ca:

„(1) Divulgarea, fără drept, a unor informații secrete de serviciu sau care nu sunt destinate publicității, de către cel care le cunoaște datorită atribuțiilor de serviciu, dacă prin aceasta sunt afectate interesele sau activitatea unei persoane, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă.

(2) Divulgarea, fără drept, a unor informații secrete de serviciu sau care nu sunt destinate publicității, de către cel care ia cunoștință de acestea, se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă.

(3) Dacă, urmare a faptei prevăzute în alin. (1) și alin. (2), s-a săvârșit o infracțiune împotriva investigatorului sub acoperire, a martorului protejat sau a persoanei incluse în

[1] Se referă la autoritățile publice, instituțiile publice sau alte persoane juridice care administrează sau exploatează bunurile proprietate publică

[2] OMJ nr. 1953/C/2015 privind – Ghidul de clasificare a informațiilor secrete de stat și secrete de serviciu emise de ANP și unitățile subordonate, publicat în M. Of. nr. 584 din 4 august 2015

[3] Legislație conexă – art. 20 din Legea nr. 682/2002- privind protecția martorilor, publicată în M.Of. Partea I nr. 964 din 28/12/2002.

Programul de protecție a martorilor, pedeapsa este închisoarea de la 2 la 7 ani, iar dacă s-a comis cu intenție o infracțiune contra vieții, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 12 ani.”

Din punctual nostru de vedere, prin incriminarea faptei prin dispozițiile art. 304 C.pen. se sancționează divulgarea unor informații care nu fac parte din categoria secretelor de stat ci din cea a secretelor de serviciu sau care nu sunt destinate publicității.

Ca o formă agravată, în ipoteza art. 304 alin. 3 C.pen. este sancționat mai aspru persoana care ca urmare a divulgării secretelor de serviciu a facilitate săvârșirea unor infracțiuni împotriva investigatorului sub acoperire, a martorului protejat sau a persoanei incluse în programul de protective a martorilor.

În forma avută în vedere de art. 304 alin. 1 C.pen. se pedepsește divulgarea fără drept a unor informații secrete de serviciu sau care nu sunt destinate publicității, subiect activ fiind persoana care avea acces la ele în baza atribuțiilor de serviciu, numai dacă au adus o vătămare efectivă intereselor sau activității unei persoane.

Dacă facem o comparație analogică între conduita sancționată de art. 303 alin. 1 C.pen. și cea prevăzută de art. 304 alin. 1 C.pen., constatăm că prima incriminare protejează interesele unei persoane juridice publice sau de stat în timp ce art. 304 alin. 1 C.pen vizează protejarea intereselor sau activității oricărei persoane, formulare care are în vedere atât persoana fizică cât și cea juridică privată sau publică.

Infracțiunea prevăzută de art. 305 sub titulatura de neglijența în păstrarea informațiilor (reglementare anterioară art. 252 CP 1969) fiind definită ca:

(1) Neglijența care are drept urmare distrugerea, alterarea, pierderea sau sustragerea unui document ce conține informații secrete de stat, precum și neglijența care a prilejuit altei persoane aflarea unei asemenea informații se pedepsesc cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă.

Legiuitorul a avut în vedere prin incriminarea unei astfel de fapte atât conduita sancționată prin dispozițiile prevăzute de art. 303 alin. (1) și art. 304 C.pen. cât și forma avută în vedere de art. 305 alin. (1) C.pen. săvârșită din culpa, motiv pentru care are un regim sancționator mai blând, pedeapsa închisorii de la 3 luni la un an.

Din punctul nostru de vedere conduita ilicită sancționată de legiuitorul penal prin dispozițiile art. 303 c.pen. nou – art. 305 C.pen. nou pun in discuție definirea următoarelor concepte, sau valori sociale protejate: *informații secrete de stat și informații secrete de serviciu sau nepublice.*

Noțiunea de informație în termeni generali poate include, în opinia autorului Marius Petroiu[1], date, documente, obiecte sau activități.

Se constată o lipsă de preocupare a legiuitorului român de definirii a conceptului de informație, regăsindu-se definiții specifice stabilite într-un anumit context al legiferării. Această conduită ar fi explicabilă prin generozitatea termenului si utilizarea sa în arii foarte diferite.

O definiție care prezintă interes și din perspectiva incriminării penale este dată de H.G. nr.353/ 2002 pentru aprobarea Normelor privind protecția informațiilor clasificate ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord în România, respectiv în cadrul Anexei 1 lit.a). din Legea nr.423/2004 privind aderarea României la Acordul b dintre părțile la Tratatul Atlanticului de Nord

[1] Dreptul de acces la informațiile de interes public. De la litera Legii, la abuzul autorităților ,Editura Hamangiu, București, 2014, p. 6, p. 29.

pentru securitatea informațiilor, adoptat la Bruxelles la 6 martie 1997.Astfel informația este acea noțiune care poate fi comunicată în orice formă.

O definiție mai amplă este dată de art. 15 lit. a din Legea nr. 182/2002 privind informațiile clasificate, în care aceasta este definită ca fiind orice document, dată, obiect sau activitate, indiferent de suport, formă, mod de comunicare sau punere în circulație.

Infracțiunea prevăzută de art. 306 sub titulatura de obținerea ilegală de fonduri (reglementare anterioară art. 9 alin. (1) și (3) din OUG nr. 64/2007)[1] fiind definită ca:

(1) Folosirea ori prezentarea de documente sau date false, inexacte ori incomplete, pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri publice, dacă are ca rezultat obținerea pe nedrept a acestor fonduri, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani.

Legiuitorul sancționează și tentative în cazul acestei fapte penale. Apreciem că, forma de vinovăție specifică nu poate fi decât intenția direct, latura subiectivă fiind circumscrisă scopului obținerii pe nedrept de fonduri publice. În ipoteza în care s-ar urmări obținerea de foloase pentru sine sau pentru altul ar deveni incidente dispozițiile art. 18^1 din Legea nr. 78/2000.

Infracțiunea prevăzută de art. 307 sub titulatura de deturnarea de fonduri (art. 3021 alin(1) CP 1969)[2]

(1) Schimbarea destinației fondurilor bănești ori a resurselor materiale alocate unei autorități publice sau instituții publice, fără respectarea prevederilor legale, se pedepsește cu închisoarea de la unu la 5 ani.

(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează și schimbarea, fără respectarea prevederilor legale, a destinației fondurilor provenite din finanțările obținute sau garantate din fonduri publice.

Și în cazul acestei fapte penale tentative este pedepsibilă.

Apreciem că textul are în vedere în această situație faptul că fondurile au fost obținute legal și au fost ulterior acestui moment deturnate de la destinația pentru care au fost aprobate.

Se constată că valoarea socială protejată rămâne fondurile publice și nu cele private, iar subiect activ al faptei penale poate fi orice persoană care are atribuții de manipulare a acestor fonduri. Din punctul nostru de vedere având în vedere dispozițiile legii nr.273 din 2006 privind finanțele publice locale nu poate fi decât un funcționar public sau un titular al unei funcții de demnitate publică precum primarul sau președintele Județului.

Forma de vinovăție în oricare dintre cele două modalități de săvârșire nu poate fi decât intenția : directă pentru conduita incriminată de art. 307

Răspunderea administrativă

În prezent O.U.G nr. 57/2019 prin prisma dispozițiilor cuprinse de art. 563-579 reglementează răspunderea juridică administrativă ca fiind forma răspunderii sociale stabilită de stat, în urma încălcării normelor de drept printr-un fapt ilicit și care implică fără doar și poate suportarea consecințelor corespunzătoare de către cel vinovat, prin utilizarea forței de constrângere a statului în scopul restabilirii ordinii de drept lezate.

[1] Legislație conexă- art. 18^1 din Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție publicată în M.of. nr. 219 din 18 mai 2000.

[2] Legislație conexă – art. 18^2 din Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție (M.Of. nr. 219 din 18 mai 2000).

Constatăm așadar că normele juridice cuprinse de art. 563 din actualul cod administrativ fac o descriere a raportului coercitiv al autorității statale pentru toate situațiile care implică diferite forme ale răspunderii juridice daca subiectul de drept nu respectă conduita licita trasată. Prin urmare în consonanță cu art. 565 din același act normativ enunțat anterior întreg personalul administrativ așa cum este definit de art. 5 lit. gg) din cod în funcție de forma de vinovăție și de participare efectivă la încălcarea legii răspunde disciplinar, contravențional ori patrimonial. Răspunderea juridică administrativă este caracterizată de principiul legalității care reflectă garanțiile procesuale ale oricărui stat de drept, principiul proporționalității care nu poate fi abordat înafara principiului umanității, sancțiune efectiv aplicată, în contextul întrunirii condițiilor formei răspunderii juridice, fiind corelată cu gradul de pericol social, cu întinderea pagubei și cu forma de vinovăție constatată printr-o corectă individualizare.

Într-o premieră constatăm reglementarea principiului celerității răspunderii juridice administrative dintr-o cu totul altă perspectivă și anume cu referire directă la durata procedurii răspunderii; este aplaudabilă o asemenea abordare în contextul în care se dorește un aparat administrativ transparent, corect și dedicat cetățeanului.

Conchidem că, celeritatea așa cum este în prezent reglementată urmărește fie înlăturarea subiecților de drept, titulari a unor funcții publice care implică exercițiul autorității statale și care se fac vinovați de încălcarea ordinii de drept, fie exonerarea în contextul în care și-au dovedit nevinovăția.

Se reglementează astfel o răspundere administrativ disciplinară, sancțiunea aplicată pentru abaterea disciplinară implicând o formă de vinovăție mai puțin gravă decât cea specifică a culpei penale în care este săvârșită fapta de neglijență în serviciu.

O altă forma de răspundere este cea administrativ contravențională în cazul săvârșirii unor contravenții identificate conform legislației specifice în domeniul contravențiilor și nu în ultimul rând răspunderea administrativ patrimonială care reflectă obligarea statului sau după caz a unităților administrativ teritoriale la recuperarea pagubelor cauzat unor persoane fizice sau juridice pentru orice eroare judiciară, pentru limitele serviciului public, printr-un act administrativ ilegal sau prin refuzul nejustificat al administrației publice de a rezolva o cerere privitoare la un drept recunoscut de lege sau la un interes legitim.

Pentru situația în care se constată funcționarul public ar fi săvârșit o infracțiune, procedura răspunderii administrativ disciplinare se suspendă până la dispunerea clasării dosarului ori renunțării la urmărirea penală sau până la data la care instanța judecătorească dispune achitarea, renunțarea la aplicarea pedepsei, amânarea aplicării pedepsei sau încetarea procesului penal.

Concluzii

Studiul în sine și-a propus ca parte unei cercetări mult mai ample să răspundă la întrebarea dacă mecanismele judiciare reglementate în materia răspunderii funcționarului public sunt eficiente și care ar fi strategiile convertite în politici publice de prevenție a deturnării fondurilor europene și nu numai.

Problema în sine generează următoarele discuții:

a).cadrul legal care reglementează răspunderea juridică a funcționarului public indiferent de natura ei penală, disciplinară, patrimonială este perfect sau perfectibil.

Orice reglementare juridică rămâne din perspectiva autorului studiului ca fiind perfectibilă, valența juridică fiind dată de practica judiciară în materie care, prin decizii ale Înaltei Curți de

Casație și Justiție, respectiv ale Curții Constituționale ale României, fac posibilă coerența aplicării procedurilor și implicit, posibilitatea instituirii unei practici unitare.

b) este cadrul legiferării răspunderii juridice a funcționarului public expus modificărilor pe fondul unor grupuri de interese?

Răspunsul nu poate fi decât pozitiv dacă avem în vedere Decizia nr.2 din 15.01.2014 a Curții Constituționale a României, cu privire la obiecția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.I.pct.5 și art. II pct.3 din Legea pentru modificarea și completarea unor acte normative și a articolului unic din Legea pentru modificarea articolului 253 indice 12 din codul penal. Mecanismul de control constituțional a invalidat o astfel de reacție de modificare nejustificată, a unor modificări legale, ținând cont de faptul că ca persoanele care sunt titulare a unei funcții de demnitate publică nu se pot sustrage de la mecanismele de răspundere juridică.

Având în vedere Convenția privitoare la lupta împotriva Corupției vizând funcționării Comunităților Europene sau funcționării statelor membre ale Uniunii Europene adoptată de Consiliul Europei la 26 mai 1997 la care România este parte, apreciem că o astfel soluție dată de Curtea Constituțională a României, precum cea menționată anterior, demonstrează ca mecanismele constituționale de apărare de la mecanismele statutului de drept funcționează.

Mediul de afaceri este influențat de fenomenul corupției din administrația publică, subiectul activ principal fiind funcționarul public?

Răspunsul nu poate fi decât pozitiv în contextul în care administrația publică nu manifestă o conduită corectă și transparentă în folosirea resurselor publice pentru comunitatea pe care o conduce, managementul public fiind defectuos în alocarea corectă a resurselor bugetare, în modul de eludare a sistemului de licitații publice reglementate de OUG nr.34 din 2006 modificată prin Regulamentul Comisiei Europene nr.1336 din 2013 care modifică Directivele 2004/17/EC/ și 2009/81/EC privitor la cuantumul noilor praguri valorice aplicabile în cadrul procedurilor de achiziție publică la nivel național cu trimitere la Regulamentul Comisiei Europene nr.1336/2013 folosindu-se de nișa legală a pragului valoric de la care se poate face atribuirea directă.

Apreciem că, condiționarea mediului de afaceri, de darea unor foloase necuvenite de către aparatul administrativ în vederea obținerii de avize sau autorizații, afectează eficiența investițiilor și fluxul de investitori care trebuie să includă în planul de afaceri aceste sume care nu pot fi previzibile și predictibile.

Autorul studiului apreciază că nu poate limita discuția doar la aceste aspecte unilaterale ci și la declanșarea mecanismelor jurisdicționale pe fondul unor proiecte de parteneriat public-privat, al unor proiecte derulate pe faza de fonduri structurale europene și cu participare națională a eliberării unor autorizații de funcționare, de construire etc., care pot avea un impact direct asupra mediului de afaceri.

Practica judiciară are variate soluții în această privință .În ce privește mecanismele juridice ale răspunderii penale legate de modul de derulare a fondurilor europene în toate formele avute în vedere de actualul cod penal cât și de Legea nr.78 din 2000 modificată și republicată a statuat o răspundere personală a funcționarilor, respectiv a reprezentanților legali ai agenților economici, partea vătămată constituită parte civilă fiind, de regulă, unitatea administrativ-teritorială.

O serie de situații de fapt care dorim să le evidențiem sunt legate de implementarea efectivă a proiectului finanțat din fonduri structurale care ajunge din nefericire să fie invalidat pe fondul unor infracțiuni de fals sau uz de fals absorbite în infracțiuni contra intereselor financiare a Uniunii Europene, cel puțin din perspectiva autorităților de control care pun în vedre unității administrativ-teritoriale restituirea sumelor aferente fondului accesat, de cele mai multe ori, cu penalități.

Chiar și în lumina unor decizii date de Înalta Curte de Casație și Justiție care au dat soluții de restituire a sumelor de bani pe baza principiului proporționalității, o astfel de soluționare nu este echitabilă pentru unitatea administrativ-teritorială și implicit, pentru cetățenii acelei comunități locale atâta timp cât proiectul este implementat și și-a atins indicatorii trasați: aducerea de aducțiune de apă pusă în funcțiune și de care beneficiază membrii comunității locale; crearea efectivă de locuri de muncă; formarea profesională manifestată prin ținerea cursurilor de profil și școlarizarea grupului țintă.

Există o responsabilitate socială a statului pentru instabilitatea mediului de afaceri generată de fenomenul de corupție din administrația publică?

Conceptul de responsabilitate socială nu este unul nou, doar abordarea autorului studiului este diferită, țintind o anumită obligație a statului de crearea unui climat economic și educațional pentru a limita fenomenul corupție. În acest context, o pedeapsă complementară juxtapusă cadrului răspunderii penale de anulare a dreptului la pensie de care se bucură funcționarul după modelul Regatului Unit al Marii Britanie, ar determina atingerea scopului propus.

Responsabilitatea socială a statului este legată de neglijarea resursei umane a funcționarului public:

- ✓ care reprezintă liantul între cetățean și administrația publică;
- ✓ care este supus formări profesionale prin Agenția Națională a Funcționarului Public;
- ✓ reformarea profesională a acestuia este lipsită de conținut, atâta timp cât nu este reformat în spiritul ideii că este în slujba cetățeanului, plătitor de taxe și impozite;
- ✓ aspectul pecuniar al retribuției funcționarului în această axiomă e reformării deontologice și educaționale nu este neglijabilă.

În consecință, nivelul economic oferit de un stat și corelația dintre mecanismul salarizării funcționarului public și politici administrative, fiscale, de eficientizare a mecanismelor de tragere la răspundere penală a funcționarului public este mecanismul cauză-efect care se va resimți atât în situația economică pentru marea masă este mai critică, populația cu venituri medii și afacerile mici și mijlocii.

Apreciem că o administrație prietenoasă manifestată prin simplificarea procedurilor administrative și accesabilitatea sistemului administrativ cu privire la actele administrative necesar a fi obținute, precum certificate fiscale, autorizații de construire etc. se va resimți pozitiv în mediul de afaceri.

Ca efect negativ constatat, atâta timp cât vor fi expuse controlului fiscal doar firmele mici și mijlocii, care deja intră în categoria de buni plătitori de taxe și impozite, fără a se extinde sfera la nivelul corporațiilor sau la marile averi, pierderea clasei medii va duce la accelerarea fenomenului de șomaj, la insecuritate socială etc.

În prezent conceptul de funcționar public este definit de art. 371 din actualul cod administrativ ca fiind persoana numită, în condițiile legii, într-o funcție publică, el fiind persoana care ia decizii și/sau desfășoară activități cu caracter tehnic pentru a asigura continuitatea funcționării în interesul general al autorității și instituțiilor publice. Conceptul de funcționar public ca și subiect al răspunderii penale va excede întotdeauna pe cel care reprezintă chintesența răspunderii administrative, în toate formele sale. Rămâne de văzut cât de suficientă va fi actualul concept de definire în lumina practicii judiciare care tot timpul va atribui noi sensuri și interpretări legislației în strânsă legătură cu situația de fapt dedusă judecății.

Bibliografie

Abraham, P., & Dersidan, E. (2002). *Codul penal al României comentat și adnotat*. București: Grupul Editorial Național, Editura Științe Naționale.

Andreșan-Grigoriu, B., & Ștefan, T. (2013). *Tratatele Uniunii Europene – versiunea consolidată* (Comentariu pe marginea Tratatului Reformei). București: Editura Hamangiu.

Diaconescu, H. (2004). *Infracțiunile de corupție și cele asimilate sau în legătură cu acestea*. București: Editura All Beck.

Djuvara, M. (1999). Teoria generală a dreptului. În *Enciclopedia juridică*. București: Editura All Beck.

Gavril, G. (2008). *Drept penal al Uniunii Europene*. București: Editura C.H. Beck.

Glodeanu, R. (2009). *Luarea și darea de mită*. București: Editura Hamangiu.

Militaru, I. N. (2017). *Dreptul Uniunii Europene* (Ediția a III-a revăzută și adăugită). București: Editura Universul Juridic.

Popescu, A. (2015). *Finanțarea partidelor politice – sursa corupției în Europa*. București: Editura Hamangiu.

Sbârnă, G. (2002). *Federal European projects from interwar period*. Bucharest: Sylvi Publishing House.

Vedinaş, V. (2009). *Drept administrativ* (Ediția a V-a revăzută și actualizată). București: Editura Universul Juridic.

Rosenberg, P., Tudor, A., & Rădulescu, O. (2009). Probleme controversate despre calificarea ca funcționari, din punctul de vedere al legii penale a persoanelor care exercită profesii liberale. *Revista Dreptul, 3*.

Ținca, O. (2007). Efectul direct al dreptului comunitar. *Revista Dreptul*, *11*.

Tudor, I. (2014, Octombrie 23-25). Remarci asupra istoriei delictelor. În *Conferință Internațională – UNIFORMIZATION OF THE LAW – LEGAL EFFECTS AND SOCIAL, POLITICAL, ADMINISTRATIVE IMPLICATIONS* [Lucrare prezentată la conferință]. Iași.

Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție.

Legea nr.301/2004.

Legea nr.286/2009-– noul Cod penal

Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 73/2008 pentru prorogarea termenelor de intrare în vigoare a Legii nr. 301/2004 – codul penal și a Legii nr. 294/2004 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

Legea nr.188/1999 privind Statutul funcționarilor publici.

Legea nr.90/2001 privind organizarea și funcționarea Guvernului României și ministerelor.

Legea nr.215/2001 privind administrația publică locală.

Legea nr.544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public.

Legea nr.52/2003 privind transparența decizională în administrația publică.

Legea nr.161/2003, Cartea I, Titlul IV – Conflicte de interese și regimul incompatibilităților în exercitarea demnităților publice și funcțiilor publice.

Legea nr.7/2004 privind Codul de conduită al funcționarilor publici.

Legea nr.477/2004 privind Codul de conduită al personalului contractual din autoritățile și instituțiile publice.

Legea nr.554/2004 privind contenciosul administrativ.

Legea nr.571/2004 privind protecția personalului din autoritățile publice, instituțiile publice și din alte unități care semnalează încălcări ale legii.

Ordonanța de urgență de guvern nr. 57/ 2019 privind codul administrativ

Legea nr.47/1994 privind serviciile din subordinea Președintelui României

Legea nr.76/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice

Legea nr.115/2015 pentru alegerea autorităților administrațiilor publice legale

Capitolul 10 – FLUXUL ACTIVITĂȚII JUDICIARE ÎN CONTEXTUL ACTUAL SISTEME JURIDICE COMPARATE: ROMÂNIA – DANEMARCA. METODELE ADR

Chapter 10 – FLOW OF JUDICIAL ACTIVITY IN THE CURRENT CONTEXT COMPARED LEGAL SYSTEMS: ROMANIA – DENMARK ADR METHODS

Daniela STRUNGARIU[1]
Petronela DĂNCEANU[2]
Jeppe HAMMER[3]

Abstract

The judiciary is one of three fundamental powers in a modern democratic state, according to the principle of Montesquieu called the Separation of Powers in the state, along with the powers of the executive and the legislature.

This paper is presented as a punctual comparative study between two European legal systems: the Romanian versus the Danish. It is well known that the Kingdom of Denmark is positioned on a higher stage than the Romanian state from multiple points of view: Denmark was designated in 2016 by Transparency International as the least corrupt country in the world for the fifth consecutive year, while Romania ranked 57th in the world corruption ranking, cursing 168 countries; according to the criterion of access to NATO/EU: the Romanian state joined in 2004 and 2007, respectively, and the Danish state joined in 1949 and 1973, respectively. The list is not exhaustive. The purpose of this analytical approach is to observe in concreto how one legal system differs from the other, to aspect the possible gaps, but, especially, to try to foreshadow facile and sustainable solutions to apply in practice by all participants in the Romanian act of justice.

Keywords*: separation of powers in the state, comparative legal systems, alternative methods of dispute resolution, Danish legal system, Romanian legal system, reform, act of justice, caseload.*

JEL*: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other*

Introducere

Sistemele judiciare ale diferitelor țări variază semnificativ în ceea ce privește structura, procesele și principiile legale. Din perspectivă europeană, acestea reflectă diversitatea juridică și culturală din Europa și au ca scop asigurarea unei justiții echitabile și eficiente.

În contemporaneitate, în România asistăm la o reformă a sistemului de justiție. Acest fenomen este unul binevenit, fiind imperios necesar. Protestul magistraților din statul român din proxima perioadă a anului în curs (2023) atrage după sine consecințe multiple: se vizează normarea muncii în instanțele de judecată, ceea ce conduce la o serie de efecte, pe de o parte pozitive, precum: îmbunătățirea calității actului de justiție, iar, pe de altă parte, suntem martorii unei temporizări excesive a soluționării cauzelor. Este de notorietate faptul că sistemul de justiție danez este caracterizat prin independența și eficiența sa. Acest fapt se datorează mai multor elemente-cheie: schemele de personal complete, numărul redus de dosare, digitalizarea justiției, percepția justițiabililor față de metodele alternative de soluționare a diferendelor.

Sistemul judiciar românesc și sistemul judiciar danez prezintă diferențe semnificative în ceea ce privește organizarea, funcționarea, nivelul de transparență și independență.

---

[1] Avocat, arbitru judiciar, Baroul Iași, România, av.danielastrungariu@gmail.com.
[2] Jurist, Advokathuset Eegholm, Danemarca.
[3] Avocat, Advokathuset Eegholm, Danemarca.

Rezultate și discuții

Organizarea sistemelor de justiție

Din perspectiva **organizării,** conform datelor din anul 2021, sistemul judiciar danez este format din 29 de instanțe de judecată, dintre care 27 sunt de jurisdicție generală, în timp ce două au competență specializată. Mai precis, cele 27 de instanțe de jurisdicție generală cuprind 24 de instanțe districtuale care judecă în primă instanță, două instanțe superioare care judecă cererile de apel și Curtea Supremă[1].

Sistemul juridic danez se bazează pe așa-numitul „principiu al celor două instanțe”, conform căruia părțile în cauză, au practic posibilitatea de a face apel, dacă sunt nemulțumite de decizia instanței, către o instanță superioară; aceasta din urmă poate să mențină sau să dispună o nouă hotărâre.

Majoritatea dosarelor sunt înaintate, în primă fază, către *„byretterne”*, cu posibilitatea de a face recurs la instanțele superioare, însă, uneori, cauza poate fi înaintată și către Curtea Supremă – Højesteret. Danemarca este împărțită în 24 de districte judiciare, fiecare având propriul tribunal districtual, iar cauzele pot fi civile și/sau penale. Foged – og skifteretterne, boligretten împreună cu instanța de familie – Familieretten sunt departamente anexate și arondate instanțelor municipale – *byretterne*. Boligretten se află sub jurisdicția instanței districtuale și are un rol extrem de important în soluționarea dosarelor ce au ca obiect închirierea de imobile. Actele notariale se încadrează, de asemenea, în jurisdicția instanțelor districtuale, iar unele dintre acestea continuă să se ocupe de aspecte funciare în anumite circumscripții teritoriale până când aceste atribuții vor fi preluate de către Tribunalul cadastral.

Curtea Supremă este instanța de ultim grad de jurisdicție din Danemarca și are sediul în Copenhaga. Højesteret revizuiește hotărâri și ordine pronunțate de: Înalta Curte a Danemarcei de Est, Înalta Curte a Danemarcei de Vest și Tribunalul maritim și comercial din Copenhaga, reprezentând instanța de ultim grad de jurisdicție (al treilea nivel de judecată) în materie succesorală, faliment, executare și cauze de înregistrare funciară. Este de menționat și faptul că în Danemarca există două înalte curți – Înalta Curte a Danemarcei de Vest (Østre Landsret) și Înalta Curte a Danemarcei de Est (Vestre Landsret).

Justiția din România este organizată ca un sistem ierarhic de instanțe, cu un sistem de drept civil bazat pe model francez. Prevederi privind structura și organizarea acestuia se regăsesc în Constituție și Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciar. În conformitate cu dispozițiile Constituției României, republicată, autoritatea judecătorească este alcătuită din instanțele judecătorești, Ministerul Public și Consiliul Superior ai Magistraturii. Acestea sunt reprezentate în teritoriu de următoarele organisme: Înalta Curte de Casație și Justiție, Consiliul Superior al Magistraturii, Direcția Națională Anticorupție, Curțile de apel, Tribunalele (41 de judecătorii și Tribunalul Municipiului București), Judecătoriile, Institutul Național al Magistraturii.

În **România**, justiția se înfăptuiește numai de către Înalta Curte de Casație și Justiție și celelalte instanțe judecătorești, respectiv curțile de apel, tribunalele, tribunalele specializate și judecătorii. Instanța Supremă – Înalta Curte de Casație și Justiție are un rolul fundamental în a asigura interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătorești. Actualmente, funcționează **15 curți de apel**, fiecare incluzând în sfera sa de competență teritorială 2-4 județe. Tribunalele sunt organizate în fiecare județ din România și București și se află sub

[1] A se vedea în acest sens, *Judiciary at a glance in Denmark (2021 data),* Council of Europe, material disponibil online la următoarea pagină web: ***https://rm.coe.int/denmark-2021-data-/1680ab89b4***

jurisdicția Curților de Apel. În total sunt **42 de Tribunale**. Judecătoriile se află sub jurisdicția Tribunalelor și sunt localizate în orașele mari din România. În prezent, există **188 de Judecătorii**.

Independența judiciară reprezintă un element crucial al oricărui sistem judiciar eficient. Atât România cât și Danemarca prioritizează independența judiciară, însă o abordează diferit. În Regatul Danemarcei, judecătorii sunt numiți de monarh la recomandarea ministrului justiției, asigurând o separare a puterilor. Judecătorii din statul danez se bucură de o securitate puternică a locurilor de muncă și nu sunt supuși interferențelor politice. Aproape diametral opus, în România, deși există mecanisme pentru protejarea independenței judiciare, au fost ridicate preocupări cu privire la influența politică asupra sistemului judiciar, ceea ce a dus la dezbateri în curs de desfășurare a integrității sistemului.

Caseload-*ul: încărcătura instanțelor de judecată*

Din perspectiva eficienței și a transparenței, Danemarca se remarcă cu durate de soluționare a litigiilor relativ scurte și un nivel ridicat de transparență. Pe de altă parte, România se confruntă cu reale provocări legate de temporizarea excesivă a judecării cauzelor.

Ca indicator statistic, încărcătura pe judecător poate fi examinată fie în forma încărcăturii pe judecător (posturi efectiv ocupate), fie ca încărcătură pe post de judecător prevăzut în schema de personal.

Încărcătura pe judecător reflectă numărul de dosare pe care l-a avut de soluționat un judecător în perioada de referință și se calculează prin raportarea numărului total de dosare la numărul mediu al posturilor efectiv ocupate în anul 2019.

Încărcătura pe schemă se determină prin raportarea volumului de activitate la numărul total de posturi prevăzut în statele de funcții ale instanțelor (conform evidențelor C.S.M.)[1] .

Încărcătura instanțelor de judecată se identifică cu fenomenul de *caseload*.

În **România**, *caseload*-ul din sistemul judiciar este un aspect dinamic și multifațetat al peisajului juridic al statului. Însă, acesta reflectă nu numai volumul litigiilor, ci și capacitatea sistemului de a menține statul de drept.

Sistemul de încărcare din **statul danez** funcționează pe principiul accesului universal, oferind servicii tuturor persoanelor, indiferent de venituri, statut sau de mediul social. Această abordare incluzivă distinge Danemarca de multe alte țări, evidențiind angajamentul său pentru egalitatea socială. Printre factorii care influențează numărul de acțiuni în Danemarca, se numără: *i) demografia populației*: populația fiind preponderent îmbătrânită; *ii) condițiile economice*: fluctuațiile economice impactează numărul de litigii și obiectul acestora. Spre exemplu, în timpul crizei economice, poate exista o creștere a numărului de persoane care solicită prestații de șomaj și asistență socială; *iii) imigrație și migrație:* Danemarca a cunoscut o imigrație semnificativă în ultimii ani, sens în care imigranții și refugiații necesită adesea sprijin sub formă de educație lingvistică, programe de integrare și servicii sociale; *iv) modificări de politică*: spre exemplu, modificările criteriilor de eligibilitate sau ale nivelurilor de beneficii pot crește sau micșora numărul de persoane care primesc anumite servicii; *v) percepția justițiabililor* față de metodele alternative de soluționare a litigiilor: în statul danez, spre deosebire de statul român, se apelează în mod frecvent la mediere, arbitraj judiciar ori negociere pentru tranșarea diferendelor. În România, din această optică, există încă o mare reticență ceea ce se poate înțelege și ca fiind o rezistență la schimbare.

[1] A se vedea, Consiliul Superior al Magistraturii – *Raport privind starea justiției*, 2019, disponibil la următoarea adresă web: *https://www.csm1909.ro/ViewFile.ashx?guid=1c67bd3e-c54b-4fe1-9161-ed3c6bfd7d91-InfoCSM*.

Ierarhic, în **sistemul de justiție românesc**, raportul întocmit de Consiliul Superior al Magistraturii în anul **2019,** prezintă următoarele date:

Încărcătura pe schemă pentru anul 2019 a instanței supreme *(Înalta Curte de Casație și Justiție)* a fost determinată la 877 cauze (942 cauze în 2018, 753 cauze în 2017, 852 cauze în 2016 și 604 cauze în 2015), iar cea pe judecător la 1.153 cauze (1.152 cauze în 2018, 1.001 cauze în 2017, 1.120 cauze în 2016 și 716 cauze în 2015).

Caseload-ul de la nivelul *curților de apel* din perioada vizată: CSM arată că s-a înregistrat o încărcătură medie pe judecător de 544 cauze (586 cauze în 2018, 667 cauze în 2017, 563 cauze în 2016 și 675 cauze în 2015) și o încărcătură medie pe schemă de 491 dosare (525 dosare în 2018, 558 dosare în 2017, 465 dosare în 2016 și 625 dosare în 2015). *Caseload*-ul de la nivelul *tribunalelor* în anul 2019: s-a înregistrat o încărcătură medie/judecător de 654 cauze) și o încărcătură a cauzelor/schemă de 550 cauze. Din perspectiva *judecătoriilor* în perioada de referință se prezintă ca înregistrând o încărcătură medie a cauzelor pe schemă de 883 cauze (866 cauze în 2018) și o încărcătură pe judecător de 1.159 cauze (1.129 cauze în 2018). Comparativ cu anul 2018 încărcătura pe judecător a crescut cu 30 dosare, ceea ce reprezintă o creștere cu 2,66 % iar încărcătura pe schemă a crescut cu 17 dosare, ceea ce reprezintă o creștere cu 1,96 %.

Conform datelor statistice, în **România**, în **anul 2022**, aproximativ 3897 de judecători de la judecătorii, tribunalele și curțile de apel au avut de soluționat un număr de 3.759.358 de dosare; astfel, vorbim de o **medie anuală de 965 dosare / judecător**, aspect total nefiresc și de neacceptat în **Danemarca**.

Conform ultimului studiu CEPEJ (organism al Consiliului Europei), România se află pe locul 4 la durata de soluționare a litigiilor civile, mult înaintea unor țări precum Italia, Spania sau Danemarca, în care judecătorii se confruntă cu un volum de muncă semnificativ mai mic și, astfel cum am arătat anterior, se bucură de condiții net superioare.

Ca o viziune comparativă mai explicită, în **Danemarca** pronunțarea unei hotărâri de divorț poate dura între *7 zile și maximum un an*, pe când în **România**, deși durata ar trebui să fie între 6 și 12 luni, cel mai adesea intervin decalaje enorme, termenul fiind influențat și de tipul divorțului: cu sau fără minori, prin acord comun, din culpă comună, din culpă exclusivă.

Instanța de familie din Danemarca (*Familierethuset*) are un **rol de mediere**, soluționând toate cauzele relative la familie, căsătorie, exercitarea autorității părintești, tutelă, schimbări de nume, adopții și așa mai departe. În situația excepțională în care părțile nu reușesc să ajungă la un numitor comun, cauza este înaintată spre soluționare către *Familieretten*, urmând ca un judecător să solicite, de regulă, o conferință telefonică pregătitoare pentru a afla atât situația actuală a familiei în speță, cât și maniera în care instanța de familie poate veni în sprijinul acesteia pe întreg parcursul dosarului.

Din perspectiva *operativității în soluționarea cauzelor* în sistemul de justiție din **România**, datele statistice pentru anul 2019 se prezintă după cum urmează:

La nivelul *instanței supreme* Numărul cauzelor de soluționat pentru perioada de referință a fost de 33.956 dosare, dintre acestea fiind soluționate 13.943 cauze, rămânând un stoc final ce se va reporta pentru anul 2020 de 20.013 dosare.

În ceea ce privește operativitatea soluționării cauzelor la nivelul *curților de apel* în anul 2019, CSM a raportat că din cele 201.918 cauze înregistrate pe rolul curților de apel în anul 2019, au fost soluționate 143.873 dosare, rămânând un stoc de 58.045 cauze. La nivelul *tribunalelor*, din cele 642.942 cauze de soluționat în cursul anului 2019, au fost soluționate un număr de 419.882 cauze, rămânând un stoc de 223.060 dosare. În fine, la nivelul *judecătoriilor* pentru anul 2019,

statisticile se arată astfel: numărul cauzelor soluționate la nivel național a fost de 2.109.715 cauze, ceea ce reprezintă o scădere cu 34.598 cauze ce corespunde unei scăderi cu 1,61 % față de anul 2018, în timp ce numărul dosarelor nesoluționate a fost de 809.833 cauze.

Digitalizarea sistemelor de justiție

Instanțele daneze se află actualmente în proces de **digitalizare extinsă**, aceste tipuri de instrumente digitale fiind absolut esențiale pentru ca instanțele să își poată îndeplini sarcinile în integralitate; astfel că, digitalizarea instanțelor facilitează accesul cetățenilor la justiție într-un mod cât mai eficient și rapid. Digitalizarea constituie un instrument esențial pentru a asigura o procesare modernă și actualizată a cauzelor în instanțe, acestea din urma ridicându-se permanent la așteptările justițiabililor, oferind totodată informații legislative actualizate.

Acest lucru este posibil, printre altele, prin susținerea fluxurilor de lucru interne ale instanțelor de judecată și prin dezvoltarea de noi sisteme informatice, astfel încât, comunicarea și permiterea accesului la dosar petenților să fie efectuată într-o manieră eficientă și promptă. În Danemarca, justițiabilii au posibilitatea de a depune acte la dosar și de a vizualiza în format digital, dacă speței i s-a atribuit un nou termen sau dacă au intervenit alte proceduri, accesând link-ul *www.minretssag.dk.* Pe adresa web amintită anterior, justițiabilii pot primi citații, răspunsuri la solicitările înaintate, alte înscrisuri și anexe. De asemenea, se pot înainta contestații în format digital, cereri de redeschidere a cauzei, iar exemplele pot continua.

Un aspect relevant este constituit și de faptul că întreaga corespondență cu instanța de judecată are loc tot prin accesarea și utilizarea *minretssag.dk*, toate părțile din dosar având acces la întreaga documentație depusă. Prin intermediul digitalizării, personalul instanței se ocupă de corespondența internă folosind sistemul civil, iar implementarea sistemului civil a înlocuit astfel nevoia de a apela la corespondența fizică – prin poștă. Așadar, din punctul meu de vedere, sistemul juridic de drept danez este mult mai deschis spre a menține o armonie și o eficacitate între justițiabili și instituțiile reprezentative ale statului.

Din perspectiva **digitalizării,** și statul român a implementat o serie de măsuri în acest sens. La finele anului 2022 Ministerul Justiției a încheiat contractul de prestări servicii pentru dezvoltarea, testarea și punerea în funcțiune a noului sistem de management al cauzelor n cadrul proiectului „Dezvoltarea sistemului electronic de management al cauzelor – ECRIS V”. Noul sistem electronic de management al cauzelor ECRIS V va îmbunătăți accesul la Justiție, printre avantajele preconizate ale acestuia numărându-se: contribuția semnificativă la digitalizarea sistemului judiciar: una dintre funcționalitățile majore ale noului sistem ECRIS o reprezintă dosarul electronic, ce le va permite beneficiarilor o gestiune integral electronică a documentelor din dosare (la nivel de instanțe și parchete), însă fără a exclude utilizarea hârtiei, pentru a nu îngrădi accesul la Justiție al persoanelor care nu au posibilitatea utilizării tehnologiei; ECRIS Instanțe va fi integrată cu aplicația ECRIS Portal Instanțe, care va deveni componenta cheie pentru digitalizarea sistemului judiciar și va putea fi folosită de persoanele interesate (părțile unui dosar, avocați și alții) în relație cu instanțele, în calitate de punct unic de interacțiune online – depunere de documente online, consultarea online a conținutului unui dosar, ș.a. De asemenea, se va crea un portal similar pentru parchete (ECRIS Portal Parchete). [1]

[1] A se vedea în acest sens, https://www.just.ro/ministerul-justitiei-implementeaza-solutii-digitale-pentru-facilitarea-accesului-la-justitie/

Metodele alternative de soluționare a litigiilor (metodele ADR)

Metodele ADR reprezintă proceduri extrajudiciare prin care părțile implicate într-un litigiu pot ajunge la rezolvarea acestuia pe cale amiabilă, fără intervenția instanțelor statale.

În mod cert metodele alternative de soluționare a conflictelor prezintă o serie de avantaje cu privire la resursa timp, aspectul financiar, și nu numai, fiind o alternativă viabilă și eficientă la justiția clasică. Numărul acestora este multiplu, însă practica a demonstrat că cele mai eficiente și promovate sisteme în vederea tranșării conflictelor sunt: ***medierea, negocierea, concilierea, arbitrajul, expertiza amiabilă, comisiile de dispută.*** Toate acestea se prezintă ca fiind proceduri reglementate la nivel național prin transpunerea Directivelor Europene, cât și însușirea regulilor adoptate de Camerele Internaționale de Comerț.

În **Danemarca**, deși instanțele rămân forumul standard în legătură cu litigiile comerciale, arbitrajul este utilizat în mod regulat. În plus, ca parte a reformei generale a instanțelor daneze, instanțele oferă mediere.

Legea de arbitraj danez se bazează pe Legea model UNCITRAL din 1985 și se aplică procedurilor de arbitraj naționale și internaționale care au loc în Danemarca. Principiul imperativ al Legii de arbitraj este autonomia partidului. Controlul litigiului revine părților și pot fi în mare măsură de acord cu privire la modul în care se desfășoară arbitrajul. În consecință, majoritatea regulilor nu sunt obligatorii.

Danemarca este un stat contractant la Convenția de la New York privind recunoașterea și executarea premiilor arbitrale străine din 1958, iar hotărârile arbitrale sunt, prin urmare, recunoscute ca obligatorii și executorii, iar un acord de arbitraj valabil va priva în mod normal instanțele de competența lor. Cu toate acestea, instanțele daneze pot refuza să recunoască și să aplice o hotărâre în circumstanțe specifice. Într-o hotărâre pronunțată de Curtea Supremă în 2016, s-a considerat că o hotărâre arbitrală poate fi anulată numai în circumstanțe extraordinare; de exemplu, dacă tribunalul arbitral a comis astfel de greșeli extraordinar de grave încât hotărârea arbitrală este vădit incompatibilă cu sistemul juridic intern (adică, politica publică).

În 2008, regulile privind medierea bazată pe instanță au fost introduse în *Legea privind administrarea justiției*.

Capitolul 27 din Legea privind administrarea justiției stabilește reguli privind medierea instanțelor în cauzele civile *pendinte* în fața unei instanțe de district, a unei Înalte Curți sau a Curții maritime și comerciale[1].

La cererea părților, instanța poate numi un mediator al instanței pentru a ajuta părțile în sine să ajungă la o soluționare convenită la o dispută între părți (mediere judecătorească). *Mediatorul este în mod normal judecător sau avocat cu pregătire specializată în mediere.*

Cetățenii statului danez apelează în mod frecvent la mediere, cu predominanță în probleme legate de familie, cum ar fi divorțul, paternitatea, asistența pentru copii și custodia copilului. În plus, în legătură cu aspectele comerciale mari, este comună o clauză pe mai multe niveluri care să refere o chestiune la mediere înainte ca cazul să fie supus arbitrajului.

În **România**, Consiliul de Mediere, înființat în baza Legii 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator, este responsabil cu reglementarea medierii în România. Ca și mod de organizare, acesta este organism autonom cu personalitate juridică, care acționează în interesul public. Sediul Consiliului de mediere este in București. Legea 192/2006 a furnizat cadrul legislativ pentru introducerea medierii, și a profesiei de mediator.

[1] A se vedea în acest sens, https://e-justice.europa.eu/64/EN/mediation_in_eu_countries?DENMARK&member=1

Articolul 2 din Legea 192/2006 permite părților să solicite medierea în conflicte civile sau penale, de dreptul familiei și alte domenii juridice conform prevederilor legale. Conflictele în materie de protecție a consumatorilor și conflictele care fac obiectul unor drepturi la care se poate renunța, pot fi de asemenea soluționate prin mediere. Cu toate acestea, chestiunile legate de drepturile personale și drepturile la care nu se poate renunța nu pot face obiectul medierii. [1]

Alături de mediere, în legislația română, arbitrajul este considerat o metodă alternativă de soluționare a litigiilor. În acest sens, articolul 541 și următoarele din Codul de procedură civilă reglementează *arbitrajul*. Acesta este o jurisdicție alternativă având caracter privat. Persoanele care au capacitate deplină de exercițiu pot conveni să soluționeze pe calea arbitrajului litigiile dintre ele, în afară de acelea care privesc starea civilă, capacitatea persoanelor, dezbaterea succesorală, relațiile de familie, precum și drepturile asupra cărora părțile nu pot să dispună[2].

Concluzii

Cele două sisteme juridice comparate din perspectivă organizatorică, a încărcăturii instanțelor de judecată *(caseload),* a digitalizării, a apelării la metodele alternative de rezolvare a disputelor, aduc în prim-plan pentru România necesitatea remanierii percepției justițiabililor față de metodele ADR, cât și necesitatea accelerării informatizării justiției.

În ciuda numeroaselor avantaje ale metodelor ADR, România nu prezintă la acest moment o deschidere prea mare cu privire la accesarea acestora, preferând supunerea spre analiză a cauzelor în cadrul instanțelor statale, motiv pentru care cele din urmă continuă să se confrunte cu o supraaglomerare.

Digitalizarea sistemului de justiție are ca perspectivă un act de justiție transparent, îmbunătățirea accesului cetățenilor la justiție și diminuarea corupției.

Eforturile de gestionare și îmbunătățire a procesului de judecată în sistemul judiciar al României sunt vădit esențiale pentru respectarea principiilor justiției, protejarea drepturilor cetățenilor și încurajarea încrederii în sistemul juridic.

Cu mult îmbunătățit se prezintă sistemul judiciar danez, în special datorită încărcăturii reduse a dosarelor de pe rolul instanțelor de judecată, cât și ca o consecință imediată a frecvenței cu care se apelează la soluționarea conflictelor prin mijloace extrajudiciare. Regatul Danemarcei asigură, astfel, un grad mult mai ridicat de transparență, eficacitate și de calitate a actului de justiție.

[1] A se vedea în acest sens, Medierea în țările UE, material disponibil online la pagina web: https://e-justice.europa.eu/64/RO/mediation_in_eu_countries?ROMANIA&member=1

[2] A se vedea în acest sens, art. 542, alin. (1) din Codul de procedură civilă.

Bibliografie

Înalta Curte de Casație și Justiție – Raport de activitate pentru anul 2022, material disponibil online la pagina: https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2023/07/Raport-ICCJ-2022_RO_v2.pdf .

Publicație oficială din data de 21/11/2022 relativă la digitalizarea sistemului juridic din România, material disponibil online la pagina: https://www.just.ro/ministerul-justitiei-implementeaza-solutii-digitale-pentru-facilitarea-accesului-la-justitie/ .

Consiliul Superior al Magistraturii – Raport privind starea justiției, 2019, material disponibil online la pagina: https://www.csm1909.ro/ViewFile.ashx?guid=1c67bd3e-c54b-4fe1-9161-ed3c6bfd7d91-InfoCSM.

Sistemul judiciar dintr-o privire în Danemarca (data 2021), Consiliul Europei, Judiciary at a glance in Denmark (2021), Council of Europe, material disponibil online la următoarea pagină web: https://rm.coe.int/denmark-2021-data-/1680ab89b4 .

Recenzie cu privire la soluționarea litigiilor în Danemarca. The Dispute Resolution Review: Denmark. Jacob Skude Rasmussen and Catherine Schutz, Gorrissen Federspiel, 23 February 2023 https://thelawreviews.co.uk/title/the-dispute-resolution-review/denmark .

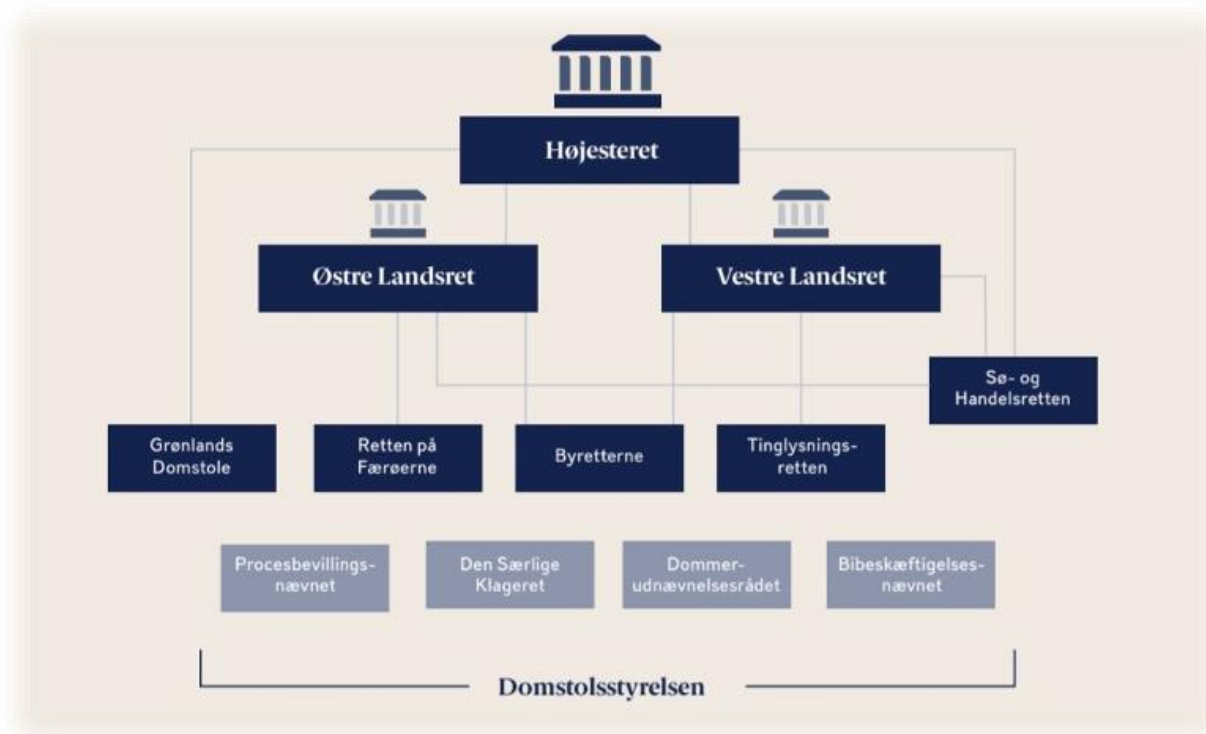
Mediation in EU countries / Medierea în statele membre ale Uniunii Europene, https://e-justice.europa.eu/64/EN/mediation_in_eu_countries?DENMARK&member=1 .

Codul de procedură civilă din 1 iulie 2010 (**republicat**) – (Legea nr. 134/2010 republicată**).

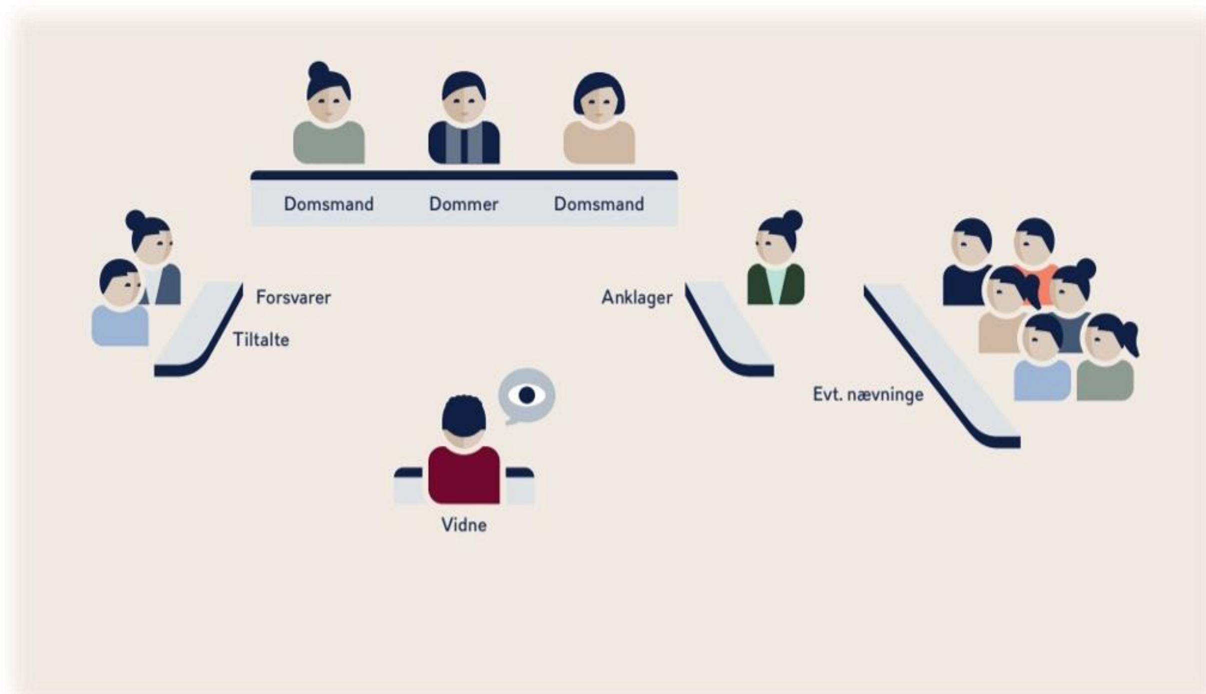
Manuela Sîrbu (2020), Metodele ADR in context european si internațional, Editura Universul Juridic

Anexe

Organigrama Instanțelor de drept comun din Danemarca

Reprezentarea grafică a unui proces în fața Curții Supreme

– forsvarer – apărător/avocat – anklager – procuror
– tiltalte – pârât – vidne – martor

Capitolul 11 – ASPECTE ALE CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV INCIDENT ÎN MATERIA ACTELOR GUVERNULUI

Chapter 11 – ASPECTS OF THE INCIDENT ADMINISTRATIVE LITIGATION IN THE MATTER OF GOVERNMENT ACTS

Ioan Dumitru APACHIȚEI[1]
Robert DAMASCHIN[2]

Abstract
In any state of law, the Government has a counter role that evokes its main attribution, that of carrying out the general management of the public administration. Starting from the provisions of art. 108 and 115 of the Constitution, a dual role of the Government can be noted, either as an authority called to implement the legal provisions, or as a delegated legislator, when it intervenes with primary regulatory norms. In both situations, the issue of control mechanisms for legal acts arises, but these mechanisms have some particularities determined by the legal nature of each act.
Keywords*: competence, delegated legislator, constitutionality control.*
JEL*: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other*

Introducere

Instituția contenciosului administrativ este caracterizată de complexitate, având la bază proceduri bine stabilite și care au drept scop realizarea unui act de justiție echitabil și just, în raport cu principiile consacrate de normele constituționale. Mai mult de atât, evoluția istorică a acestei instituții ne demonstrează preocuparea constantă față de configurarea și consolidarea acestui mecanism, ținând cont totodată de jurisprudența conturată în această materie.

Actele Guvernului și în esență competența de adoptare a actelor, reprezintă instrumentul prin intermediul căruia Guvernul duce la îndeplinire Programul de Guvernare și prin mijlocirea cărora se răspunde la nevoile populației, în scopul realizării echilibrului societar și al stabilirii unui nivel corespunzător al dinamicii cotidiene. Guvernul este parte a executivului, în cadrul organizării trihotome a puterilor în stat fiind divizată între legislativ, executiv și puterea judecătorească. La rândul său, executivul îmbracă o formă dualistă, având pe de-o parte Președintele României – șeful statului, iar cealaltă parte componentă este reprezentată de Guvern, ca organ colegial[3].

Separația puterilor în stat, considerată ca fiind motorul unei democrații, și care a fost apreciată ca fiind o constantă a evoluției constituționale[4], a presupus deseori și aspecte deficitare, precum și interpretări neuniforme ale normelor constituționale, însă s-au avut în vedere o serie de principii, respectiv principiul colaborării, respectului reciproc și cel mai important, în perspectivă proprie, principiul loialității constituționale[5], așa cum a fost reținut de către literatura juridică ca fiind baza unui mecanism statal funcțional.

---

[1] Doctorand, Facultatea de Drept din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, avocat în cadrul Baroului Iași, e-mail: ioandumitruapachitei@gmail.com.
[2] Doctorand, Facultatea de Drept din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, avocat în cadrul Baroului Iași, e-mail: damaschinrobert10@gmail.com.
[3] M. Safta, *Drept constituțional și instituții politice, Vol. II. Instituții Politice,* Ediția a 4-a, revizuită, Ed. Hamangiu, București, 2020, p. 12.
[4] M. Balan, *Drept Constituțional și instituții politice. Vol. 1. Teoria generală a statului și a constituției. Constituția română în context european,* Ed. Hamangiu, București, 2018.
[5] M. Safta, *Separația puterilor în stat și loialitatea constituțională,* în Revista Tribuna Juridică, Vol. 3, iunie, 2013, p. 170.

Prin raportare la normele constituționale, regăsim în art. 108 ce poartă denumirea marginală de „Actele Guvernului României”, tipurile de acte care pot fi adoptate în activitatea Guvernului. Acesta din urmă are competența adoptării de hotărâri și ordonanțe, în raport cu dispozițiile regăsite în cuprinsul art. 108 alin. (1)]. Totodată, și Codul Administrativ reia aceeași reglementare constituțională ce a fost consacrată în normele art. 37 alin. (1).

Hotărârile de Guvern, după cum face precizarea și alin. (2) al art. 108 din Constituție coroborate cu dispozițiile art. 37 alin. (1) din Codul Administrativ, se emit pentru organizarea executării legilor. Cu privire la formularea propriu-zisă a celor două texte, constituționaliștii și exponenții dreptului administrativ au atras atenția asupra unei erori lexicale cu privire la sintagma „emite”, fiind considerată incorectă din punct de vedere constituțional, deoarece Guvernul este un organ colegial, care adoptă acte, nu le emite, cum în mod eronat este indicat atât în textul legii fundamentale, cât și în preluarea realizată în Codul Administrativ.

Într-o decizie relativ recentă a Curții Constituționale din România, respectiv, Decizia 672/2021[1], s-a expus faptul că o hotărâre a Guvernului intervine în momentul în care o prevedere dintr-o lege reclamă necesitatea de a stabili o serie de măsuri sau după caz reguli subsecvente, în scopul iar acestea urmăresc punerea în aplicare ori aducerea la îndeplinire a legilor. Tot în jurisprudența sa recentă, prin Decizia 392/2021[2] Curtea Constituțională a reținut că hotărârile adoptate de către Guvern sunt acte de natură administrativă care pot fi individuale sau normative, și care se adoptă în vederea unei bune administrări a executării cadrului normativ de la nivel primar care necesită măsuri și reguli subsecvente pentru a fi puse în aplicare în mod corect.

Prin urmare, literatura de specialitate, reține în materia hotărârilor de Guvern faptul că acestea au un caracter subsecvent, fiind considerate *secundum legem* și *praeter legem*, în sensul în care intervin în mod subsidiar unei legi, ori pentru a fi dezvoltate prevederile respectivului act[3]. În acest sens, în jurisprudența sa din anul 2020, Curtea Constituțională a reiterat caracterul secundar al hotărârilor de Guvern, amintind că acestea urmăresc deopotrivă organizarea legii, dar și executarea legii[4].

În ceea ce privește regimul juridic al hotărârilor de Guvern, fără a face abstracție de aspectele deja menționate, acestea sunt acte juridice ce au ca scop organizarea executării legislative[5], în sens de lege, putând fi atât acte administrative cu caracter normativ, cât și acte administrative având caracter individual, aceasta fiind și principala modalitate de clasificare a acestora. La rândul lor, hotărârile de Guvern cu caracter normativ se subclasifică în hotărâri prin intermediul cărora se instituite reguli de natură juridică în scopul executării unei legi, acestea fiind acte ce reglementează relații sociale din sfera administrației publice, iar cealaltă categorie este reprezentată de hotărârile de guvern prin intermediul cărora se aprobă acte juridice, cu titlu de exemplu amintim regulamentele, normele sau hotărâri privind normele metodologice[6].

---

1 Decizia Curții Constituționale a României nr. 672/20.10.2021, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 1030 din data de 28.10.2021.

2 Decizia Curții Constituționale a României nr. 392/08.06.2021, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 688 din data de 12.07.2021.

3 M.E. Mihăilescu, *Drept administrativ. Partea generală,* Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 239.

4 Decizia Curții Constituționale a României nr. 589/14.07.2020, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 710 din data de 17.08.2020.

5 I. Vida, *Puterea executivă și administrația publică,* Ed. Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1994, p. 100 *apud* M.E. Mihăilescu, *Drept administrativ. Partea generală,* Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 239.

6 M.E. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 239.

Tot în categoria actelor care pot fi adoptate de către Guvern intră și ordonanțele. Constituția României prevede în art. 106 coroborate cu dispozițiile prevăzute de art. 116 că acestea pot fi la rândul lor ordonanțe simple sau ordinare și ordonanțe de urgență.

În cazul ordonanțelor, instituția cu incidență primordială în această materie este delegarea legislativă. Se vorbește în această manieră de o delegare legislativă realizată de către Parlament, prin intermediul legii de abilitare, cum vom putea vedea în cele ce urmează, aceasta intitulându-se delegarea Parlamentară, și de o delegare legislativă realizată chiar prin intermediul normelor constituționale, în cazul ordonanțelor de urgență, o delegare constituțională.

Dispozițiile art. 115 din Constituția României, prevede competența Parlamentului de a adopta o așa-numită lege prin care să abiliteze Guvernul să adopte ordonanțe în anumite domenii, cu excepția domeniilor care trebuie reglementate prin legi organice.

În ceea ce privește legea de abilitare, Constituția prevede și o serie de elemente ce trebuie stipulate în mod obligatoriu în cuprinsul abilitării, respectiv domeniul în care se poate reglementa, termenul de abilitare și o condiție care poate fi impusă în funcție de manifestarea Parlamentului, respectiv cerința ca ordonanțele să fie supuse aprobării acestuia. Se apreciază faptul că legea de abilitare a Guvernului reprezintă în esență o inițiativă a acestuia[1], acest aspect ridicând o serie de controverse și incertitudini în ceea ce privește adevărata manifestare de dorință a Parlamentului de a-și delega o parte din prerogative. Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că deși vorbim despre o delegare legislativă, acest lucru nu înseamnă că Parlamentul nu mai poate reglementa în respectivul domeniu, ci este o prelungire a competențelor Guvernului pentru a activa într-o serie de domenii specifice.

Cu referire la delegarea parlamentară, prin legea de abilitare a Guvernului, se reține că Guvernul este împuternicit să guverneze cu putere de lege ordinară[2], deci nu secundum legem, dar pe o perioadă limitată, astfel cum e obligatoriu să prevadă legea de abilitare. Un aspect cel puțin interesant în acest sens, este amintit de literatura de specialitate care aprecia că Parlamentul abilitează Guvernul într-o manieră controlată de a exercita prerogative legislative, dar nu în baza unei competențe proprii a Parlamentului, ci în baza unei aprobări date *a priori* de către cetățeni prin intermediul referendumului de modificare a constituției[3].

În cele din urmă, în jurisprudența sa recentă[4], Curtea Constituțională a României reținea, printre altele, că în materia delegării legislative Guvernul deține o competență normativă ce este derivată dintr-o lege de abilitare sau din Constituție, având prin urmare un caracter limitat și special, ceea ce este specific unei așa-numite competențe de atribuire.

În ceea ce privește ordonanțele de urgență, textul constituțional, respectiv art. 115 alin. (4) a ridicat o serie de aspecte deficitare referitoare la reglementare. Prin urmare, legea fundamentală consacră posibilitatea Guvernului de a adopta ordonanțe de urgență, în situații extraordinare, care nu reclamă niciun fel de amânare, fiind totodată obligat să motiveze această urgență. În cazul în care ordonanțele de urgență nu sunt adoptate în virtutea unei urgențe acestea pot fi declarate ca fiind neconstituționale și totodată, noțiunea de situație excepțională este susceptibilă de numeroase varietăți, doctrina de drept administrativ apreciind-o ca fiind insuficientă[5]. În această direcție, s-a

[1] D. Apostol Tofan, *op. cit.*, p. 199.

[2] R. Viorescu, *Raportarea instituției delegării legislative în sisteme constituționale,* în Revista Acta Universitatis George Bacovia, Juridica, Vol. 4, nr. 2/2015, p. 1.

[3] T. Oniga, *Repere istorice ale delegării de putere (I)* în Revista fiat Iustitia, nr. 2/20014, p. 74-75.

[4] Decizia Curții Constituționale a României nr. 152/06.05.2020, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 387 din data de 13.05.2020.

[5] D. Apostol Tofan, *op. cit.,* p. 204.

reținut faptul că a existat o practică constată în ceea ce privește adoptarea de ordonanțe de urgență începând cu perioada postdecembristă, practică ce s-a bazat pe o interpretarea în mod voit eronată a textelor constituționale[1].

De menționat este și faptul că mai există o serie de aspecte procedurale care trebuie aduse la îndeplinire, fiind o serie de condiții de tip *sine qua non* în lipsa cărora ordonanțele de urgență nu pot intra în vigoare. Pentru acest punct, primordiale sunt dispozițiile art. 115 alin. (5) din Constituția României, care prevăd faptul că pentru a intra în vigoare, ordonanțele de urgență trebuie să fie depuse spre dezbatere, în conformitate cu procedura de urgență, la Camera care este competentă. Aceleași dispoziții prevăd obligația Parlamentului de a fi convocat în mod obligatoriu în termen de 5 zile de la depunere sau de la trimitere.

Tot normele constituționale, prevăd și remediul pentru cazul în care într-un termen de maximum 30 de zile de la momentul depunerii nu se pronunță asupra ordonanței Camera competentă, respectiv considerarea ca adoptată a ordonanței de urgență și trimiterea către cealaltă cameră. Un aspect interesant cu privire la publicare, este legat de faptul că o ordonanță de urgență ar putea fi retrasă de la Monitorul Oficial chiar înainte de publicare, nepublicarea atrăgând inexistența sa[2], și nu ar exista alte implicații așa cum rețineau unii autori.

În ceea ce privește domeniul în care pot fi date ordonanțele de urgență, în manieră similară cu domeniul ordonanțelor simple, acesta este limitat. Limitarea ordonanțelor de urgență este dat de domeniul legilor constituționale, ele nu pot afecta în niciun fel regimul instituțiilor fundamentale ale statului și nici drepturile, îndatoririle și libertățile care sunt prevăzute de către Constituție, și nici nu pot afecta drepturile electorale sau să vizeze o serie de măsuri de trecere în mod silit a unor bunuri în proprietatea publică.

Principalele aspecte criticabile cu referire la fondul ordonanțelor de urgență rezidă în faptul că de cele mai multe ori adoptarea unei asemenea ordonanțe nu are în vedere îndeplinirea condițiilor pentru adoptare în mod cumulativ, respectiv reglementare unei situații extraordinare, imposibilitatea amânării reglementării, și motivarea ordonanței[3]. Tot în această direcție, criticabil este faptul și că sunt ordonanțe de urgență care intră în vigoare de la un moment ulterior publicării în Monitorul Oficial[4] (regula fiind intrarea în vigoare la momentul publicării), creând astfel un dubiu fundamentat cu privire la condiția imposibilității amânării reglementării.

Rezultate și discuții

Ordonanțele simple și ordonanțele de urgență fac parte din categoria actelor pentru care Guvernul României are competența de a le adopta, astfel cum este prevăzut de Constituție în art. 108. Așa cum am făcut precizarea anterior, în cazul ordonanțelor, fie ele simple sau de urgență, este indispensabilă referirea la instituția delegării legislative, urmând și noi să punctăm o serie de aspecte esențiale în raport cu aceasta.

Instituția delegării legislative este un instrument prin intermediul căruia Parlamentul are posibilitatea de a-i oferi Guvernului competențe legislative, în mod specific și limitativ, acest lucru fiind de esența ordonanțelor simple, care au la bază o lege de abilitare. În cazul ordonanțelor de urgență, literatura de specialitate a considerat faptul că vorbim despre o delegare ce se realizează

[1] T. Oniga, *Ordonanțele guvernamentale – un rău necesar,* în Caietul Științific 4/2010, Ed. Elena-V.I., p. 73.
[2] T. Oniga, *Intrarea în vigoare a ordonanțelor de Guvern,* în Studii și Cercetări din domeniul științelor socio-umane, Vol. 18, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 274.
[3] M.E. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 245-246.
[4] *Ibidem.*

prin însăși textul Constituției, care prevede în mod limitativ, însă insuficient, cazurile în care s-ar putea adopta o ordonanță de urgență. Trebuie să ținem cont și de faptul că abilitarea realizată prin intermediul Constituție are în vedere cazuri excepționale, pe o durată limitată de timp, și se are în vedere necesitatea adoptării unor măsuri urgente care reies din prevenirea sau înlăturarea unei stări de pericol public[1]. Prin urmare, facem precizarea faptului că literatura de specialitate aprecia că ordonanțele guvernului sunt acte ce trebuie asimilate legilor[2], dată fiind această delegare legislativă. Având acest reper, în cele ce preced vom puncta principalele aspecte în vederea înțelegerii regimului juridic al ordonanțelor de Guvern din punctul de vedere al contenciosului administrativ.

Un prim reper legislativ asupra căruia ne vom concentra este art. 9 din Legea 554/2004. Acesta prevede faptul că o persoană care se consideră vătămată într-un interes legitim sau într-un drept al său printr-o ordonanță a Guvernului sau printr-o dispoziție dintr-o dispoziție din cuprinsul unei asemenea ordonanțe are posibilitatea de a introduce o acțiune în fața instanței de contencios administrativ. Relevant este însă faptul că această acțiune trebuie să fie însoțită de excepția de neconstituționalitate a ordonanței sau după caz a dispoziției respective.

În ceea ce privește condițiile ce trebuie avute în vedere în scopul promovării unei acțiuni în fața instanței de contencios administrativ cu privire la ordonanțele Guvernului, acestea au fost divizate de literatura de specialitate, și s-a constatat că ar fi în principal vorba despre două situații. Prima situație este cea în care se are la bază un dubiu asupra prezumției de constituționalitate a ordonanței[3], în acest caz acțiunea va fi însoțită de așa numita excepție de neconstituționalitate. În cel de-al doilea caz, literatura de specialitate face referire la situația în care a fost deja constatată neconstituționalitatea unei anumite ordonanțe de Guvern[4], și se introduce o acțiune împotriva acesteia.

În mod indubitabil este necesar să facem precizarea faptului că scopul principal al art. 9 din Legea 554/2004 nu dă posibilitatea valorificării unei proceduri de acces la instanța constituțională, ci acțiunea trebuie să valorifice un drept subiectiv sau după caz un interes legitim[5] aparținând unei persoane, ce au fost lezate. Curtea Constituțională a pronunțat o decizie exponențială în acest sens, reținând că dispozițiile art. 9 (în forma lor inițială, ulterior au fost modificate prin Legea 100/2008[6]) sunt neconstituționale dacă permit introducerea unei acțiuni în fața unei instanțe de contencios administrativ care să vizeze în principal constatarea neconstituționalității unei dispoziții dintr-o ordonanță de urgență sau, după caz, a unei ordonanțe simple[7]. În cadrul aceleiași decizii, în motivarea ei, Curtea expunea faptul că în momentul în care instanța este învestită cu excepția de neconstituționalitate a ordonanței ca obiect principal al acțiunii de către persoana vătămată, suntem în prezența unei veritabile acțiuni directe, nemaifiind vorba despre natura sa excepțională, și nici nu mai poate fi privită ca un mijloc pentru apărare care nu ar pune în discuție fondul cauzei.

---

[1] V. Atilla, *op. cit*, p. 161.
[2] B. Selejan-Guțan, *Excepția de neconstituționalitate,* Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 94.
[3] *Idem,* p. 175-176.
[4] *Ibidem.*
[5] A. Tabacu, *Limitele controlului exercitat de instanța de contencios administrativ asupra ordonanței de Guvern, ca act administrativ*, în Revista Transilvăneană de Științe Administrative 3 (27)/2010, p. 156.
[6] Legea 100/2008 privind modificarea art. 9 alin. (1) din Legea 554/2004, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 375 din data de 16.05.2008.
[7] Decizia Curții Constituționale a României nr. 660/04.07.2007, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 525 din data de 02.08.2007.

După momentul învestirii instanței de judecată, privit în general, fără a face referire la alte detalii de procedură civilă, instanța de contencios administrativ va face o analiză proprie asupra excepției de neconstituționalitate, și va analiza dacă aceasta îndeplinește condițiile prevăzute la art. 29 alin. (1) și alin. (3) din cuprinsul Legii 47/1992[1]. Dispozițiile art. 29 alin. (1) prevăd faptul că, Curtea Constituțională, soluționează excepțiile de neconstituționalitate ridicate într-o cauză cu privire la ordonanțe sau dispoziții din ordonanțe care sunt în vigoare și care au legătură cu soluționarea respectivei cauze. Condiția principală pe care o extrapolăm din aceste dispoziții este necesitatea existenței unei legături indisolubile între litigiul dedus judecății, indiferent de stadiul procesual în care se află, și excepția de neconstituționalitate ridicată în cauză.

O a doua condiție pe care instanța de contencios administrativ este chemată să o aibă în vedere în scopul aprecierii necesității sesizării Curții Constituționale este legată de jurisprudența anterioară a Curții Constituționale. Prin urmare, în raport de dispozițiile art. 29 alin. (3) din Legea 47/1992 este necesar ca asupra excepției de neconstituționalitate ridicate în cauză cu privire la ordonanță să nu se fi pronunțat anterior Curtea Constituțională. Dacă instanța de contencios administrativ apreciază că sunt îndeplinite condițiile necesare pentru a fi sesizată Curtea Constituțională, ca urmare a analizei realizate în acest sens, va dispune prin intermediul încheierii motivate sesizarea acesteia, iar drept consecință imediată va dispune suspendarea soluționării fondului respectivei cauze. În conformitate cu normele procesual civile, ca regulă, judecata cauzei în cazul sesizării Curții Constituționale nu se realizează de drept, ci doar în urma analizei instanței, în acest caz fiind vorba despre o suspendare obligatorie a cauzei, deoarece în accepțiunea textului de lege este vorba despre o situație de interdependență între cele două, judecata cauzei depinzând de soluționarea acțiunii principale[2] din fața instanței de contencios administrativ.

Ulterior soluționării excepției de neconstituționalitate de către Curtea Constituțională, se va repune cauza pe rol și se va acorda un nou termen de judecată pentru care vor fi citate părțile. La acest moment se pot distinge două posibile situații, cea în care Curtea Constituțională a admis excepția de neconstituționalitate cu care a fost învestită și situația în care Curtea Constituțională a apreciat faptul că normele din dispozițiile ordonanței sau ordonanța în sine este constituțională și prin urmare a respins excepția invocată. În cazul admiterii excepției, dispozițiile art. 9 din Legea 554/2004 prevăd în alin. (3) faptul că instanța va proceda la soluționarea fondului cauzei, în caz contrar, în situația respingerii excepției de neconstituționalitate, va respinge acțiunea în contencios administrativ ca fiind inadmisibilă.

Textul art. 9 din Legea contenciosului administrativ mai prevede și posibilitatea introducerii unei acțiuni în fața instanței de contencios administrativ cu privire la ordonanțe simple sau de urgență ori la dispoziții din acesta care au produs o vătămare a unui drept sau unui interes legitim unei persoane, în situația în care a fost ridicată o excepție de neconstituționalitate într-o altă cauză, fiind admisă excepția de neconstituționalitate. În acest caz, se poate introduce o acțiune la instanța de contencios, însă există o condiție de limitare în timp, astfel că este necesar ca acțiunea introdusă la instanța de contencios administrativ să se încadreze într-un termen de 1 an, calculat de la momentul publicării deciziei Curții Constituționale de admitere a excepției ridicate în altă cauză în Monitorul Oficial al României.

---

1 Legea 47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 807 din data de 03.12.2010.

2 G.V. Bîrsan, E. Marin, *Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004 adnotată,* Ediția a 3-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București 2021, p. 160.

În ceea ce privește obiectul acțiunii promovate la instanța de contencios administrativ cu privire la o ordonanță simplă sau de urgență prin intermediul căreia s-a produs o vătămare unei persoane, trebuie precizat că obiectul acțiunii poate să fie constituit și de acordarea unor despăgubiri pentru prejudiciile ce au fost pricinuite prin intermediul ordonanței ce fac obiectul litigiului, astfel cum prevede art. 9 alin. (5) din legea contenciosului administrativ. În complementaritatea cererii de acordare de despăgubiri se poate solicita și anularea actelor administrative ce au fost emise având la bază ordonanța respectivă și totodată, se poate solicita ca autoritatea publică în cauză să emită un act administrativ sau să întreprindă o anumită operațiune administrativă.

Cu toate acestea, trebuie menționat faptul că ordonanțele au un regim juridic mixt, de drept administrativ și de drept constituțional, însă ele au putere de lege și sunt supuse Parlamentului spre aprobarea (cu nuanțele de rigoare) această aprobare reprezentând, în esență, analizarea legalității lor, iar ele sunt supuse controlului de constituționalitate prevăzut de art. 146 lit. d) din legea fundamentală, neputând să facă obiectul anulării în contencios administrativ[1]. Trebuie să reținem faptul că anularea prevăzut de art. 9 din Legea 554/2004, realizată pe cale contenciosului administrativ, poate viza doar actele administrative emise în baza respectivei ordonanțe sau dispoziții din ordonanță.

Literatura de specialitate reținea cu privire la posibilitatea atacării în contencios administrativ ordonanțele de guvern că în virtutea regimului lor specific, anularea n-ar putea face obiectul unei asemenea proceduri în fața instanței de contencios administrativ, nefiind supuse cenzurii instanței judecătorești, ci cu privire la acestea se pot cere doar despăgubiri pentru prejudiciile ce au fost produse și se poate cere anularea actelor de natură administrativă adoptate în temeiul acestora și, totodată, obligarea la realizarea unei operațiuni administrative ori emiterea unui act[2]. Motivele care stau la baza acestei incompatibilități a anulării în contencios administrativ a ordonanțelor, rezidă în rațiuni legate de separare puterilor în stat, doctrina apreciind faptul că o asemenea cenzurare prin instanțe judecătorești a unui act provenind de la puterea executivă și care nu are în vedere reglementarea unei situații individuale, ar putea fi o imixtiune a unei puteri în prerogativele celeilalte, în speță, imixtiunea puterii judecătorești în atribuțiile arogate puterii executive[3].

Literatura de specialitate indica faptul că dispozițiile art. 9 din Legea contenciosului administrativ sunt de fapt expresia raporturilor de colaborare de la nivel instituțional dintre instanța de contencios administrativ și instanța de contencios constituțional în scopul final al protejării drepturilor și intereselor pe care le au justițiabilii[4].

Reținem că imposibilitatea atacării directe în fața instanței de contencios administrativ a unei ordonanțe de guvern, fie ea simplă sau de urgență, relevă din faptul că acestea sunt acte de natură administrativă doar sub aspect organic, din punct de vedere material având natură juridică a unei legi, aceasta natură creând consecința imediată și directă a imposibilității verificării pe calea contenciosului administrativ, fiind „legea" nu ar putea fi „ilegală"[5].

[1] A. Tabacu, *op. cit.*, p. 157.
[2] *Ibidem.*
[3] A. Tabacu, *op. cit.*, apud T. Drăganu, C*âteva reflecții pe marginea recentului proiect de lege a contenciosului administrativ*, în Revista de Drept Public nr. 3/2004, p. 57-58.
[4] G.V. Bîrsan, E. Marin, *op. cit.*, p. 160.
[5] O. Podaru, *Drept administrativ. Contracte administrative. Dreptul Administrativ al bunurilor. Contenciosul administrativ*, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 211.

În una dintre deciziile sale[1] în procedura de analiză a constituționalității dispozițiilor unui act normativ, instanța de contencios constituțional indica că în comparație cu dispozițiile art. 8 din Legea 554/2004 care reprezintă cadrul legislativ general în materie de contencios administrativ, dispozițiile art. 9 din același act normativ sunt independente de existența vreunui act administrativ individual care să fi fost adoptat în baza ordonanței care face obiectul acțiunii. Amintea Curtea, prin intermediul aceleiași decizii, că art. 9 din Legea contenciosului administrativ reprezintă, de fapt, o procedură specială care, în esență, completează cadrul general indicat de art. 8.

Într-un alt raționament al curții constituționale[2], tot în analizarea unei sesizări cu privire la dispozițiile prevăzute de art. 9 din legea contenciosului, se puncta că această procedură reprezintă în fapt o facilitate ce este acordată justițiabililor în situația în care se admite excepția de neconstituționalitate invocată, astfel cauza sa fiind soluționată într-un termen mult mai redus, și printr-o procedură pe care Curtea o apreciază ca o formă de preîntâmpinare a formulării unei căi extraordinare de atac, în speță revizuirea. Nota Curtea Constituțională în considerentele unei alte decizii[3] că acestea acțiuni împotriva ordonanțelor ce au fost adoptate de către Guvern au un caracter special, care nu face altceva decât să evidențieze raporturile dintre caracterul de act administrativ al ordonanțelor (care fac ca instanțele de contencios administrativ să fie competente) și caracterul ordonanței de act normativ de reglementare primară (care atrag competența Curții Constituționale).

Referitor la termenul în cadrul căruia se poate introduce o acțiune în fața instanței de contencios administrativ împotriva ordonanțelor Guvernului, fie ele simple sau de urgență, Curtea Constituțională a indicat într-o decizie[4] pronunțată în activitatea sa, că acest tip de acțiuni pot fi formulate oricând pe parcursul perioadei în care actul normativ activează, și cât timp acesta continuă a-și produce efectele juridice, însă cel mai apropiat moment la care poate fi introdusă o asemenea acțiune este data intrării sale în vigoare.

Câteva repere jurisprudențiale sunt de natură a explica întregul mecanism al acțiunilor în contencios administrativ cu privire la ordonanțele adoptate de către Guvern. Într-o decizie[5] a unei curți de apel din România, s-a reținut faptul că acțiunea îndreptată împotriva unei ordonanțe a Guvernului (în speță obiectul acțiunii era reprezentant de Ordonanța de Urgență 8/2021) era întemeiată pe dispozițiile art. 9 din Legea 554/2004 prin care se prevede că se poate promova o acțiune împotriva unei ordonanțe însoțită de excepția de neconstituționalitate și care are ca obiect principal fie acordarea de despăgubiri pentru prejudiciile cauzate, fie anularea unor acte ce au fost emise în baza ordonanței atacate. Instanța constata astfel că nu s-au solicitat nici despăgubiri pentru acoperirea și repararea vreunui prejudiciu cauzat și nici nu s-a solicitat anularea unor eventuale acte ce au fost emise în executarea respectivei ordonanțe. Apreciem, astfel cum a fost formulat și raționamentul instanței, că s-a urmărit utilizarea mecanismului prevăzut de art. 8 ca o veritabilă sesizare a Curții Constituționale, fără a fi vorba în esență despre vreo vătămare adusă reclamantului, îmbrăcând forma unei acțiuni directe în fața instanței de contencios constituțional.

[1] Decizia Curții Constituționale a României nr. 479/18.06.2015, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 602 din data de 10.08.2015.

[2] Decizia Curții Constituționale a României nr. 618/2015, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 864 din data de 19.11.2015.

[3] Decizia Curții Constituționale a României nr. 95/2018, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 690 din data de 08.08.2018.

[4] Decizia Curții Constituționale a României nr. 107/2019, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 423 din data de 29.05.2019.

[5] Decizia 489/2021 pronunțată în data de 23.09.2021 de către Curtea de Apel Timișoara, disponibilă online la adresa http://www.rolii.ro/hotarari/61551752e49009c01800002b, accesată la data de 24.03.2022.

A reținut în cele din urmă instanța de judecată că acțiunea ce a fost promovată de către reclamant nu poate avea drept obiect principal constatarea caracterului neconstituțional al ordonanței atacate, iar drept consecință acțiunea promovată a fost respinsă ca inadmisibilă fără a fi realizată vreo analiză a fondului acesteia.

Concluzii

În cele din urmă nu putem decât să expunem faptul că regimul juridic al actelor Guvernului României din perspectiva instituției contenciosului administrativ are un scop bine-conturat în cadrul ordinii constituționale, fiind însă o serie de nuanțe care trebuie realizate în cazul analizei complete a tuturor actelor Guvernului, astfel cum considerăm că am reușit prin prezentul studiu.

În acest sens, nucleul lucrării poate fi sumarizat la punctul incipient de la care a pornit acest studiu, respectiv compatibilitatea instituției contenciosului administrativ cu actele adoptate de către Guvern, dat fiind pe de-o parte caracterul politic profund al unora dintre acesta, deseori acesta din urmă pot îmbracă forma unor instrumente de cooperare internațională ori acte care pun bazele unor viitoare acte normative sau direcții care vor fi abordate din punctul de vedere al politicii interne, iar din altă perspectivă, actele principale ale Guvernului, respectiv ordonanțele și hotărârile, pot face obiectul acțiunilor în Guvern, între parametrii prestabiliți prin actele normativ incidente.

Bibliografie

Balan, M. (2018). Drept Constituțional și instituții politice. Vol. 1. Teoria generală a statului și a constituției. Constituția română în context european. București: Editura Hamangiu.

Bîrsan, G.V., & Marin, E. (2021). *Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004 adnotată* (Ediția a 3-a, revizuită și adăugită). București: Editura Hamangiu.

Mihăilescu, M.E. (2016). *Drept administrativ. Partea generală*. București: Editura Hamangiu.

Oniga, T. (2010). *Ordonanțele guvernamentale – un rău necesar*. În Caietul Științific 4 (Ed. Elena-V.I.).

Podaru, O. (2021). *Drept administrativ. Contracte administrative. Dreptul Administrativ al bunurilor. Contenciosul administrativ*. București: Editura Hamangiu.

Safta, M. (2020). *Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Instituții Politice* (Ediția a 4-a, revizuită). București: Editura Hamangiu.

Selejan-Guțan, B. (2010). *Excepția de neconstituționalitate*. București: Editura C.H. Beck.

Oniga, T. (20014). Repere istorice ale delegării de putere (I). *Revista fiat Iustitia*, *2*.

Oniga, T. (2009). Intrarea în vigoare a ordonanțelor de Guvern. *Studii și Cercetări din domeniul științelor socio-umane*, *18*.

Safta, M. (2013). Separația puterilor în stat și loialitatea constituțională. *Revista Tribuna Juridică*, *3*.

Tabacu, A. (2010). Limitele controlului exercitat de instanța de contencios administrativ asupra ordonanței de Guvern, ca act administrativ. *Revista Transilvăneană de Științe Administrative*, *3*(27).

Tabacu, A., & Drăganu, T. (2004). Câteva reflecții pe marginea recentului proiect de lege a contenciosului administrativ. *Revista de Drept Public*, *3*.

Viorescu, R. (2015). Raportarea instituției delegării legislative în sisteme constituționale. *Revista Acta Universitatis George Bacovia, Juridica*, *4*(2).

Vida, I. (1994). *Puterea executivă și administrația publică*. București: Regia Autonomă „Monitorul Oficial". (Citat în Mihăilescu, M.E., 2016)Legea 100/2008 privind modificarea art. 9 alin. (1) din Legea 554/2004, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 375 din data de 16.05.2008.

Legea 47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 807 din data de 03.12.2010.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 672/20.10.2021, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 1030 din data de 28.10.2021.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 392/08.06.2021, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 688 din data de 12.07.2021.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 589/14.07.2020, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 710 din data de 17.08.2020.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 152/06.05.2020, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 387 din data de 13.05.2020.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 660/04.07.2007, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 525 din data de 02.08.2007.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 479/18.06.2015, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 602 din data de 10.08.2015.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 618/2015, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 864 din data de 19.11.2015.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 95/2018, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 690 din data de 08.08.2018.

Decizia Curții Constituționale a României nr. 107/2019, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 423 din data de 29.05.2019.

Decizia 489/2021 pronunțată în data de 23.09.2021 de către Curtea de Apel Timișoara, disponibilă online la adresa http://www.rolii.ro/hotarari/61551752e49009c01800002b, accesată la data de 24.03.2022.

Capitolul 12 – ASPECTE JURIDICE PRIVIND DAUNELE CAUZATE REGNULUI ANIMAL

Chapter 12 – LEGAL ISSUES REGARDING DAMAGES CAUSED TO THE ANIMAL KINGDOM

Igor TROFIMOV[1]
Evghenia GUGULAN[2]

Abstract
The animal world, as a fundamental component of the biodiversity of a natural ecosystem, plays a significant role in ecological balance maintenance. A series of animal species serve as sources for obtaining some raw industrial material, medical, food-related and other necessary for the national economy material values. Other species are used for scientific, cultural-educational and aesthetical scopes.

The specific place of the animal kingdom as an indispensable part of the natural environment is caused by its dependence on the survival environment (habitat) within the frame of which an organism or other exists. Under the influence of human factors, animal kingdom diversity, unfortunately, decreases continuously.

In this context, the authors come up with the initiative to realize a study regarding the legal regime applicable to the damages caused to the animal kingdom, to identify the categories of damage and their particular characteristics, the causes generating damage to the animal kingdom.

Keywords*: environmental damage, animal kingdom, ecological damage, civil damages, environmental liability.*

JEL*: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other.*

Introducere

Potrivit unei opinii doctrinare (Bădescu, 2011, p. 233) *„responsabilitatea însoțește libertatea”.* Suntem de acord cu alegația expusă, deoarece de fiecare dată responsabilitatea exprimă un act de angajare a cetățeanului în procesul de integrare socială. Libertatea omului poate fi exteriorizată prin: libertatea în raport cu natura (mediul), libertatea în raport cu societatea și cu sine însuși.

Dobândind dimensiunea responsabilității, subiectul nu se mai află în situația de subordonare oarbă și supunere neînțeleasă față de normele legale stabilite în societate, ci are efectiv posibilitatea de analiza conștient normele și valorile unei societăți, astfel fiind asigurată respectarea principiului fundamental al dreptului – principiul responsabilității.

Instrument clasic de realizare a normelor juridice, răspunderea are un impact mai redus în domeniul protecției mediului și prezintă anumite particularități. Aceasta se datorează faptului, că daunele cauzate sunt adesea definitive, de regulă deteriorarea este ireversibilă și, atunci costul reparării, fie ea și aproximativă, devine exorbitantă. O astfel de intervenție *a posteriori* pe tărâmul „răului înfăptuit” rămâne adesea incertă, iar efectele sale nu conferă o reparație completă și eficace (Duțu, 2007, p. 464).

[1] Academy „Ștefan cel Mare” of Ministry of Internal Affairs, Moldova, Associate professor, PhD., State Secretary of the MIA. e-mail: itrofimov@mail.ru
[2] Academy „Ștefan cel Mare” of Ministry of Internal Affairs”, Moldova, Lecture, PhD, Department „Private Law”, e-mail: eugenia.gugulan.@mai.gov.md

Rezultate și discuții

Aspecte teoretice

Este evident că orice activitate umană (și nu numai) generează efecte (negative de cele mai multe ori) asupra mediului.

Totuși, unele efecte mai puțin periculoase, se răsfrâng doar asupra calității mediului, cu titlu de exemplu: alterarea unui compus al mediului datorită unității și interdependenței fenomenelor ecologice influențează și alte componente ale mediului (regn animal, regn vegetal, etc.).

Reglementările doctrinare de specialitate, dar și în legislația în vigoare, în paralel cu termenul „prejudiciu" se utilizează și termenul „daună" sau „pagubă". Totodată potrivit autorilor români „prejudiciu" sau „dauna ecologică" este efectul cuantificabil în cost al daunelor asupra sănătății oamenilor, bunurilor sau mediului, provocat de poluanți, activități dăunătoare sau dezastre (Ioniță, 2022, p. 298).

Într-o altă opinie doctrinară s-a, insistat a fi realizată delimitarea sub aspect conceptual al noțiunii de „prejudiciul ecologic" utilizată ca sinonim cu cea de „daună ecologică", în daună de mediu, privită ca o vătămare directă a factorilor de mediu, fără repercusiuni asupra persoanei, și prejudiciu ecologic, ca daună adusă indirect persoanei și bunurilor sale prin intermediul mediului poluat. Argumentul sa bazat pe noțiunea existentă a prejudiciului definit de legislația civilă, revenind la ideea că noțiunea de „prejudiciul ecologic" este inspirată în mare parte din noțiunea de „prejudiciu civil" (Grigore, 2015, p. 29-35).

Potrivit unei opinii (Durac, 2023, p. 351) „dauna ecologică este acea cauzată persoanelor și bunurilor de către mediul în care trăiesc, ori prejudiciul cauzat prin intermediul mediului natural", omul fiind considerat victima daunelor, iar mediul considerat ca fiind cauza.

Deși în doctrină întâlnim și păreri privitoare la o eventuală distincție între „prejudiciu" și „daună" sau „pagubă", ținem totuși, de la bun început, să menționăm că le vom utiliza în continuare cu valoare de sinonime, întrucât nici marea majoritate a autorilor și nici legiuitorul nu fac distincție între acești termeni.

Astfel, într-o opinie, prin prejudiciu înțelegem rezultatul atingerii aduse drepturilor patrimoniale și drepturilor personale nepatrimoniale aparținând subiectelor de drept (Deak, 1960, p. 183). Într-o altă opinie, prin prejudiciu se înțelege acea consecință negativă suferită de o persoană ca urmare a faptei ilicite săvârșită de o altă persoană (Boroi, Stănciulescu, 1979, p. 29).

Aspecte științifice

În vederea determinării categoriilor de daune cauzate regnului animal, ținem să analizăm cadrul normativ și cel doctrinar privind reglementările aplicabile caracterelor specifice privind daunele de mediu în per ansamblu. Utilizând metodele științifice de cercetare cum ar fi metoda comparativă, logică, analogiei, deducției vom putea contura un tablou clar și concis referitor la daunele cauzate resurselor regnului animal.

Drept urmare, determinarea categoriilor de daune de mediu prezintă un interes sporit. În literatura de specialitate sunt expuse diferite opinii privind noțiunea și clasificarea daunelor de mediu.

Astfel, în funcție de tipul daunei, putem vorbi despre caracterul și natura raportului juridic, corespunzător întinderea răspunderii și cuantificării daunelor cauzate regnului animal.

Dauna de mediu în contextul daunelor cauzate regnului animal se poate caracteriza prin următoarele caractere juridice:

Este rezultatul unui act poluator, deoarece printr-un act nepoluator de încălcare a legislației de mediu nu este generată răspundere civilă, ci doar administrativă, contravențională, penală etc. Având în vedere aceasta, este necesar de a face diferență între „actul poluator" și „dauna ecologică". Astfel, actul poluator prevede acțiunea sau abstențiunea, ce are drept rezultat producerea daunei ecologice. Prin urmare, actul poluator este cauza, iar dauna este rezultatul.

După natura ei privește lezarea adusă mediului (factorilor de mediu), iar implicit obiectul leziunii este interesul și dreptul la nu mediu sănătos și echilibrat din punct de vedere ecologic, exceptând leziunile corporale aduse omului sau patrimoniului acestuia. Această ipoteză am fundamentat-o într-o argumentare anterioară. Ținem să menționăm însă că prin leziunea adusă mediului se au în vedere acele modificări și intervenții asupra factorilor de mediu de natură să aducă schimbări în mediu, care în cele din urmă, să dăuneze persoanei.

Nu necesită neapărata apariție a daunei civile, deoarece prezintă importanță în plan de lezare de interes, chiar și la existența ei separată de dauna civilă.

Are doar caracter patrimonial. Deși pentru om suferințe morale drept rezultat al unui act poluator nu se exclud și recunoaștem că de principiu ele sunt prezente, totuși ținem să afirmăm că acestea apar dor ca rezultat al daunei ecologice ci nu ca element al acesteia. Argumentul pe care ne întemeiem afirmația este că odată ce mediul este victima daunei de mediu, considerăm că acesta nu suferă din punct de vedere moral.

De regulă, sunt prejudicii imprevizibile, dar pot fi și previzibile. Natura proceselor în mediu nu ne permit să spunem cu siguranță care va fi efectul actului poluator, deoarece, deși posedăm informația asupra regulilor de dezvoltare a majorității fenomenelor cunoscute, totuși sunt o mulțime de fenomene necunoscute omului, iar mai mult decât atât, sunt o mulțime de modalități de manifestare a fenomenelor deja cunoscute. În acest sens, omul poate doar să prevadă unele consecințe ale actului poluator. Prin urmare, unele din urmările actului poluator omul le poate prevedea, pe altele – nu. În unele cazuri ele pot să se producă, la fel cum pot și să nu să se producă. Având în vedere acest fapt, putem să vorbim despre corectitudinea și necesitatea declarării caracterului obiectiv al răspunderii pentru daunele ecologice, deoarece în atare împrejurări nu putem condiționa răspunderea de aptitudinea făptuitorului și a victimei de a preîntâmpina cazul dăunător sau cel puțin dauna.

Pot fi atât instantanee, cât și succesive. Cel mai des daunele de mediu au un caracter succesiv, deoarece atât existența, cât și realizarea fenomenelor în natură presupune o strictă interdependență.

Orice modificare presupune o serie de modificări ulterioare care se produc în lanț și succesiv. Uneori sfârșitul acestora nu este sau nu poate fi cunoscut. Mai rar sunt cazurile în care efectul dăunător vine de unul singur și necesitatea constatării unor efecte secundare este exclusă. Această categorie de daune de mediu este formată de daunele instantanee, dar acest fapt nu ne vorbește în nici un caz despre importanța lor minoră.

În acest context, anticipând puțin cele la care urmează să ne referim mai jos, spunem că importanța constatării prezenței unei asemenea categorii de daune trebuie să ne pună în sarcină, fie consacrarea principiului imprescriptibilității daunei de mediu, fie consacrarea regulii de calculare a începutului curgerii termenului de prescripție extinctivă doar din moment ce s-a produs ultimul prejudiciu.

În raporturile de răspundere de dreptul mediului daunele de mediu au caracter primar, astfel cum doar prin daune de mediu pot fi cauzate daune civile. Acest fapt constituie un moment determinant nu doar pentru constatarea dinamicii producerii daunei, iar prin urmare și a raportului

de cauzalitate, ci și pentru constatarea faptului dacă referitor la dauna civilă se vor aplica regulile răspunderii de dreptul mediului.

Astfel, doar dauna civilă rezultată dintr-un act poluator sau dintr-o daună de mediu va fi caracterizată prin faptul că va fi reparată într-o procedură unde obligația despăgubirii va fi stabilită în funcție de vinovăția făptuitorului.

Pot fi cauzate atât prin acte juridice licite, cât și prin acte juridice licite. Situația în care este cauzată daună de mediu prin acte ilicite este destul de frecvent întâlnită. Mai rare sunt cazurile în care daunele civile să fie cauzate prin acte licite. Totodată, problema referitor la cauzarea daunelor de mediu prin acte licite este destul de acută, în special în ceea ce privește constatarea limitelor licitului actului. În acest sens, articolul 1998 al Codului civil al Republicii Moldova stabilește că „Prejudiciul cauzat prin fapte licite sau fără vinovăție se repară numai în cazurile prevăzute de lege". Astfel, prejudiciul cauzat altei persoane în condițiile extremei necesități constituie un prejudiciu cauzat prin faptă licită, însă care va fi reparat de către făptuitor dacă prejudiciul s-a cauzat în interesul acestuia.

Pot fi daune atât de natură delictuală, cât și contractuală. Astfel, prin fapte delictuale se produc daune de natură să ceară aplicarea răspunderii delictuale. În ceea ce privește răspunderea contractuală, aceasta se fundamentează pornind de la înțelesul de prejudiciu contractual, care desemnează obiective considerate de părți drept interes protejat și care, fiind lezate, vor fi considerate daună. În lipsa eventuală a contractului, daunele contractuale pot chiar să nu cadă sub incidența răspunderii delictuale, deoarece acestea se vor considera realizate în limita admisibilului.

Pot fi daune atât curente, cât și viitoare. Având în vedere că dauna de cele mai multe ori este indicele calificatoriu determinant al prezenței unei componente de încălcare de drept, iar în unele cazuri este necesar de ținut cont de faptul că majoritatea acțiunilor cauzatoare de daune mediului nu presupun prezența imediată a daunei sau posibilitatea determinării mărimii integrale a acesteia, respectiv determinăm existența paralel cu daunele de mediu succesive și a daunelor de mediu viitoare. Exemplu simplu poate servi doar faptul că o atare substanță cum ar fi Freon-11 și Freon-12, fiind emise în atmosferă nu cauzează imediat efecte negative. Ele ajung într-o perioadă lungă de timp în stratosferă. Astfel, gazele de freon ajung în 10-15 ani în stratosferă, iar efectele acestora se produc timp de 50-100 ani. Prin urmare vom ajunge la concluzia că avem de față o daună viitoare.

Pot fi comise atât prin acțiuni, cât și prin inacțiuni. Importanța aprecierii faptului dacă dauna a fost produsă prin acțiuni sau inacțiuni rezultă atât din necesitatea determinării legăturii de cauzalitate, cât și din necesitatea aprecierii corecte a faptului care obligație a fost încălcată.

Este supusă reparării după regulile prevăzute de legislația de mediu. Principiul în cauză urmează a fi înțeles că în materie de răspundere pentru dauna de mediu **„se aplică regulile stabilite de legislația civilă, dacă legislația de mediu nu stabilește altceva"**. În acest sens, la angajarea răspunderii pentru cauzarea unei astfel de daune nu se ia în considerație vinovăția făptuitorului, având în vedere caracterul obiectiv al răspunderii consacrat de legislația de mediu, acțiunea în justiție poate fi făcută și de o persoană care nu a avut de suferit vreun prejudiciu patrimonial în urma actului poluator, părțile nu pot negocia cuantumul despăgubirii sau exonerarea de răspundere etc.

Dauna civilă, ca element al daunei ecologice, nu constituie altceva decât o vătămare cauzată omului sau patrimoniului acestuia, care rezultă dintr-un act poluator. Aceasta cuprinde pierderea suferită – *damnum emergens* și beneficiul de care s-a lipsit persoana – *lucrum cessans* (Rosetti-Bălănescu, 1947, p. 278-279). Totodată despre dauna civilă ca element al daunei

ecologice este necesar de menționat de la bun început că aceasta este caracterizată prin următoarele:

Dauna civilă este rezultatul unui act poluator, iar în cele mai dese cazuri – rezultatul daunei de mediu. Este firesc faptul că dauna patrimonială ce constituie un element al daunei ecologice trebuie să fie rezultatul actului poluator, altfel, după cum am menționat mai sus, nu s-ar constata prezența unor particularități ale răspunderii civile la acest compartiment. În mod natural, cazul de poluare poate avea cât origine umană, atât și naturală. Dauna cauzată printr-o acțiune de origine umană este, de regulă imputată persoanei care a comis fapta poluatoare. În cazul în care dauna este o cauză a unei acțiuni de proveniență naturală riscul acestei daune îl poartă cel ce a suferit-o. **Este deci de principiu că doar fapta poluatoare realizată de o persoană poate atrage după sine considerarea existenței unei daune civile, care poate fi reparată după regulile răspunderii civile în raporturile de dreptul mediului.**

Am putea totuși să ne permitem să afirmăm, cu titlu de idee, că în împrejurările legate de cauzarea unei daune civile rezultată nu din actul uman, altfel spus, dintr-o poluare de proveniență naturală, ar putea de asemenea genera răspundere civilă. Argumentarea acesteia o fundamentăm pe faptul, că în rezultatul poluării de proveniență naturală se pot naște de asemenea, raporturi juridice civile, cum ar fi, spre exemplu, cele de asigurare. Atât din textul legii, cât și din clauzele contractului de asigurare asiguratul în asemenea cazuri pretinde la o despăgubire a daunei suportate.

Deși aceasta reiese dintr-un contract, totuși natura obligației de despăgubire rămâne a fi una proprie răspunderii. Am putea spune că aceasta este o răspundere civilă contractuală în raporturile de dreptul mediului, care nu presupune drept condiție fapta și prezența făptuitorului. Totuși recunoaștem că această formă de răspundere poate apărea doar în cazul dacă prejudiciatul era asigurat de asemenea cazuri.

Dauna civilă rezultată dintr-un act poluator este referită doar la patrimoniul persoanei, sănătății sau vieții acesteia. Necesitatea realizării unei diferențieri dintre obiectivele lezate prin actul poluator rezultă din domeniile asupra cărora își extinde acțiunea *dauna ecologică*. Astfel, este firesc că întinderea daunei civile se referă doar la leziunile aduse nemijlocit omului sau patrimoniului acestuia. Vorbind însă despre faptul că dauna civilă rezultată dintr-un act poluator se referă doar la patrimoniul persoanei, ținem să ne expunem asupra cazurilor când patrimoniul persoanei îl formează și bunuri ce constituie elemente ale cadrului natural abiotic sau biotic.

Diferențierea naturii juridice a daunei, în asemenea caz, nu este raportată direct la natura bunului deteriorat (de origine naturală sau antropogenă). Spre exemplu, poluarea unui sector de teren presupune cauzarea dunei atât patrimoniului proprietarului care deține acest teren cât și daună mediului, deoarece aceasta este o componentă a mediului. În asemenea cazuri paguba poate fi divizată în civilă și de mediu, pornind de la următoarele criterii:

Interesul lezat. Segmentul de daună (valoarea) care privește un interes privat – a celui ce a suportat-o rămâne a fi considerată daună civilă, iar segmentul de daună ce privește un interes public se despăgubește după regulile aplicabile daunei de mediu.

Natura actului dăunător. Astfel, dacă dauna cauzată nu se manifestă printr-o poluare, atunci dauna este doar de natură civilă.

Natura și tipul daunelor. Dacă drept rezultat al actului poluator bunului care constituie element al factorului natural îi este adusă o înrăutățire pasibilă de a influența starea de mediu, atunci această înrăutățire este considerată daună de mediu.

Atunci însă când este adusă o înrăutățire condițiilor de uz al bunului în ce privește obținerea veniturilor sau produselor de pe acest bun, această daună este de mediu.

Cele aduse drept exemplu mai sus ne vorbesc despre faptul că uneori caracterul daunei cauzate factorului de mediu exclude posibilitatea de a vorbi despre prezența daunei civile, întrucât însuși proprietarul poate fi cel ce a cauzat dauna de mediu, aducând prin efectul acesteia dauna civilă la despăgubirea căreia acesta nu mai poate pretinde.

Dauna civilă rezultată din actul poluator este de natură exclusiv patrimonială. Punctul principal al acestei reguli privește inexistența caracterului nepatrimonial al daunei ecologice. Deși legislația civilă prevede posibilitatea despăgubirii morale drept rezultat al cauzării unei daune sănătății, iar prin actele de poluare cu siguranță pot fi cazuri de dăunare a sănătății, totuși nu putem vorbi despre faptul că dauna civilă rezultată din actul de poluare poate avea și caracter nepatrimonial. Aceasta rezultă din faptul că dauna ecologică este neapărat patrimonială, astfel excluzând elementul nepatrimonial. Nu negăm însă faptul că în urma unei daune ecologice vom putea vorbi despre eventualitatea obligării făptuitorului de a face despăgubirea morală, dar aceasta va rezulta doar din dauna cauzată sănătății ca element al daunei ecologice. Altfel spus, dauna morală va fi un rezultat al unei daune ecologice, nu un element al acesteia.

În perspectiva dezvoltării legislației de mediu în privința răspunderii pentru daunele de mediu, considerăm utilă nu doar posibilitatea, dar și necesitatea consacrării exprese a dreptului persoanei de a fi despăgubită din punct de vedere moral ca rezultat al unui act poluator, chiar și dacă persoana nu a fost prejudiciată din punct de vedere patrimonial, altfel spus, chiar și dacă nu există o daună civilă. Astfel, răspunderea pentru dauna morală rezultată dintr-un act poluator va fi recunoscută drept element al daunei ecologice. Considerațiunea acestui fapt reiese din natura interesului lezat prin actul de poluare și spectrul de persoane pe care îi privește lezarea acestui interes.

Pot fi rezultat al unei încălcări atât delictuale, cât și contractuale. Daunele civile ce rezultă din daunele de mediu, de regulă au natură delictuală. Însă, deopotrivă cu dauna de mediu, și dauna civilă ca element al daunei ecologice poate avea natură contractuală și anume pot privi acele categorii de relații care au ca obiect asigurarea folosirii și protecției mediului. La fel cum în privința cauzării daunei de mediu, dauna civilă poate provine din executarea necorespunzătoare sau neexecutarea prevederilor contractului de concesiune a obiectelor naturale special protejate de stat sau din clauzele contractului de arendă în care se stabilesc prevederi în ce privește îmbunătățirea sau menținerea calității obiectivului natural transmis în arendă. În asemenea caz, pentru exemplu, daună civilă ar fi constituit nerealizarea unor activități de dezvoltare a condițiilor de mediu. Cu toate că practica nu prea cunoaște asemenea cazuri, iar legislația civilă în vigoare nu stabilește expres această posibilitate, dar totodată nici nu interzice, părțile la contract ar putea stabili prin clauzele contractului obligarea debitorului de a realiza activități de îmbunătățire a stării de calitate a obiectivului natural fie în natură, prin intermediul unor activități, fie printr-o expresie bănească ce va urma să fie utilizată de către creditor strict conform destinației.

De regulă, sunt prejudicii imprevizibile, dar pot fi și previzibile. Ținând cont de faptul că toate daunele civile în raporturile de dreptul mediului rezultă dintr-o daună de mediu, urmările și rezultatele căreia, având în vedere procesele în natură, nu totdeauna pot fi prevăzute, respectiv, majoritatea categoriilor de daune civile sunt imprevizibile. Totuși acestea pot fi și previzibile atunci când, având în vedere caracterul daunei de mediu, se poate de tras o concluzie certă despre dauna civilă ce se va produce.

Pot fi cât instantanee, atât și succesive. Ca și orișicare alte daune civile, daunele ce decurg din daune de mediu pot fi cu caracter instantaneu, adică să-și producă efectele imediat. Aceasta permite imediat de a determina mărimea și întinderea obligației de reparare a daunei. Totodată, sunt daune ce se produc o perioadă destul de îndelungată sau chiar permanent, întrucât în unele cazuri nu se poate cunoaște când se va sfârși efectul dăunător. Un exemplu este accidentul de la Cernobîl din 1985, cazurile de la Hiroshima și Nagasaki din 1945, cazul de la Fukushima din 2011.

În raporturile de dreptul mediului aceste daune au un caracter derivat, iar în unele cazuri, chiar prin daune civile pot fi cauzate daune de mediu. Este firească punerea problemei referitor la faptul dacă dauna civilă poate exista separat de dauna de mediu sau neapărat trebuie să derive în cadrul acestui mecanism. Evident, odată ce vorbim de răspundere de dreptul mediului, vorbim despre o particularitate a răspunderii ce se aplică pentru daunele civile rezultate din daunele de mediu. În acest sens, astfel de daune apar permanent drept derivat din daunele de mediu. Uneori dauna civilă poate apărea de una singură, întrucât aceasta rezultă dintr-un act de abuzare de mediu. Considerăm drept act de abuzare de mediu atunci, când nu se cauzează o poluare de mediu, dar se constată o lezare de drept prin utilizarea componentelor de mediu. Totodată, daunele civile, la rândul lor, pot să cauzeze daune de mediu. Considerăm că aceste categorii de daune nu pot fi încadrate în lista celor ce formează elementul daunei ecologice. În asemenea cazuri aceste daune sunt cauza poluării, nu rezultatul actului poluator. Prin urmare, asupra daunei civile, dar care este cauza daunei de mediu, nu se aplică regulile răspunderii de dreptul mediului, ci regulile generale prevăzute pentru orice daună de drept comun.

Pot fi cauzate atât prin acte poluatorii, cât și prin alte categorii de acte. Situația referitoare la natura actului cauzator de daună civilă este destul de controversată. Astfel, poate fi cauzată o daună civilă rezultată dintr-un act poluator, totodată fiind posibilă cauzarea daunei civile rezultată dintr-o utilizare a factorilor de mediu, dar care nu constituie poluare. Din textul legii actul licit de utilizare a factorului de mediu nu poate genera răspundere, iar prin urmare dauna cauzată prin utilizarea factorilor de mediu în limitele stabilite de lege nu se încadrează în categoria daunei civile ca element al daunei ecologice. Concluzia la care ajungem este că dauna civilă ca element al daunei ecologice este neapărat un rezultat al unui act de poluare.

Pot fi daune atât de natură delictuală, cât și contractuală. Regula generală este că actul dăunător generează răspunderea delictuală. Însă, la fel ca în cazul daunei de mediu, rezultatul acesteia poate să presupună și o daună civilă, care, de asemenea, este de natură contractuală. De cele mai dese ori aceste daune se exprimă prin venitul nerealizat.

Pot fi daune cât curente, atât și viitoare. Ca și în cazul daunelor de mediu, daunele civile de cele mai multe ori nu presupun prezența imediată a semnelor identificatorii ale acestora sau posibilitatea determinării mărimii integrale a acesteia.

Se pot exprima atât printr-un prejudiciu ce poate fi evaluat la momentul cauzării, cît și printr-un venit ratat. Dacă în ce privește dauna de mediu problema venitului ratat nu poate apărea, deoarece natura nu poate pretinde o ratare de venit, atunci în ce privește dauna civilă, venitul ratat poate fi obiectul cererii de despăgubire. Acesta poate exprima acele valori pe care prejudiciatul le-ar fi obținut în cazul în care dauna nu ar fi fost prezentă.

Se poate cauza atât prin acte juridice valabile, cât și prin acte juridice nule. Pornind de la ideea recunoașterii răspunderii contractuale în raporturile de răspundere în dreptul mediului și considerând posibilitatea cauzări daunei civile printr-o neexecutare sau o executare necorespunzătoare a prevederilor unui contract valabil încheiat, o materie interesantă ar fi răspunderea pentru daunele civile cauzate din încheierea actelor juridice nevalabile sau, altfel spus,

nule. Realizarea folosirii factorilor de mediu în temeiul unui contract nul poate pune întrebarea referitor la calificarea acestei utilizări de mediu drept poluare sau drept folosire în limitele legii. În asemenea cadru de relații corecta apreciere a faptului poate fi realizată pornind de la constatarea atît a temeiului de declarare a nulității contractului, cât și pornind de la constatarea prezenței bunei sau relei-credințe a utilizatorului. Lăsăm însă răspunsurile la subiectele abordate pentru un capitol aparte.

Pot fi comise atât prin acțiuni, cât și prin inacțiuni. De regulă, *modus operandi* pentru cauzarea daunei de mediu este propriu și pentru cauzarea daunei civile. Putem constata însă și cazuri când dauna de mediu este rezultatul unei acțiuni poluatorii, iar dauna civilă apare drept rezultat al unei inacțiuni. Un exemplu de inacțiune ar servi neinformarea populației despre faptul existenței unei stări agravate de mediu rezultată dintr-un act poluator sau nerealizarea măsurilor de protecție civilă etc. Poate fi constatată și o situație inversă, când dauna de mediu este rezultatul unei inacțiuni, iar dauna civilă este rezultatul unei acțiuni. În esență însă, regulile aplicabile răspunderii civile în asemenea cazuri nu au de suferit. Unica problemă privește doar stabilirea raportului de cauzalitate.

Dauna civilă este supusă reparării după regulile prevăzute de legislația civilă, pe principiu de vinovăție. Repararea daunei civile în raport cu cea de mediu este realizată cu aplicarea tuturor regulilor de dreptul civil. Astfel, pentru dauna civilă, procedura judiciară de dezdăunare se poate iniția doar la sesizare și nicidecum din oficiu (Lupan, 2003, p. 215-216). Persoana ce a sesizat instanța poate renunța la cerere. Părțile în cât privește dauna civilă, părțile pot negocia diminuarea cerințelor sau exonerarea de obligația de a despăgubi această daună.

Concluzii

Așadar, în contextual determinării categoriilor de daune cauzate regnului animal eminente ne vom axa pe următoarele idei[1]:

- În majoritatea cazurilor pagubele rezultate din poluare se conturează într-un câștig nerealizat.
- Nu întregul volum de daune pricinuite se identifică imediat, majoritatea acestora pot fi apreciate doar într-o perioadă durabilă.
- „Lanțul" efectelor nocive este condiționat de legătura de interdependență a proceselor în cadrul complexului natural.
- Marea majoritate a pagubelor cauzate se prezintă în cheltuielile suportate la restabilirea și îmbunătățirea obiectelor poluate, dar care nu au adus efectul dorit.

În acest sens „determinarea mărimii daunei cauzate în baza normelor dreptului civil, este deosebit de complicată din cauza specificului componentelor acesteia, condiționat de particularitățile rolului economic și statutului juridic al componentelor mediului". În soluționarea acestei situații legislația privind protecția mediului operează cu sistemele de taxe pentru poluare, degradare, deteriorare etc., care stabilesc posibilitatea unificării sistemului de calculare a prejudiciului în fiecare caz și asigurarea posibilității dirijării centralizate a finanțelor privind restabilirea, renovarea, regenerarea obiectivelor mediului care au fost afectate prin activități poluatorii.

[1] http://www.scritub.com/geografie/ecologie/Notiunea-si-caracteristicile-d71687.php

Potrivit cadrului juridic național în materie de cuantificare a daunelor cauzate regnului animal se va ține cont de Legea regnului animal care stabilește taxe (baremuri fixe) de evaluare, unde valoare materială a unui exemplar de specie faunistică nimicit prin activitatea de vânat ilegal este echivalentă cu prejudiciul adus mediului pe această cale, ceea ce după părerea noastră nu corespunde realității. Deci, la evaluarea acestor categorii de prejudicii nu se ține cont și de alte costuri care cum ar fi:

- costurile necesare adaptării speciilor înlocuite la condițiile naturale sau a habitatului natural în care sunt introduse;
- costurile necesare supravegherii modului de dezvoltare și înmulțire a speciilor integrate în mediul natural;
- cheltuielile legate de transportarea acestora, îngrijire, precum și a cheltuielilor suportate în legătură cu efectul negativ asupra factorilor de mediu înregistrat în lipsa exemplarului nimicit etc.

Bibliografie

Albu, I., & Ursa, V. (1979). *Răspunderea civilă pentru daunele morale*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
Deak, Fr. (1960). *Curs de drept civil. Dreptul obligațiilor. Partea I. Teoria generală a obligațiilor*. București.
Despax, M. (1980). *Droit de l'environement*. Paris.
Durac, Gh. (2023). *Dreptul protecției mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*. București: Editura Hamangiu.
Duțu, M. (2007). *Tratat de dreptul mediului* (Ediția a 3-a). București: Editura C.H. Beck.
Duțu, M., & Duțu, A. (2015). *Dreptul mediului* (Ediția a 4-a). București: Editura C.H. Beck.
Ioniță, Gh.-I., & Ioniță-Burda, Șt.-D. (2022). *Dreptul protecției mediului* (ediția a V-a). București: Editura Universul Juridic.
Pop, L. (1994). *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Iași.
Rosetti-Bălănescu, I., Nedelcu, ș.a. (1947). *Principiile dreptului civil român*. București: Editura de stat.
Trofimov, I. (2002). *Dreptul mediului*. Chișinău.
Trofimov, I., Ardeleanu, Gr., & Crețu, A. (2015). *Dreptul mediului*. Chișinău: Bons Offices.
Ardelean, Gr. (2015). Noțiunea daunei de mediu și a prejudiciului ecologic. Delimitări conceptuale. *Legea și viața*, *12*, 29-35. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/5.Notiunea%20daunei%20de%20mediu%20si%20a%20prejudiciului%20ecologic.%20Delimitari%20conceptuale.pdf
Bădescu, V. S. (2011). *Dreptul mediului. Sisteme de management de mediu*. București: Editura C:H: Beck.
Trofimov, I. (2006). *Răspunderea civilă în raporturile de dreptul mediului* [Teză de doctorat în drept]. Chișinău.
Trofimov, I. (2003). Implicații asupra formelor de răspundere în dreptul contemporan. În *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare" a MAI, seria Drept privat* [Lucrare prezentată la conferință]. Chișinău.
Code civil du Quebec (CCQ-1991). https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/fr/document/lc/CCQ-1991

Capitolul 13 – O PRIVIRE EDITORIALĂ ASUPRA SERVICIILOR ECOSISTEMICE, CONSERVAREA BIODIVERSITĂȚII ȘI CADRUL LEGISLATIV DE PROTECȚIE A NATURII

Chapter 13 – AN EDITORIAL LOOK ON THE ECOSYSTEM SERVICES, BIODIVERSITY CONSERVATION AND THE LEGISLATIVE FRAMEWORK PROTECTING SURROUNDING NATURE

Madalina BORCA[1]

Abstract

Over time, the issue of biodiversity conservation has raised a multitude of questions as the list of species threatened with extinction or even extinction has grown. In response to questions about nature protection came laws, treaties and regulations to regulate and rebalance the natural dynamism of life. Beyond the many issues related to biodiversity conservation, new concepts have emerged to improve the human impact generated over generations on the environment. Thus, ecosystem services have been defined as immeasurable values that Nature offers to humanity, at the same time they have emerged at the interference between the humanities and the realist sciences complex disciples of an interdisciplinary nature, such as Human Ecology.

The question remains, however, whether humanity is prepared to perceive and understand these ecosystem services at their true value, as both these and the species that support life on Earth must be treated carefully according to their current conservative status. After all, the entire existence of humans rests „on the shoulders of nature." The Legislative Framework supports the conservation of local and international biodiversity, providing norms and regulations that lead to the proper functioning of ecosystems that support the dynamic balance of life in all its diverse forms.

***Keywords**: Biodiversity Conservation, Legislative Framework, Ecosystem Services, Human Ecology*

***JEL**: K10 Basic Areas of Law: General, K14 Criminal Law, K30 Other Substantive Areas of Law, K42 Illegal Behavior and the Enforcement of Law, K49 Legal Procedure, the Legal System, and Illegal Behavior: Other*

Introduction

Biodiversity is defined as the totality of organisms present in different living environments, including terrestrial, marine and other types of ecosystems associated with the ecological complexes of which they are part [1].

The acronym NCP (Nature's Contribution to People) defines the totality of ecosystem services, i.e. nature's direct and indirect contributions to human existence and well-being. Ecosystem services include offering, regulation and cultural services, thus demonstrating that man is permanently dependent on the natural environment in which he lives, in a privileged position, even „on the shoulders of nature" [2].

The ancestral connection of man with the surrounding nature is explained by biophilia [3], a key concept also in the field of awareness that ecosystems degrade under the influence of human actions and require well-structured conservation measures to ensure the perpetuation of species in the ecosystem and to promote sustainable development.

Related to awareness, it is attributed to the establishment of well-established rules aimed at preserving biodiversity and protecting species in danger of extinction, including by establishing national and international red lists of species in danger of extinction, the main causes being habitat destruction, introduction of alien species, pollution, ignorance of people and activities associated with humanity.

[1] Masterandă, Facultatea de Biologie, Universitatea „Al.I. Cuza", Iași, contact: madalina.borca@uaic.ro

In support of nature, but also of man, comes Human Ecology, which represents the „dance between man and Nature”, presenting, in fact, how throughout history man has shaped Nature, and Nature has shaped man [4].

Results & Discussions

Legislative Framework that gives protection to the surrounding Nature

Regarding Biodiversity Conservation, there are a number of national and international regulations, conventions and laws to ensure the proper development of the conservative context.

Among them we highlight the following: the Regulation on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) and the Convention on Biological Diversity signed in Rio de Janeiro in June 1992.

The Regulation on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) was signed in 1975 with the aim of ensuring that international trade in animal or plant individuals of Earth's wild fauna and flora does not endanger their survival. The Convention encompasses 183 countries and regional associations, including all EU countries. The annexes to this regulation list endangered species for which international trade is strictly regulated [5].

Convention on Biological Diversity – confirms the commitment of EU countries to implement the articles of the convention. The Convention has three major objectives aimed at ensuring biodiversity conservation. The first objective is to preserve biological diversity under all phenotypes in which it is found on Earth. The second objective aims at the sustainable use of elements of surrounding biological diversity. And the third objective requires equitable sharing of benefits arising from genetic resources utilised in nature [6].

Endemism and the importance of conservation of endemic species

Reference is made to endemism when a species has its distribution range in only one habitat type characteristic of it. In these special environmental conditions, which give the endemic species the ideal development and reproduction space, biotope and biocenosis factors harmoniously interfere[7].

Political factors play an overwhelmingly important role in this context, as the implementation and enforcement of legislation on the conservation of endemic species ensures the continuity of these species for which any type of habitat imbalance can lead to the extinction of endemic species.

A well-known example of a plant endemic to Romania is *Astragalus peterfii* Jav (Figure 1), is the most valuable vegetable treasure of the botanical reserve „Hay meadows from Suatu”, Cluj county.

This species can no longer be found in any other part of the country or the world. As ecology it occurs in clumps on grassy, steep coasts, on deeper clay soils in the southwestern part of the reserve, occupying rifts on bare lands caused by landslides.

It belongs to the family Fabaceae, is a fragile, slender legume of a greenish color with leaves evenly distributed on the stem, consisting of 5-7 pairs of hairy folioles. The inflorescence, at first compact, then elongated, consists of zygomorphic flowers of papillonaceous type of yellow color, which will give rise to 2–3 cm pods, straight, covered with a network of black and white bristles.

Postglacial relict, *Astragalus péterfii* has been preserved only in this corner of the world, becoming today a scientific objective and a precious treasure of the Romanian floristic heritage [8].

Figure 1. *Graphic representation of Astragalus peterfii Jav.*

Conclusions

A thorough understanding of biodiversity conservation and ecosystem services is needed, complemented by the legislative framework governing international trade in endangered species, or requiring the protection of biological diversity. Endemic species also need special appreciation and conservation regime to preserve what the historical framework and biological evolution have formed over geological eras. Thus, in the concept of Human Ecology lies the horizon of restoration of the primordial relationship between man and Nature.

References

Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and human well-being: Synthesis*. Island Press. https://www.millenniumassessment.org/en/Synthesis.html

Sverdrup-Thygeson, A. (2022). *Tapestries of life: Uncovering the lifesaving secrets of the natural world.* Penguin Random House.

Wilson, E. O. (1984). *Biophilia*. Harvard University Press.

Stermin, A. (2022). *Căzuți din junglă*. Humanitas.

Opriș, T. (1990). *Plante unice în peisajul românesc*. Sport-Turism Publishing House.

European Union. (n.d.). EUR-Lex. Accessed November 29, 2023, from https://eur-lex.europa.eu/RO/

The specific article from JSTOR cannot be referenced in APA format without the author(s), article title, journal title, volume, issue, and page numbers.

Capitolul 14 – PROVERBELE ȘI ZICĂTORILE, GIUVAERURI LINGVISTICE ALE ÎNȚELEPCIUNII POPULARE – COMPONENTĂ IMPORTANTĂ A COMUNICĂRII INTERUMANE LA NIVEL NAȚIONAL, INTER-REGIONAL ȘI INTERNAȚIONAL

Chapter 14 – PROVERBS AND SAYINGS, LINGUISTIC JEWELS OF POPULAR WISDOM: AN IMPORTANT COMPONENT OF INTERPERSONAL COMMUNICATION AT THE NATIONAL, INTER-REGIONAL AND INTERNATIONAL LEVEL

Luminița PANAIT[1]

Abstract

Collectivity could be properly called preserver of the folklore product, of the way of thinking, of feeling and expressing by proverbs and sayings. This is an important part of the Interhuman Community at national, inter-regional and international level, being real arches over the time of the development of the Euroregions and transborder regions. Using of the opportunities for strengthening the importance of the frequent approach of a very adequate, attractive and benefic communication between people: conferences, seminars, simposyons, festivals, anniversaries and other events – could be considered not only a challenge, but even a real must. The Internet passes, words remain – pleading for an intense use of the classical communication between the people. Maybe we should be more concerned for the development prospects of the communication and the using of the most adequate proposals for the effectiveness of this one.

***Keywords**: proverbs and sayings, community, interhuman communication, euroregions, development of the sustainable cooperation, increasing confidence and tolerance, springs over time.*

Introducere

Proverbele și zicătorile pot fi considerate pe bună dreptate giuvaeruri lingvistice ale înțelepciunii populare și constituie o componentă importantă a comunicării interumane la nivel național, inter-regional și internațional.

Doresc să inițiez această Prezentare în cadrul Evenimentului important la care participăm astăzi, găzduit în minunatul oraș Iași – cu o remarcabilă descriere de suflet a marelui poet Lucian Blaga:

„Iașiul este o mare istorie a poporului român, acolo unde aproape orice loc este un loc istoric, ...vatra de lumină românească. Este locul unde s-au petrecut multe dintre evenimentele înălțătoare ale istoriei, culturii și științei românești."

Și pentru că Euroregiunile și Zonele transfrontaliere a căror dezvoltare economico – socială durabilă este tema centrală a dezbaterilor de astăzi, voi sublinia în continuare, câteva dintre principalele repere ale acestora.

Euroregiunile reprezintă o formă de integrare internațională ce presupune înlăturarea obstacolelor din calea fluctuației forței de muncă. Euroregiunile. Acestea sunt formațiuni de cooperare subregionala care contribuie la dezvoltarea unei coeziuni economico-sociale a unor spații geografice transfrontaliere ce includ unități administrativ teritoriale din state vecine, membre sau nemembre ale Uniunii Europene.

[1] Expert În Turism International și a fost Consilier Organisme și Relații Turistice Internaționale în Ministerul Turismului, Focus point pentru Romania la OMT, Organizația Mondială a Turismului între 1995-2013, contact: lumi.panait@gmail.com.

Regiunea transfrontalieră este o entitate teritorială care este formată din mai multe autorități locale/regionale care sunt localizate în apropiere, dar aparțin de state diferite.

În Europa, există un număr mare de astfel de regiuni. Unele din ele sunt numite „euroregiuni”, fiind constituite cu ajutorul localităților din jurul graniței sau regiunilor din jurul acestora. Multe dintre regiuni sunt finanțate de Comisia Europeană, printr-un program numit Interreg.

Cooperarea transfrontalieră sub forma euroregiunilor are un rol deosebit în cadrul existenței acestora.

În cadrul cooperărilor transfrontaliere stabilite, cel mai important este sprijinul economico-financiar pentru creșterea nivelului de viață în comunitățile sărace.

În acest context, în ceea ce privește colaborarea transfrontalieră în zona care se învecinează cu teritoriul național, România se prezintă cu potențial remarcabil, făcând parte din cele 12 euroregiuni care sunt situate în mod diferit la toate granițele țării.

Comunitățile, autoritățile, organismele desemnate să exercite funcțiile regionale sunt, potrivit legislației române, consiliile județene și consiliile locale.

Un loc important în cadrul acestora îl ocupă următoarele obiective:

- Cooperarea transfrontalieră ale cărei priorități sunt selectate în mod diferit în funcție de caracteristicile regionale și geografice;
- Îmbunătățirea eficientei și capacității de furnizare de servicii cetățenilor prin asocierea facilităților și serviciilor publice și private de o parte și de alta a frontierelor;
- Promovarea înțelegerii reciproce, construirea unor relații culturale și consolidarea cooperării economice au un loc privilegiat în fazele inițiale sau în cadrul comunităților de lucru cu obiective foarte specifice;
- Creșterea încrederii și tolerantei, înțelegerii și relațiilor de bună vecinătate, în special în regiunile de graniță, unde există minorități;
- Stabilirea organismelor de cooperare transfrontalieră pentru a se asigura că relațiile transfrontaliere sunt susținute și îmbunătățite.

Consiliul Europei prin documentele adoptate în materie de cooperare transfrontalieră, precum și prin activitatea Conferinței Permanente a Puterilor locale și Regionale ale Consiliului Europei (înființată în 1975 și transformată în 1994 în Congresul Puterilor Locale și Regionale din Europa) au avut un rol esențial în sprijinirea inițiativelor de constituire a euroregiunilor la nivel european.

Deși atât Consiliul Europei, cât și Uniunea Europeană sunt implicate în dezvoltarea politicilor regionale, trebuie remarcată diferența de orientare a celor două instituții în acest domeniu. Astfel, dacă politica regională a Uniunii Europene are mai ales o finalitate economică, Consiliul Europei acordă o importanță deosebită conservării patrimoniului cultural specific fiecărei regiuni, dialogului între culturi, grupuri etnice și religii, precum și dezvoltării instituționale. Având în vedere cele mai sus menționate, în menținerea și dezvoltarea relațiilor de colaborare un rol marcant îl joacă Comunicarea interumană din cadrul colectivităților – adevărate păstrătoare, consumatoare și continuatoare ale produsului folcloric, ale modului de a gândi, de a simți și a se exprima atât de succint prin proverbe și zicători.

Proverbul (din limba latină – proverbium) – această învățătură morală populară născută din experiență printr-o formulă eliptică sugestivă, de obicei metaforică, ritmică sau ritmată – „și serveau în urmă cu sute de ani și drept reguli de conduită” – așa cum pe drept cuvânt și-au exprimat

opinia despre proverbe și numeroși etnologi și sociologi. Proverbul face parte din categoriile folclorice nerituale. Proverbul poate fi găsit peste tot: în Occident, în Orient, în Antichitate și astăzi. El poate fi găsit la toate nivele sociale, fără nici o restricție de nici un ordin.

Referitor la „data nașterii" proverbelor, urmare a concluziilor cercetătorilor – cea mai veche colecție de proverbe descoperite până acum este cea conținută în „Cărțile de lut ale vechiului Sumer". De menționat este și paralela între Proverb și Zicătoare – pe care folcloristul și criticul literar Ovidiu Papadima a studiat-o și pe care a concluzionat-o astfel: „Zicătoarea este concretizarea plastică a unei situații legate de timp, ea te ajuta numai s-o contempli și să o înțelegi. Proverbul e însă concretizarea unei situații de destin, te obligă mai mult decât a înțelege, te obligă să iei o atitudine".

Opinia etnologului profesorul Ion Cuceu privind proverbele și zicătorile cu ocazia lansării „Dicționarului de proverbe românești" în anul 2006 vine să întărească cele mai sus menționate: „Că parte a culturii populare tradiționale, proverbele plăsmuiesc metaforic și concis experiența umană constituind o parte semnificativă a reprezentărilor sociale. Ele au fost un mijloc de expresie a oamenilor din popor, dar sunt și în zilele noastre chiar dacă sub o formă mai redusă sau mai adaptată contextelor și cerințelor mediatice, un mijloc de comunicare adeseori utilizat. Specifice culturii orale, proverbele au constituit obiectul celor mai vechi colecții de folclor."

Cărturarul și omul de stat Iordache Golescu a fost primul român care în 1800 a așternut pe hârtie și a comentat proverbele din popor. Cum bine se știe și poate că ar trebui să nu pierdem nici o ocazie spre a ne aminti, comunicarea este o parte necesară a vieții. Este un proces de interacțiune cu oamenii și împrejurimile lor. Prin ea, oamenii se influențează reciproc: ideile, credințele și atitudinile.

Nu putem sublinia suficient cât de vitală este comunicarea în viața noastră de zi cu zi. În sensul celor de mai sus, am considerat că într-adevăr proverbele și zicătorile sunt componente importante ale unei comunicări interumane de succes. De aceea, pentru orice comunicare eficientă alegerea cuvintelor trebuie făcută cu înțelepciune iar Proverbele și zicătorile pot fi considerate pe bună dreptate giuvaeruri lingvistice ale înțelepciunii populare.

Este important de asemenea să menționăm valoarea incontestabilă pe care o reprezintă proverbele, maximele și cugetările celebre, ale unor oameni la fel de celebri. Am selectat câteva proverbe și citate celebre în scopul susținerii celor mai sus afirmate, care din fericire nu și-au pierdut nici valoarea și nici semnificația – chiar dacă au fost gândite și rostite cu foarte mulți ani în urmă.

„Omul trebuie să aibă și prieteni și dușmani. Prietenii îl învață ce trebuie să facă, iar dușmanii îl obligă să facă ce trebuie" (Nicolae Iorga).

„Este de o mie de ori mai bine să fii optimist și să te înșeli, decât să fii pesimist și să ai dreptate „(Jack Penn, 1909-1996, chirurg plastician, sculptor).

„Dac găsești un drum fără obstacole, probabil că drumul acela nu duce nicăieri" (proverb ardelenesc)

„Viață poate fi înțeleasă numai privind înapoi, dar trebuie trăită privind înainte" (Soren Kierkegaard, scriitor și teolog danez).

„Vecin bun și nimerit, mare bine-ai dobândit"

„Dacă vântul nu suflă în pânze, vâslește"

„Unde-s mulți, puterea crește"

Epoca în care trăim este dominată la nivelul comunicării de o industrie tehnologică care se dezvoltă cu o viteză aproape amețitoare și domină pe zi ce trece toate domeniile economiei și științei la nivel mondial. Internetul trece, cuvintele rămân! pe cât de adevărat sună – aproape ca un slogan de necontestat, – pe atât de mare este sarcina care ne revine nouă oamenilor, de a nu renunța ușor la metodele clasice ale comunicării. Acestea ne pot face să păstrăm legăturile cu cei din jurul nostru: familie, prieteni, comunitatea în care trăim și fără de care viața de zi cu zi ar fi mai săracă și fără îndoială, mai tristă.

Utilizarea oportunităților pentru sublinierea importanței folosirii frecvente a unei comunicări cât mai relevante, atractive și benefice între oameni, cum ar fi conferințele, seminariile, festivalurile, aniversările, simpozioanele, evenimentele comunitare etc. ar fi binevenită și aproape absolut necesară.

Aș aminti în acest sens două dintre evenimentele majore la nivel național și care marchează în mod remarcabil anul 2023:

- Chiar azi 27 octombrie a.c. – ziua desfășurării evenimentului la care participăm- se împlinesc 85 de ani de la terminarea Complexului sculptural de la Tg. Jiu de către marele și inegalabilul sculptor Constantin Brâncuși.
- La 4 septembrie 1955 a avut loc prima ediție a celui mai prestigios eveniment muzical din România și unul din cele mai importante pe plan internațional: Festivalul Internațional George Enescu – de la a cărei prime ediții sărbătorim anul acesta 68 de ani.

Și numai dacă ne gândim că „Limba noastră-i o comoară/În adâncuri înfundată/Un șirag de piatră rară/Pe moșie revărsată” – și a intrat în patrimoniul UNESCO, în patrimoniul imaterial al lumii prin două cuvinte „dor” și „doină” – două cuvinte intraductibile, ce exprimă emoții într-atât specifice culturii noastre, încât traducerea lor în alte limbi este imposibilă – am putea găsi energia și resursele necesare pentru aflarea celor mai eficiente căi ale unei comunicări care să apropie cât mai mult oamenii. Iubirea pentru limbă și poporul român l-au făcut și pe Alexei Mateevici să scrie aceste minunate versuri.

Poate ar fi bine să nu uităm că puține limbi au asemenea proverbe, zicători și expresii care exprimă cea mai intimă preocupare a poporului român – sensul să fie bogat, dar fraza să fie scurtă, adică „Adevărate giuvaeruri lingvistice ale înțelepciunii populare”.

Concluzii

Îmi exprim speranța că ele ar putea fi considerate niște adevărate „arcuri peste timp” ale înțelepciunii oamenilor și pot servi cu siguranță la sustenabilitatea relațiilor de colaborare dintre aceștia. Și fără îndoială ar putea contribui la o intensificare a cooperării durabile a euroregiunilor și regiunilor transfrontaliere, dacă autoritățile și macro-structurile menționate în această prezentare ar deveni uneori mai maleabile, comunicative și receptive la nevoile cotidiene ale comunităților care încă se exprimă tot prin aceste moduri lingvistice. Dacă cele două părți ar comunica mai bine și ar ajunge la o înțelegere comună, atunci și căile tradiționale de comunicare, în speță proverbele, s-ar dovedi tot mai actuale și înțelese și astăzi.

Închei prin a menționa remarcabila metaforă a lui Antoine de Saint-Exupery: „Singurul lux real e luxul comunicării umane” care vine în completarea unei alte minunate gândiri despre comunicare: „Comunicarea cu oamenii este o bogăție rară”.

Bibliografie

Conferința europeană a Miniștrilor responsabili cu Amenajarea Teritoriului (CEMAT), „Principii directoare pentru Dezvoltarea teritorială durabilă a Continentului european elaborate de către Comitetul Înalților Funcționari”, consultată aici: https://rm.coe.int/168070018b

Cuceu, I. (2006). *Dicționarul proverbelor românești*, Editura Litera.

Golescu, I. (1973). *Proverbe comentate*, Editura Albatros.

http://www.bci.md/media/files/Ghid_Transf_2010.pdf

https://www.edusoft.ro/ovidiu-papadima-om-al-luminii/

Miclăuș, G., Horea, N. (2000). Instrumente de cooperare ale colectivităților locale și regionale în cadrul național și internațional, apărut în *Revista Transilvană de Științe Administrative*, nr. nr. 1(4)/ consultată pe www.rtsa.ro.

Papadima, O. (1995). *O viziune românească a lumii. Studiu de folclor*, Editura Saeculum.

SECȚIUNEA II.

Cultură și științele educației

Capitolul 15 – EDUCAȚIA MUZICALĂ DIN UCRAINA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ÎN SOCIETATEA EDUCAȚIONALĂ EUROPEANĂ

Capitolul 16 – CONDIȚII PEDAGOGICE PENTRU FORMAREA COMPETENȚELOR PROFESIONALE DE VIITOR PROFESOR-MUZICIAN

Capitolul 17 – TEHNOLOGIILE INFORMAȚIEI ȘI COMUNICĂRII ÎN ARTA EDUCAȚIEI

Capitolul 18 – COMUNICARE TRANSCULTURALĂ ÎN SPAȚIU SOCIO-CULTURAL

Capitolul 19 – FORMA DE ÎNVĂȚARE LA DISTANȚĂ ÎN CLASA INSTRUMENTULUI MUZICAL PRINCIPAL (PIAN)

Capitolul 20 – SPECIFICUL ORGANIZĂRII MUNCII INDEPENDENTE LA ELEVII INSTRUMENTIȘTI ÎN CONDIȚIILE ÎNVĂȚĂMULUI LA DISTANȚĂ

Capitolul 21 – FORMAREA MEDIULUI ARTISTIC ȘI EDUCAȚIONAL LA CURSURILE DE ISTORIA MUZICII

Capitolul 22 – INFLUENȚA PROCESELOR DE INTEGRARE EUROPEANĂ ASUPRA FORMĂRII SPECIALIȘTILOR IN DIRECȚIA CULTURĂ ȘI ARTĂ

Capitolul 23 – TEHNOLOGIA PENTRU FORMAREA ABILITĂȚILOR PEDAGOGICE ALE VIITORILOR DIRECTORI DE COR LA UNIVERSITATEA DE ARTE

Capitolul 24 – FORMAREA COMPETENȚEI PROFESIONALE A VIITORILOR SPECIALIȘTI ÎN ACTIVITĂȚI SOCIO-CULTURALE

Capitolul 25 – EXPERIENȚA DE UTILIZARE A TEHNOLOGILOR DE ÎNVĂȚARE LA DISTANȚĂ ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL AL FACULTĂȚII DE ARTE DE LA UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT PAVLO TYCHYNA UMAN

Capitolul 26 – ORIGINILE MUZICII INSTRUMENTALE ÎN BUCOVINA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

Capitolul 15 – EDUCAȚIA MUZICALĂ DIN UCRAINA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII ÎN SOCIETATEA EDUCAȚIONALĂ EUROPEANĂ

Chapter 15 – MUSIC EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SOCIETY

Volodymyr Fedorovych CHERKASOV[1]

Abstract

The article proves that the integration of music education of Ukraine into the European educational space occurs thanks to cooperation with leading world universities, institutions, organizations and foundations, and the introduction of educational and academic mobility of students. In addition, participation in international scientific-practical and scientific-creative conferences, creative relations with partner universities under ERASMUS+ programs, membership in the International Association of Universities and membership in the Association of European Conservatories (AEC).

Keywords*: Integration, European Educational Society, music education of Ukraine*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

As a result of globalization and radical changes in the international system, a new world order is being formed, which determines the main principles of international stability in general and the security of each country in particular. Globalization of socio-cultural space, world and European integration processes, as well as new technological possibilities have created a more integrated artistic space, stimulated new challenges for higher educational institutions of artistic direction.

Democratic trends in the development of the higher education system in Ukraine, determined by civilizational processes, stimulated changes in the structure, content, and forms of organization of the music-pedagogical field. Multiplying the best traditions of national pedagogical thought, preserving its characteristic properties, the musical and pedagogical education of Ukraine is actively moving into the European educational space, into which national cultures contribute their unique heritage.

Literature review and arguments

On the verge of two millennia, domestic scientists V. Andrushchenko, Ya. Bolyubash, V. Zhuravskyi, M. Zgurovskyi, V. Kremen, V. Lugovyi, V. Nikolayenko, M. Stepko investigate the process of integration of higher education of Ukraine into the European educational space, the role of education in the development of Ukraine's partnership with other states. I. Babyn, V. Grubinko, V. Shinkaruk justify the role of the Bologna process as a means of integration and democratization of higher education in European countries; main approaches and stages, principles and principles formation of the zone of European higher education; ways and means of adaptation of European systems of higher education in higher education of Ukraine; introduction of credit modular system organization of the educational process in higher education of Ukraine.

[1] Doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the department of musical art Communal Institution of Higher Education „Academia de Cultură și Arte” Transcarpathian Regional Council, Uzhgorod, Ukraine. E-mail: cherkasov_2807@ukr.net

The modernization of art education in the context of European requirements is being investigated T. Reisenkind, O. Rostovskyi, L. Masol, O. Oleksyuk, G. Padalka, O. Shcholokova. Scientists substantiated theoretical and methodological principles of general art and music-pedagogical education, didactic principles of the music-pedagogical process and its form organization, in accordance with educational and qualification levels, training programs have been concluded of music-theoretical and professional disciplines, published textbooks and educational methodical guides on the theory and methodology of teaching artistic disciplines.

Taking into account their main provisions, the purpose of the article is to substantiate the leading ones trends in the development of music-pedagogical education in the context of European integration educational space.

Methodology

Teams of teachers and students of music institutions of higher education take an active part in the processes of integration of music education of Ukraine into the European educational space. This process takes place thanks to the cooperation of domestic scientists, students, masters, postgraduates and doctoral students with the world's leading universities, institutions, organizations and foundations, the introduction of educational and academic mobility of students, a means of training candidates for the degree of Doctor of Sciences in music institutions of higher education of IV level of accreditation, their participation in international scientific-practical and scientific-creative conferences, creative connections with partner universities under ERASMUS+ programs, membership in the International Association of Universities and membership in the Association of European Conservatories (AEC).

Cooperation of groups of music institutions of higher education with leading world universities, institutions, organizations and foundations is considered valuable. Therefore, the staff of the Odessa National Academy of Music named after A.V. Nezhdanova successfully implements joint international cultural-educational, creative and scientific projects with the Komitas Yerevan State Conservatory, the Music Academy of the University of Sarajevo, the Polish Association of Singing Teachers in Wroclaw, and the Lübeck University of Music, Klaipeda University, European Choral Academy, Görlitz, International Art Center „One Belt, One Road” Chengdu, Dalian University of Foreign Languages of China, Detmold University of Music in Germany, Higher Conservatory of Music in Spain, Tbilisi State Conservatory named after Vano Sarajishvili, the Academy of Music and Drama at Gothenburg University in Sweden (Odesa International Music Academy named after A.V. Nezhdanova, 2021).

Principal results

With the aim of training competitive specialists on the European labor market at ONMA named after A.V. Nezhdanova developed and implemented the „Strategy of Internationalization of the Educational Process”. Activities include: creation and development of an internationalized curriculum, cooperation with the world's leading musical institutions of higher education, participation in international programs of international mobility, in particular in the ERASMUS+ program.

Art institutions of Ukraine maintain creative ties with partner universities under the academic exchange and ERASMUS+ programs. The integration of creative projects and scientific and concert programs, interactive panel discussions is carried out jointly with the Nino Rota

Conservatory, Monopoli, Italy; State Conservatory named after A. Corelli, Messina; by the German Academic Exchange Service (DAAD); Higher Conservatory of Music, Spain; Gheorghe Dima National Academy of Music, Romania; Vienna University of Music and Performing Arts. Thanks to partnership interaction and international cooperation, the possibility of educational and academic mobility of students, participation in joint projects and partnership interaction on studying and generalizing the experience of scientific schools and executive practices has been introduced.

It is very valuable that the music academies of Ukraine are members of the International Association of Universities (IAU), which was founded in 1950 with the support of UNESCO and which works in the field of higher education. The association includes higher education institutions and organizations from more than 150 countries. In addition, the association cooperates with international, regional and national structures involved in the field of education. The mission of the IAU is to develop the principles of freedom and justice, human dignity and solidarity in the field of education and science.

The International Association of Universities provides access to LEADHER grants and an IAU/Palgrave Higher Education Policy Research Award, among other benefits.

Today's significant event was the decision of the IAU Council to establish a special working group of the International Association of Universities for the post-war reconstruction of Ukraine and its university sector. This group is chaired by European University Association board member Ivanka Popović from the University of Belgrade, who has experience and involvement in the reconstruction and recovery of the Balkan wars in the 1990s. The Council of the International Association of Universities also agreed on a number of measures to promote the membership of Ukrainian universities in the European University Association, to help ensure the full integration of Ukrainian universities into European activities and to have a platform for direct exchange with universities and university associations across Europe.

Thanks to this, the teams of teachers and students of music institutions of higher education make a proper contribution to the development of the European higher education system and participate in the development of joint scientific projects that demonstrate the implementation of European values in the organization of the educational process. Such cooperation contributes to the development of the quality of learning, teaching and experimental research work, motivates students to participate in cultural and educational events and creative projects.

The main mission of the IAU is to promote the development of a harmonious system of European higher education and scientific research, providing active support to its members as autonomous institutions in the development of the quality of education, teaching and research work. The IAU evaluates the results of discussions held at the pan-European level and the results of which affect the work of university associations at the national level. The association plays a decisive role in the formation of European higher education and scientific research in the field of musicology and art history.

It is valuable that the integration of music education of Ukraine into the European educational space is carried out thanks to the membership of domestic music institutions of higher education in the Association of European Conservatories (AEC). It is a European cultural and educational network that includes about 300 professional music institutions. The AEC is the leading body for higher music education in Europe, a strong advocate for its member institutions. AEC provides support for music and art education, develops cultural and educational programs

that enable the improvement of the efficiency and quality of human life based on universal and democratic values.

Thus, on September 22-24, 2022, a meeting of international relations coordinators of the Association of European Conservatories (AEC) was held in the city of Monopoli (Italy). Representatives of the Odesa National Academy of Music named after A.V. Nezhdanova took part in the «Let's shake hands again» project, which is designed to increase the sustainability and development of international projects with the help of intercultural communication and joint cultural and artistic activities in a globalized socio-cultural space. The participants of the meeting took part in the format of a round table dedicated to the war in Ukraine and the development of music education during the wartime period. During the meeting, a proposal was received to establish partnership relations with art faculties of universities in Sweden, Germany and Israel (Odesa International Music Academy named after A.V. Nezhdanova, 2021).

The integration processes that take place in the field of music education in Ukraine are actively discussed at international scientific and practical conferences, which encourages scientists and young researchers to further scientific investigations and the development of methodological thinking, the ability to determine the purpose and tasks of scientific research, provokes the motivation of the logic of scientific solutions to research problems, encourages independent theoretical work on determining the algorithm for finding a solution to the problem, active participation in the organization of experimental creative situations, justification of assumptions, definition of a hypothesis and verification of the correctness of its solution.

The results of scientific research are covered in specialized scientific journals of music institutions of higher education, which are published in Ukrainian and English and belong to specialized scientific publications in Ukraine of category „B".

At the same time, domestic scientists and young researchers are involved in active and productive activities, participate in numerous art events, hold open master classes, are active participants in the development of creative projects dedicated to the promotion of the best examples of classical and modern music by domestic and Western European composers, composers of countries-members of the European Union.

There is no doubt that public performances and participation in master classes motivate scientists to gain experience in creative activity, mastering the skills of stage and concert performances, motivate them to develop artistry and gain experience in stage behavior. Performers and conductors present their own interpretation of the style of a musical piece, present the technique of mastering an instrument and voice, conducting technique, virtuosity, and the ability to reveal the intonation-figurative content of a musical piece.

The training of those obtaining the degree of Doctor of Sciences is considered valuable. Doctoral studies in the specialty 025 „Musical Art" involve conducting your own scientific research and defending your doctoral dissertation in a specialized academic council. Preparation and publication of scientific articles in specialized publications, participation in collective monographs, publication of an individual monograph, participation in international and all-Ukrainian scientific conferences and seminars are an integral part of the educational and scientific program of the doctoral program.

Thus, for the fourth year in a row, the International Scientific and Creative Online Conference «School Phenomenon in Music Performance and Musicology: History and Modernity» is being held on the basis of the Odesa National Academy of Music named after A.V. Nezhdanova. The main directions of the conference: art school in dialogue with national tradition;

Ukrainian experience; modern school of composers and processes of cultural creation; the phenomenon of the regional music school and its significance in Ukrainian performance and musicology. Doctors and candidates of art history, scientists from foreign and domestic educational institutions, postgraduate students and master's students who research certain issues of scientific schools, present achievements in musical performance and musicology (Odesa International Music Academy named afterA.V. Nezhdanova, 2021) join the participation in plenary and sectional meetings.

The entry of Ukraine as a candidate for the European Union involves the creation of a single general cultural and scientific space. Flipping through the pages of the international activities of the team of teachers and students of the Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko, we are proud of those events that were held at the international level and in which teachers, students, master's students, postgraduates and doctoral students of the Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko participated. Among them: the International Scientific Forum «Musicological Universe of Young People „Ukraine and the World: Vectors of Musical Communication”, the International Scientific Conference „ XIV Antonovych Readings (dedicated to the 250th anniversary of the first performance of Maxim Berezovsky's Demophont opera)”, the International Scientific Conference of Students and Young Researchers „Polycultural Communication in the Third Millennium”, XIII International Conference of Folk Music Researchers of Red Russia (Galician-Volodymyr) and neighboring lands, International Scientific Conference „The Role of Opera Art in Social and Cultural Processes of the XX Century (to the 150th anniversary of the birth of Enrique Caruso and to the 100th anniversary of the birth of Maria Callas)” (Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko, 2022).

To the 160th anniversary of the P.I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine and the 85th anniversary of Myroslav Skoryk's birthday, the International Scientific Conference „Value Dimensions of the Cultural and Artistic Activity of Myroslav Skoryk” was held. The co-organizers of the event were: Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov, National Academy of Arts of Ukraine, Jerusalem Academy of Music and Dance, Trieste State Music Conservatory named after Giuseppe Tartini, Academy of Music and Theater of Estonia, Ukrainian Cultural Center in Paris, Ukrainian Institute of America, Center for Ukrainian Music Studies named after Hero of Ukraine M. Skoryk, Council of Young Scientists of the National Music Academy of Ukraine named after P.I. Tchaikovsky (Kyiv National Academy of Music named after P.I. Tchaikovsky, 2023). Scientists, doctoral students, post-graduate students and students of higher education of educational institutions of artistic direction, employees of research institutes of art and culture, performers and teachers of higher and secondary music educational institutions were invited to participate in the conference.

The topic of the conference was not limited to materials about the legendary figure and the wide field of activity of M. Skoryk, but covered various directions of research into the cultural and artistic space of Ukraine and the world. The main thematic areas of the conference were: Myroslav Skoryk's life path at the turn of the century; performer's and author's reflections on the works of Myroslav Skoryk; composer school of Myroslav Skoryk: traditions and innovations; conducting role of Myroslav Skoryk; the figure of Myroslav Skoryk in modern Ukrainian drama; scientific vector in the activity of Myroslav Skoryk; the creative personality of Myroslav Skoryk in the focus of modern scientific research; the phenomenon of the popularity of Myroslav Skoryk's music; Myroslav Skoryk as a popularizer of Ukrainian musical art in the world.

It is worth noting that in 2023, the IV International Scientific and Creative Conference „Art and Science in the Modern Globalized Space" was held on the basis of the Kharkiv National University of Arts named after I.P. Kotlyarevskyi. Co-organizers were the Joaquin Rodrigo Valencia Higher Conservatory of Music, the Gdansk Academy of Music named after Stanislav Moniuszko, and the Tbilisi State Conservatory named after Vano Sarajishvili (Kharkiv National University of Arts named after I.P. Kotlyarevsky, 2020). Young scientists, teachers, masters, postgraduates and doctoral students of music institutions of various accreditation levels were invited to participate in the conference and interactive panel discussions. The goal of the conference was the exchange of scientific experience of researchers, support of creative self-realization and development of the scientific potential of young scientists of Ukraine and the member states of the European Union.

The participants of the meeting discussed topical issues of modern artistic and scientific life, problems of integration of the educational, concert-performance and research context, namely: modern art as a meeting place of cultures and civilizations; forms of representation of reality in the theater art of the 20th-21st centuries; synergy of art and science in the modern world; musical theater today: pro et contra; history and theory of performing arts; problems of modern musicology in interdisciplinary discourse; the dialectics of tradition and innovation in music: current research vectors; modern dimensions of musical interpretology; musical composition: historical metamorphoses; classical musical heritage in the dialogue of times and generations.

Conclusions

Thus, the integration of music education of Ukraine into the European educational space takes place thanks to cooperation with leading world universities, institutions, organizations and foundations, the introduction of educational and academic mobility of students, a means of training those obtaining the degree of Doctor of Sciences in music institutions of higher education of the IV level of accreditation, their participation in international scientific-practical and scientific-creative conferences, creative relations with partner universities under the ERASMUS+ programs, membership in the International Association of Universities and membership in the Association of European Conservatories (AEC) and covers a wide range of musicological, cultural, performing areas, aimed at the development European and national art education in the context of democratic, universal and national values.

Bibliography

Kyiv National Academy of Music named after P.I. Tchaikovsky. URL: https://knmau.com.ua/nauka/konferentsiyi/
Lviv National Academy of Music named after M.V. Lysenko. URL: https://lnma.edu.ua/nauka/konferentsiji/
Odesa National Academy of Music named after A.V. Nezhdanova. URL: https://odma.edu.ua/nauka/konferencziyi-ta-seminary-2/mizhnarodni-naukovo-tvorchi-konferencziyi/
Kharkiv National University of Arts named after I.P. Kotlyarevsky. URL: http://num.kharkiv.ua/science/conference/

Capitolul 16 – CONDIȚII PEDAGOGICE PENTRU FORMAREA COMPETENȚELOR PROFESIONALE DE VIITOR PROFESOR-MUZICIAN

Chapter 16 – PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR TRAINING THE PROFESSIONAL SKILLS OF A FUTURE MUSIC TEACHER

Larisa Ivanivna GOLIUSOVA[1]

Abstract

The article proves that the formation of professional competence of future teachers-musicians takes place in the process of implementing certain pedagogical conditions, namely: the formation of positive motivation of future teachers-musicians for future music-pedagogical activities; integration of the content of professional disciplines in the process of playing in an orchestra; saturation of the educational process with professionally oriented information.

Keywords*: professional competence, teacher-musicians, pedagogical conditions*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

The new paradigm of education, which is formed in modern pedagogic and scientific practice, involves the creation of favorable conditions for the self-realization of the human sphere and professional activity. This requires the search for such pedagogical technologies that would maximally contribute to the formation of a socially active, creative personality, capable of independent regulation of one's own pedagogical activity. and in institutions of general secondary education and extra-curricular educational institutions, the Concept of the „New Ukrainian School”, the Concept of the artistic and aesthetic discipline of the „New Ukrainian School”, laws of Ukraine „Pro-Education”, „Pro-Education”, „Professional Advancement of Education”, the State Standard of Primary, General Secondary and Higher Education deals with the main goal of the state policy to ensure the development and creative self-realization of every citizen, as well as the modernization of education at all its levels on the basis of the competency approach, the essence of which is determined by the need for the formation of future specialists with competencies that ensure the effectiveness of the implementation of innovations in further professional activity.

Therefore, it is quite natural to consider it as an integral professional, intellectual and personal education, which is characterized by multifunctionality, sectoral meta-education and outlook. Thus, the identification and substantiation of the main factors and pedagogical conditions for the formation of professional competences of future teachers-musicians in the conditions of the educational environment of the orchestra is timely and relevant.

Literature review and arguments

O. Akimova, I. Drach, V. Kovalchuk, O. Krivonos, O. Marushchak, Yu. Shapran and others address numerous issues of determining the pedagogical conditions for the professional training of future teachers. Scientists L. Gavrilov,L. Pastushenko, T. Puhalskyi, T. Radzivil, M. Tomashivska, Jiang Heping, N. Yudzionok, who highlightpedagogical conditions of formation of

[1] Honored artist of Ukraine, director of the Kropyvnytskyi Music College, Kropyvnytskyi, Ukraine. E-mail: goliusovalarisa@ukr.net

professional competence of students of higher musical and pedagogical educationin various types of educational and musical performance activities.

It is worth noting that the issues of general theory and methodology are relevantthe formation of the performance skills of an instrumentalist musician was researched at different times by many famous teachers-musicians, such as: L. Barenboim, F. Busoni, G. Kogan, N. Kashkadamova, A. Corto, N. Lyubomudrova, K. Martinsen, Y. Milshtein, B. Milich, G. Neuhaus, S. Feinberg, H. Tsypin, A. Shnabel, B. Struve, Yu. Yankelevicha, A. Yampolsky, L. Auer, K. Flesh, K. Mostras, V. Grigoriev, I. Voyka, V. Pyatigorskyi, O. Shulpyakov, F. Shteinhaus, etc.

Methodology

For our research, according to the specified algorithm, a prominent place is given to the following pedagogical conditions, namely: the formation of positive motivation of future music teachers for future musical-pedagogical and performing activities and professional development; interdisciplinary integration of the content of professional disciplines in the process of playing in an orchestra; saturation of the educational process with professionally oriented information.

Principal results

The first pedagogical condition – the formation of positive motivation of future teachers-musicians for future music-pedagogical and performing activities and professional development is aimed at the development of positive motivation regarding the study of professional disciplines, playing in an orchestra, reading notes from a sheet, the achievement of an ensemble in working on a musical piece, overcoming technical difficulties, expressive performance of one's part and presentation of a musical work. In addition, reflection, a positive attitude to the chosen profession, and also provides for the stimulation of professional development and cognitive interest of music teachers in future professional activities.

At the same time, it should be determined that when resorting to practical activities, motivation is a set of motives, which can be interests, needs, professional values, ideals, goals, and the desire of an individual for further professional growth. Positive motivation can play the role of a compensating factor in the case of insufficiently high abilities, but developed abilities cannot replace the lack of educational motivation and guarantee academic success. Therefore, the formation of positive motivation of future teachers-musicians is a fundamental direction of their professional training, pedagogical formation and formation of performance skills.

The second pedagogical condition is the interdisciplinary integration of the content of professional disciplines in the process of playing in an orchestra, which will ensure the integrity of the system of professional training of teacher-musicians, contribute to the development of their personal potential, equip future teacher-musicians with a set of professional competencies necessary for successful musical-pedagogical and performing activities. The professional formation of future music teachers in the context of the implementation of the ideas of the competence approach involves the integration of all cycles of professional training, which ensures the integrity of the content of music education. Therefore, interdisciplinary integration is an integral direction of the process of forming the professional competence of future music educators.

The conceptual basis of the interdisciplinary integration of the content of professional disciplines in the educational environment of an orchestra is that such integration is aimed at

overcoming the isolation of knowledge from different disciplines, includes interdisciplinary interaction of music-theoretical and professional disciplines in the process of playing in an orchestra, expands the possibilities of using a virtual environment of a specific educational institution through the introduction of an integration interdisciplinary unit, promotes the implementation of a comprehensive approach to professional training, provides future teachers-musicians with the opportunity to choose the optimal trajectory of studying professional disciplines, provides an opportunity for the leader of the orchestra to navigate the educational material of music-theoretical and professional disciplines and apply it in rehearsal activities.

The third pedagogical condition is saturation of the educational process with professionally oriented information, inclusion of classical works and works of modern foreign and domestic composers in the repertoire of the orchestra. In addition, the involvement of students in creative art projects. It is public performances that motivate students to gain experience in creative activities, master the skills of stage and concert activities, and motivate them to develop artistry and performance skills. The members of the orchestra group present their own interpretation of the style of a musical piece, technique of mastering an instrument or voice, conducting technique, virtuosity, and the ability to reveal the intonation-figurative content of a musical piece.

Incidentally, we note that in May 2023, a team of teachers and students of the Kropyvnytskyi Music College presented an artistic project, where Imre Kalman's operetta „Queen of Chardash” („Silva”) was performed in concert. The operetta was performed by a symphony orchestra (conductor – Honored Artist of Ukraine L. Goliusova), the Prima Vista choir (conductor – O. Shpudeyko), the „Frisson” choir (conductor – Ya. Dolinko) and teachers and student vocalists. who performed solo parts.

Therefore, it is quite natural that the saturation of the repertoire of the orchestra group with well-known works of world, Western European and domestic classics motivates students, future teachers-musicians, to master the skills and abilities that allow performing complex technical parts, using the means of artistic expression to reveal the artistic and figurative content of musical works.

It is appropriate to emphasize that, in view of the proposed pedagogical conditions, the professional formation and improvement of performance skills of future teachers-musicians, performers, and conductors in the conditions of the educational environment of an orchestra requires the acquisition of the following competencies: the presence of deep, well-founded knowledge in the field of musical performance and musical pedagogy, awareness of the processes occurring both in the art of music and at the level of individual subjects of performing, conducting, and musical-pedagogical activity; the ability to solve complex problems in the field of musical performance and musical pedagogy using previous experience of sustainable development; the ability to work in a team, implement artistic and creative projects, realizing the artistic and aesthetic nature of musical art; the ability to apply basic knowledge, skills and abilities from music-theoretical disciplines in the interpretation of works of musical art, to use traditional and alternative innovative technologies of performing, conducting and pedagogical activities.

Besides the ability to self-improvement in the professional sphere during life, responsibility for teaching others when carrying out scientific and pedagogical activities and scientific research in the field of musical performance and musical education; the ability to present a high level of performance skills, to create and implement one's own artistic and creative concepts in performing and musical-pedagogical activities; the ability to master the skills of reading sheet music, transposing, and selecting music by ear; the ability to make music collectively, the formation of orchestral and ensemble playing skills; the ability to understand the artistic and aesthetic nature of

musical art, the relationships between the theory and practice of musical performance and musical and pedagogical activities; the ability to use knowledge, skills and abilities about the main regularities and modern achievements in the theory, history and methodology of musical art; the ability to own a certain musical instrument/voice and use professional knowledge, skills and abilities in practical activities; the ability to perform concert performance, present and interpret works of musical art in accordance with the author's intention; the ability to use the integration of music-theoretical and professional disciplines in performing and pedagogical activities; the ability to present basic knowledge, skills and abilities in the process of communication activities at all levels of pedagogical and executive activity; the ability to master managerial, lecturing, arranging, sound engineering activities in instrumental and choral performance; the ability to use mass media for cultural, educational and propaganda activities in the field of musical art and musical culture.

Conclusions

Conclusions and prospects of further exploration of the direction. Therefore, the formation of the professional competence of future teachers-musicians takes place only through personally-directed training and with the help of the introduction of certain pedagogical conditions, namely: the formation of positive motivation of future teachers-musicians for future musical-pedagogical and performing activities and professional development; interdisciplinary integration of the content of professional disciplines in the process of playing in an orchestra; saturation of the educational process with professionally oriented information. In addition, according to the student-centered approach, the use of interactive methods of interdisciplinary learning, the individual's ability to self-development, self-organization and self-education.

Prospects for further research are related to an experimental study of the influence of the proposed pedagogical conditions on the effectiveness of the formation of professional competence of future teachers-musicians in the educational environment of an orchestra.

Bibliography

Goncharenko, S.U. (1997). *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. K.: Lybid. 376.

Yel'nikova, G.V. (2010). Competency approach to modeling the professional activity of the head of a university.Access mode: http://tme.umo.edu.ua/docs/4/10elneel.pdf.

Kyrychenko, V.I. (2020). Basic methodological approaches to the formation of prosocial behavior of students of general educational institutions. URL: https://lib.iitta.gov.ua/708578/1/kyrychenko.pdf

Krivonos, O.B. (2016). Conditions for the formation of professional competences of teachers. Herald of Cherkasy University. 117–122.

New educational space. Motivating space. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library /file/407/ NOP_Motivuyuchiyprostir.pdf

Resolution „On approval of the National Qualifications Framework of Ukraine" [Electronic resource]. Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341¬2011¬n.

Yutsevich, Yu.E. (2003). Music: dictionary-reference. Ternopil: Educational book – Bohdan, 352.

Shapran, Yu. (2018). Pedagogical conditions for the formation of professional competence of future teachers of natural sciences in the conditions of an innovative educational environment. Professional education: methodology, theory and technologies. K.: Issue 7(1).. 274–291.

Capitolul 17 – TEHNOLOGIILE INFORMAȚIEI ȘI COMUNICĂRII ÎN ARTA EDUCAȚIEI

Chapter 17 – INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE ART OF EDUCATION

Yaroslav AGIY[1]

Abstract

The study of scientific literature convinces that information and communication technologies are considered by researchers as a set of methods and technical means of collecting, organizing, storing, processing, transmitting and presenting information, which expands people's knowledge and develops their capabilities to manage technical processes quite widely

***Keywords**: information, communication, education, art*

Introduction

The introduction of information and communication technologies in art education is connected, first of all, with the development of computer equipment, various software, global Internet networks and multimedia technologies. Therefore, it is quite natural that information and communication technologies are aimed at the formation and development of the artistic and intellectual potential of future specialists in the cultural and educational sphere, motivate the improvement of the content, forms and methods of education, the introduction of computer technologies and «cloud» services, which make it possible to solve the problems of artistic education at the highest level, taking into account global requirements.

The term «educational information and communication technologies» began to be used in scientific literature relatively recently. Synonymous expressions closely related to the concept of «information and communication technologies of education» are such as «new information technologies of education», «modern information technologies of education», «computer technologies of education», «electronic communication systems, means and technologies training» etc. This indicates the lack of complete establishment of terminology. At the same time, scientists have been using the term «information and communication technologies of education» more and more recently.

According to the Digital Competence Framework, information and communication technologies are systems created for the production, transmission, selection, transformation and use of information in the form of sound, text, graphic images and digital information [5]. There is no doubt that information and communication technologies should be considered as communication in all forms, including creative communication by means of various types of art.

The study of scientific literature convinces that information and communication technologies are considered by researchers as a set of methods and technical means of collecting, organizing, storing, processing, transmitting and presenting information, which expands people's knowledge and develops their capabilities to manage technical processes quite widely [3].

[1] Associate professor, vice-rector for scientific and pedagogical work, innovative and methodical provision of educational and scientific processes of Communal Institute of higher education “Academy of Culture and Arts of the Transcarpathian Regional Council”, yaroslav.agiy@mail.com.

It is valuable that information and communication technologies develop the cognitive activity of students, provide an opportunity to draw attention to learning, allow working with text information, graphic images, music, animated computer graphics, interactive models, improve the level of visualization of educational material and increase mobility. flexibility and efficiency of the cultural and educational process. And after all, information and communication technologies provide an opportunity to present those phenomena that cannot be seen in the real world.

The main tasks that need to be solved in the complex use of information and communication technologies in higher education should include: conducting complex studies of the influence of modern information technologies on the student learning process; development of methods of using information and communication technologies in the implementation of educational tasks in educational subjects; formation of relevant knowledge, skills and information and communication technologies use skills among teachers; creation of modern pedagogical software tools to support both computer science courses and teachers of other educational subjects; ensuring access of students and teachers to modern computer equipment, modern technical teaching aids.

Informatization of society, as emphasized in modern literature, ensures: active use of intellectual potential, which is constantly expanding, concentrated in the printed stock, scientific, industrial and other types of activities of its members; integration of information technologies with scientific, industrial, initiating development of all spheres of social production, intellectualization of labor activity; high level of information service, accessibility of any member of society to sources of reliable information, visualization of the presented information, truthfulness of the data used.

The use of information and communication technologies makes it possible to solve the following urgent issues: use the achievements of the latest information technologies in education; to improve students' independent work skills in information databases, the Internet; intensify education, improve students' assimilation of knowledge, make the learning process more interesting and meaningful. The use of information and communication technologies in combination with a traditional textbook contributes to the following: provides a person-oriented and differentiated approach to education; ensures the implementation of an interactive approach (constant communication with the PC, asking questions of interest to students and receiving answers to them); increases cognitive activity of students due to various video and audio information; carries out control thanks to testing and a system of questions for self-control.

The use of information and communication technologies in the educational process significantly increases the efficiency of students' assimilation of the material. In art educational institutions, the use of information and communication technologies allows to reveal the possibilities of students in creating serious research and project works with multimedia presentations, etc. The use of presentations is a necessary condition for the success of education, because without interest in replenishing knowledge, without imagination and emotions, creative work is impossible. development of future specialists in the socio-cultural sphere. In practice, if a teacher has elementary computer literacy, he can create original educational materials that will captivate, motivate and target students to achieve successful results. PowerPoint is the most effective way to do this. The educational potential of this new technical means of learning becomes a good help in providing visual support for learning in socio-cultural areas in modern conditions of an educational institution.

The computer gives the teacher new opportunities, allowing him to enjoy the exciting learning process together with the students, and with the help of the latest technologies, he can immerse himself in a bright and colorful world. Such an activity gives students an emotional boost, even lagging students willingly work with the computer.

This teaching method is very attractive: it helps them better assess the child's abilities and knowledge, understand him, encourages him to look for new, non-traditional forms and methods of teaching, stimulates his professional growth and more perfect mastery of the computer.

The use of computer tests and diagnostic complexes in the lesson will allow the teacher in a short time to get an objective picture of the level of mastery of the material studied by all students and to correct it in a timely manner. At the same time, it is possible to choose the level of difficulty of the task for a specific student.

It is important for the student that immediately after the test (when this information has not yet lost its relevance) he receives an objective result with an indication of errors, which is impossible, for example, with an oral survey.

It is appropriate to note that the introduction of the special course «Information and communication technologies in art education» in art institutions of higher education is important for our research. The introduction of the specified special course into the curricula as a selective discipline contributes to: increasing the motivation of students to study and participate in art events under the conditions of using computer technologies and «cloud» services; optimization of the learning process and participation of students and artistic groups in concert events, creative projects, festivals, contests, Olympiads, plein airs; establishment of access to additional informational materials, which, of course, contributes to the improvement of professional competence, the achievement of a sufficiently high level of education; ensuring independent acquisition of knowledge and skills that create conditions and stimulate the mastery of skills of independent work and self-study, contribute to the formation of professional competence; ensuring the objectivity and efficiency of diagnostics of knowledge, abilities and skills in professionally oriented and selective disciplines.

The introduction of information and communication technologies and «cloud» services provides Internet users with access to computer resources of the server and the use of software as an online service [1].

The use of information and communication technologies and «cloud» services in art education allows you to deepen the operational capabilities of artistic virtual reality, which are defined by the following characteristics: transition to parallel virtual reality (philharmonic hall, opera house, art exhibition, concert hall); movement in time and imaginary transition to a past era, virtual perception of musical works by composers of different eras and styles, as well as artistic works by artists of certain countries of the world who worked in certain historical eras; mastering the laws and trends of the development of various types of arts and the peculiarities of communication characteristic of each of them; correction and editing of fragments of musical compositions, stage performances of choreographic groups and concert programs of soloists-performers, as well as artistic works of artists, on which students work in classroom classes and during practicals.

Conclusions

To ensure effective search for information in telecommunication networks, there are automated search tools, the purpose of which is to collect data on information resources of the global computer network and provide users with a quick search service. Search engines can be used to search Adaptive Learning Management Technologies ATL-2019 145 World Wide Web documents, multimedia files and software, address information about organizations and people. With the help of network means of information and communication technologies, it becomes possible to have wide access to educational, methodological and scientific information, the organization of operational consulting assistance, modeling of scientific and research activities, conducting virtual training sessions (seminars, lectures) in real time.

In view of the above and taking into account the insufficient development of the issues, it is worth noting that the introduction of information and communication technologies into the cultural and educational process and all types of concert and artistic activities, the technical organization of interactive cooperation between teachers and students in the process of conducting distance courses, updating the content and forms of all types of practices, the introduction of the special course «Information and communication technologies in art education» into the cultural and educational process of an art institution of higher education is an important component of the information technology environment of each educational institution.

Bibliography

Androschuk, O. V. (2021). Analysis of the concept of cloud technologies: types, categories, advantages and disadvantages [Electronic resource] / O. V. Androschuk, O. V. Golovchenko, G. D. Lytovchenko, M. V. Petrushen // Molodiy scientist. 6(2). 83–87.

Bondar, E.S., Horohovskyi, S.S. (2021). Cloud computing and their applications. Bulletin of KNU named after T. Shevchenko. 1. 74–82.

Gevko, I. V. (2018). The use of modern information technologies is the basis of professional growth of a teacher. Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko. 151 (2). 10–14.

Kosyk, V. M. (2021). The potential of cloud technologies for tasks of automated design systems in conditions of digitalization of education [Electronic resource] / V. M. Kosyk, M. A. Tropina // Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social work. 1. 194–198.

Ovcharuk, O. (2019). Digital competence of the teacher: international trends and frameworks. A new pedagogical thought. 4(100). 52–55.

Sovgyra, T. (2021). Problems of implementing digital technologies («artificial intelligence») in the process of creating a robotic stage image [Electronic resource] / T. Sovgyra // Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Performing arts. Vol. 4, 1. 55–64.

Shilonova, V. (2021). Application of digital technologies in remote pedagogical assessment of higher education applicants [Electronic resource] / V. Shilonova, E. Dolinska, V. A. Gladush, T. A. Makhinya, O. G. Bench, M. Dudek / / Information technologies and teaching aids. 82, 2. 243–265.

Capitolul 18 – COMUNICARE TRANSCULTURALĂ ÎN SPAȚIU SOCIO-CULTURAL

Chapter 18 – TRANSCULTURAL COMMUNICATION IN SOCIO-CULTURAL SPACE

Fedir Vasyliovych APSHAY[1]
Maria Vasilievna APSHAY[2]

Abstract
The article proves the role of cross-cultural communication in social and cultural discourse, which is connected with the need to solve the problems of strengthening internationalization at the international level. It has been proven that during the formation of cross-cultural competence, a student should master the following components of intercultural interaction, such as: linguistic, socio-cultural, social, discursive, subject.
Keywords*: cross-cultural communication, language, socio-cultural, social, discursive, subject communication.*
JEL*: Q48, Q41, F32*

Introduction

The modern world erases cultural, geographical and religious barriers between people. Globalization and the international division of labor force society to look at the world as a whole, to look for more in common and to standardize our lives. The establishment of Ukraine in the status of an independent state arouses interest in the expansion of cultural and educational integration and the construction of interstate relations between Ukraine and the countries of the near and far abroad on the basis of constructive cooperation in the world economic, political, scientific and cultural and educational space. The success of the implementation of these tasks largely depends on the quality of theoretical and practical training of specialists in the field of culture and art on issues of cross-cultural communication.

Literature review and arguments

Both foreign and domestic scientists pay attention to the study of issues of cross-cultural communication, typology of business cultures, as well as ways to increase the effectiveness of intercultural interaction. A significant contribution to the study of cross-cultural communication was made by scientists, including: I. Aibl-Aibesfeldt, M. Buber, M. Weber, K. Hirtz, E. Husserl, A. Zdravozadumiv, V. Zinchenko, I. Ilyaeva, Y. Koivisto, A. Kreber, K. Klakhon, R. Levis, K. Lévi-Strauss, Y. Lotman, D. Matsumoto, V. Petrov, V. Popkov, A. Sadokhin, A. Sokolov, E. Hall, H. Hofstede, F. Trompenars, L. Scherba, L. Yakubinskyi. Among Ukrainian scientists, interesting studies were conducted under the authorship of M. Aldoshina, N. Meshko, O. Burak, M. Ryzhenko and others.

[1] Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Arts First Deputy Director of the Communal Institution of higher education "Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council. Ukraine, Uzhgorod.E-mail address:alex@ukr.net.
[2] Head of the Department of Socio-Cultural Activities, Candidate of Sciences in Social Communications, Associate Professor of the Communal Institution of Higher Education "Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council. Ukraine, Uzhgorod.E-mail address:alex@ukr.net.

Methodology

The results of our analysis of scientific sources confirm that there are significant differences in the professional and business communication styles of different European countries, which at the current stage of expanding international contacts and cooperation in all areas should be known and taken into account in order to achieve mutual understanding and success in communication. In the international cultural and educational environment, Arab, Asian and American models of communicative behavior are distinguished, which are specified by the respective national socio-cultures and differ in both verbal and non-verbal aspects.

The national cultural and educational environment significantly affects various aspects of the life of educational institutions, in particular, approaches to leadership, attitude to learning, communication style, perception and implementation of educational plans, forms and methods of control, personal and group relations of young people. The large number of national business cultures in different countries, the growing openness to student mobility, and globalization trends in the world cultural and educational sphere call for the need for multi-faceted research and accounting in practical activities of the cross-cultural specifics of the organization of the educational process in higher education institutions.

Principal results

Communication between students of different cultures is difficult not only because of different languages, but also because the communication process is influenced by the relevant standards of cultural communication. In addition to verbal communication, non-verbal and para-verbal communication play a very important role in intercultural communication, as it is also influenced by cultural processes.

Cross-cultural communication has turned into one of the main concepts of political, economic, social and cultural discourse, which is connected with the need to solve the problems of strengthening internationalization both in the country and at the international level.

Cross-cultural communication as a special type of communication involves communication between speakers of different languages and different cultures. The comparison of languages and cultures reveals not only the general, universal, but also the specific, national, original, which is caused by differences in the history of the development of nations. Intercultural communication deals with understanding and understanding, which means: understanding someone else's language and at the same time being understood when communicating in a foreign language. Intercultural learning and intercultural communication should be an essential part of cross-cultural communication and communication.

Scientific and technical progress also had a significant impact on the development of cross-cultural communication, which opened up new opportunities for communication, the formation of new types and forms of communication, the main condition for the effectiveness of which is mutual understanding, tolerance and respect for the culture of dialogue partners.

Cross-cultural communication involves communication that goes beyond the national borders of states and refers to acts of communication between representatives of two (or more) other cultures. Belonging to a language community can be considered the most important manifestation of cultural belonging. However, there is no doubt that cultural and linguistic communities do not necessarily coincide.

As for the European culture of communication, it is not monolithic, but combines different types of communicative behavior – formal-hierarchical and egalitarian, maximally restrained and expressive, monochrome and polychronic communication cultures, agreement-oriented cultures, and relationship-oriented cultures. Despite significant differences, all European cultures are based on the principles of individual autonomy, human dignity, which distinguishes them from the collectivist cultures of the Arab-Asian world.

So, cross-cultural communication is a verbal and non-verbal interaction of representatives of different moral systems, worldviews, religions, etc. Therefore, literally, this term can be translated as „intersection of cultures". Accordingly, cross-cultural communication is communication at the junction or intersection of different cultures (Panchenko, 2014, p. 131). In the cross-cultural analysis of the cultures of the countries of Western Europe, the United States of America, Japan and other countries, modern scientists often use the latest cultural approach, which is based on the antithesis between hierarchical-formal and egalitarian-informal, restrained and expressive, polychrome and monochrome, contact and distant cultures that determine the corresponding types of cultures.

It is valuable that cross-cultural communication requires an awareness of the basics of cross-cultural competence and cross-cultural competence. Thus, I. Petrova emphasizes that the concept of „competence" is broader than the concept of „competence" (Petrova, 2011). O. Buryak also believes that these terms are related, but not identical. Competence is a combination of interrelated knowledge, skills and personal qualities necessary for effective activity. Competence is the ability to apply knowledge, skills and accumulated life experience in professional activity (Buryak, 2012).

In cross-cultural communication, a certain role is played by the emotional state of partners and certain differences regarding the limits of acceptable emotionality. If the expressive culture of business relations is characterized by increased emotionality (Mediterranean regions, South America, partly the USA, Canada, Australia, Eastern Europe, Africa), then the restrained culture of business relations involves rational ways of interaction (the countries of East and South Asia, Northern Europe, Germany, Great Britain, Japan).

In the system of cross-cultural communication, there are also individualistic and collectivistic cultures. The first of them is based on the principles of individual autonomy, respect for his rights and freedoms, the second is aimed at preserving and constantly reproducing national customs, traditions, and norms.

Representatives of Western European individualistic cultures emphasize information, not the method of its delivery. They are characterized by concise speech, logically motivated, consistent, accurate thinking. Carriers of collectivistic cultures (East, Asia) in communication pay attention to the context of the message, that is, they pay attention not only to what is being discussed, but also to how it is expressed.

General communication skills are an important foundation for dealing with cross-cultural communication situations. This involves: listening; perception and control of own communication methods, as well as differentiated interpretation of other communication styles. When working with partners from a foreign culture, it is certainly important to familiarize yourself with the usual customs and typical practices in the world of work of that country. However, cross-cultural collaboration is ultimately about individuals. Since the members of a certain cultural community are also different from each other, and their thinking, feelings and actions do not correspond to the

same extent to the standards and conventions of their culture, every intercultural encounter is a new challenge.

It is valuable that the participants of cross-cultural communication must adhere to the following provisions during communication: information transmitted on a non-verbal level presents the greatest difficulties for interpretation by members of another culture; in order to achieve understanding during communication, it is necessary to teach the participants of cross-cultural interaction active listening; it is necessary to be able to anticipate and prevent possible mistakes when communicating with representatives of different cultures, otherwise the planned cross-cultural contact may fail due to a negative impression.

According to this approach, the main purpose of the cultural and educational environment of the institution of higher education is to form a systematic approach to the implementation of cross-cultural communication in modern conditions of globalization with the aim of increasing the effectiveness of cooperation, conducting negotiations, as well as managing co-participants in the creative process in multicultural teams and organizations.

In situations of a cultural environment, three types of influences with different weights are always important: cultural influences can be, for example, certain shame or aesthetic preferences that are common in the environment; personal factors – it can be a person's biographical situation, certain personal previous experience or mood; situational factors – these can be short-term circumstances and the sensitivities caused by them, but also power structures that are important in a social situation.

Cross-cultural communication should combine or take into account the positive features of national cultures, making it comprehensible to all. This will have important consequences in the form of its predictability. In a creative team, it is very important that people operate with the same concepts and be predictable. The task of building effective cross-cultural communications is to build such communications that are understandable to all its participants. At the same time, it will help each employee to pay attention to the common, and not to the excellent, work of the team. The format of cross-cultural communication can go through a certain stage of approval and changes as a natural process of development.

According to the researchers, during the formation of cross-cultural competence, a student should master the following components of intercultural interaction, such as:

- language communication: the ability to communicate in foreign languages during a communicative act;
- sociocultural communication: knowledge of national and cultural semantics, rules of etiquette of the country with representatives of which communication takes place, and the ability to implement verbal behavior accordingly;
- social communication (pragmatic): adaptation to the contact situation, modeling, the ability of the initiator of communication to choose the topic of conversation and the way of expressing an opinion that best matches the conditions and goals of communication;
- discursive communication: possessing the skills necessary for building a fruitful discourse, quick processing of information and adequate response to it;
- objective communication: knowledge of the material on the subject of communication, the ability to stay in the course of constructive consideration of the problem.

Ethics should play an important role when communication barriers arise. Ethical approaches best reveal the working principles of cross-cultural communication, as they are focused on identifying and studying the deep moral foundations of intersubjective relationships. The scale

and at the same time the depth of the mentioned approach are determined by the fact that ethics is faced with an extremely difficult task of defining the value ideals of „good”, „proper”, „just”, etc., as moral principles underlying the ethical basis of cross-cultural communication.

The ability to voluntarily assume and share moral responsibility will not only contribute to the elimination of intercultural differences, but will also create a creative situation of mutual respect, the need to preserve the polyphonic diversity of world cultures. Moreover, the observance of ethical principles is the basis for creating strong business relations in order to preserve peace, justice and equality between people (Petrova, 2011).

Against the background of the stated problems, the following methods of teaching cross-cultural interaction can be distinguished:

– cross-cultural education is the acquisition of knowledge by reading books, watching movies;
– cross-cultural orientation, for example, a description of situations in which representatives of different cultures participate, where each situation is provided with different interpretations from which the correct one must be chosen;
– cross-cultural training – a method of active learning that allows you to form practical skills of intercultural interaction, to prepare for overcoming culture shock.

The criteria of effective cross-communication are: credibility, objectivity, timeliness, addressability, accessibility (transparency), availability of feedback. In the presence of intercultural contacts, the last three criteria are related to their implementation in the cross-cultural field (Ward, Bochner, Furnham, 2008).

Conclusions

Cross-cultural competence is an interactive set of knowledge and skills that provide the ability to perform successfully and is a synthesis of certain knowledge, skills, values, and communications regarding intercultural interaction. The dialogue of cultures is a process of interaction, mutual enrichment and mutual penetration of the spiritual heritage of different peoples. Successful activity in the field of cross-cultural interaction depends on the quality of theoretical and practical training of specialists in the field of culture and art on issues of cross-cultural communication.

The directions of further research will be the analysis of other components of Ukrainian business culture in the context of cross-cultural management, namely language barriers, non-verbal communication, stereotypes of the nation, perception and level of ethnocentrism of Ukrainians.

Bibliography

Aleksandrova, S.A. (2016). The problem of cross-cultural communications in tourism // Strategic perspectives of the tourist and hotel-restaurant industry in Ukraine: theory, practice and development innovations: Mater. All-Ukrainian science and practice Internet Conf. (October 31, 2016) / resp. ed. L.V. Tranchenko. Uman: Sochinskyi M.M. Publisher.. 7–8.

Aldoshina, M.V. (2014). Cross-cultural communications in the field of tourism in the conditions of globalization / M.V. Aldoshina, H.M. Brusiltseva // Business-inform. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_3_32.

Burak, O.S. (2012). Cross-cultural communication as a consequence of globalization cross-cultural contacts, URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ Grani/2012_5/27.pdf

Panchenko, E. (2014). International management: teaching method. self-help manual studied disc. Kyiv: KNEU. 468.

Petrova, I. (2011). Ethical grounds of cross-cultural communications in the conditions of globalization / I. Petrova, F. Chankhieva // Economic journal. 22. 108–117.

Saitarly, I.A. (2021). Culture of interpersonal relations: Teaching manual/ I.A. Saitarly. K.: Akademvydav. 240.

Culture in Second Language Teaching and Learning / Ed. E. Hinkel. Cambridge Applied Linguistics Series. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 250 p.

Griffin Emory, A.A. (2006). First Look at Communication Theory (6th ed.). McGraw-Hill. URL: https://goo.gl/6JUdRr.

Leavitt, Ronnie, L. (2012). Developing Cultural Competence in a Multicultural World, Parts1.&2. URL: https://goo.gl/Mvk8a4.

Ferraro, Gary, P. The cultural dimension of international business. 4thed., 2002. URL: https://goo.gl/Dp1rtS.

Ward, C., Bochner, S., Furnham, A. (2008). The Psychology of Culture Shock. London: Routledge. 367.

Capitolul 19 – FORMA DE ÎNVĂȚARE LA DISTANȚĂ ÎN CLASA INSTRUMENTULUI MUZICAL PRINCIPAL (PIAN)

Chapter 19 – DISTANCE LEARNING IN THE CLASS OF THE MAIN MUSICAL INSTRUMENT (PIANO)

Svitlana Viktorivna KULIKOVA[1]

Abstract

The article is devoted to the specifics of studying student musicians in the class of the main musical instrument (piano) in the conditions of distance learning in a higher education institution. The author proposes to consider distance learning as an active way of cognitive activity, i.e. as a method of training student musicians. For all the shortcomings and imperfections of remote innovation, positive aspects are highlighted that will allow teachers to partially use the remote method to achieve certain educational tasks.

Keywords*: basic musical instrument, piano, distance learning, cognitive activity*

JEL*: Q25, Q39, F34*

Introduction

The COVID-19 pandemic and the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine from February 24, 2022 and the introduction of martial law forced the educational institutions of our country to switch to distance education. Distance is a new format that requires a flexible approach, search and careful testing of various remote tools, development of new or adaptation of existing simple scenarios of the educational process, convenient for the teacher and accessible to the pupil/student.

The need to modernize higher education in Ukraine and the desire of higher education to meet European educational standards necessitates the use of innovative methods, mobile and dynamic forms of learning, which include distance learning, which has proven its effectiveness in the process of training specialists from various fields, in particular, representatives of creative professions. However, given the specification of music as the most abstract of the arts, and musical disciplines as disciplines of mostly practical orientation, the possibility of inclusion or complete transition of music students to distance learning in higher education seems problematic and ambiguous.

The greatest difficulties in this regard arose in educational areas related to the acquisition of practical skills. Such a direction is both musical education and, first of all, practical forms of music making, such as playing a musical instrument, choral conducting and singing (Chaikovska et al., 2013).

Literature review and arguments

Scientific-pedagogical and scientific-methodical investigations of domestic and foreign researchers testify to the fact that the use of information and communication technologies has become an integral part of art education.

[1] Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral student of the Department of Art Education Central Ukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University. Kropyvnytskyi, Ukraine. Email address: svetlanagrozan@ukr.net

The beginning of the XXI century was marked by the development and wide use of computer programs and multimedia tools for music education: J. Savage, the author of several projects on the musical education of children using ICT, develops new approaches to the introduction of computer technologies taking into account the educational plan, educational goal, effective management of the educational process.

M. Simonson, S. Smaldino, M. Albright, etc. justify the principles of using remote technologies for teaching various disciplines, including art.

In domestic science, research on the development and use of ICT and multimedia technologies in music education is presented in the works of G. Aleksandrova, O. Afonina, A. Bondarenko, L. Vasylieva, V. Zamorotskaya, L. Gavrilova, O. Lyashenko, O. Chaikovskaya and etc., who emphasize that the specific properties of multimedia provide an opportunity for visualization, make complex material accessible, increase emotional impact, intensify the work of students, etc.

O. Afonina describes distance courses in such disciplines as solfeggio, organization of concert and tour activities, modern Ukrainian music, methods of teaching music-theoretical disciplines (Afonina, 2012), L. Gavrylova describes in detail the distance course «History of Musical Art of Ukraine» (Havrilova, 2017), L. Vasylieva describes teaching students elements of distance education in the context of the discipline «Analysis of musical forms» (Vasylʹyeva, 2017), etc.

The problem of distance learning of future teachers-musicians was studied in the works of L. Harkush, T. Butenko. O. Economova. Executive training in the conditions of remote forms of work was considered by A. Bondarenko.

O. Pikhtar and S. Klyuyeva were interested in the issue of training pianists to participate in online competitions.

Some questions that related to distance learning in the piano class, outlined in the collective development of L. Gavrylova, O. Ishustina, V. Zamorotska, D. Kassim and in the article by E.van den Broek.

The purpose of the article is to outline the problems and prospects of distance education of performing musicians, in particular in the class of the main musical instrument (piano), consider the methods of collective work in the class of the main musical instrument (piano) in the conditions of on-line learning.

Methodology

In our article, we will rely on the analysis of scientific and methodological literature on the topic of research, as well as on our own pedagogical experience for the period of 2022-2023 in the process of teaching the discipline «Basic musical instrument (piano)» at the Faculty of Pedagogy, Psychology and Arts of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Principal results

The process of training musicians-performers in the class of the main musical instrument (piano) is based primarily on the individual approach of the teacher to the student. The professional growth and improvement of the executive level of each student depends on the system of rational

pedagogical methods and teaching methods that the teacher uses throughout the entire stage of the educational process. The use of a remote approach to teaching the piano, which consists in conducting a lesson with the help of multimedia technologies, was practically not used by practicing teachers until recently. However, the emergency transition to the distance mode of education, caused by the need to carry out the educational process in the conditions of the aggravated epidemiological situation of 2019–2021, and currently also the state of war (from February 2022), forces to adjust and adapt the existing traditional methods and forms of teaching in the piano class to new ones realities In such a situation, the attention of teachers is most often directed to distance learning as the only possibility to carry out the educational process. On the one hand, not being familiar and natural, this form of learning to play an instrument becomes an educational organizational innovation. On the other hand, it can be considered as a method of learning, that is, an active way of cognitive activity.

In methodical piano literature, the remote approach to learning to play the instrument is practically not studied. Scientific publications in this direction (I. Gorbunova, M. Karasova, A. Pankova, etc.), as well as practical comments and recommendations on the Internet of pianist teachers (E. Mechetina, E. Mykhaylova) do not provide a clearly structured strategy for learning in under the conditions of «remote» interaction between the teacher and the student-performer.

The main prerequisite for the use of the distance learning method can be considered the rapid penetration of information technologies into the educational sector. Today, the training of a musician-performer takes place not only within the walls of educational institutions. Thanks to Internet technologies, students got a great opportunity to listen to online broadcasts of concerts by leading contemporary performers, participate in master classes, open lessons, webinars and lectures by advanced masters of musical art without leaving home. Access to the electronic resources of the world's leading libraries, museums, and theaters is partially open. Scientific information can be obtained from numerous periodicals of electronic journals of institutions of higher and secondary professional education. The direct use of multimedia as a didactic tool in the lesson, in our opinion, brings a certain novelty to the educational process, thereby acting as a stimulus that motivates the learning factor of a modern student (Vasylʹyeva, 2017).

On-line education has gained popularity over the past few years. This form of education, which is also called e-learning, i.e. distance learning, electronic learning, is a mass and accessible way of obtaining new knowledge, abilities and skills, competences and experience in one or another profession, type of activity with the help of Internet services and in real mode time.

On-line training is carried out through direct audio or video communication using an Internet connection and gadgets (a modern portable device, a device for receiving and transmitting information of any kind in digital format) with a teacher, or through a student viewing a recorded process; through the performance of assignments, tests, quizzes and other forms of teacher control over the volume and quality of the knowledge and skills acquired by the student; through participation in collective sessions on educational topics using chats and forums; through receiving individual consultations from the teacher in real time or with a delay in time.

Therefore, online education most successfully combines various forms of education – face-to-face and part-time, collective, group and individual, which is one of its most important advantages (Zamorotska, 2019).

In music education, online learning is increasingly attracting the attention of teachers and scientists due to its increasing practical significance (Havrilova, 2017). On-line and off-line are two forms of distance learning that complement each other, and they both have the right to be

applied according to the specifics of music education. On-line training, to a greater extent than off-line training, corresponds to the peculiarities of mastering the art of music and allows educators to implement individual-personal and person-oriented approaches in the learning process. On-line training in the field of music education has its own disadvantages and advantages. One of these advantages is the expansion of educational opportunities of collective forms of education. Online education is education «here and now», and since online education is able to «expand» numerically and territorially the audience of pupils/students and, by virtue of its format, be as close as possible to the traditional face-to-face education, then this question deserves special consideration (Havrilova, 2017).

As for the collective form of learning on the classification basis of direct or indirect communication with the teacher (teachers) and/or educational materials, all three types of collective forms of learning listed above in the class of the main musical instrument (piano) are successfully implemented in modern educational practice as well as in distance learning.

In music teaching, collective forms of work have their own specifics, which consist in the fact that the audience present at the open lesson (which makes such a lesson a «collective» form of musical education) observes the teacher's lesson with the student, i.e. by individual work. Of course, the teacher's comments in this case are addressed not only to a certain student, but also to the entire audience, and the skill of the teacher-musician is to make his comments useful to the entire audience.

If this form of public presentation of an individual form of work is implemented in a traditional form – a student, a teacher and an audience present in a classroom or concert hall, this requires special personal qualities and special psychological training from the student.

If this form of work in the class of the main musical instrument (piano) is implemented in online learning mode, then psychologically it will be much easier and simpler for the student, since the entire numerous audience will be replaced by a video camera, and if you «forget» about it, then such an activity will differ a little from a regular individual lesson with a teacher (Tchaikovska, 2013).

It should be noted that today's youth are much easier to relate to their own video recording and this is facilitated by the fascination with blogs, tik-toks, chats, forums, etc. Collective classes conducted by the teacher with students online in the class of the main musical instrument (piano) can be considered as an innovative didactic method in the preparation of the performer for the concert stage. This is a kind of propaedeutics, i.e. preliminary and consistent preparation of the student (psychological, moral, volitional, professional) for the social and public side of the future profession.

As a technique for such work, you can use a preliminary recording of several options of the entire open lesson or its fragments, so that later the teacher together with the student will discuss all options and choose the best one for public demonstration.

This method greatly relieves the student's stress and psychological tension, creates conditions for the best manifestation of his musical abilities and personal qualities. In the future, this will help the performer to overcome anxiety and immediately tune in to a public performance. The specified opportunities and techniques for psychological emancipation of students in collective forms of on-line learning in the class of the main musical instrument (piano) are becoming very important (Havrilova, 2017).

Voiced music manuals continue to exist in the system of modern music education as methodical support for professional training of students. As a rule, they are recorded by teachers

in audio or video format and consist of verbal (methodical recommendations for performance) and musical parts (own performance, demonstration). Their didactic function consists in significant informative content (the teacher talks about the works, creates an idea of imagery, character, methods of performance, etc.); the practical side of performing tasks is clearly realized (the teacher himself performs the piece, demonstrates this or that passage on the instrument, etc.).

To date, a similar format is successfully used during distance education of music students. The communication between the teacher and the student acquires the reverse character of communication, in which the latter records his performance and sends it as an audio or video file to the teacher for listening, and the teacher gives his recommendations for the performance in oral or written form after listening. The developed algorithm of remote interaction (let's call it conditionally off-line) is both an auxiliary and the main form of contact between a teacher and a student, if online communication is not possible between them (Havrilova, 2017).

Of course, despite a number of conveniences of this format (the recording is available at any time and from any moment of playback, the possibility of repeating a segment of performance or an interesting comment, training in the absence of a stable Internet connection, etc.), a number of critical factors have been identified . First of all, the impossibility of control by the teacher directly at the time of the student's performance of the musical piece. Appliqué solutions, organization of finger work, freedom of the game apparatus at the moment of performing one or another stroke, peculiarities of pedaling, etc. remain «behind the scenes». A student does not always have a sufficient level of listening skills, attention to details, and sensitivity to properly complete the tasks set before him without the help of a teacher. Moreover, in such an off-line learning format, feedback with the teacher will also be provided using a recording (video or audio).

Another important factor that is practically not carried out with the help of this form of work is emotional, interpersonal contact with the student. As G. Tsypin points out, «there are no conditions for a lively exchange of judgments and opinions, for a dialogue that initiates the student's thinking, forms the language technique, the ability to speak» (Tsypin, 2019).

A similar state of affairs can be partially rehabilitated by conducting the lesson online, when the interaction between the teacher and the student takes place in the form of real-time communication on the Internet (or mobile phone). On-line classes require the mandatory availability of technical equipment that allows you to transmit and receive audio and video information, as well as software that will be used to carry out the learning process. Practice proves that mobile phones, tablets, computers (laptops), which contain a built-in video camera and microphone, are most often used for such classes. This is the most affordable and ergonomic way. But he is the most criticized. Household multimedia devices, even in the most expensive price segment, are not capable of fully displaying the sound picture. Therefore, in order to achieve optimal sound detailing in the proposed conditions, it is better for the participants to use a high-quality external microphone, which must be placed close to the sound source. It is desirable that there are no external electronic devices nearby that create noise and interference, and the room does not contribute to reverberation (echo). Compliance with these conditions will help to conduct classes with the student more productively (Afonina, 2012).

So, based on our own experience of distance learning, after analyzing numerous discussions and statements on the Internet, we note that in the process of remote work on educational material with a student, according to the author, those tasks based on greater informativeness of the material are corrected more successfully. We include the general musical and stylistic characteristics of the work (the list of information that requires verbal explanation,

discussion, analysis, historical facts, etc.); working with a musical text (parsing the text, correcting textual inaccuracies, including applicative, phrasing, articulation, metro-rhythm, tempo. At the same time, working with the text must be carried out with the mandatory availability of sheet music for the teacher and student, preferably in the same edition). Somewhat more difficult to adjust are the components related to the detailing of the sound of the texture, agogics, features of pedaling, dynamic shades, nuances. For example, the rather powerful sound of the nuance ff, as a rule, is distorted during transmission, and such a nuance as ppp risks dissolving into extraneous noises. Therefore, it is unlikely to be able to achieve a precisely fixed transfer of the performance even in the presence of conditions close to studio sound recording, high-class equipment and instruments.

Modern widespread modernization, implementation and development of distance learning technology in the field of traditional education does not take into account the specifics of musical (creative) direction, where individual training with the aim of developing the independent creative personality of the performer is a given. Each individual lesson on a basic musical instrument, conducting or singing with a student is a certain co-creative act. The teacher individually builds a strategy for working with a specific student, forms the methods, style and course of the lesson depending on the creative task that the student faces. Thus, the technology of teaching performance skills, which consists in the necessary «live» participation of the teacher, is difficult to compensate even with the help of the most modern technologies.

A modern teacher uses new methods and methods of working with students in online learning conditions. For example, the method of «bossing» a more capable student of the class over a beginner student. This method is implemented in different ways:

1) a more capable student conducts classes with a beginner student in the online broadcast mode; the teacher observes and expresses his comments and wishes;

2) a beginner musician performs a piece of music or its fragment several times online, improving it time after time; then both students discuss all performance options and reasonably choose the best of them, for example: the climax sounded better; flawlessly performed technically difficult passage; in polyphony, a dynamic balance between the theme and counter-composition (or undertones), etc., is observed. In the future, the number of student participants during the implementation of this method may increase, and this will only have a positive effect on the «removal» of the psychological clamp.

Online music education gives the teacher of the main musical instrument (piano) the opportunity to use another method in his practice – performing cycles of musical works, when each of the pieces is performed by one of the students. It is very easy to find examples of such work in the pianist's repertoire: 1) A. Goldenweiser «From a Child's Life»; 2) P. Tchaikovsky «Children's Album»; 3) R. Shuman «Album for Youth»; 4) H. Sasko «Mosaic»; 5) O. Nezhigai «Everyday life of a young musician, or life as it is»; 6) B. Filts «Transcarpathian novelettes», «Musical dedications», «Musical kaleidoscope»; 7) M. Stepanenko «Images»; 8) N. Boyeva «Musical greetings» and others.

It is advisable to use this method with students of the same level of piano training, which provides an opportunity to organize a collective discussion on the following issues: advantages and disadvantages in the performance of each student; the degree of adherence to a single author's style; nuances of interpretation of the images of the plays brought by each performer; the ability of students to create a coherent form of the entire cycle when they sequentially perform each of

the plays of this cycle and other tasks that the teacher sets directly for each of the students in his class.

Therefore, we have developed the training course «Basic musical instrument (piano)», which provides for individual lessons with the student, as well as the possibility of adjusting and adapting the program in accordance with the instrumental and performing abilities of the future specialist in the field of musical art. The course is aimed at the further development and improvement of students' instrumental and performance skills and the preparation of future specialists in the field of musical art to use the piano in musical art lessons and in extracurricular work of general secondary education institutions.

Distance course «Basic musical instrument (piano)» organically complements the system of professional performance training of future specialists in the field of musical art, implementing the principles of mixed learning, and, just like the discipline, contains theoretical, practical, control sections and tasks for independent work of students.

Among the main tasks of the distance course «Basic musical instrument (piano)», we single out the following: – optimization of professional instrumental and performing training of a future specialist in the field of musical art; – increasing motivation for pedagogical activity and professional self-improvement of the student's instrumental and executive training; – preparation for carrying out educational activities in educational institutions by accumulating a musical repertoire; – formation of professional skills to select and interpret samples of musical art, taking into account the age characteristics of schoolchildren; – education of aesthetic tastes and value orientations of future specialists in the field of musical art.

The expected result of studying the discipline and work in the distance course «The main musical instrument (piano)» is the formation of students, first of all, professional instrumental and performance competence, which involves mastering the technical techniques of playing the piano: performance skills, technical endurance, auditory control; reading sheet music; playing in an ensemble; transposition; mastering methods of intellectual work when studying musical works; the ability to organize students' musical activities in music lessons and in extracurricular time.

It is well known that in order to create a full-fledged performance interpretation, immersion in the content of a musical work, not only technical perfection is needed, but also professional performance skill, which involves a complex of musical knowledge, skills, developed aesthetic needs and values, and other personal qualities.

Also, the performer must know the systematization of musical forms, and instrumental science, and musical literature itself (biographies of composers, information about individual works), understand the problems of musical aesthetics, the development of artistic directions and creative schools, various aspects of the influence of composer creativity on the spiritual life of society. In addition, musical-instrumental performance involves the use of interdisciplinary connections with literature, history, cultural studies, art (painting, theater, cinema, choreography).

Therefore, musical performance interpretation activity is one of the most diverse types of musical activity, which includes a significant amount of information. Modern technologies, in particular multimedia and other computer technologies, greatly facilitate the search for information and allow to deepen the awareness of this or that musical phenomenon at the expense of other types of information (textual, graphic, static and dynamic-visual), etc. Involvement of ICT tools in the class of the main musical instrument (piano) took place in the following directions: – work with information about the life and work of the composer, with his individual works on the Internet; elaboration of scientific articles; working with audio and video files for a deeper

understanding of the historical realities of the era; – search activity for the purpose of analysis and comparison of musical and performance interpretations of the work performed by the author and well-known and little-known pianists; – creation of one's own interpretation, developed for a specific audience, based on the analysis of compositional and performing means of expression and systematization of processed information; – use of resources of online music notes libraries; – involvement of electronic content of multimedia encyclopedias and other information and reference publications; – recording the performance of a musical piece using a video camera or phone for further analysis of the performance interpretation (independently or with a teacher); – attracting visual associations, searching for works of painting and other types of fine art, using associative connections, artistic analogies to deepen the interpretation of the content of a musical work.

The method of involving the means of information and communication technologies contributed to the development of certain abilities and skills of musical-interpretive performing activity, among which we will highlight the following: – development of independent musical thinking, mastering of self-presentation skills and communication with different audiences; – creation of an «auditory model» of the performance interpretation of a musical work; – formation of the ability to use media during education, to critically evaluate one's own media activity.

The project method has become one of the leading in the work of students in the distance course «Basic musical instrument (piano)». We will determine the algorithm of creative project activity of future specialists in the field of musical art during the formation of professional instrumental and performance competence: identification of participants of the artistic and performance project and choice of topic; statement of the problem, goal and task of the artistic project; definition of the type and content of artistic project activity; selection of methods and means of project implementation; independent performance and interpretation activities of students, etc. (Tchaikovska, 2013).

Two types of projects were offered to future specialists in the field of musical art: a single-subject project from the discipline «Basic Musical Instrument» (project-interpretive activity within the repertoire and performance tasks in a music class) and a multi-subject project involving work from several professional disciplines («Additional musical instrument», «Harmony», «Polyphony», «Analysis of musical works», etc.).

The specific topics of the projects were agreed with the students, they were offered topics of different content, taking into account the individual level of the participants of the project groups and the range of their musical preferences (Tchaikovska, 2013).

Projects were carried out during the academic year and were evaluated by teachers both at the stage of current and final control.

The project «Harmony of music and painting in the work of K. Debussy». Students were divided into four groups:

- searchers who implemented the information-search component of the project: accumulated and systematized information about the life and work of K. Debussy, as well as searched for his piano works performed by various pianists and works of painting);
- analysts-art historians (the main types of activity are musical-analytical: musicological, musical-pedagogical and interpretive analysis of selected works of K. Debussy; aesthetic and stylistic analysis of works of painting and research into the implementation of the principles of musical formation);

- IT specialists (the main type of activity is the creation of informational multimedia support for the performing interpretation of K. Debussy's works by means of computer technologies);
- performers-interpreters implemented the interpretive component of the project (they performed a musical performance and briefly commented on the content, means of expression and musical form).

The final product of the artistic project «Harmony of music and painting in the work of K. Debussy» was a performance interpretation of three musical works of the composer accompanied by multimedia, which presented the paintings that were most closely related to the composer's musical text.

Conclusions

Studying in the classroom of the main musical instrument (piano) is traditionally an individual lesson. However, the use of online learning technology in the classroom of the main musical instrument (piano) has modern educational prospects, and deserves a more comprehensive study for the development of innovative methods and techniques based on information and communication technologies. Further study of collective forms of work in the class of the main musical instrument (piano) in online learning conditions can develop in such areas as, for example: pedagogical conditions of collective forms of learning in the piano class in online learning conditions; continuity of traditions and technological innovations in collective forms of learning in the class of the main musical instrument (piano), etc.

So, based on all of the above, let's determine the possibilities of the remote method of work in the piano class. We will present them in the form of theses and antitheses:

- live (face-to-face) contact between teacher and student is not always expected, but significant creative organization and responsibility of the student in the process of self-training is required;
- independence of thinking, creative skills, self-control develops, but in many respects, learning is exclusively informative and dialogic in nature; acquisition of stage experience and skills to overcome «pop excitement» is excluded;
- an individual approach to learning is maintained, but there is an impossibility of tactile guidance, the impossibility of direct emotional contact with the teacher and the co-creative atmosphere of the lesson;
- the methodical recommendations of the teacher can be illustrative, but the lack of high-quality equipment, problems with the Internet connection, finally, a poorly configured tool can create certain difficulties in the process of transmitting the sounding material, as well as working with it;
- the technological literacy of teachers and students develops, but a certain distance of understanding and physical discomfort is created in the process of intense listening while working on performance.

Bibliography

Afonina, O. S. (2012). Prospects for the introduction of distance learning courses in musicology in the educational process of the National Academy of Management of Culture and Arts. *Bulletin of the State Academy of Management of Culture and Arts*. K.: Milenium. 85–88.

Bayakhunova, L. P. (2018). V. Lobanov – pianist, teacher, researcher (On the ninetieth birthday). Elektronnyy resurs. Rezhim dostupa:https://docplayer.ru/27582360-P-v-lobanov-pianist-pedagog-issledovatel.html

Chaikovska, O., Aleksandrova, G. (2013). Multimedia technologies as a factor in the formation of an innovative educational environment in music lessons. *Native school*. 3. 66–69.

Vasyl′yeva, L. (2017). The experience of forming the readiness of the future teacher of music to use the technology of distance learning. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies.* 7. 48–58.

Havrilova, L. H. (2017). Specifics of developing distance learning courses in music history. *Information technology and teaching aids.* T. 58. P. 28–37.

Tsypin, G. (2019). Musical performance and pedagogy: a textbook for universities. M.187.

Learning to Play the Piano: In Person or Online? pianoin21days.com –https://pianoin21days.com/learning-play-piano-person-online/

Zamorotska, V. V. (2019). Distance learning in the formation of instrumental and performance competence of future music teachers. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: „Pedagogy. Social work”*. Issue 2(45). 70–74.

Capitolul 20 – SPECIFICUL ORGANIZĂRII MUNCII INDEPENDENTE LA ELEVII INSTRUMENTIȘTI ÎN CONDIȚIILE ÎNVĂȚĂMULUI LA DISTANȚĂ

Chapter 20 – THE SPECIFICS OF THE ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK FOR INSTRUMENTALIST STUDENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

Snizhana Vitalyivna KURKINA[1]

Abstract

In the article, an attempt is made to investigate the peculiarities of the organization of independent work of instrumentalist students in the conditions of distance learning. Methods and methods of organizing independent work of students of music majors are described, ways of increasing the effectiveness of learning instrumental skills during independent classes are indicated. Also, the author's goal was to increase attention to distance learning as a means of countering crisis situations, substantiating new educational opportunities of this type of learning.

Keywords*: independent work, educational process, education, students-instrumentalists, distance learning, the latest technologies*

JEL*: Q44, Q41, F35*

Introduction

In the modern world, education is a complex and multifaceted social phenomenon, the sphere of transmission, assimilation and processing of knowledge and social experience. Its development is one of the most difficult, urgent problems of modern Ukrainian state-building. Without a properly organized education system, the state, people and culture have no future. Conversely, effective education is precisely the impulse that stimulates creativity, prompts a person to act, and educates a way of life that corresponds to civilizational forms and methods of its organization and implementation. According to V. Kremin, education should prepare: a democratic, knowledgeable, innovative person with an innovative type of thinking, culture, activity; self-sufficient developed personality; a person capable of effectively living and acting in a globalized environment; a technological and value-oriented person (Kremen et al., 2006).

Reforming all branches of education in Ukraine is an integral part of the process of adapting the national education system to the changes that have taken place in the last twenty years in the developed countries of Europe and are associated with the recognition of the importance of knowledge as a driver of social welfare and progress. Therefore, the issue of ensuring equal access not just to education, but specifically to quality education is a key factor in the development of not only the educational sector, but also the entire society (Melnik, Bogdanova et al., 2016).

Problems related to classical art education are, in our opinion, no less significant and important, compared to other fields of education. So, it is about reviving and spreading universal cultural values, giving young people new opportunities to touch the world's musical treasury and apply this knowledge and skills in practice, in future professional activities. The education of students of art and music majors must necessarily be directed to the future, since it is from teachers, art and culture figures that what our society will be like tomorrow, what the vector of national

[1] Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Art Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Honored Worker of Education of Ukraine. Kropyvnytskyi, Ukraine. Email address: irinamurovana@gmail.com

development will be, etc. depends on it. Note that the problem of organizing a high-quality educational process under the conditions of distance learning of instrumentalist students puts the issue of organizing conscious, well-motivated independent work of the student in the first place in the process of his professional training and professional growth. At the same time, the teachers of the courses „Basic musical instrument", „Additional musical instrument", „Orchestral class" face the issue of monitoring the independent work of students, evaluating it, directing it in the necessary direction, warning and timely responding to possible problem situations, etc. Also, in the conditions of martial law, when it is very difficult to predict any situations in advance and implement the educational process according to a certain plan, the ability to organize one's time, work independently with the greatest possible efficiency, and learn knowledge and skills firmly and at the same time mobile is very important.

Literature review and arguments

Analysis of the latest research and publications related to the topic of our article shows that in Ukraine and the world there are necessary prerequisites for finding effective models, methods and forms of distance learning implementation. Modern scientists draw attention to the fact that in the process of supporting quality education and increasing its effectiveness, the latest information and communication technologies, which permeate the entire learning process starting in 2019, play a major role.

So, theoretical studies that study various aspects of the implementation of distance learning are based on the methodological works of Yu. Babanskyi, L. Vygotskyi, P. Halperin, G. Kostyuk, N. Talyzina and others. Scientists S. Batyshev, M. Zgurovsky, I. Kharlamov, E. Toffler and others made significant efforts to form a distance learning system. In the works of domestic scientists, the works of V. Bykov, N. Dumansky, V. Kuharenko, V. Oliynyk, N. Syrotenko, N. Morse, P. Kaminska and others are devoted to the problems related to the implementation and development of distance education methodology. Separate aspects of the development of distance learning technologies in foreign countries, in particular the prospects for the development of distance education, were studied by J. Anderson, Art. Willer, T. Edward, R. Kling.

From the above, it is clear that the foreign and domestic scientific community is quite actively engaged in the research of theoretical, practical and social aspects of distance learning. At the same time, we see that students of artistic, in particular musical majors remain almost outside the attention of researchers and for practicing teachers there are more questions than answers regarding the qualitative organization of the distance learning process in relation to future musicians, teachers of music, heads of music collectives, circles, studios, etc. In addition, the challenges faced by the entire pedagogical community of Ukraine since the beginning of the full-scale war, which made it almost impossible to carry out the educational process in face-to-face format, prompt the search for optimal ways of implementing the principles of distance education without losing its quality, especially for musician students, for whom „live" contact with a mentor is extremely important, since the skills of learning to play any of the instruments are transferred, as a rule, „from hand to hand" during direct contact.

Therefore, the purpose of the article is to increase attention to distance learning as a means of combating crisis situations, to substantiate new educational opportunities of this type of education for students of music majors, and the ability to organize independent work of students in the conditions of online education.

Methodologies

The presented article is an attempt at a preliminary analysis of existing research on the actual problem of distance learning and finding ways to establish effective independent work of instrumentalist students in the conditions of this type of education. In the research process, general scientific methods of an empirical (observation, comparison) and theoretical (generalization, explanation) nature were used.

Principal results

At the end of 2019 – at the beginning of 2020, the whole world was covered by a global problem that fundamentally affected the processes related to the functioning of the educational sector in Ukraine and in the rest of the world. Due to the spread of the Covid-19 virus, quarantine measures were introduced from the very beginning of 2020, which led to the suspension of the educational process of all educational institutions for an indefinite period. Yes, a way out of this crisis was later invented through the introduction of distance learning. Readiness for this was different, in particular in Ukraine, which does not have a powerful material and technical base, there were purely technical problems – lack of Internet, computers, educational materials on the network, etc.

The fact that the majority of educators, as well as students and pupils, especially in rural areas and residents of small regional centers, are unprepared for distance learning cannot be dismissed either. The IT industry was the first to respond to the needs of educational institutions: the power of communication channels was increased, and a large number of services and tools for training appeared. ZOOM, Google meet, Classroom proved to be very popular for conducting video conferences and online classes, a large number of blogs with recommendations, detailed instructions on conducting individual and group classes, video conferences were published on social networks, distance courses were held on the development of educational resources and the organization of the process itself communication and learning in this format. But today, it becomes clear that humanity has moved to a new stage of development, where distance learning will continue to play a major role. Therefore, it is important to analyze the ways of implementation, the results of the implementation of the distance learning process, to study the specifics of its organization in various fields of education, and to determine the strategy of further development in art and music education. Currently, the problem of implementing distance education or individual methods and means of distance learning is being developed by almost all institutions of higher education in Ukraine (http://www.forest.lviv.ua/statti/distance.html).

Thus, by the very term „distance learning" modern Ukrainian scientists engaged in the development of ICT V. Bykov and V. Kukharenko understand a form of organization of the educational process, in which its active participants (object and subject of education) achieve the goal of education, carrying out educational interaction principally and mainly extraterritorially (that is, at a distance that does not allow and does not provide for direct educational interaction of the participants face-to-face, otherwise than when the participants are territorially outside the boundaries of possible direct educational interaction and when in the process of learning their personal presence in in certain educational premises of the institution is not mandatory) (Bikov, Kukharenko, 2015).

In turn, emergency distance learning is a temporary transition of the educational process to an alternative mode of learning due to crisis circumstances (Hodges, 2020).

Of course, under such conditions, the task of developing the initiative and forming the creative individuality of students-instrumentalists can be successfully solved only in the process of constant, active independent work, which should be appropriately directed. Therefore, in the process of learning, the content of this work should be not only the study and overcoming of specific performing problems, not only the transmission of the best performing traditions, but also constant concern for the education of the student's ability to work and purposefulness in his independent work. The lack of independent work skills often leads to the fact that a student who has successfully graduated from an educational institution turns out to be insufficiently prepared for professional activity. Limited repertoire, mediocre reading from sheet music, lack of skills to comprehensively cover a piece of music, passivity in a creative relationship, inability to independently arrange appliqué and strokes in a new piece – all these shortcomings, which are often found in instrumental students, are, as a rule, the consequences of unsatisfactory performance quality and insufficient time of independent work.

With this in mind, teachers of the courses „Basic musical instrument”, „Additional musical instrument”, „Orchestral class” should apply an individual approach to each student, taking into account his abilities and level of available instrumental training. Verbal comments should always be accompanied by a demonstration on the instrument explaining why it should be played this way and not otherwise. In the initial period of study of a first-year student, it is advisable to conduct most of the remote classes in the form of a visual demonstration, with a detailed explanation of how to apply certain techniques of the game during independent classes, pointing out at the same time the problems and shortcomings that most often arise during work on those or other episodes, etc.

Thus, the lessons of instrumentalist students should always follow the path of selecting the most appropriate playing movements, capable of ensuring quality playing in all its components in the future. In this context, special attention needs to be paid to the elimination of excessive muscle tension that occurs at the initial stages of learning to play instruments of any group. Eliminating typical mistakes related to the formation and development of the correct and most rational setting of the game apparatus during the distance lesson, the teacher must clearly show how the wrong setting harms the game, stands in the way of the development of the technique, so that the student does not repeat them in his independent work. With such orientation in distance learning, students' attention and control in the process of their independent work will be fixed on mastering the most important elements of the game.

When planning the course and content of classes with students, as well as their independent work, you should always strive to include as many independent tasks of different content as possible. For example, when studying etudes of a virtuoso nature, works of a large form, it is necessary to skillfully divide the student's work, dividing it into several stages, taking into account the amount of material and using possible stroke and metro-rhythmic options.

In the initial period of study of first-year students, it is useful to transpose light plays, works of the children's school repertoire, which significantly diversifies the lessons, and also introduces the student to the professional duties of a leader of a children's music group, a music teacher, etc. It is also useful to recommend that students systematically solfege individual episodes of the instrumental works they perform, which significantly contributes to the development of musical hearing. The active influence of the teacher on the organization of independent classes of

instrumentalist students is significantly strengthened with a clear, specific direction in conducting joint remote classes.

Therefore, at all stages of education, the teacher should recommend to students different ways of organizing independent classes, indicate methods of working on scales, exercises, sound, and intonation, thus helping to prepare for the next class. By demanding a conscious solution to the main tempo, stroke, rhythmic and intonation problems on a small but characteristic passage of the work being studied, the teacher in this way motivates the student to improve the quality of independent work. Each task for the next lesson should always be available, and therefore always completed. Adequately formulated, not too difficult homework fosters a sense of responsibility for the quality of its performance. The teacher's unerring calculation, as well as his miscalculation in these cases, play a decisive role in the development of the student's personal initiative.

Today, when air-raid warning signals are too long and the requirements to ensure the protection of the lives of teachers and students become the main problem, it is very important to teach students to rationally organize their time, solving certain educational tasks as efficiently as possible and in a short time. That is why the teacher should help the student establish a schedule of homework, recommend the most appropriate sequence in the performance of certain types of independent work.

At the initial stage of training of instrumentalist students who do not have prior secondary specialized musical education, the teacher should pay attention to the development of musical hearing and intonation skills, since their underdevelopment can inhibit other important components of the musical development of students of this category. We believe that there is no need to say that intonation skills on any musical instrument are so important, their mastery takes so long that very often a student in his independent work on intonation loses control over other, no less important aspects of a musician's work. For example, the problem of education of „initiative rhythm" among instrumental students is extremely important. It is necessary to constantly draw students' attention to the need to observe the exact metrorhythm not only in artistic works, but also in exercises and scales. It is advisable to develop the skills of smoothly changing the speed of movement precisely while playing the instructional material.

It is necessary to more often offer students to practice in various metro-rhythmic options, to recommend the tempos at which it is worth practicing at this stage of mastering the educational material, especially warning against frequent uncontrolled playing at fast tempos. The ability to reveal the artistic essence of a musical work, the creation of one's own performance style, and constant technical improvement are considered by modern music pedagogy as a single process of educating an instrumentalist student. Establishing the correct interaction of the technical-training and musical-artistic directions of the student's independent work, the teacher must take into account his individual abilities and musical taste, skillfully guiding their development. It is recommended to systematically give students special tasks for independent work, which should complement the main educational material.

At the same time, for a student-musician, it is of great importance not only to acquire one's own technical skill, but also to accumulate positive musical experience, to expand one's aesthetic and artistic horizons. For this purpose, a separate section of independent work is listening to musical works performed by famous groups and soloists, attending concerts, which ensures students' familiarity with music, promotes the development of creative imagination, expands the range of knowledge about styles, directions, currents, introduces the work of outstanding performers.

It should be noted that playing in various kinds of orchestras and ensembles that function at the university greatly contributes to the accumulation of musical and performing experience of instrumentalist students. The teacher of the „Basic musical instrument" course should encourage

students to participate in as many instrumental ensembles as possible. In addition, students should use all opportunities for informal music-making, and the teacher, in turn, should guide the performing repertoire of duets, trios, ensembles of various composition, etc., created on the initiative of students.

The organization of independent classes of senior students and graduates is more complicated, since its content should include both the solution of various purely executive problems and a range of tasks related to the formation of other professional and general competencies. At this stage of training, it is recommended to analyze the musical works planned for performance in more detail. During the remote lesson, the student together with the teacher conducts a music-theoretical analysis of the works, sets phrasal punctuation marks for himself, researches, compares, finds repeated elements in the thematic material. Performing these tasks, instrumentalist students must not only understand the peculiarities of the harmonic, homophonic or polyphonic fabric of a musical work, but also be able to analyze the peculiarities of its form.

Also, one of the most important problems in the classes of an instrumentalist student, regardless of the level of available musical and performing training, is the problem of self-control. Its absence or unformedness leads to the fact that independent work turns into memorization of mistakes, and the study of an artistic work turns into a mechanical playback of instructional material. In order to prevent the indicated shortcomings, as well as to develop self-control skills, it is recommended to study a musical piece at a slower pace while preserving all musical and artistic features (the „slow-motion" approach). This method promotes the development of self-control, so it is advisable to use it in the process of daily independent work. It is necessary to ensure that in everyday activities one never loses the idea of how this or that piece will sound on the stage, so to speak, in its finished form. The same sense of self-control should be present not only in the process of independent classes, remote classes with a teacher, but also in the most intense moments of public performance (Kurkina et al., 2012).

The following methods of studying musical works should be recommended to senior students for independent work: on an instrument, by notes; on the instrument, by heart; by sheet music, without an instrument; without sheet music and without an instrument. This type of training has the most beneficial effect on the development of all types of memory: auditory, visual, motor, musical and logical, etc. A positive result of such independent work is overcoming stressful situations related to the fear of public speaking, which occurs in many students and has a very negative effect on the quality of their playing.

In the process of studying this or that piece of music, it is recommended to also work on its orchestration and arrangement, at least in the most general form. A correct idea of which instrument could play this or that phrase, harmony not only ensures the formation of skills necessary for a musician, but also develops a student's „personal attitude" to what is performed, helps to correctly feel the flavor of a musical piece (Yunik, 2011). Another well-known method of independent work of an instrumentalist student is the method of conducting a musical piece planned for study on the piano. Performing the composition as a conductor, without the instrument in his hands, the student then plays it on the instrument, repeating this alternation several times. That is why one cannot underestimate the importance of integrating the courses that are basic in the process of professional training of instrumentalist students: „Basic musical instrument", „Additional musical instrument", „Orchestral class", „Orchestral conducting", „Choir conducting", „Choir solfeggio" etc.

It has been proven that in artistic and musical pedagogy there cannot be recommendations given once for all infinitely diverse personalities. This especially applies to the education and training of instrumentalist students, who must be good performers, leaders of musical groups, competent teachers and mentors at the same time. A gifted, talented student requires increased

attention, the path of his creative development is more complex. The personal musical initiative of such a student often presents the teacher with a whole series of new, unexpected questions, forcing him to be especially flexible in solving them. Today's student must understand that despite all the difficulties of distance learning (lack of high-quality Internet connection, desynchronization of musical sounds with movements during the game, low-quality sound of the instrument, air alarm signals that interrupt classes and sometimes make them impossible), he has to overcome these obstacles are precisely due to high-quality and sufficient independent work. The student should not forget that the development of qualities that are necessary for the future professional activity of a music teacher, musician-performer, such as the development of an individual manner, executive will, creative imagination, organizational abilities, readiness to work creatively and thoughtfully with an instrument in hand – develop only through conditions of having systematic, time-sufficient and competently organized independent work.

The teacher, for his part, must remember that criticism and encouragement contribute to the formation of the student's personality, influence further motivation during independent work. While seriously criticizing the student's actions, objectively evaluating the quality of the independent tasks performed by him, one should not suppress his individuality and initiative, or make fun of mistakes. It is necessary to take into account in each individual case the character traits, musical data and real possibilities of the student, to constantly inspire him, to promote the discovery of a personal attitude to the works he performs, to meet the reasonable wishes of the pupils and at the same time carefully and imperceptibly guide the development of their aesthetic, musical taste and initiative.

The presence of formed and developed skills of independent work of the student will ultimately allow the teacher to use time more effectively in the process of individual remote classes. An instrumentalist student should not feel authoritarian pressure from the teacher, which necessarily leads to mindlessly copying the teacher's playing techniques. On the contrary, the teacher must constantly stimulate the pupil's interest in non-traditional solutions to creative tasks set before the performer of specific problems, making it clear that in musical art and in pedagogical activity, there cannot be a single correct method and path to achieve this or that goal. The very problem of the development of independence is connected, first of all, with the activation of teaching methods, because independent work is not limited only to the high-quality performance of homework, but permeates the entire educational and educational process in higher education.

Thus, some of the works planned in the individual plan should be assigned to the student's independent study. In order to expand the repertoire and musical experience, not all works should be brought to a stage performance at the exam. Several works in the semester must be studied in outline, the skills of reading sheet music must be constantly developed, etc. Under such conditions, the student must independently analyze the work, carry out such types of work as the choice of appliqué, phrasing, strokes that correspond to the nature of the performed work. After that, the teacher spends time in the class checking this work, analyzes its quality together with the student, makes appropriate comments and generalizations, listens to the student's explanation about the methods chosen by him, means of musical expressiveness, etc. This type of work must be properly evaluated and aimed at overcoming existing executive problems in the future.

Conclusions

Thus, the success of instrumentalist students under the conditions of distance learning largely depends on the effective organization of their independent classes. We have proven that the development of a student's creative professional independence, which should be carried out during the entire period of study at the university, is ensured today, mainly in the course of

independent work. In addition, the specifics of distance learning, the introduction of which was a response to the Covid-19 pandemic, make it impossible to have direct contact between teacher and student, which was the very essence of music education. In these conditions, the problem of organizing and achieving the quality of independent work becomes extremely important.

Therefore, the teacher should help the student to make a schedule of independent work in such a way that he has enough time for training in music-theoretical, vocal-choral, other professional, pedagogical, social disciplines, while avoiding overloads. This especially applies to first-year students, who do not always easily perceive the transition from school to university. It is important from the very beginning to teach students to rationally and with maximum effect use time for independent classes, which should become a logical continuation of the work started with the teacher. A student who has developed the skills of competent independent work better adapts to the specific conditions of distance learning, learns new knowledge faster, is more active.

At the same time, high-quality independent work on mastering the instrument is the key to the formation of theoretical literacy, artistic taste, the ability to understand the textural features of works, knowledge and understanding of styles, conscious use of certain methods of studying works and the sequence of work on them. It is known that all the above-mentioned qualities provide the core of professional competence of both future performers and music teachers for the organization of competent musical work with children.

Therefore, the independent work of an instrumentalist student on artistic and instructional material should consist of the following components:

- performance of a set of technical exercises;
- work on strokes;
- work on dynamics;
- playing complex passages in a slow tempo;
- processing complex passages separately (as needed);
- performance of complex passages with observance of the necessary strokes;
- studying the work by heart;
- correction of existing shortcomings pointed out by the teacher (Kurkina et al., 2011).

Starting work on the analysis of a musical piece together with the teacher, the student forms and improves his own skills, the ability to work independently. At the same time, the teacher must constantly develop the creative initiative of the student, create problematic situations in the lessons. In the future, the teacher's remote work with the student should be conducted on the basis of independently prepared competent analysis of the text of the musical work. Note that this is not only about the student's direct playing of a musical instrument, but also the ability to use a variety of methodical and reference literature, to analyze the performed work, etc. Also, a teacher who works with instrumentalist students individually should be familiar with the specifics and conditions of classes for each of them in order to improve them. Systematic discussions of the teacher, consultations with students, getting to know the living conditions, the parents of the pupils, without a doubt, can improve the quality of independent work, and ultimately affect the results of education as a whole.

Bibliography

Bikov, V. Yu., Kukharenko, V.M. (2015). *Distance learning process*. Kyiv: Millennium.

Hodges, Charles, Moore Stephanie, Lockee Barb, TrustTorrey and Bond Aaron. (2020). The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. March 27. https://er.educause.edu/articles/2020/3/the--teaching-and-online-learning

Kondratska, L. (2003). Modern technologies for training future art teachers. *Art and education*. 2. 7–11.

Kremen, V.G. (2006). What kind of person should prepare education: what to focus on, modernizing educational activities. *All-Ukrainian scientific-practical journal „Director of school, lyceum, gymnasium"*, 5, 4-7.

Kurkina, S.V. (2011). Program and methodical recommendations for studying the course „Basic musical instrument (violin)" educational and qualification level: bachelor (according to the requirements of the credit-module system). Kirovohrad, RV KDPU named after V. Vinnichenko. 112.

Kurkina, S.V. (2012). Public outbursts in the process of professional training of violin students // Youth and market. No. 9 (92). 83-89.

Melnik, Yu.V., Bogdanova, N.V. (2016). Features of communicative relations in modern high school. Development of professional competencies of civil servants: communicative aspect: materials of the annual scientific-practical conference with international participation / for general. ed. V. S. Kuybida, M.M. Belinskaya, V.M. Soroko, L.A. Gaevskaya. Kyiv: NAPA.

Technology of distance course development. (2008). / for ed. V. Yu. Bykova, V.M. Kukharenko Kyiv: Millennium.

Yunyk, D.G. (2011). *Performance reliability of musical artists: conceptual aspect. Theory and methodology of art education.* Scientific school of Halyna Mykytivna Padalka: collective monograph. Kyiv: Publishing House of M.P. Drahomanov National University of Applied Sciences. 245.

Zaitseva, A.V. (2011). *Structural model of creative self-realization of future music teachers in the process of performance. Theory and methodology of art education*. G.M. Padalka Scientific School. Collective monograph. Under science. ed. A.V. Kozyr. Kyiv: NPU named after M.P. Drahomanov. 456.

http://www.forest.lviv.ua/statti/distance.html

Capitolul 21 – FORMAREA MEDIULUI ARTISTIC ȘI EDUCAȚIONAL LA CURSURILE DE ISTORIA MUZICII

Chapter 21 – CREATING THE ARTISTIC AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT DURING MUSIC HISTORY COURSES

Larysa Oleksandrivna PSHEMINSKA[1]

Abstract
The article defines the methodological concepts of creating an artistic and educational environment in the History of Music classes in institutions of professional higher art education. The essence of the concepts of „environment", „artistic and educational environment" in art education, „integration", „phase-epoch", „synesthesia" is revealed. The main emphasis is placed on the disclosure of integration processes in the classes, the comprehensive use of different types of art. The approaches to analytical work with a piece of music, the necessity of studying progressive historical phases in the development of culture („acquaintance with the phase-epoch"), listening to musical compositions with light-colored coloring are noted. It is emphasized that the History of Music classes are filled with various types of artistic activity, tasks of artistic and practical direction, creative forms of work.
Key words*: artistic and educational environment, history of music, integration, analysis of a musical work, phase-epoch, light-colored coloring, creative forms of work.*
JEL*:Q41, Q43, F32*

Introduction

Music education, as an integral part of art education, is actively developing today, and is particularly in demand primarily because of music, communication with which is based on its foundation, has a great educational importance. If we consider the system of music education as a process, it can be argued that it is durable and endless, aimed at mastering the moral and value content of knowledge, developing creative imagination, and natural abilities of the individual. One of the most important tasks of modern education is the spiritual development of the personality. Musical art is called upon to solve this task, thanks to which personal qualities and creative abilities of applicants of education which are developed. Through the means of musical art conditions should be created for applicants of education for imagination to create, for a strong desire to live in harmony with the world around them.

Modernization of the content of educational programs through the creative application of innovative methods and constructive national experience is one of the most pressing pedagogical problems of our time.

The discipline History of Music in artistic educational institutions belongs to the development of the emotional and sensual sphere of applicants of education, creation of their artistic and imaginative, associative, critical thinking; establishment of favorable conditions for the production of creative ideas, implementation of their own creative needs in artistic activity and cognition. At the same time, through the figurative content of works of art, there are ample opportunities to effectively influence not only the development of a creative personality, but also the formation of patriotism, morality and other values of humanity. Considering the objectively created circumstances to solve these problems corresponds with the environmental approach, because dynamic positive changes in personality development in the artistic learning environment

[1] Phd, lecturer-methodologist of the highest category of music-theoretical disciplines at the Tulchyn Professional College of Culture, Tulchyn, Ukraine, E-mail address: larisapsheminska@ukr.net.

are observed. And in the methodological aspect, the artistic and educational environment becomes a pedagogical principle.

Literature review and arguments

In national pedagogy, the term „environment" was actively introduced by V. Sukhomlynskyi and S. Shatskyi, and many scholars have studied the definition of „environment" and interpreted it as a set of conditions that surround and interact with a person, in particular: N. Anikeiev, A. Artiukhova, M. Berulava, A. Danyliuk, N. Krylova, T. Malkovska, L. Nykandrov, O. Rebrova, M. Skatkin, I. Fedotenko, A. Khutorskoi, G. Chikonina, V. Yasvin, and others. The environmental approach in art education is reflected in the studies of O. Apraksina, L. Archazhnikova, L. Koval, A. Kozyr, H. Padalka, O. Rostovskyi, O. Rudnytska, O. Shcholokova and others.

According to O. Komarovska, the concept of „artistic and educational environment" in the field of art education is interpreted as „an educational structure that permeates the educational process, is moving, dynamic, permanently saturated with value meanings due to the activity of subjects" (O. Komarovska, 2020).

In this study, we will examine the system of influences and conditions for the formation of a creative personality and opportunities for its development in the History of Music classes, the creation of which will encourage creative expression of both the teacher and the student; will produce the desire of young people to improve themselves and build their lives according to the laws of beauty. The artistic and educational environment will act as a generator of intellectual development, aesthetic culture, psychological comfort, good mood, pleasure from learning, and strengthening the health of young people through full perception and understanding of the beauty in music, integration with related arts (fine arts, theater, choreography), literature, history, various life situations and images. In addition, the artistic and educational environment is an important premise for students to acquire solid knowledge, develop artistic and communication skills, and be an effective motivator of educational activity.

Methodology

The practice of music education in modern Ukraine successfully uses integration processes, which aim to form a whole picture of world perception in students, the ability to synthesize narrowly sectoral knowledge into a single system. After analyzing the main definitions of the concept of „integration" in encyclopedic publications and in individual studies (O. Komarovska, 2019), we have established that the concept of „integration" from a pedagogical and aesthetic point of view is the highest form of interaction, complementarity and interpenetration of various components of knowledge and ideas based on comparisons, establishing connections, logical conclusions that provide a holistic, effective view of the object of study while preserving all the properties of the components of this integration, but in a new quality, projection.

In our opinion, the practice of integrity of the student´s perception of theoretical and musical material through integration processes, i.e. common points of contact of subject knowledge, is pedagogically valuable, in particular history (the history of Ukraine in song, lessons-excursions to places of interest – lessons of historical local history); Christian ethics (performance and listening to spiritual works); fine arts (music and painting, colorful vision of music); dance, choreography (choreographic vision of musical works, plastic movements to music, performance

of ritual round dances with dance movements), literature (expressive reading of literary works of domestic and foreign prose, recitation of poetry, analysis of figurative content, determination of the idea of the work, use of folklore samples, musical works on a literary plot); theater (theatricalization, staging of ritual songs, staging of excerpts of plays, operas) (L. Psheminska, 2022)and others. Involvement of young people in theatrical performances and choral singing (which organically combine different types of creative activity – theatrical play, music, choral and solo singing, communication) is an incentive for further creative activity, fosters their confidence, experience of performing in front of the public, is an impetus for the development of performance skills, ennobles the soul of a person who believes that the world is beautiful. The essence of such productions is an integrated combination of different artistic elements (music, theater, choreography, painting) (O. Rudnytska, O. Otych, O. Mykhailychenko, 2010).

As a result of involving students in creative activities, classes are transformed into lessons of joy, creativity and light, where the educational material is not reduced to a dry presentation of information, but turns into a process of thinking, reasoning, analysis, active creative perception, where the teacher teaches empathy, sympathy, admiration for music and feeling it, that is, showing emotions. All this contributes to the development of the student's intellect, the formation of his moral, ethical and national-patriotic qualities, and the spiritual growth of the individual (O. Rudnytska, O. Otych, O. Mykhailychenko, 2010).

Principal results

Music History lessons in modern educational institutions include mandatory listening and analysis of musical material. The teacher directs the students' attention to listening carefully to the world of sounds expressed by music, creating images of genre sketches in their imagination, etc. Knowledge can be transferred, but everyone needs to seek an understanding of imagery, and the search for meaning can go on forever. We interpret the holistic perception of the musical image by the student as the result of creative education, visual and analytical thinking through the awareness and understanding of the art itself, its laws during reflection, analysis of the work, search for the content and essence of a phenomenon, supplemented by sound and color associations.

Therefore, we interpret music as a sound moving painting that is capable of conveying artistic images in sound colors and their shades (with the exception of „black and white music”, which is similar to black and white graphics).

In 1914, at the beginning of the twentieth century, the Ukrainian composer, conductor, teacher, folklorist, and author of the famous choral arrangement of the Ukrainian folk song „Shchedryk” Mykola Leontovych (1877-1921) contributed to the development of a new theory based on the associative correlations of light and color with the sound of a piece of music, seeing it as an aesthetic necessity for a new approach to teaching students. He became one of the first Ukrainian music teachers to think about the theoretical and practical development of a new form of reflecting reality through light and music synthesis. „I often think about combining sounds with colors...artists and musicians have something in common: there are various colors, here —sounds” (V. Ivanov, 1982). In science, this sensory phenomenon is called synesthesia (from the Greek „synaisthesis” – simultaneous sensation), the ability to compare and associate auditory and visual impressions.

The color vision of music is completely individual, everyone „draws" their own image in their imagination, coloring it in their own colors and shades of mood. The color of music is an important means of depicting both the listener's state of mind while listening to music and the „programmatic prompts" of musical paintings, for example, nature in different time periods: in the dewy, misty silver colors of a summer morning and the dazzling silver colors of a winter day.

For example, in the main motif of E. Grieg's „Morning" one can hear the shimmering colors of the first rays of sunlight, which turn into daylight, and later into a broad, bright sunshine. The motif is reminiscent of shepherds playing a flute (experience of hearing; flute), a horn (oboe), a forest horn (French horn). These plays conjure up images of Scandinavian nature, which gradually wakes up, breathes wider and deeper, and finally meets the sun, whose radiance flows through the strings' expansive harmonious figures. Thus, E. Hrig's „Morning" can be perceived as a morning, joyfully uplifting prayer-hymn to nature and people, and can be painted in various shades of golden yellow (the sun), light green (grass, leaves) and pale blue-transparent and silver (sky, dewdrops, water in a river or stream).

The colors and moods of the evening and night are gracefully described, for example, in works in the genre of nocturne, such as Beethoven's Moonlight Sonata.

Music is also able to convey the characteristic colors of the seasons and the moods associated with them (M. Lysenko's „Winter and Spring", A. Vivaldi's „4 Programmatic Concertos Grosso Seasons"). It is interesting that the sense of space, the „natural and climatic environment" in these works is not the same (Ukraine, Italy).

We propose that listening to music in combination with color is mandatory, a holistic perception of the musical image through the synthesis of arts (the art of sound and color). We recommend that the audience for listening to music be equipped with special blinds and different-colored lighting devices (lamps) that will change their color during the sound of the music. The creative imagination should be developed systematically in the History of Music classes, „coloring" musical pieces in the imagination. While listening to music, a person relaxes, „unloads" the burden of emotional stress. This form of work develops not only your imagination, but also has a powerful therapeutic effect, which helps to contribute feelings of anxiety, uncertainty, sometimes aggressive and stressful state, and normalizes the psycho-emotional state of the students**.**

In order to achieve the best results of classes using color-music synesthesia, we also offer such types of work with students as drawing music after and during listening to a piece, exchanging impressions, color associations, thoughts, dreams, creating short poetry impressions, etc.

Knowledge about the historical development of music, comprehension of the diversity of artistic and compositional styles, the richness of which can be focused even in one composition, is possible only if one carefully analyzes not only the figurative content and means of musical expression, but also the study and analysis of the general historical and cultural panorama. „Acquaintance with the phase-epoch" (according to B. Yavorskyi) should take place before analyzing a work, not after. The notion of „phase-epoch" is interpreted by the famous teacher-practitioner as the definition of progressive historical phases in the development of culture. When analyzing a piece of music, the applicant of education should use a certain amount of epithets, characterizing terms that describe not only the nature of the piece of music, but also the feelings that arise in the listener when perceiving the work; clearly, consistently and concisely express their thoughts.

An approximate scheme for analyzing a piece of music listened to by a student is as follows: determination of the number of parts in the impression; clarification of the process or state; spiritual, physical, mental world or the world of mental processes reflected in the impression; disclosure of color, visual, auditory images; determination of time: present, past, future; tone of musical saturation (very high, high, above average, below average, low, very low) (Y.Afanasiev, 2009).

As can be seen from the listening scheme of musical material, we are interested in the listener's personal imaginative impression, perception of the integrity or fragmentation of the form, the reflection of drama, idyll, pathetic or lyricism in the works. The teacher may suggest matching the music with a painting or drawing created by the student (these can be not only images or objects, but also simply color „spills," spotting techniques, etc.).

A piece of music is the reflector that carries encoded information about the „phase-epoch" with a wide amplitude of images, knowledge about the world, information that, through the universal language on earth (i.e. music), is able to „hear" the moods of sounds on an emotional level, observing the world around us, „travel" in time and the world of fantasy, and convey one's vision through a range of colors.

In order to avoid informational overload in the History of Music class, which negatively affects the process of perception of the material studied by students, we have developed and summarized the key concepts of creating an artistic environment that will qualitatively transform the class into an interesting and effective one:

- selection of music for listening and analysis of the highest quality works;
- „acquaintance with the phase-epoch" before listening to and analyzing a piece of music; paying considerable attention to the analysis of the artistic image, penetration into the content of the musical work, the style of the era;
- the ultimate combination of Music History classes with history, literature (reading excerpts from classical and contemporary literary works), watching videos;
- teacher's analysis of the impact of music on the emotional condition of the student;
- reproduction of the listened to work in drawings, selection of samples of painting that are associated with the listened to musical material; literary creativity (involvement of students in composing poetry inspired by musical compositions);
- participation of students in theatrical performances (staging of individual songs, theatricalization of opera fragments, etc.);
- solo or ensemble vocal and instrumental (piano, violin, accordion, bandura, wind instruments, etc.) performance of simple pieces of music studied by students;
- listening to musical pieces with light-colored coloring; creating a light-colored score of the work being studied;
- creating a choreographic „vision" of musical compositions by students;
- creating their own compositions: musical (songs, instrumental miniatures);
- the teacher's creative approach to the construction of all classes with the inclusion of various activities, intellectual games, the use of such types of classes as synthetic (binary, integrated), class-excursion, class-performance, class-concert, class-game, class-discussion (debate), class-quiz, class-monograph, etc.
- formation of the student's language culture in the verbal transmission of personal impressions of a musical work;

– formation of intellect, worldview, aesthetic and ethical qualities of the individual through active collective and creative activity in various genres of musical art; performance of experimental works, presentations, own projects on creating light design of musical works, rhythmic accompaniment and noise effects to folk songs, own simple compositions using the sound of voice and various musical instruments (folk and electronic), elements of computer music arrangement using computer technologies and creating content areas, such as comic pranks, unboxings, sitcoms, streams, and challenges that are popular among young people today; it should be borne in mind that students find content created by their classmates interesting and popular.

It is important to balance the various activities of students during their studies and not to turn the History of Music course into a purely informative one, not to overload students with unnecessary information, but to fill it with artistic and practical tasks and creative forms of work. It is advisable for the teacher to focus on the priority of dialogic forms of presentation over monologic ones, to provide time for students to complete artistic and practical (including project) tasks, taking into account the program requirements, interests and needs of students of this age.

Conclusions

Improvement of the artistic educational system requires not only a deep analysis and synthesis of the modern pedagogical reality, but also the study and comprehensive scientific understanding of such forms of work in the classroom that would encourage students to want to learn, to cognize, to grow spiritually and creatively.

Thus, the methodology we propose for creating an artistic and educational environment in the History of Music classroom is based on a situationally created set of pedagogical conditions that are united by the ability to influence the aesthetic development of students, the formation of their artistic and cultural literacy and competence by integrating several types of art or by synthesizing them within creative, project, and analytical activities. Creating such an environment optimizes the process of learning and professional development of students, as it naturally affects their involvement in various types of art in creative activities both during classes and in extracurricular educational work, stimulates their creative independence, increases their initiative in learning about another art form and understanding its language. Gradually, it forms a quality — polyartistic orientation, which is designed to stimulate associative connections, artistic and imaginative thinking, imagination, etc. and belongs to the innovative professional developments of innovative teachers.

Bibliography

Afanasiev, Y. (2009). *Professional training of a musician: lessons of Boleslav Yavorsky. Monograph.* Kyiv.

Art education: history, theory, technology: a collection of scientific works (2017). / edited by T.A. Smyrnova. Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Komarovska, O. (2020). *Artistic eventfulness of the educational environment in the context of artistic values of the individual.* Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education №24. book 1.

Komarovska, O. (2019). *The value context of art education. Topical issues of pedagogy*: Collective monograph. Roma, Italy: Edizioni Magi. 131-155.

Mayboroda, V. (1992). Higher Pedagogical Education in Ukraine: History, Experience, Lessons (1917-1985). Kyiv.

Medvid, L. (2003). History of National Education and Pedagogical Thought in Ukraine: a textbook. Kyiv.

Mykola Leontovych. Memoirs. Letters. Materials. (1982). Compilation, notes and comments by V. F. Ivanov, Candidate of Art History. Kyiv.

Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English (2000). Sixth Edition. Sally Wehmeier (Ed.). Oxford: University Press, 1540.

Psheminska, L.O. (2022). Pedagogical ideas of M.D. Leontovych in the context of the development of national music education (1977-1921): Doctoral dissertation in the field of history of pedagogy: 03.11.22. Uman.

Rudnytska,O., Otych, O., Mykhailychenko, O. et al. (2010). *Art education in Ukraine: theory and practice* / edited by O. Mykhailychenko. Sumy.

Capitolul 22 – INFLUENȚA PROCESELOR DE INTEGRARE EUROPEANĂ ASUPRA FORMĂRII SPECIALIȘTILOR IN DIRECȚIA CULTURĂ ȘI ARTĂ

Chapter 22 – THE INFLUENCE OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES ON THE TRAINING OF SPECIALISTS IN CULTURE AND ART

Natalia Ihorivna SHETELYA[1]

Abstract

The article proves that the purpose of training specialists in the direction of „Culture and Art" is to acquaint applicants with the technologies of cultural, educational and artistic activities in the field of intercultural relations of Ukraine and Romania, and to present the interaction of various types of art in the spheres of intercultural and national values. The acquired experience in the cultural and educational sphere will be important for the formation of future professionals, a positive attitude towards the culture of our peoples, who reproduce the diversity of the cultural and musical mosaic of Transcarpathia and Romania.

Keywords*: specialists in the field of „Culture and Art", cultural, educational and artistic activities*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

During the period of independence of Ukraine, the process of forming the cultural and educational environment of art institutions of higher education continues. Due to various circumstances, they, having embarked on the path of individual development, finding their own models of survival, thanks to the modernization of the cultural and educational process, in accordance with the requirements of today, have preserved and continue to develop cultural traditions. Mastering the heritage of world culture, forming their own perspectives, methods of interaction with society, they determined the characteristics of the cultural and educational space of Ukrainian higher art education at the micro level. With this approach, the study of the impact of European integration processes on the training of specialists in the field of „Culture and Art" is relevant and timely.

Transcarpathia is a unique region of Ukraine, where the national identity of each nation that created the history and traditions of this region is revealed in the unity of achieving an ideal society. Moreover, Transcarpathia has become the personification of stability, spiritual growth, mutual support in the pursuit of Europeanness in relations and relations, observance of religious respect and international unity in the implementation of cultural projects and creative ideas in the field of the region's well-being and the creation of a cultural and educational environment.

Literature review and arguments

Many modern researchers today direct his attention to the definition of various vectors of development higher school of Ukraine as a social institute, which has an important place in the development of the state. Yes, T.V. Andrushchenko defines that the new philosophy higher education involves an orientation towards provision high-quality training of students in the system

[1] Doctor of pedagogical sciences, associate professor, Rector of the Communal Institution of Higher Education "Academy of Culture and Arts "of the Transcarpathian Regional Council, Honored Worker of Culture of Ukraine, Uzhhorod, Ukraine. E-mail: noritsu16@ukr.net

of higher education whether countries Problems of future trainingspecialists who will meet the requirements of modern society polity and the state, revealed in the writings of N. Avshenyuk, L. Verbytska, O. Brazhnyk, S. Dombrovska. AND such researchers as V. Kremen, V. Lugovoi, A. Sbrueva, determine the development trends of domestic higher education whether in the context of internationalization of education. Having analyzed the state of this problem, it is worth where to study the influence of the processes of European integration and the globe training for future young specialists in the field of „Culture and Art".

Methodology

The cultural and educational environment of an art institution of higher education motivates the development of the creative potential of an individual and corresponds to the following characteristics: it provides for comprehensive and harmonious development of future specialists by means of various types of arts; enables assimilation of information about achievements in the field of culture and arts and its use in modern conditions of artistic and creative development; creates conditions for self-knowledge, self-actualization and self-development of the individual in accordance with the interests and inclinations, individual creative abilities of each team member; provides an opportunity to freely choose the sphere of cultural and educational activity in accordance with individual capabilities and creative abilities; promotes active creative activity, a constructive approach to solving artistic and creative tasks in concert and stage performance activities.

Besides ensures the creation of the necessary conditions for the development of individual creative abilities of each student in accordance with the chosen specialty; stimulates the creation of a comfortable environment that motivates future specialists to acquire knowledge, skills and abilities and further creative growth; has a positive effect on the formation of individual personality traits, attitude to collective activities, society, predicts creative development and growth; motivates to realize one's own creative potential for the successful development and functioning of creative teams and art projects; affects self-development and self-improvement in the process of active creative participation of students in the activities of choral, instrumental, choreographic and theater groups, aimed at the formation of performance skills, improvement of musical instrument playing skills and vocal skills; an environment characterized by dynamism, tolerance, a high level of development of communication skills, a creative attitude to the interpretation of works of art.

Principal results

For students of higher education who study at the specialized departments of the Communal Institution of Higher Education „Academy of Culture and Arts" of the Zakarpattia Regional Council, step-by-step curricula have been developed for mastering general scientific, educational-methodical, and executive disciplines, the content of elective disciplines and syllabi have been agreed, aimed at the formation of future of specialists in the field of „Culture and art" professional, personally-oriented, methodical and executive competences, in accordance with educational and professional programs in the specialties: 024 Choreography, 025 Musical art, 026 Performing arts, 028 Management of socio-cultural activities, 029 Information, library and archival affairs.

The teaching staff of the specialized departments is trying to ensure that the acquired knowledge and experience become important for the formation of future specialists in the field of

„Culture and Art" a positive attitude towards the cultural heritage of various peoples, which reproduce the diversity of the socio-cultural and folk song mosaic of Ukraine, socio-cultural, music-performance, choreography traditions and features of the cultural and artistic space of the Transcarpathian region.

The communal institution of higher education „Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council was the first among the art institutions of Ukraine to propose introducing dual education into the educational process, as a flexible form of professional training organization, which involves a coordinated interaction of educational and creative-production activities to train qualified personnel. We consider dual education as a type of education in which the training of individuals in educational institutions is combined with training at workplaces, institutions and organizations to acquire certain qualifications. Our students are ready for creative cooperation with art collectives and art institutions of various accreditation levels.

In accordance with the „Concept of the training of specialists using a dual form of education" approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on September 19, 2018, the educational part of our „Academy of Culture and Arts" has developed and approved an artistic project that will make it possible to modernize the educational and creative process and motivate future specialists of the industry „Culture and art" to participate in creative projects and artistic cultural and educational events.

Stimulating applicants to actively embody the artistic idea of the project will give them confidence in their abilities, reveal opportunities for personal growth, expand the circle of communication regarding both the professional and informal nature of relations between participants, organizers, invited persons: artists, singers, composers, heads of national cultural associations, creative collectives, educational institutions of artistic and aesthetic direction, etc. For now, will enrich personal experience and, perhaps, define the circle of what is desired for their professional development.

Another important area of activity of the professor-teaching staff of the communal institution of higher education „Academy of Culture and Arts" of Zakarpattia Oblast is the implementation of the project for obtaining double diplomas of the European model, which will provide the opportunity for future specialists in the field of „Culture and Art" to find employment in Ukraine and member countries of the European Union.

Internship of students and teachers at the Humanities and Natural Sciences University named after Jan Dlugosz (Jan Dlugosz Academy) in Częstochowa (Poland), with which we have just signed a Cooperation Agreement within the framework of the ERASMUS+ Program, a program of international cooperation of the European Union with other countries of the world in the field of education, youth and sports.

The program aims to support the educational, professional and personal development of citizens of the European Union and beyond in order to contribute to sustainable growth, quality of jobs and social cohesion, to develop innovations and strengthen European identity and active citizenship.

The program supports educational and academic mobility opportunities in youth education, projects and partnerships, development of strategies and collaborations, professional networks and open resources.

The communal institution of higher education „Academy of Culture and Arts" of the Transcarpathian Regional Council creatively cooperates with the Humanities and Natural Sciences University named after Jan Dluhosh. It is a leading institution of higher education in which five

thousand students from Poland and other countries of the world study. Education takes place at specialized faculties: philology and history, mathematics and natural sciences, pedagogy and art. The teaching staff includes more than 650 highly qualified researchers. The Career Bureau works at the University, here we saw modern classrooms, laboratories, a library, a sports complex, student dormitories.

Thus, we became a partner country of this program as part of the Eastern Partnership countries. And it will enable our talented youth to deepen their knowledge of specialized academic disciplines, gain new experience and professional competences at one of the most prestigious universities in Poland, take an active part in many cultural events and learn the Polish language.

In 2023, the best students underwent three-month training under the guidance of Polish teachers from various professional disciplines, and the teachers exchanged their experience. Within the framework of the signed Agreements, meetings and negotiations with the university management and teachers are planned.

The Transcarpathian Regional Council is interested in the implementation of the program that we offer for the further development of cultural and educational relations between Ukraine and Romania. After all, we already have concrete examples of the effectiveness of joint projects of previous events: from the introduction of virtual reality in some educational institutions of Zakarpattia and Satu-Mare, the restoration of theaters to the study of the genome of Transcarpathians, etc.

The aspirations of Romanian citizens for deep interaction with the musical, theatrical and choreographic culture and education of Ukrainians have always been desirable in any period of historical development. This is evidenced by the performances of the Honored Academic Transcarpathian People's Choir (leader, Honored Worker of Culture of Ukraine Nataliya Petii-Potapchuk). Sacred music with an emotional interweaving of choral and orchestral voices, penetrating solos, sublime sound of the organ, sounds in Romanian churches.

Cultural and educational cooperation between Ukraine and Romania in the field of various types of arts is considered by us as a socially significant unit of communication and mutual exchange of artistic and artistic information, which is in the complex of influence on the artistic and creative development of the individual and the formation of cultural values of the community. It plays an important role in supporting socio-cultural ideas and value orientations and shaping the artistic and aesthetic demands of young people.

For those seeking higher education studying at the Communal Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Zakarpattia Regional Council, new curricula have been developed for mastering professional, performance, music-theoretical, choreographic, methodical and stage competences that form future specialists in the field of «Culture and art».

It is valuable that the educational disciplines of the field „Culture and art” are aimed at forming in the acquirers knowledge about the essence and peculiarities of the existence of cultural and educational communication, as a form of reproduction of the ethno-cultural diversity of society, culture, music, stage and choreographic art within the framework of the development of the country and the region, in particular Ukrainian and Romanian.

Conclusions

It is worth noting that the purpose of training specialists in the field of „Culture and Art” is to acquaint applicants with the technologies of cultural, educational and artistic activities in the

field of intercultural relations of Ukraine and Romania, the presentation of the interaction of various types of art in the fields of intercultural and national values, which are an important aspect for strengthening and actualization of understanding in society and a means of attracting student youth to the creation of joint cultural and educational projects between Ukraine, Romania and the member states of the European Union.

The experience gained in the cultural and educational sphere will be important for the formation of future specialists in the field of „Culture and Art” a positive attitude towards the culture of our peoples, who reproduce the diversity of the cultural and musical mosaic of the Transcarpathian region and Romania, demonstrate the value of culture and art for the education and development of intellectual and artistic and creative potential of youth.

Bibliography

Afonina, O.S. (2012). Prospects for introducing distance courses in musicology into the educational process of the National Academy of Managerial Personnel of Culture and Arts / O.S. Afonina // Herald of the State Academy of Managerial Personnel of Culture and Arts. Vol. 4. K.: Millennium. 85–88.

Ukrainians of the Romanian Maramoros region. (2001). / V. Kurelyak; Lviv. national University named after I. Franko. L. 184.

Udler, R.Ya., Raevsky,N.D. (1998). Kontaktele romanichilor reseriten ku slavyi. Pe baze de late linguistic. Chisinau. 216.

Ukraine – Romania: 20 years of diplomatic relations – Ukraina – Romānia: 20 de ani de relatii diplomatice. (2012). / [ed. V. Kotyk] ; M-vo abroad. of Ukraine, Embassy of Ukraine in Romania. K.; Bucharest; Chernivtsi: Bukrek. 150.

Learning to Play the Piano: In Person or Online? pianoin21days.com – Access mode: https://pianoin21days.com/learning-play-piano-person-on

Capitolul 23 – TEHNOLOGIA PENTRU FORMAREA ABILITĂȚILOR PEDAGOGICE ALE VIITORILOR DIRECTORI DE COR LA UNIVERSITATEA DE ARTE

Chapter 23 – TECHNOLOGY FOR TRAINING THE PEDAGOGICAL SKILLS OF FUTURE CHOIR DIRECTORS AT THE UNIVERSITY OF ARTS

Tatyana Anatolyivna SMYRNOVA[1]

Abstract

The technology of formation of pedagogical skill in the context of training future conductors of the choir in institutions of higher education of the artistic direction is considered. The necessity of humanizing conducting and choral education, developing students' experience in pedagogical communication and humane management of the choral collective is emphasized. The content of the pedagogical technology of the formation of pedagogical skills of students is considered in the

***Keywords**: university of arts, choir conductor, pedagogical skill*

***JEL**: Q31, Q20, F2*

Introduction

Reforming higher education in Ukraine requires purposeful training of an active individual, a high-quality specialist. The restructuring of all components of the educational process – its content, methods and organizational forms – should serve this strategic goal. Under these conditions, the creation of pedagogical technologies for conducting and choral education in universities of arts requires significant attention, which should be humanistically directed, personally oriented, have an organic connection with universal human culture, history, traditions, rely on the democratization of education and its variability.

Literature review and arguments

It is known that pedagogical technology is understood as the use of technical teaching aids; a set of means that increase the effectiveness of the educational process (Vykhrusch, Humenyuk, Vykhrusch-Oleksyuk, 2017). In modern pedagogy, educational technologies are classified as methodological (at the level of theories, concepts, approaches), strategic (organizational forms of interaction) and tactical (at the level of methodology, method, approach). The theory of step-by-step formation of mental actions, problem-based, developmental, modular-rating training are included in the main methodological technologies that contribute to increasing the effectiveness of the pedagogical system; dialogic, contextual, game, distance learning.

Methodology

The renewal of professional conducting and choral education in institutions of higher education of the artistic direction requires the use of methodological technologies, which should take place with the involvement of the variable potential of personally oriented methods and techniques. The specificity of conducting and choral education, the purpose of which is to train a

[1] Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Music Education and Humanitarian Disciplines of the Kharkiv National University of Arts named after I.P. Kotlyarevsky. Kharkiv, Ukraine.

unique individual, a professional capable of a unique artistic understanding of life, requires the preferential use of individual and differentiated training, which is carried out in accordance with social values and the task of creative development of each student. The trend towards the humanization of professional education should be realized urgently through the task of deepening the psychological and pedagogical training of future conductors, choirmasters, teachers of choral disciplines. This is explained, first of all, by the high global standards that are put forward for the pedagogical education of a specialist of any profile. Secondly, the specificity of conducting activity, its focus on preparing each student for education and training, successful pedagogical communication, skillful management of the performing team. That is why the strategic direction of conducting and choral education can be considered the formation of pedagogical skills of students, the foundations of which should be laid already during the period of professional training in a higher institution of art education.

Specialists define mastery as a characteristic of a high level of pedagogical activity, which is characterized by humanity, scientificity, pedagogical expediency, optimality, effectiveness, democracy, creativity (originality).

Let's consider the main stages of the technology for the formation of students' pedagogical skills on the example of studying the special course „Choir conductor – individuality, teacher, leader”, developed and implemented by the author in the educational process of the Kharkiv National University of Arts named after I.P. Kotlyarevsky (2019-2022). The general elements of the technology of conducting and choral training were defined as motivational, substantive, and activity-operational components.

The motivational component is considered the most important in any pedagogical technology. It is he who should contribute to the consistent formation of: a) interest in the pedagogical activities of the choir conductor; b) cognitive interest; c) professional motivation as an element of professional orientation to conducting and choral activities as a choirmaster, teacher, leader of a choral team. The easiest way to form motivation involves the use of interesting explanations, the involvement of humorous facts, analogies, examples, situations. Techniques of problem-based learning, in particular, problem situations, tasks and assignments, focused on the pedagogical aspects of the professional activity of the conductor and choirmaster, were recognized as more effective means of ensuring the motivational element of the technology of pedagogy formation. Such a gradual approach stimulates the gradual development of interest in solving problem situations and tasks, contributes to the stabilization of cognitive interest and its transition into professional motivation. On this basis, the internal, deep interest of the student arises as a basis for the formation of professional value orientations, a positive attitude towards the pedagogical activity of a choir conductor, a teacher of choral disciplines.

The leading element of pedagogical technology is the organization of educational and cognitive activities of students, the implementation of which was ensured by content and activity-operational components of pedagogical technology. The content of the new knowledge was determined by the students' study of the new special course „Choir conductor – individuality, teacher, manager”. The methodological toolkit for studying the special course required a set of informational materials: programs, lecture texts, plans for seminar and laboratory classes, a list of knowledge and skills, a schedule of independent work, requirements for the performance of control and test works.

Such a methodological toolkit was supposed to contribute to the rapid mastering of the specifics of the discipline, which illuminates the logic of conducting and choral education as

preparation for: a) creative self-expression of individuality; b) artistic and pedagogical communication; c) organization and management of the choir. The urgent tasks for orientation in the structure and content of the special course were: 1) a mandatory preface in the synopsis before each topic, in which the tactical (subject) and operational (thematic) goals are fully and accurately formulated; 2) familiarizing students with the general concept, teaching methods and the specifics of using methodological techniques.

According to the proposed concept, the content of the special course included topics that analyzed: 1) the specifics of creative self-expression of a singer and choir conductor as a way from diagnosing one's own individual and personal-professional qualities to recognizing oneself as a subject of realizing one's individuality; 2) pedagogical activity of the conductor and teacher of choral disciplines, in particular the process of designing and constructing the content of education, problems of appropriate communication in the choral team (communicative, interactive, perceptive aspects); 3) psychological and pedagogical problems of managing a choir.

We took into account the fact that the development of the choir conductor's pedagogical skills should reflect the ways and methods of organizing students' cognitive activities. Acquaintance with educational information and performance of trial actions was provided by working with the lecture notes, performing test tasks based on lecture materials, as well as studying professional situations with the help of an anthology of „cases", compiled from the materials of the activities of well-known figures of choral culture: singers, teachers, choirmasters, teachers, conductors.

The task of forming the professional experience of active independent activity of students led to the intensification of learning (problematic, contextual, game), which led to the use of problem-professional tasks, business games and discussions (Cherkasov, 2011). The intensity of the formation of pedagogy of future conductors of the choir was ensured by the mastery of professional and pedagogical knowledge, which was learned in the process of solving problem situations, tasks, organizing dialogues, to which the necessary reference and dictionary literature was added (Cherkasov, 2011). The fact that new knowledge was achieved not for the sake of the information itself, but for the benefit of solving the pedagogical problems of the choir conductor's professional activity, became fundamentally important.

Principal results

In the course of the formative experiment, it was found that professional tasks and didactic business games became a productive means of forming the pedagogical skill of the choir conductor. They served to reproduce the objective and social content of the choir leader's activities. Communication training was used in the form of playing professional situations, business games on the topic „Situations of professional communication in a choir team", contextual tasks and situations on issues of verbal and non-verbal communication, perception, mutual influence of the conductor and singers of the choir.

The apparatus of control and correction of the learning process, which is provided by the system of test tasks and corrective exercises, served as an essential feature of the operational-activity component of the technology of formation of the pedagogical mastery of the choir conductor. In order to humanize the process of conducting and choral education, the organization of additional individual activities of students was recognized as expedient, which required a systematic selection of tasks based on the principle of constant complication and individual

selection. It is proven that the use of pedagogical technology for the formation of pedagogical skills of future conductors of the choir affected the effectiveness of their artistic education. The technology provided not only the experience of their creative self-expression, but also the experience of pedagogical communication and leadership of the choir. The most noticeable impact of technology on the development of the experience of pedagogical communication, which took place not only during the experiment, but also in various educational, educational and professional and life situations, turned out to be the most noticeable.

Conclusions

Modern understanding of pedagogical technology requires purposeful design of the process of personality formation of the future professional. Control testing contributed to the identification of the real level of personal growth, the rate of assimilation of professional knowledge and skills, and the timely diagnosis of the causes of delays. The application of this technology is based on respect for the personality and individuality of each student and ensures the intensification of conducting and choral education.

Bibliography

Alan McLean Motivating School. Trans. (2019). *From Eng..*, pred. But ah. The editors of T.V. Tadeeva Ternopil: Educational book. Bohdan. 480.

Vasyanovych, H.P. (2022). *Personal inclusion: a study guide*. L.: Norma. 324.

Vykhrusch, V.O., Gumenyuk, S.V., Vykhrusch-Oleksyuk, O.A. (2017). *Psychodidactics of the higher school: innovative teaching methods: a study guide.* Ternopil: Krok. 280.

Lavrinenko, O.A. (2009). *History of pedagogical mastery: a textbook.* K.: Bohdanova A.M. 328.

Martyniuk, A.K. (2020). Ukrainian conducting and choral school of modernity: source studies. *Scientific Bulletin of Mykolaiv National University* named after V. O. Sukhomlynskyi. Series: Pedagogical sciences: coll. of science Works. 1 (68). 161-164.

Mozgovyi, V.L. (2014). *Directing pedagogical action: theoretical and methodical aspects: monograph.* Mykolaiv, „Hilarion”. 492.

Pedagogical skill: textbook: study guide. (2008). Edited by I.A. Zyazyuna. K.: SPD Bohdanova A.M. 462.

Pedagogical skill: textbook. (2008). K.: SPD BOGDANOV A.M. 376.

Rozhok, V.I. (2013). *The history of Ukrainian conducting performance: the work of Stefan Turchak: a study guide*. Kyiv: NMAU named after P.I. Tchaikovsky. 328.

Smirnova, T.A. (2022). *Theoretical and methodological foundations of music pedagogy: textbook.* Kharkiv: „Leader” Publishing House. 256.

Cherkasov, V.F. (2011). *Music and pedagogical education of Ukraine on the threshold of two millennia* (1991-2010). Education manual. Kirovohrad: LLC „Imex-LTD”.380.

Capitolul 24 – FORMAREA COMPETENȚEI PROFESIONALE A VIITORILOR SPECIALIȘTI ÎN ACTIVITĂȚI SOCIO-CULTURALE

Chapter 24 – FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES

Oksana Anatolyivna TELEP[1]

Abstract

The article proves that the formation of the professional competence of future specialists in the socio-cultural sphere is a complex dynamic process that requires integral systemic work with the acquisition of creative self-development experience and is ensured by a set of the following principles: the connection of theory with practice, an individual and differentiated approach, humanization, creative activity, professional orientation, spiritual-intellectual interaction, reliance on the positive, cultural compatibility.

Keywords*: professional competence, socio-cultural sphere, connection between theory and practice, individual and differentiated approach, humanization, creative activity*

JEL*: Q51, Q53, F43*

Introduction

The problem of peaceful existence based on the acceptance of people in their diversity in the context of modern reality both in the world and in our country is characterized by the ambiguity of the context, which undoubtedly affects the level of formation of professional competence and inevitably affects the quality of both education and the provision of educational services at all levels.

Therefore, at the current stage of the development of higher pedagogical education, one of the priority areas should be the training of specialists capable of performing complex professional tasks in a multi-level, socially determined environment. In this connection, the ability to successfully overcome difficulties associated with the special conditions of the cultural and educational environment acquire special relevance.

Literature review and arguments

The problem of professional competence is the subject of research by both foreign (D. Ikeda, I. Zimnia, A. Maslow, A. Peccei, K. Rogers, V. Safonova, P. Sorokin, etc.) and domestic (L. Masol, A. Flier, N. Tsymbalyuk, M. Shulga, etc.) scientists. Scientists reveal various aspects of professional competence, in particular, its creative component (L. Masol, N. Myropolska), as a component of communicative competence (A. Guseva), peculiarities of formation in schoolchildren and students (N. Hez, T. Kolodko, O. Kolominova) etc. However, there is a certain uncertainty and inconsistency in the approaches to defining the essence of the concept of „professional competence”, the specifics of its formation.

[1] Candidate of sciences in social communications, associate professor of the department of socio-cultural activities, vice-rector for scientific and pedagogical work on the organization of the educational process Communal institution of higher education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council Uzhgorod, Ukraine. E-mail: oksi17uz@gmail.com.

Methodology

The integration of the educational system of Ukraine into the European educational environment requires the modernization of the entire educational sector, and from its specialists the ability and skills to create a positive cultural and educational environment taking into account the peculiarities of the socio-cultural situation of the development of society, guided by the principles of humanism, based on dialogue and cooperation, the ability and willingness to take into account personal and social differences of subjects of socio-cultural activity.

The socio-cultural sphere of activity is a purposeful system of actions that reflects the functions and goals of state policy in the field of culture and leisure, determines the ways, forms, methods and means of their implementation, is a process of attracting people to the cultural values of society and active participation by society and its social institutions. the inclusion of the person himself in the assimilation of these values.

Principal results

The definition of the concept of «socio-cultural activity» deserves special attention. It should be noted that in the scientific and methodical literature we find different interpretations of the studied definition. Socio-cultural activity is a sphere of people's spiritual life, related to their education, upbringing, intellectual and cultural development, health care, social security and satisfaction of other socio-cultural needs of a person. The structure of socio-cultural activity includes cultural subjects that provide mass cultural activity: clubs, entertainment facilities, children's institutions, mass media, cinema, video rental, museums, libraries, parks, educational institutions and art subjects: concert halls, theaters, circus, galleries and exhibition halls, film studios, folk arts and crafts, art groups, educational institutions.

In global educational practice, competence is one of the central concepts, as a desired and predicted result of education and professional training. Competence is defined as the possession of competencies; the formation of one or another competence in the subject, that is, the presence of a set of characteristics in a person that determine the effectiveness of the performance of activities. Competence presupposes the presence of an individual's internal motivation for high-quality professional activity, awareness of professional values and attitude towards one's profession as a value. A competent specialist must be able to go beyond the scope of his profession and possess creative potential for self-development. By developing professionally, such a specialist has the opportunity to create innovations in his profession (new methods, techniques, technologies, etc.). He is able to bear responsibility for the decision made, to define goals, based on the value orientations he has formed. Competence characterizes a person as a subject of specialized activity in the system of social distribution of labor, taking into account the level of his abilities, who is able to make qualified judgments, make adequate and responsible decisions in problem situations, plan and perform actions that lead to the rational and successful achievement of set goals.

Having a set of competencies necessary for successful adaptation in modern society means being able to mobilize acquired knowledge and acquired experience in a certain situation. Competence involves the mobilization of knowledge, skills, and behavioral attitudes adjusted to the conditions of a specific activity. So, professional competence is the ability to successfully act on the basis of practical experience, skills and knowledge to solve professional tasks, to make effective decisions in professional activities. A competent specialist is a person who creatively

solves any task of professional activity, is capable of re-evaluating the accumulated experience, analyzing his capabilities, has a high culture, possesses reflection, flexibility, and tolerance.

Based on the understanding and generalization of the investigated problem, the analysis of basic concepts and our own practical experience, we have defined and substantiated the main principles of education and upbringing, which enable the formation of professional competence of future specialists in socio-cultural activities.

The search for ways to form the professional competence of competitive specialists leads to addressing the problem of identifying the structural components of professional competence. It is well known that structural competence includes knowledge, skills, practical skills, emotions, values, motivation and behavior, that is, everything that can be mobilized for active action.

The structure of professional competence is more generalized, which combines various types of competences that determine a person's maturity in professional activity, among which are: special competence, as mastery of professional activity at a sufficiently high level, the ability to project one's further professional development; social competence, which makes it possible to master joint professional activities, cooperation, as well as the methods of professional communication available in this profession, social responsibility for the results of one's professional activities; personal competence, which makes it possible to master the techniques of personal self-expression and self-development; individual competence, which allows mastering the methods of self-realization and development of individuality within the profession, readiness for professional growth, the ability for individual self-preservation, the ability to rationally organize one's own activities.

For future specialists in socio-cultural activities, the following are inherent: professional awareness, variability in the concentration of professional action. The result of the qualitative features of the formation of the professional competence of future specialists in socio-cultural activity is the identification of the dynamics of its development, which can occur through the transition from one state to another. Noting the gradual development of the professional competence of future specialists in sociocultural activity, an assumption is made, the essence of which is that in the context of the modernization of higher education, a component of which is the process of forming the professional managerial competence of future specialists in sociocultural activity, each previous stage is included in the next one, while being transformed in a certain way way Such an accumulation of changes prepares qualitative transformations at the content level of the basic components of professional competence. The formation of the internal structure of professional competence occurs gradually and acquires integrity in the professional activity of future specialists in socio-cultural activities.

Based on the study of scientific literature on the structure of professional competence of future specialists in socio-cultural activities, we singled out certain approaches that enable the formation of the studied construct in the process of professional training, in particular: purposeful formation of positive motivation for learning the socio-cultural content of professional disciplines: orientation of the content of professional disciplines to the formation of socio-cultural skills interaction: ensuring the continuity of classroom and extracurricular work in order to encourage future specialists to socio-cultural development; the use of innovative methods aimed at stimulating the motivational and cognitive-behavioral sphere of the individual; compliance with the principles of: systematicity, continuity and the principle of orientation to socio-cultural activities: implementation of an integrated approach to the selection and use of methodologically appropriate forms and methods of forming students' professional competence.

According to our conclusions, the professional competence of future specialists in socio-cultural activities means a set of personal qualities and knowledge that ensure a high level of self-organization of professional activities. Professional competence is a complex multifaceted formation and involves the unity of fundamental, subject, psychological-pedagogical, methodical competences.

The formation of the professional competence of future specialists in socio-cultural activities should provide for the following principles of organization of the learning process: scientific, when the content of the learning process should be saturated with objective facts, concepts, theories that correspond to the current level and development of technologies; the knowledge obtained at the university must have a scientific basis; systematicity, when knowledge must be ordered and consistently included in the system of already acquired knowledge; the sequence that determines the organization of educational material from simple to complex with repetition of previously learned; humanism, which involves the development of the personality of future specialists in socio-cultural activities, with the fullest disclosure of their abilities and satisfaction of cognitive needs; activity during students' assimilation of information, its active consideration, as well as active participation in the educational process; connection between theory and practice when combining theoretical and practical training of students; individualization of training taking into account the experience, psychophysiological and cognitive characteristics and level of development and training of each student; the contextuality of training, which involves the orientation of the specialist training program to professionally and personally important goals; the elective nature of education, which enables giving students a certain freedom of choice of the content of education within the variable part of the training program; accessibility in providing students with material for study with a strong nature of complexity; reflection of one's own development, which motivates the ability to consciously control the results of one's activities and the level of one's own development.

In the context of the conducted research, we also used the principles of connection between theory and practice, individual and differentiated approach, humanization, creative activity, professional orientation, spiritual-intellectual interaction, reliance on the positive, and cultural compatibility.

The principle of connection between theory and practice is aimed at the process of formation of professional competence encouraging the use of knowledge, abilities and skills for further improvement of professional qualities in the socio-cultural sphere. It requires the reinforcement of theoretical material with examples and situations from real life, the study of not only modern scientific theories, but also the determination of prospects for the formation of professional competence. Scientific knowledge should be integral, not fragmented into facts, ideas, theories. At the same time, so that the scientific theory does not become abstract, it must be built on the basis of accumulated experience, developing it with the help of modern interactive technologies and innovative teaching methods.

The principle of an individual and differentiated approach in the formation of professional competence of future specialists in the social and cultural sphere is aimed at finding opportunities for a harmonious combination of individual and collective forms of activity, their mutual complementation and enrichment. This principle is associated with the personal and individual orientation of dialogue interaction, the determination of the individual development trajectory of each of the participants in the creative process, the choice of the level and methods of mastering

the content of problematic issues, the adaptation of dialogue participants to the peculiarities of information and computer technologies of communicative activity.

The application of the principle of humanization consists in creating optimal conditions for the formation of professional competence of future specialists in the socio-cultural sphere, the development of socially significant qualities in them, namely: humanity, respect for the individual, the ability and skills to adhere to humane norms, trust, sincerity, mutual understanding, respect, honesty, attention to the advice and suggestions of the interlocutor, openness, tact, moral culture, benevolence and sensitivity in relation to others, justice, etc.

The principle of creative activity in communication is oriented towards the support and development of future specialists in the socio-cultural sphere of initiative, independence, independence, readiness to take an active position in professional activities, in the process of learning to organize partially searching conversations, create problem situations, stimulate thinking operations (analysis, synthesis, induction, deduction, generalization). The presence of one's own opinion, one's own ideas, beliefs, the ability to produce and develop them in the conditions of socio-cultural activity is of great importance in the process of communication.

The principle of professional orientation makes it possible to provide content for the formation of professional competence of future specialists in the socio-cultural sphere, professional motivation to solve set tasks, focus on improving professional experience, acquiring knowledge, skills and abilities, forming personal qualities, developing individual creative abilities necessary for future socio-cultural activities.

The principle of spiritual-intellectual interaction determines the development of cognitive interest and creative activity of future specialists in the socio-cultural sphere, the productivity of partner communication, which requires spiritual-intellectual efforts, the readiness for interaction and the search for a compromise in order to find the optimal option for solving a certain problem or developing an idea from one or another issues of the socio-cultural sphere, the ability to convince by defending one's own position on fundamental issues of socio-cultural activity, to reckon with the opinions of colleagues, to see the rational grain in his arguments and arguments, the realization of personal life choices and the construction of a professional career on the basis of abilities and knowledge, abilities and skills of socio-cultural activity, the formation of a personal worldview as a projection of a generalized worldview.

The principle of relying on the positive in the participants of the creative process is based on humanism and tolerance and involves the search in relations with the participants of the creative process for positive qualities in feelings, beliefs, and activities that can serve as a support in the socialization of future specialists in the socio-cultural sphere. Affirming positive qualities in a person, we help inhibit and suppress the signs of negative manifestations. Finding and cultivating the interlocutor's positive qualities, which are manifested at the mental level, always brings a positive result and is aimed at establishing a friendly atmosphere in the organization of dialogic communication.

The principle of cultural compatibility implies an inseparable connection in the formation of professional competence with the cultural heritage of humanity and its people, in particular with knowledge of universal human values in the realm of spiritual and material culture, of the peculiarities of the development and formation of national culture and its relationship with European values, knowledge of history of its people, its culture, ensuring spiritual unity and succession of generations. Acquaintance with general cultural and national values and works of musical, visual, choreographic and theatrical art, cinema and television, architecture, sculpture and

other types of art primarily affect not so much the mind as the emotional sphere of the individual. They contribute to the formation and elevation of the spiritual culture of future specialists in the socio-cultural sphere and play a leading role in the formation of their communicative competence.

Conclusions

Therefore, the formation of the professional competence of future specialists in the socio-cultural sphere is a complex dynamic process that requires integral systematic work with the acquisition of creative self-development experience and is ensured by a set of the following principles: the connection of theory with practice, an individual and differentiated approach, humanization, creative activity, professional orientation, spiritual-intellectual interaction, reliance on the positive, cultural compatibility.

Bibliography

Vdovichenko, R.P. (2003). Between professional training and competence / R.P. Vdovichenko // Management of education (School world). 15-16. 2-3.

Volobuyeva, T. (2006). Updating the content of professional competence of teaching staff / T. Volobuyeva // Home school. 3. 21-23.

Gura, O.I. (2006). Psychological and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution: theoretical and methodological aspect: Monograph. Zaporizhzhia: GU ZIDMUI I. 332.

Kozak, H. (2018). Modern problems of professional training, professional competence and professional implementation of future medical. Vregionar. science and practice conf. : A competent approach in the humanitarian training of future specialists in the medical field. Ternopil: „Vector”. 41–43.

Petruk, V.A. (2006). Theoretical and methodological foundations of the formation of professional competence of future specialists in technical specialties in the process of studying fundamental disciplines: monog. Vinnytsia: UNIVERSUM Vinnytsia. 292. ISBN 966-641-204-7

Tymoshko, G.M. (2015). Professional competence in the context of forming a positive image of a teacher of a higher educational institution. / G.M. Tymoshko // Updating the content, forms and methods of education and upbringing in educational institutions. Collection of scientific works: Scientific notes of the Rivne State Humanitarian University. Issue 12 (55). Part 1. Rivne: RDSU. 423-431.

Hutmacher Walo Key competencies for Europe. (1997). // Report of the Symposium Berne, Switzerland March 27-30, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasburg. 34.

Miller, P. Competency Based Education and Training: A World perspective. (2001). / P. Miller //Journal of Workplace Learning. 13. 6. 260-261.

Capitolul 25 – EXPERIENȚA DE UTILIZARE A TEHNOLOGILOR DE ÎNVĂȚARE LA DISTANȚĂ ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL AL FACULTĂȚII DE ARTE DE LA UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT PAVLO TYCHYNA UMAN

Chapter 25 – EXPERIENCE OF USING DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE FACULTY OF ARTS AT PAVLO TYCHYNA UMAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Inna Hryhorivna TERESHKO[1]

Abstract

The article explores the peculiarities of organizing distance learning within the educational process of the Faculty of Arts at PavloTychynaUman State Pedagogical University. It characterizes distance learning using platforms for video conferencing such as Zoom or Skype. The distinctive features and advantages of employing the Moodle educational environment are outlined. The study analyzes the functions of this form of learning, identifies the benefits of utilizing a wide range of forms, methods, and tools for distance education.

***Keywords**: distance learning, educational process, arts students, online learning technologies, information technologies, art teacher competencies, higher education institution.*

***JEL**: Q21, Q23, F29*

Introduction

Distance learning is a modern and promising approach to providing educational services, successfully implemented at the Faculty of Arts of PavloTychynaUman State Pedagogical University. Well-designed distance courses facilitate the mastery of respective disciplines and ensure personalized learning. The benefits of distance learning have become particularly evident in the context of the wartime situation in Ukraine.

The country has now developed a contemporary regulatory framework for implementing distance learning that, in its key parameters, adheres to global standards. In the Law of Ukraine „On Education," distance learning is considered a component of formal, non-formal, and informal education across various fields (Kozyr, 2018).

Distance learning can effectively replace traditional organizational forms of education in higher education institutions (lectures, seminars, practical and laboratory classes), refresh the research work of teachers and students, encourage independent and individual work, and realize interactive, project-based, gamified, and other teaching methods. As researcher O. Mukoviz points out, distance learning is widely and effectively used today to achieve diverse didactic objectives, enabling individualization and differentiation of the learning process, enhancing student motivation and knowledge acquisition. However, this process requires the development and adaptation of programmatic and pedagogical systems and tools to the specificities of professional preparation in particular subject specializations (Mukoviz, 2021).

[1] Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of Choreography and Artistic Culture Department, PavloTychynaUman State Pedagogical University, Uman, Ukraine, E-mail address: inntere2008@gmail.com.

Literature review and arguments

Distance learning technologies sufficiently developed link of modern pedagogical thought: researched it theoretical foundations, features of implementation in higher education, influence mobile learning on the pedagogical education system, features use of educational learning platforms and environments, approaches to creating a distance course and using multimedia attaching various disciplines.

The topic of distance learning in higher education institutions has garnered significant attention from domestic scholars. Works by N. Boyko, L. Havrilov, R. Gurevich, V. Lugovyi, O. Mukoviz, and others highlight the functions of distance learning in professional training within higher education.

Research by Z. Dubovy, V. Dutchak, I. Haydenko, A. Kozyr,Y. Voloshchuk, focuses on exploring technical, psychological, legal, and methodological issues of distance online teaching of art disciplines. Dubovy, for instance, considers distance art education as a set of contemporary technologies that facilitate interactive information delivery throughthe use of IT, from educators to learners (Dubovyi, 2019).

The contributions of these scholars have contributed to accumulating and systematizing knowledge, synthesizing practical experience in student training using distance learning technologies. However, the possibilities of using information technologies in organizing distance learning during the implementation of quarantine measures have not been fully explored.

Creating distance courses requires diligent, yet engaging work from educators, involving the processing of new technologies, preparation of relevant materials, customization of courses according to the author's teaching methodology, continuous support, and updating.

The relevance of implementing distance learning in higher education institutions calls for more thorough investigation. The use of educational activities for future art specialists in the context of wartime in Ukraine remains a pressing matter. Therefore, the article aims to shed light on the experience of using distance learning technologies at the Faculty of Arts of PavloTychynaUman State Pedagogical University. This includes analyzing the functions of this learning format, identifying its benefits, examining the technologies employed, and applying a wide range of forms, methods, and tools of distance education.

Methodology

The scientific inquiry employed a range of interdisciplinary and pedagogical methods to ensure the objectivity and comprehensiveness of the research, including: literature analysis to define the current state of the research problem and its prospects; comparison to assess differing perspectives; systematization and generalization to formulate conclusions; observation of the educational process and analysis of the experience of using distance learning technologies to determine their effectiveness within the educational process of the Faculty of Arts at PavloTychynaUman State Pedagogical University.

Principal results

At the Faculty of Arts of PavloTychynaUman State Pedagogical University, the educational process is carried out through distance mode utilizing platforms and services owned by the university or available for free use (Moodle, Class Room, Google Meet, Microsoft Teams,

Zoom, and others). Communication among educational process participants takes place via corporate email and messaging platforms.

The Moodle platform (Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment) - modular object-oriented dynamic learning environment for implementation distance learning implemented in the form of forums, discussions, Internet conferences, etc. The system allows to provide access to training materials, testing tools and communication with teachers in chat rooms, forums and personal messages. Moodle facilitates mobility of the teacher. The platform is convenient and available. Allows you to upload your own documents, lecture notes, work and have access to them anywhere, connected to the Internet. System allows students to prepare for examination sessions during the semester inconvenient time for them, without breaking away from work, facilitates distribution electronic materials among users, which significantly saves time for provisioning materials.

The Moodle educational platform hosts foundational course elements and adapts educational content for disciplines, including:

– Providing methodological recommendations for students' independent work.
– Creating a repository of video lectures for disciplines.
– Expanding the repository of test assignments.
– Curating audio and video materials for practical and laboratory sessions in specialized disciplines.
– Offering video instructions for using audio and notation editors.

Individual specialized sessions, laboratory classes, as well as practical training defense and consultation sessions, are conducted synchronously. To enhance engagement, students are actively involved in creating web chats, webinars, blogs, forums, and more.

The organizational and technological model of distance learning for students at the faculty encompasses a wide range of forms, methods, and tools based on:

Single media – employing a single mean of teaching and information transmission.

Multimedia – utilizing various teaching tools such as printed educational materials, computer programs on various media, audio and video recordings, and more.

Hypermedia – integrating new information technologies with a dominant role of computer telecommunications.

Educational staff at the faculty employs various methods of organizing educational activities, including:

Forms:

– chat-based sessions (educational sessions utilizing chat technology);
– web-based sessions (conferences, seminars, workshops, and other educational formats conducted through telecommunication means and online platforms);
– Methods:
– interaction with educational resources with minimal instructor and student involvement (self-learning);
– individualized teaching and learning, where interactions occur between one student and one instructor, or one student and another (one-to-one teaching);
– active interactions among all participants in the learning process (many-to-many teaching);
– project-based learning.

Under this regime, students' instrumental and performance training in the Moodle learning environment involves mastering musical compositions by ear through tasks in the „Test" module. The course „Methods of Teaching Professional Disciplines" is covered by higher education candidates through the creation of logical schemes, presentations, and comprehensive analyses of musical works in the context of creative processes. Individual specialized sessions are conducted through Skype.

In disciplines such as „Musical Informatics," „Choral Studies," „Music Theory and Solfeggio," „Methods of Music Education," and „Harmony and Basics of Polyphony," candidates receive a list of tasks that they complete at their convenience and submit for instructor evaluation. These tasks include creating chronological tables of musical genres, compiling lists of composer works by genres, preparing multimedia materials for practical sessions, analyzing and interpreting musical compositions, and more. Electronic versions of textbooks on musical work analysis are provided, and students are encouraged to use electronic multimedia resources, notation, and audio materials.

In the course „History of Music," candidates undertake creative tasks, including presenting a Ukrainian opera using multimedia elements (audio and video fragments, photographs, reproductions of artworks, and more) in their own scenarios. These presentations can be created using MS PowerPoint or developed as advertising brochures in MS Publisher, presented as AVI format video clips, and more. The content can encompass historical opera journeys or contemporary opera discussions. Technical aspects of task presentation are discussed in real-time (Skype) or through email correspondence.

For creative specialties, conducting practical sessions is quite challenging as they usually take place in specially equipped workshops, choreographic or music classrooms where the instructor can be present to correct, explain, and demonstrate.

Instructors from the Department of Visual Arts have uploaded photo samples of drawings and video materials to the Moodle educational environment. Feedback is provided by students completing tasks specified in the content of their study programs. These tasks include practical work photos in subjects like „Drawing," „Painting," „Composition," „Decorative and Applied Arts," „Artistic and Applied Graphics," „Color Science," „Graphic Design," and more. Students take tests after reviewing lecture materials, create presentations, write essays, and assemble portfolios.

As part of the „Ballet Master Art" discipline, choreography students undergo a 4-week online course offered by Keio University (Japan) titled „Online Course Exploring Japanese Avant-garde Art ThroughButoh Dance." They also engage in online sessions using the Google Meet video conference service and participate in webinars.

Choreography students practice exercises during sessions in classical, contemporary, and folk dance, joining ballet online school Dance Secret and the Danish Royal Ballet. In subjects like „Theory and Methodology of Classical Dance," „Theory and Methodology of Folk Stage Dance," „Rhythmics and Musical Movement," „Theory and Methodology of Working with Choreographic Groups," „Folklore and Choreographic Folk Art of Ukraine," „Theory and Methodology of Contemporary Dance," „Theory and Methodology of Contemporary Ballroom Dance," „Choreography Direction," and others, students study theoretical materials, undergo testing, create choreographic combinations and etudes (sent in video format), watch videos of leading-level performances, write reviews and characteristics, and prepare multimedia presentations.

The formation of professional competences of the faculty graduates takes place at the theoretical level, but the main part of them is formed on practices (educational and industrial).The end-to-end program of practices of acquirers is the main educational and methodical document that defines all aspects of this type of activity. It provides a unified comprehensive approach to the organization of practices, their systematicity, continuity and consistency of the professional training of the future specialist

At the beginning of the state of war, adapted assignments for practical programs were developed. Later, as educational institutions fully transitioned to remote learning, higher education students also engaged in this mode and had the opportunity to attend online lessons. Thus, they mastered the techniques of conducting online lessons.

The tasks of the substantive modules of educational (pedagogical) practices were adapted by methodologists to allow students to complete them effectively in a remote learning environment. Through online services like Google Meet and Zoom, methodological instructions and individual consultations were provided, and the use of materials from educational IT projects like „Vseosvita," „Na Urok," „Osvitorya," and others was suggested. Students could join webinars, analyze the experiences of successful novice teachers in Ukraine. Practice reports reveal that future teachers approached such tasks creatively, using various approaches and techniques, including photo collages, classroom layout drawings, hand-drawn educational focal points, e-application modeling (e.g., 3D planner Planoplan Editor), and more.

Educational and creative practice (plenary) is an essential part of training and creative development for each art teacher. Due to remote work conditions, the study of nature and the environment, the search and collection of material for future studio paintings were conducted locally. At the beginning of practice, recommendations for independent acquisition of practical skills were provided to students in accordance with the remote practical training programs. Consultations with mentors were conducted using the Zoom (Google Meet) program to address practical organization and execution. Each student received an individual assignment, and based on their completion, they presented their work through a presentation. The practice materials from remote students are sent to the department's visual arts fund via „Nova Poshta" for storage. Educational (concert-performing, concertmaster) practices involve performing a prepared piece in the form of a recorded video report or video presentation, located on the department of instrumental performance's own YouTube / Google Drive channel.

Before practice starts, mentors create groups on social media platforms like Viber or Telegram, adding all higher education students from their assigned group and (with consent) the practice base supervisor. In such groups, practice mentors upload a list and samples of practice materials that students need to present during the defense. On the Moodle platform, for each type of practice, there are also pages where mentors upload relevant materials.

Communication among participants in the educational process occurs through corporate email and other messengers (Instagram, Facebook, WhatsApp).The organization of production practice in the online format provided for such a variant of its passage. Applicants work remotely based on practices on platforms used in general secondary education institutions (Class Room, Google Meet, Zoom). Applicants-practitioners also worked with the websites of general secondary education institutions, teachers' blogs, and various electronic information sources. The remote form of industrial practice also required changes in the content of tasks. In particular, such a form of work as a self-analysis of an educational event conducted by the applicant was changed to an

analysis of a video lesson according to a certain scheme, references to which were offered by the practice methodologists.

The impossibility of direct contact with students and observation of their interaction led to the need to abandon such a form of reporting as a diary of observations and drawing up a psychological-pedagogical portrait of the class. During the internship in the remote format, the winners developed digital competence in the field of developing test and creative diagnostic tasks and other didactic material for students.

Practice reports, along with other documents (recommendation, report, etc.), are submitted for review to the practice supervisor. They contain information about completing all sections of the practice program and individual assignments, conclusions and suggestions, a list of used literature, and more.

Control over the organization of practices and their defense is carried out online.

Conclusion

Thus, the uniqueness of innovative distance learning pedagogical technologies lies in their ability to ensure indirect active communication between instructors and higher education students (students among themselves) through telecommunication links while considering the methodological foundations of individual work with structured educational materials.

Consistent performance of control-diagnostic tasks and final work, as well as support in all matters from teachers ensures systematic assimilation of the discipline program.

The implementation of distance education technologies is a requirement of our time, new living conditions, and new way of thinking.

Mastery of modern educational technologies, their methodology use in the educational process teaching musical art will contribute modernization of the modern system of higher education, updating its content, will make educational process more interesting and manageable, which will give the opportunity for students to study on their own, self-chosen educational trajectory.

Bibliography

Boyko, N. I. (2008). „Organization of Independent Work of Students in Higher Educational Institutions in the Context of Information and Communication Technologies: Abstract of Dissertation for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences in the Specialty 13.00.04 'Theory and Methodology of Vocational Education'." National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, Kyiv. 27.

Dubovyi, Z.S. (2019). „The Specifics of Distance Learning for Future Music Teachers". Methodical Practice: Journal for Teaching and Learning, vol. 4, ed. Zorica Tsvetanovich, Beograd. 125–129.

Dutchak, V. (2009). „The Internet as a Communicative Tool for Collaboration among Bandura Players Worldwide." Music Studies: Scientific Collections of Lviv National Music Academy named after M.V. Lysenko. 21. 14–21.

Havrilova, L. (2016). „Renewal of Music Education Methods in the Professional Training of Future Music Teachers in the Context of Modern Art Education Informatization." Professionalism of the Teacher: Theoretical and Methodological Aspects: Collected Works. DVNZ „DDPU," Sloviansk. 4. 15–24.

Hurevich, R.S. (2012). Information and Communication Technologies in Vocational Education. Lviv. 506.

Haydenko, I. A. (2002). „Features of Creating a Musical Work Using Modern Computer Technology." Scientific Bulletin of the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky. 21. 113–117.

Kozyr, A. V. (2018). Professional Mastery of Music Teachers: Theory and Practice of Formation in the Multilevel Education System. Monograph. Kyiv: NPU named after Dragomanov.. 378.

Legislation of Ukraine: Official Website of the VerkhovnaRada of Ukraine [Electronic Resource]. Access: http://www.uazakon.com

Luhovyi, V. I. (1994). Pedagogical Education in Ukraine: Structure, Functioning, Development Trends. Kyiv: MAUP. 196.

Mukoviz, O. P. (2021). Formation of Independent Cognitive Activity Skills in Students of Pedagogical Faculties through Information Technology: Abstract of Dissertation for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences in the Specialty. 13.00.04 'Theory and Methodology of Vocational Education. [Electronic Resource]. Access: https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/240.

Voloshchuk, Y. (2004). „Educational Course 'History of Violin Performance' in the Context of Information Technology Development." Scientific Bulletin of the National Music Academy of Ukraine named after P.I. Tchaikovsk. 35. 255–262.

Capitolul 26 – ORIGINILE MUZICII INSTRUMENTALE ÎN BUCOVINA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

Chapter 26 – THE ORIGINS OF INSTRUMENTAL MUSIC IN BUKOVINA IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Yaryna Manoliivna VYSHPINSKA[1]

Abstract

Covering the historical era of the development of Bukovyna in the second half of the 19th century. We are fully aware of the importance and influence of Austria on the progressive nature of change and improvement of many aspects of the life of society, in which musical art, culture and education occupied one of the defining places to illustrate the importance of the entire socio-political system of the country. Musical life developed in Chernivtsi, the regional capital of the region. Musical societies and unions were created, lively concert activities were conducted, and a galaxy of outstanding composers representing the rich national and cultural tradition of the peoples of Bukovyna were educated. In addition to the well-known Vorobkevich, Mandychevsky, Mikula, Porumbeska, composers who are not well-known also worked in Bukovina. These are Emilia and Karolina Mikulič, the older sisters of Adalbert Mikulič, the first researcher of musical regional history and musicological opinion in Bukovina.

***Keywords**: instrumental music, salon music making, musical and cultural communication, „Dance Album" by Emilia and Karolina Mikulich.*

***JEL**: Q27, Q17, F15*

Introduction

The interest of the Bukovyna community in musical art and musical education as determining constants of belonging to the category of „secular society", which, according to the definition of the modern researcher of the history of secular life in Bukovyna K. Valyavska, acquired „forms of representative publicity", which, thanks to the consolidation of „social practices, extended to the less privileged strata of the population. Here, modern society was born primarily in the realm of culture" (Valyavska K. 2022, p. 7-8). It is thanks to the spread of communicative practices in Bukovina in the secular society, which were established through the prism of musical-educational and literary-artistic vision, that we can talk about sufficiently diverse forms of cultural life in Chernivtsi and other cities of Bukovina: Suceava, Seret and Radivtsi. Visiting salons, organizing concerts, balls and invited parties, the gradual unification of the Bukovyna community around the foundation of charitable and estate societies, the sophistication of manners, the study of European languages and etiquette, strengthened the desire of the upper world to provide the heirs of a wealthy state with classical music education, which took place through existing institutes governorships and hired music teachers. As noted by the famous historian of Bukovyna R.F. Kaidl, „from about 1830, music gained great popularity, first of all. The fact that we learn about numerous musical performances in private houses and public halls with the participation of respected members of Chernivtsi society in the 30s and 40s of the 19th century. is impressive, because the best classical and modern operas in their musical part have been prepared most thoroughly. It was the golden age of musical art in Chernivtsi" (Kaindl R.F. 2005, p. 389). The unification of the then Bukovyna society around the idea of building a cultural

[1] Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor of the Department of Music of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University. Chernivtsi, Ukraine. E-mail address: ya.vyshpinska@chnu.edu.ua.

space became a defining feature of the tradition of communication between different ethnic groups and representatives of the region's religions.

Literature review and arguments

Among the leading German-language works translated by contemporaries of a historical, cultural and cognitive nature, we single out thorough studies by R.F. Kaindl „History of Chernivtsi from the earliest times to the present day. Chernivtsi, 2005"; „Bukovyna. General local history. Chernivtsi, 2004"; A. Norsta „Society for the Promotion of Musical Art in Bukovina 1862-1902. Chernivtsi, 2021". Among the artistic direction, we highlight the study of O. V. Zalutskyi „Musical societies of Bukovyna. Chernivtsi, 2016", „Musical local history of Bukovyna. / incl. O. V. Zalutskyi. Chernivtsi, 2004"; K. Demochko „Artistic Bukovyna: Essays from the Past". Chernivtsi, 2008" and important author's and collective monographic studies: Yu. Kaplienko-Ilyuk „Musical art of Bukovyna. Stylistic paradigms of composer creativity of the 19th – 21st centuries. Chernivtsi, 2020"; K. Valyavska „In a lace waltz. Secular life in Bukovina (1848-1918). Chernivtsi, 2022"; Ya. Vyshpinska „Music education in Bukovina during the Austro-Hungarian rule" C. 153-170 from the monograph Aktuelle Fragen der Musikausbildung und-erziehung: Geschichte, Theorie, Praxis. Beau Bassin, Deutschland, 2020. However, these works would not be complete if we did not rely on the original music literature. This is a „Dance Album" for piano published by the sisters Emilia and Karolina Mikulic in Chernivtsi, dedicated to the carnival of 1861. Evidence of the German-language press of Bukovyna in the second half of the 19th century also contributed to filling the content of the scientific article.

Methodology

Investigating the prospects of historical and musicological research in Bukovina in the second half of the 19th century. we relied on historical, music-pedagogical and musicological studies. It was necessary to generalize this historical and cultural layer of the formation of instrumental music and performing tradition, which acquired defined features not only thanks to the activities of the first singing and musical societies in the region, but also to the concert practice that filled the social life of the regional capital. It is worth emphasizing that the most valuable information about the specified period is filled with literary works of Bukovyna writers and epistolary testimonies of famous artists, musicians, and composers of Bukovyna in the 19th century. Musical editions of sheet music by local composers: E. and K. Mikulich, K. von Buchenthal, and S. Vorobkevych are also important. Analyzing instrumental works written in the second half of the 19th century. for the piano, a modular retrospective study of the formation of the piano miniature in the works of Bukovinian composers can be made.

Principal results

An important sign of the formation of instrumental musical art and concert practice was the arrangement of concerts and visits to Chernivtsi by famous musicians and performers. Musical life of Chernivtsi in the 30s and 40s of the 19th century. acquires more and more permanent features. This was facilitated by the fruitful activity of Karl Ritter Umlauf von Frankwell, a well-known philanthropist and president of the regional court of Bukovyna, thanks to which the „artistic and cultural bridge Chernivtsi-Lviv-Vienna" was established (Melnychuk Ya. M. 2009. p. 33).

Ferenc Liszt's arrival here in May 1847 was the most memorable and significant for Chernivtsi. It was a great event in the life of Chernivtsi. „After a triumphant tour throughout Europe, Liszt, accompanied by fans of his work, visited Lviv, Stanislav, and then Bukovyna. I stayed here for a week, gave 2 concerts in the big hall of the hotel „Moldavia", and it became an extraordinary event not only for the inhabitants of the region at that time, but also for the people of Bukovyna today" (O. Zalutskyi 2016, p. 7). The echo of those distant events was conveyed in artistic form by the modern Bukovyna writer and local historian G. Bota. Based on archival documents, he claims that on May 25, 1847, the great Hungarian composer, one of the most outstanding pianists of the 19th century. Ferenc Liszt visited the village of Chornivka in the family of the landowner Baron Doksaki von Hormuzaki. The meeting of F. Liszt with Nikolay Piku, a Suchava luthor known at that time in Bukovina, and the gypsy orchestra led by him (Bota G. 2021. pp. 13-14) is quite subtly conveyed. There is no doubt that F. Liszt's visit to Bukovina became a great cultural event of that time and gave impetus to the development of art and music in Bukovina. After the revolutionary events in Europe in 1848, Karol Mikuli (1821–1897), a native of Chernivtsi, the first professional composer, pianist and folklorist, student of Frédéric Chopin, returned to Bukovyna from Paris. His activity in the region acquires a musical and educational character. For ten years, he has been engaged in active concert, teaching, and public activities.

The European instrumental tradition was dominated by works of a dance nature: mazurkas, waltzes, polonaises, polkas, quadrilles. They flooded Vienna so much that they became a mandatory attribute for holding balls and invited parties. They entered into the routine of the ball charter, which determined and governed the entire course of the entertainment event. Dance was the main element of the ball. He designed the evening, set the type and style of the conversation. At balls organized by various national societies of Bukovyna, the program included national dances: chorus, krakowiak, chardash, kolomyyka (Valyavska K. 2022. p. 217). They were a kind of exotic in the program at the balls, but in this way the multinational traditions of the peoples of Bukovyna were respected.

To confirm the above, we would like to present the „Dance Album" for piano, published by sisters Emilia and Karolina Mikulic, prepared with the assistance of Bukovina patrons for the carnival of 1861 in Chernivtsi. Edition No. I opens with the majestic „Polonaise" in d-moll (E. M.) with a reflection of a moderate gait in the accompaniment of l.r. with gamo-like passages in pr.r., where elevated IV and VII degrees are used. The middle part sounds in parallel major with the preservation of the rhythmic pattern. Here, the composer successfully imitates the stylistic bows characteristic of dance with the weak use of syncopation, which is also highlighted by lowered VI and VII degrees. The second phrase is delivered in b-moll, which changes not only the mood, but also the character of this episode. The trio is written bravuraly in the key of G-moll, with an emphasis on the weak key and the use of small ornaments, which are superimposed on rapid passages of arpeggios in the parallel G major. Such tonal balancing adds liveliness to the piano miniature and emphasizes its emotional, thoroughly unstable character.

Next is No. II, where a cycle of waltzes written by (K.M.) is included, before which the author gives a small introduction – an introduction that precedes the main part. Here are 5 waltzes written with great creative enthusiasm. Although texturally and melodically, they differ in transparency and light accompaniment. The first two waltzes are written in the key of C major. Third in G major, fourth in D major, fifth in F major. This is followed by an extended Coda, the conclusion of the cycle, which summarizes all the best melodies from the previous waltzes that make up the mosaic structure of the cycle.

The third and fourth numbers of the album (Nos. III, IV) by (E.M.) contain two mazurkas, the first of which is called „U Prut and Seret", which prepares the listener for the perception of folk song Bukovyna melos, but somewhat modified, which intonation and rhythmically reproduces the unrestrained character of Polish dance. The second mazurka is even more reminiscent of the melody of a Ukrainian folk song of a romantic nature, but the dance style subordinates the sing-song and smooth melody to the same transformations as in the first mazurka.

The fifth and sixth numbers of the album (No. V, VI) are extremely beautiful polkas, written by (K. M.). The author has invested all her skill and experience in them, they are technically difficult, due to the use of double notes, fast tempo and rapid passages in the pr. and leaps in the bass line, complemented by chords in harmony in a wide arrangement. The next polka is also opened by a bravura introduction, which, as if from a springboard from the V degree with leaping octaves, falls into the tonic, into the tonality of C major. It is worth emphasizing that here you are completely influenced by the music, and you get the feeling that the dance floor is under your feet, you want to dance and have fun. The mood of the music is light, mobile, similar to the circling of a butterfly, which is imitated by repeating the melody an octave higher. Such effects, used by the composer, add virtuosity to the work, especially since there are forschlags, mordents, broken sixths and gruppets everywhere.

The final cycle of the dance album of Emilia and Karolina Mikulich is No. VII under the title „Quadrille" (Bukovyna dances), authorship (E.M.), which includes 6 different dance works, united by the idea of representing Chernivtsi high society in the second half of the 19th century. the possibilities of adapting the songs of the peoples of Bukovina – Ukrainians, Romanians and Poles – into forms of folk and secular dances. This cycle is opened by an introductory part of a long and narrative nature, which prepares the listeners to change not only the perception of the proposed music, but also the style and presentation of the folk song material.

Under No. 1 is a folk dance in the Krakow style, with the announcement of the theme „Ogolio!" written in Latin. Small jumps and bounces alternating with a combination of staccato, accents and short leagues are noticeable in the melody. The dance is written in 2/4 time, in the key of G major, with an expanded middle part filled with expressive accentuation of the melody, which is expressed in a rapid change of strokes.

No. 2 of this „Quadrille" is an example of the use of a more expansive theme, with broad motifs rooted in Romanian folklore and framed in a dance form. The name is rather indecipherable, but the word „bine", which means „good" in Romanian, is clearly legible. We think that the middle part reproduces the polka dance, but in a much simpler presentation than the previous pieces that made up the classical part of this dance album.

No. 3 is a barcarola written in the style of F. Schubert, with his characteristic bass delays on the main key with superimposed figurations in a triplet arrangement. The dance has the original name „I will go to the fortune-teller", which reminds of its folk song origin.

No. 4 is a Cossack! A fast, fiery Ukrainian folk dance, with a combination of dance parts for both couple and female performance, conveyed through broken arpeggios in the high register and the same overflows of fifths in the accompaniment. The dance is called „Give us God in good time", which confirms its Ukrainian origin. This is especially noticeable in the first and third themes, which have a deeply national character.

No. 5 is a stylization of the Bukovyna folk song about Dovbush, which is called „Hey popid gai zelenky". It begins with a very poignant introduction, imitating the playing of the violin in the high register and the cymbals, which, reaching depth and expression, convey a flurry of emotions

through the playing of the dominant function. The theme itself is in F minor. In the party pr.r. used octaves superimposed on the tonic with a change in chord coloration (T-D) while maintaining a constant bass that does not change. In our opinion, this number is more of a song than a dance. We think that the author wanted to bring this example of the historical melos of Bukovyna to the regional multinational community.

No. 6 is an arkan with its characteristic powerful and loud step, which conveys the skill, dexterity and zeal of the Hutsuls. The dance is based on the Ukrainian folk song „On Suceava, on Seret, the water sparkles." The dance character is influenced by a recurring theme, which anchors the kolomyic mood of some parts. The theme of the kolomyika is particularly vividly reflected in the last episode of the middle part of the dance, which is supported by the presentation of the theme in sixteenth notes with an alternation of high IV and VI degrees. The tonal plan is also very colorful: d-moll, F-dur, d-moll, a-moll, and again returning to the main key – d-moll. Actually, thanks to the articulation and broad strokes in the melody, one gets the impression of such a crazy passionate male dance, which completely hypnotizes the listener, who cannot take his eyes off the passionate Hutsuls!

It should be noted that the surname of the researcher of the history of the development of the musical art of Bukovyna, Adalbert Mikulič, and Karolina and Emilia Mikulič are not coincidental. They were Adalbert's older sisters. All the children from the family of Andreas Mikulich-Radetsky, the father, received a European education at the universities and conservatories of Vienna and Prague. He had 10 children from two marriages. In general, it was a very noble and educated family. The father came from the family of a Lithuanian-Polish nobleman, at first he was a forester, but then he became an architect and built the Chernivtsi Town Hall. This is mentioned in the article by Yu. Kaplienko-Ilyuk „Musicological opinion in Bukovina: Adalbert Mikulich" (Kaplienko-Ilyuk Yu. 2022. p. 106).

It is worth noting that the sisters were not only beautiful in appearance, but also did not abandon their concert and performance activities. They received a brilliant musical education at the Prague Conservatory. In the German-language newspaper „Bukowina" for October 10, 1862, there is a small review of the concert of sisters Karolina and Emilia Mikulič, which took place in the hall of the „Moldavia" hotel on Monday, October 6. Field's „Nocturne" and Proksch's „Mazurka" were performed at the concert. The paraphrase of „Ranz-de-vaches" by F. Liszt was performed in eight hands. The brothers of the sisters – Adalbert and Johann – were involved in this concert number, which aroused great interest in the audience. All performed works were met by the audience with great ovations and „repeated live applause. The program of this concert consisted of improvisational works, which were received by the audience in a very friendly manner and were rewarded with thunderous applause. Half of the net income was donated to the Society of Students named after Kaiser Franz Joseph in Chernivtsi (Conzert der Bruder und Schwestern Mikulich. // Zeitung „Bukowina". 10 Oktober, 1862. S. 3).

Conclusion

Iconic for Bukovyna in the beginning and second half of the 19th century. there were changes in the creation, formation and development of instrumental music in the region. This was facilitated by the practice of organizing home salon music making, the founding of the first charitable and literary and musical societies in the 30s and 40s of the 19th century, which eventually grew into the first professional musical societies: „Singers' Union" (1859) and „Society

for the Promotion of Musical Art in Bukovina” (1862). Multilingualism and the national composition of Bukovyna's population also influenced musical and cultural communication. The characteristic features of which were: free identification of the people through their folk musical genres and styles, national instruments and manner of singing; combining and borrowing harmonic, rhythmic structures, especially in dance music, in order to present one's uniqueness; the spread of German musical culture with the principles of thorough musical education; the appearance of national composers who reproduced the features of folk melos in their works – K. Mikuli, S. Vorobkevich, E. Mandychevskyi, C. Porumbescu, T. Flondor.

The appearance of young composers in the second half of the 19th century, who worked in the realm of instrumental art, also requires a closer study of their work by contemporaries. The biggest problem is finding in the archives and libraries musical artifacts of the time that were published in Bukovina or beyond. Therefore, we sought to give a comprehensive description of the „Dance Album” of Emilia and Karolina Mikulič, as a valuable evidence of the formation of piano miniatures in Bukovina in the second half of the 19th century.

Bibliography

Bota, H. M. (2021). Doli z vohnyu, zemli ta lyubovi. Literaturno-khudozhnye vydannya / H. M. Bota. Chernivtsi : «Misto». 176.

Valyavs′kaKateryna. Umerezhyvival′su. Svit·s′kezhyttyana Bukovyni (1848–1918) (2022). / KaterynaValyavs′ka. Chernivtsi : Knyhy – XXI. 320.

Zaluts′kyy,O. Muzychnitovarystva Bukovyny. Dovidnyk Chernivets′ko hooblasnoho viddilennya Natsional′no yivse ukrayins′koyi muzychnoyi spilky (do 25-richchya vid dnya zasnuvannya) (2016). / Oleksandr Zaluts′kyy. Chernivtsi : Druk Art. 304.

Kayndl′, R. F. (2005). Istoriya Chernivtsiv vid naydavnishykh chasiv do s′ohodennya / R. F. Kayndl′; per. z nim. V. YU. Ivanyuka; [CHNU im. YU. Fed′kovycha, Nauk.-doslid. Tsentr bukovynoznavstva.] Chernivtsi : Zelena Bukovyna. 300.

Kapliyenko-Ilyuk, YU. (2022). Muzykoznavcha dumka na Bukovyni: Adal′bert Mikulich. Aktual′ni pytannya humanitarnykh nauk. Mizhvuzivs′kyy zbirnyk naukovykh prats′ molodykh vchenykh Drohobyts′koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Vypusk 55. Tom 1. Drohobych. 104-108. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/55-1-2022

Mel′nychuk,YA. M. (2009). StanovlennyatarozvytokmuzychnoyiosvitynaBukovyni (kinets′ XVIII – pochatokKHKHstolittya) :dys. kand. ped. nauk: 13.00.01 Zahal′na pedahohika ta istoriya pedahohiky. Chernivtsi. 303.

Conzert der Bruder und Schwestern Mikulich. (1862). // Zeitung «Bukowina». 10. 3.

Tanz-Album fur Pianoforte, den Bukowiner-Connern fur de Carneval 1861 gewidmet won Emilie und Karoline Mikulitsch. (1861). Czernowitz : W. Alth und Sohn. 26.

Capitolul 27 – FORMAREA COMPETENȚEI PROFESIONALE A VIITORILOR PROFESORI-COREGRAFI ÎN CONDIȚIILE DE EDUCAȚIE COREOGRAFICĂ SUPERIOARĂ

Chapter 27 – FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS-CHOREGRAPHERS IN THE CONDITIONS OF HIGHEROF CHOREOGRAPHIC EDUCATION

Iryna Volodymyrivna MUROVANA[1]

Abstract

The article attempts to investigate the peculiarities of the formation of professional competence of future teachers-choreographers in the conditions of higher choreographic education. It has been proven that the main goal of training future choreographer teachers in the conditions of higher choreographic education is not the acquisition of individual knowledge, abilities and skills, but the formation of a complex of professional competencies that meet modern requirements and ensure the success of the professional activity of choreographer teachers.

Keywords*: professional competence, teachers-choreographers, higher choreographic education.*

JEL*: Q21, Q22, F26*

Introduction

Ukraine's entry into the European educational community requires significant changes in the system of domestic higher choreographic education and active modernization of all levels of the choreographic educational field. Institutions of general secondary education and extracurricular education need highly qualified teachers-choreographers, open to innovation, creativity, creative solutions, who are ready to multiply the achievements of domestic choreographic culture and will contribute to the popularization and promotion of Ukrainian choreographic art in countries near and far abroad.

Dance as an art occupies a special role in human life and is an inexhaustible source of knowledge, because through the transformation of movements and artistic images, it reflects the experience of humanity and allows to visually reflect feelings. It is through choreography that a person experiences a wide range of emotions and feelings. By conveying events from real life through dance, the dancer searches for his own ideas about the expressiveness of dance. Art education has an important role in modern cultural processes, which is explained by the fact that it is precisely through it that the preservation of choreographic traditions and the spiritual heritage of the people is realized. That is why it is necessary to pay special attention to the formation of professional competence of future teachers-choreographers.

In accordance with European norms and standards and requirements of the labor market regarding the competitiveness of specialists, higher education institutions faced the task of developing the future teacher-choreographer as an active creative personality. In this context, considerable attention is paid to the training of specialists in the field of choreographic education. Accordingly, this necessitates the search for innovative approaches in the practical implementation of mechanisms for improving the professional training of choreographic majors in higher education institutions.

[1] Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Teacher of the Department of Art Education Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vinnichenko, Honored Worker of Education of Ukraine. Kropyvnytskyi, Ukraine. E-mail address: irinamurovana@gmail.com

Literature review and arguments

The priority directions forsolving the outlinedtaskarereflectedin the normative-legal plane: in the Laws of Ukraine „On Education" (2018), „On Higher Education" (2014), in the National Strategy for the Development of Education in Ukrainefor 2012-2021, Projectsof the Higher Education Development Strategy of Ukraine for 2021–2031, Concepts of art is ticandaes the ticeducation of student singeneral educational institutions (2004).

The question of the future teacher's professional development by obtaining a higher education in the process of mastering professional disciplines is thoroughly considered. O. Bulatova, L. Voloshina, I. Zyazyun, N. Nychkalo, O. Oleksyuk, O. Otych, G. Padalka, T. Povaliy, L. Podolyak, I. Poluboyaryna, T. Smirnova, I. Tkachenko, V. Tusheva, A. Khutorskyi, V. Cherkasov, V. Shulgina, O. Shcholokova, V. Yurchenko and others.

The leading trends, methods and means of forming professional competence in the conditions of higher choreographic education are revealed in the scientific investigations of modern researchers, including: L. Androschuk, T. Blahova, E. Valukina, O. Goldrych, S. Zabredovskyi, O. Kalinina, B. Kokulenko, B. Kolnoguzenko, V. Lytvynenko, L. Makarova, O. Martynenko, G. Nikolai, T. Pavlyuk, V. Pokhilenko, O. Rebrova, Yu. Rostovska, T. Serdyuk, O. Skrypnyk, S. Tverdokhlib, T. Filanovska, L. Tsvetkova, O. Shamrova, M. Yuryeva and others. However, the problem of forming the professional competence of choreographer teachers in the conditions of higher choreographic education requires detailed research and generalization.

Methodology

The professional competence of the future teacher-choreographer has its own specificity and is determined by the purpose and content of choreographic activity. Formation of the professional competence of the future teacher-choreographer is one of the urgent problems facing the modern higher school.

The professional competence of future teachers-choreographers is a complex, multifaceted education that ensures the extrapolation of theoretical knowledge and practical skills acquired by students during their studies in higher education institutions into pedagogical activities. Given the fact that the formation of education seekers as future competent specialists in the field of education is a complex and long-term process, it cannot remain outside the attention of teachers and scientists of the field of pedagogy. From these positions, the formation of the professional competence of future teachers-choreographers is an actual scientific and pedagogical problem that requires not only the study of its various aspects, but also the updating of the methodological support of this kind of research.

It is worth noting that the formation of the professional competence of the future teacher-choreographer is determined by the development of his personality, which has a unique, dynamic ratio of value orientations, aesthetic and motivational-volitional experiences, meaningful direction of aspirations, methods of assimilation and their implementation in activities, life experience, etc.

In the Pedagogical Constitution of Europe, 7 key competencies that a teacher of the 21st century must possess are highlighted: communicative competence; competence of self-identity; competence of justice; leadership competence; research and analytical competence; the ability to learn throughout life; empathy (Pedagogical Constitution of Europe). Competence is a result-activity characteristic of education, and the level of competence is the level of activity necessary and sufficient for minimal success in achieving success. The theory and practice of the competence approach in education are related to professional education, and the concept of „competence" is

interpreted as an evaluation category that characterizes a person as a subject of professional activity, his ability to successfully fulfill his powers. According to I. Kharchenko, competence is „a predetermined social requirement (norm) for a student's educational training, necessary for his effective productive activity in a certain field”. He considers the concept of „competence” as: „possession of appropriate competence, which includes a personal attitude towards this competence and the subject of activity” (I. Kharchenko, 2018). N. Sidelnykconsiders competence as „an integrated characteristic of personality qualities, the result of training a university graduate to perform activity in certain professional and socio-personal subject areas (competencies), which is determined by the necessary volume and level of knowledge and experience in a certain type of activity” (N. Sidelnyk, 2011, p. 35).

Thus, the analysis of scientific sources indicates the absence of a single approach to the interpretation of the concept of „professional competence”. This concept is considered by scientists as „in-depth knowledge”, „state of adequate performance of tasks”, „ability to actual performance of activities”, „effectiveness of actions” (I. Zhmura, 2012).

In this context, the opinion of O. Martynenko is convincing, which, in particular, emphasizes that in order to form a new generation pedagogue-choreographer, pedagogue-humanist, choreographer-universal, researcher and creator who possesses a list of professional competencies in demand at the time, an innovative attitude to the process is necessary professional training, as well as a fresh vision of the educational model itself (O. Martynenko, 2015). The professional competence of a choreography teacher in the research of scientists includes specific competences determined by a certain type of activity. Also, the ability of the future specialist to independent creative activity, to the professional organization of the educational process is emphasized (Y. Taranenko, 2022).

Principal results

Under key professional competencies in the context of our research, we define those that are used in all types of professional activity of a teacher-choreographer. This is the complex of knowledge, abilities, skills, qualities, and practical experience that a student of higher education should acquire during the formation of professional competencies for high-quality performance of future professional activities.

In the training of a teacher-choreographer, professional competence acquires special relevance as such, which turns out to be a high-quality segment of the professional training of a future teacher-choreographer. A specialist who possesses a high level of formation of professional competences is characterized by the presence of deep knowledge about the professionally chosen type of art and artistic creativity in general; orientation in pedagogical potential in artistic and aesthetic education and in the development of creative abilities; skilful and experienced use of a complex of knowledge in the performance process in the conditions of choreographic activity.

The compliance of the training of future teachers-choreographers with the demands of society is solved through the constant improvement of educational programs of professional training, the introduction of special courses, the content of which is oriented to the current issues of pedagogical and artistic practice and the needs of society. The teacher of a modern educational institution of higher education is called not only to help students master the system of knowledge and professional skills, but also to promote the formation of an active life position. The teacher must be mobile to navigate social problems and offer interesting forms of work to include students in the learning process and search for ways to solve certain pressing issues. Therefore, the formation of professional competence of future teachers-choreographers should be aimed at

creative development, support of initiative and professional individuality (pedagogical, performing, ballet master).

Professional competences include skills related to organizational, pedagogic, educational and training, stage-rehearsal and concert-performance activities of a teacher-choreographer, taking into account his professional and creative specifics.

As you know, each teacher-choreographer has a unique organizational and pedagogical technique of interaction with his students. In connection with this, an important task in choreographic education is the transfer from the teacher to the students of a certain muscular sensation of movement. Therefore, it is important for the teacher to have the ability to combine the demonstration of certain movements with clear, brief explanations in a form acceptable for the perception of the learning group. It is important for a teacher-choreographer to be able to find a balance in the use of verbal and visual techniques of demonstration.

The effectiveness of the training of the future teacher-choreographer largely depends on the correct definition of his professional competence, which leads to the identification of criteria and indicators by which this quality can be diagnosed. According to the understanding of professional competence as the ability to perform choreographic activities on the basis of pedagogical knowledge and skills, experience of emotional and valuable attitude to the phenomena of dance art, in accordance with social requirements and values.

Professional competence is manifested in the manager's ability to establish emotional contact with the entire creative choreographic team and with each individual participant, to create an atmosphere of mutual understanding and trust in classes, to choose the right tone and form of communication, to manage the feelings and thoughts of those who study, and, last but not least, their own, that is, leave all their emotional problems outside the team and do not show them to the participants. Error correction should be conducted in a correct manner, without unnecessary emotions, objectively, the obtained results should correspond to the actual state of affairs.

The basic professional competencies of the future teacher-choreographer include:

– awareness of the role of culture and art in the development of social relations;
– the ability to analyze the main stages, identify patterns of historical development of arts, stylistic features, types and genres, basic principles of coordination of historical and stylistic periods of world artistic culture;
– ability to apply theory and modern practices of choreographic art, awareness of it as a specific creative reflection of reality, projection of artistic reality in choreographic images;
– the ability to use professional terminology in the field of professional choreographic activity (executive, teaching, choreographic and organizational);
– the ability to use a wide range of interdisciplinary connections to ensure the educational process in primary art and extracurricular educational institutions;
– the ability to use and develop modern innovative and educational technologies in the field of culture and art;
– the ability to use intellectual potential, professional knowledge, a creative approach to solving tasks and solving problems in the field of professional activity;
– the ability to perceive the latest concepts, to realize the multifaceted nature of modern dance practices, the need to understand and integrate them into the current context, taking into account the national and world cultural heritage;
– the ability to collect, process, analyze, synthesize and interpret artistic information in order to create a choreographic composition;

- the ability to use traditional and alternative innovative technologies (video, TV, digital, media art, etc.) in the process of creating an artistic project, its implementation and presentation.
- the ability to perform rehearsal activities, set and solve professional tasks, creatively cooperate with participants in the creative process;
- the ability to use the principles, methods and means of pedagogy, modern methods of organization and implementation of the educational process, to analyze its course and results in primary profile, professional art and extracurricular educational institutions;
- the ability to use traditional and innovative methods to diagnose creative, motor (professional) abilities, their development in accordance with the age and psychological and physiological characteristics of the subjects of the educational process;
- the ability to ensure a high level of mastery of dance techniques, performing techniques, to use them as a means of expression;
- the ability to apply acquired performance skills in concert and stage activities, subordinating them to the tasks of a choreographic project;
- the ability to observe tolerance in interpersonal relations, ethical and benevolent relations in the field of industrial activity.

The formed professional competence is focused primarily on successful socialization, on the development of abilities to creatively and effectively solve various professional tasks, and there a diness to deal with emerging problems.

Therefore, the formation of professional competence means the training of a specialist who is able to research and design his activities, the ability to think and act in the professional field, regardless of the will of others, circumstances, independently make choices and make responsible decisions, setting goals and developing individual strategies.

Conclusions

The analysis of scientific and methodological literature regarding the formation of professional competence of future teachers-choreographers in the conditions of higher choreographic education and art studies on the problem of professional training of future specialists in choreographic specialties made it possible to determine the competence bases of professional training of future teachers-choreographers in the conditions of higher choreographic education in Ukraine. Guided by the basic provisions of educational programs and educational and methodological materials for the „Choreography" specialty, we identified and proposed the main indicators of professional competence that ensure the success of the professional activity of a teacher-choreographer.

Our research provides grounds for the conclusion: the main goal of training future choreographer teachers in the conditions of higher choreographic education is not the acquisition of individual knowledge, abilities and skills, but the formation of a complex of professional competencies that meet modern requirements and ensure the success of the professional activity of choreographer teachers.

Our research does not cover all aspects of the problem. In our opinion, it is promising to study the artistic and scientific-pedagogical foundations of extracurricular (concert, professional orientation) activities of future choreographer teachers. This will be the subject of our further scientific investigations.

Bibliography

Kharchenko, I. The problem of forming the professional competence of the future head of the dance team [Electronic resource]. Access mode: http: // library.udpu.org.ua/library_files/ psuh_pedagog_ probl_silsk_shkolu/41/visnuk_8.pdf.

Li Liquan. (2020). Formation of methodological competence of future music teachers in the process of vocal training. Diss. on of science stupa Ph.D. ped. Sciences by specialty 13.00.02 Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. Sumy, 2020. URL: https://sspu.edu.ua/ images/2020/doc/dis_2020e.pdf

Martynenko, O.V. (2015). Formation of professional competence of future teachers of choreography in the conditions of a higher educational institution / O.V. Martynenko // Problems of training a modern teacher: [collection of scientific works of Uman State Pedagogical University named after PavelTychyna] / [ed. number :Bezludnyi O.I. (chief editor) and others]. Uman: VOC Vizawi. Issue 12. 165–173.

Martynenko, O.V. (2015). Formation of professional competence of future teachers of choreography in the process of professional training. Development of the artistic and aesthetic outlook of future choreography teachers based on an integrative approach: col. monograph / sub. ed. O.V. Martynenko. Berdyansk: O.V. Tkachuk Publisher. 6–49.

Pedagogical Constitution of Europe / Electronic resource. Access mode: http://www.arpue.org/index.php/ uk/chasopys-yevropeiskipedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy.

Rebrova, O.E. (2017). Cross-learning integration of cognitive processes in the performing experience of future teachers of choreographic and musical disciplines. Scientific journal of the National ped. University named after M. P. Drahomanov. Ser. 14: Issue 22(27). 12–19.

Sidelnyk, N.V. (2011). Professional competence of the future history teacher as a pedagogical problem. Theory and teaching methods of social sciences: scientific and pedagogical journal. Sumy: A.S. MakarenkoSumDPU. 1. 32–37.

Tomashivska, M. (2019). Formation of professional competence of future music teachers by means of Ukrainian folk musical art. Diss. on of science stupa Ph.D. ped. of science Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after T. Shevchenko. Zhytomyr. URL: http://eprints.zu.edu. ua/30399/1/avt_Tomashivska.pdf

Volobuyeva, O.F. (2014). Professional activity of a modern teacher of a higher school: challenges and priorities: coll. of science works / National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series „Psychological and Pedagogical Sciences”. 4 (73). 392–406.

Zhmura, I. (2012). Means of formation of professional and general life competences of future engineers in the process of studying legal disciplines / IrynaZhmura // New Pedagogical Dumka. 1. 187–192.

Euroregiunea „Siret-Prut-Nistru”

ISSN 2971-8740
ISSN-L 2971-8740